

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Revista Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare

an XXVI • nr. 2 (51) • decembrie 2018

Redactor-șef: dr. Florian ROATIȘ florianroatis@yahoo.com

Redactor-șef adjunct: Laviniu ARDELEAN

Redactori: Gabriel STAN-LASCU

Csilla TEMIAN

Ioan NEAMȚIU

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Publicație semestrială

<http://www.bibliotecamm.ro>

ISSN 1221-3764

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „PETRE DULFU” BAIA MARE

Director: prof. dr. TEODOR ARDELEAN

Tehnoredactare și copertă: Gabriel STAN-LASCU

Postare pe site-ul bibliotecii: Marcel ȚURA

Multiplicare și broșare: Gheorghe ȘUT

De la ideea de unitate națională la Marea Unire

Dr. Florian ROATIȘ

Ne reîntorcem spre trecut ori de câte ori simțim nevoia de a ne rememora drumul parcurs în durata istorică, întrucât istoria este nu numai tezaurul în care se cristalizează experiența milenară, ci și, potrivit dublei metafore pașoptiste, „busolă a viitorului”, confirmându-ne în fiecare moment inserția în fluxul devenirii.

Recitindu-ne istoria, „cartea de căpătâi a nației”, regăsim ca o permanență aspirația spre unitate națională, reverberată din secol în secol și transmisă ca un legat fundamental de la o generație la alta. Materializată fulgerător în câmpul acțiunii practice, politice de către Mihai Viteazul, la confluența a două secole medievale, deși efemeră sub raport temporal, unitatea națională a continuat să dăinuie latent în conștiința poporului român ca un adevărat mit arhetipal.

După secole de acumulări succesive, de evidentă coloratură națională, în care ideea originii latine comune a limbii și a poporului român a polarizat atenția cărturarilor români, la 1848 a irupt viguros idealul național, căruia pașoptismul i-a dat prin Bălcescu o patetică și vizionară formulare: „Nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere și noi, românii, nu putem fi puternici până nu ne vom uni cu toții în unul și același corp politic”.

Crezul Unirii, marea idee a spiritualității românești, rațiunea de a fi a atâtor generații devine, la 1848, o ideologie militantă, o forță mobilizatoare a luptei pentru existență și progres. Imaginea Țării, pe teritoriul vechii Dacii, „una și neatârnată”, inspiră și propulsează strategia revoluționară pașoptistă. Bălcescu, Barițiu, Bărnăușiu, Kogălniceanu, Al. Papiu Ilarian etc. erau conștienți că, numai unite, cele trei țări române – surori, obligate de destin să trăiască despărțite, puteau constitui un organism politic viabil între imperiile înconjurătoare, capabil să-și câștige și să-și păstreze independența, să înlăture vestigiile revolte, plasându-se, astfel, ferm pe terenul modernizării.

La 1856, Puterile Europene s-au convins că nu mai puteau bara drumul spre Unire al unui popor unit, de fapt, în cuget și simțiri, căci Milcovul și Carpații n-au împiedicat niciodată strânse legături economice, politice, culturale și militare între români. Convenția de la Paris admitea, însă, doar o Unire pe jumătate: doi domni, două guverne, două armate și un singur nume, „Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești”! Dar masele de români, în frunte cu patrioți înflăcărați, au dejucat, printr-o soluție simplă și curajoasă, manevrele celor ostili Unirii, din țară și din afară, prin alegerea în Moldova și Muntenia, în 5 și 24 ianuarie 1859, a aceluiași domn – Alexandru Ioan Cuza. A fost un act de supremă înțelepciune, un act fără precedent care a uimit Europa, obligată în final să recunoască existența noului stat pe harta sa (1862). Departe de a fi „mică”, această Unire a constituit fundamentul pentru Independența din 1877 și pentru organizarea Regatului României (1882), iar apoi pentru Unirea pecetluită la Alba Iulia (1918).

Rămași în afara acestui stat, trăind în condiții vitrege, românii transilvăneni și-au concentrat ideologia în jurul conceptelor de *naționalitate* și *limbă națională*, receptând cu promptitudine ideile înnoitoare ale veacului, îndeosebi raționalismul de esență liberală, coborâtor din Kant prin filiera Krug și herderianismul.

La începutul secolului al XX-lea, ajuns la conștiință națională, grație și intensei activități culturale desfășurate de ASTRA în frunte cu elita ardeleană, poporul român din Transilvania și-a afirmat hotărârea de a intra în rândul națiunilor libere, spre a-și croi, astfel, fericirea și destinul. Spre românii transilvăneni se îndreptau și gândurile celor de peste Carpați. Dacă primii vizau, în primul rând, eliberarea de sub stăpânirea habsburgică și obținerea de drepturi politice și civile – idealul unirii nefiind considerat încă posibil – reprezentanții României au renunțat la neutralitate în vara anului

1916 și, cu o armată slab echipată, au declarat război Puterilor Centrale (Germania și Austro-Ungaria), trecând de partea Antantei (Anglia, Franța și Rusia), în speranța alipirii Transilvaniei la patria-mamă. În decembrie 1916, însă, Bucureștiul a fost ocupat de armata germană, Curtea Regală, Guvernul și alte instituții retrăgându-se la Iași, în treimea neocupată a țării.

Deși a obținut victoriile de la Mărăști și Mărășești, în vara anului 1917, oprind, astfel, ofensiva trupelor germane, rămasă să lupte singură pe frontul estic, întrucât Rusia, zguduită de revoluția bolșevică, încheiase armistițiul separat cu Puterile Centrale, România a fost nevoită să semneze pacea de la Buftea-București (7 mai 1918), fapt care va cântări greu la Tratatul de la Versailles.

Intrarea Statelor Unite în război contra Puterilor Centrale a decis soarta acestuia, iar cele 14 puncte eminate din gândirea președintelui american Woodrow Wilson și prezentate Congresului în ianuarie 1918 au dobândit o vogă periculoasă pentru cele patru imperii: german, austro-ungar, rus și otoman, care se vor dezintegra la sfârșitul războiului.

Însuflețiti de punctul 10, care prevedea stabilirea frontierelor Austro-Ungariei pe baza principiului autodeterminării naționalităților, fruntașii transilvăneni se mobilizează în toamna anului 1918 și, lăsând deoparte deosebirile doctrinare, redactează o Declarație în numele națiunii române din Transilvania, exprimând dorința acesteia de a-și hotărî soarta printr-o mare Adunare Națională. Redactată de către Vasile Goldiș și citită în Parlamentul de la Budapesta de către Alexandru Vaida Voievod, Declarația respectivă a fost urmată de constituirea în 30/31 octombrie 1918, la Arad, a Consiliului Național Român Central, format din 6 reprezentanți ai Partidului Național Român și 6 ai Partidului Social-Democrat din Ungaria, care să coordoneze lupta pentru transpunerea în practică a principiului autodeterminării. În noiembrie s-au înființat consiliile (sfaturile) naționale românești pe întreg teritoriul Transilvaniei, în paralel cu gărzile militare.

În 18 noiembrie 1918, C. N. R. C. dă publicității *Manifestul către popoarele lumii*, redactat de către același Vasile Goldiș, adresat comunității internaționale pentru a sprijini hotărârea românilor transilvăneni de a constitui pe teritoriul locuit statul lor independent și de a se uni cu România. Același act istoric îl făcuseră românii din Basarabia la 28 martie 1918 și urma să-l consfințească și guvernul Bucovinei la 28 noiembrie. La 20 noiembrie, C. N. R. C. anunță, printr-un manifest, ideea convocării unei Adunări Naționale la Alba Iulia, la 1 decembrie, spre a decide unirea cu România, care cu o zi înaintea încheierii conflagrației mondiale (11 noiembrie) declarase război Ungariei, armata română eliberând apoi Transilvania și înaintând până la Budapesta.

Duminică, 1 Decembrie 1918, în Sala Casinei Militare din Alba Iulia, după Liturghia Arhierască, Vasile Goldiș a ținut un înflăcărat discurs și a prezentat proiectul de rezoluție care decreta unirea românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș – și a teritoriilor locuite de ei – cu România și „recunoașterea deplinei egalități în drepturi a tuturor popoarelor conlocuitoare”. Primită cu ovații prelungite și votată de cei 1.228 de delegați (de drept sau aleși), rezoluția a fost adusă apoi la cunoștința celor peste 100.000 de români aflați pe Câmpul lui Horea și pe străzile din apropierea Casinei Militare, cărora le-au vorbit Miron Cristea, episcopul de Caransebeș, și Iuliu Hossu, episcopul de Gherla. A fost ales, totodată, Marele Sfat Național, format din 250 de membri, care, potrivit punctului IX al Rezoluției, avea „toată îndreptățirea să reprezinte națiunea română oricând și pretutindeni față de toate națiunile lumii”.

Actul Unirii a fost prezentat regelui Ferdinand la 14 decembrie 1918, iar la 24 decembrie acesta a emis Decretul-lege de unire a Transilvaniei cu vechea Românie. Dar până la finalizarea Unirii a trebuit să mai treacă un timp. La 29 decembrie 1919, Parlamentul României a votat legile de ratificare a unirii Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Maramureșului, Bucovinei și Basarabiei cu România. Problema cea mai sensibilă, a Transilvaniei, a fost tranșată în iunie 1920, când, la Trianon, s-a semnat Tratatul de Pace dintre Puterile Aliate și Ungaria, după o lungă luptă pe cale diplomatică.

Pentru românii transilvăneni lua astfel sfârșit o istorie de patimi, de dureri și doruri istorice, iar pentru România întregită începea un nou ev, cu mari speranțe, multe promisiuni și provocări, dar și cu greutăți și zguduri traumatice. Din păcate, la un secol de la acea „oră astrală” care ne-a unit și cu care ne mândrim, astăzi ne regăsim dezbinați, suspicioși, incapabili de a creiona un proiect de țară și, mai ales de a-l realiza.

Școală. Bibliotecă. Cunoaștere

Anca SIMA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Când vorbim ori scriem despre bibliotecă punem în lumină, primordial, serviciile oferite de aceasta și mă refer aici nu numai la serviciile tradiționale (împrumut, prelungirea termenului de împrumut, rezervarea unui titlu), ci și la activitățile de formare și informare a utilizatorilor prin promovarea serviciilor, a colecțiilor, precum și prin organizarea unor activități culturale cu care să atragem membrii comunității spre carte, spre lectură.

Ținând cont de existența în Baia Mare a trei universități și a unui număr însemnat de colegii și licee, considerăm că, printr-o colaborare eficientă cu aceste instituții, poate fi încurajat accesul tinerilor la informație, diversitate culturală și viață socială. Astfel, în cursul anului 2018 Secția împrumut carte pentru adulți a fost implicată în proiecte de colaborare cu următoarele instituții de învățământ: Centrul Universitar Nord din Baia Mare, Liceul Teoretic „Emil Racoviță” (director prof. Mariana Pop), Colegiul Național „Mihai Eminescu” (director prof. Marius Crăciun), Colegiul Național „Vasile Lucaciu” (director prof. Traian Covaciu), Colegiul de Arte (director prof. Dan Filip), Colegiul Tehnic „George Barițiu” (director prof. Vasile Grațian Pop), Colegiul Tehnic „C. D. Nenițescu” (director prof. Adalbert Meheș), Colegiul Tehnic „Aurel Vlaicu” (director prof. Gina Marian).

În realizarea activităților am ținut cont de necesitățile de informare ale tinerilor, precum și de cele de destindere.

Celor care au avut primul contact cu biblioteca le-au fost prezentate serviciile ei și modul în care pot utiliza aceste servicii, apoi au făcut cunoștință cu universul bibliotecii, locul în care pot să se informeze pe orice temă și, totodată, unde pot găsi și cărți pentru lectura de loisir, cea care deschide granițele fanteziei.

Am început șirul activităților într-un ton vesel, bucurându-ne de iubire cu elevii clasei a XI-a B, de la Colegiul Tehnic „C. D. Nenițescu”, care au participat la activitatea *Hai să ne bucurăm de iubire!*, însoțiți de profesoara Anamaria Bud.

Elevii au vorbit despre emoții, sentimente și vise, despre atitudinea pozitivă față de viață dată de sentimentul de iubire, singurul lucru care poate fi împărțit la nesfârșit fără a se diminua, iar bibliotecarii au pregătit o expoziție de carte pentru a-i îndruma pe adolescenți prin labirintul lecturii.

Încercăm să atragem atenția asupra unor autori sau personalități prin organizarea unor evenimente sau prin expozițiile de carte. Pot fi amintite aici activitățile: *Oameni de știință* și *Pledoarie pentru cartea de știință*, realizate în colaborare cu Liceul Teoretic „Emil Racoviță”.

Prima activitate a debutat cu prezentarea unor colaje de fotografii și texte descriptive ale unor personalități feminine din domeniul științei, realizate de elevi din clasele IX C, XI C și XII D, coordonați de prof. Cornelia Anițaș, precum și a unor cărți pe această temă. Deși întâlnirea a fost destinată femeilor din domeniul științei, un moment important i-a fost dedicat și ilustrului om de știință Stephen Hawking (decedat în 14 martie 2018). A fost prezentată viața și activitatea acestuia, precum și cărțile sale existente în fondul secției.

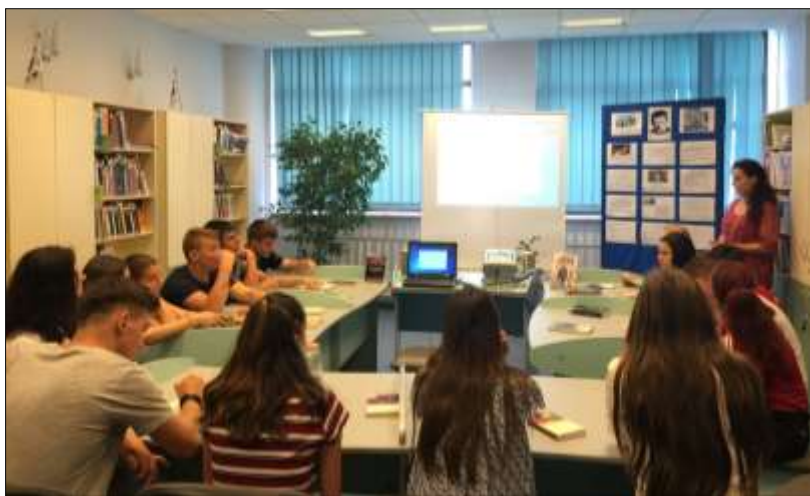
După o scurtă incursiune în lumea cărții, în special a celei de știință, și în folosirea catalogului electronic al bibliotecii, elevii claselor a IX-a A și a IX-a C prezenți la activitatea *Pledoarie pentru cartea de știință* au celebrat două personalități: Dumitru Dorin Prunariu, care la 14 mai 1981 a devenit primul și singurul cosmonaut român care a zburat în spațiul cosmic, și Herman Oberth, unul dintre părinții fondatori ai rachetei și astronauticii.

Pentru inițierea elevilor în lumea fizicii, prof. Cornelia Anițaș a prezentat exemple de bune practici în activitățile școlare, activități în care au fost implicați elevi ce studiază în cadrul liceului.

În final, prof. Edina Timb a vorbit despre „netichetă” sau codul bunelor maniere pe internet și despre modalități de comunicare în mediul on-line.

Pentru însușirea unor repere din viața și opera marelui om de cultură Lucian Blaga, elevii clasei a IX-a B de la Colegiul Tehnic „Aurel Vlaicu”, însoțiți de prof. Elena Hendre și bibliotecara Elisabeta Lazăr, au trecut pragul bibliotecii pentru a participa la activitatea *Cântând apa din care bea curcubeul*, prilejuită de împlinirea a 123 de ani de la nașterea lui Lucian Blaga – filosof, poet, dramaturg, traducător, profesor universitar, academician și diplomat român.

Tinerii au căutat la raft cărți ale autorului și au descoperit simboluri, mituri și mistere ale operei blagiene: mitul morții ca „Marea Trecere”, ce apare valorificat în romanul *Luntrea lui Caron*, mitul creatorului în *Meșterul Manole* etc.

Universul operei marelui poet și filosof a fost prezentat printr-un PowerPoint realizat de prof. Elena Hendre, în care s-au evidențiat metaforele cunoașterii blagiene: ochii, florile, buzele și mormintele.

În discuțiile cu elevii au fost inserate secvențe din înțelepciunea lui Blaga și curiozități din viața și activitatea acestuia.

Elevii clasei a XII-a B de la Colegiul de Arte au făcut o incursiune în istoria artelor și a literaturii române, coordonați de profesoarele Ligia Buzsor și Enikő Botiș. Au fost prezentate lucrări reprezentative din bibliografia critică de referință pe care, de obicei, profesorii care predau cele două materii nu au resursele temporale necesare pentru a o aprofunda. S-a vorbit despre literatură ca ramură a artei, nu ca suită de informații care prezintă istoria literaturii, încercându-se crearea unei viziuni deschise de abordare interdisciplinară și transdisciplinară a textului literar.

Activitatea a avut ca scop formarea interesului elevilor pentru lectură, modelarea gustului lor estetic, cultivarea gândirii și imaginației, a spiritului de observație și a exprimării.

În categoria „educație pentru sănătate” pot fi amintite activitățile: *Efectele fumatului asupra sănătății* și *Ce trebuie să știm despre fumat?*, unde i-am avut alături pe elevii clasei a XI-a B de la Colegiul Tehnic „C. D. Nenițescu”, însoțiți de prof. Marcel Cozmuța, și elevi din clasa a XI-a G de la Liceul Teoretic „Emil Racoviță”, însoțiți de prof. Anca Constantinescu. Au fost punctate

principalele efecte ale fumului de țigară asupra sănătății organismului, descrierea substanțelor toxice existente în fum și urmările ingerării acestora. În finalul întâlnirilor au avut loc discuții despre efectele principalului factor nociv – „tutunul” – asupra stării de sănătate a tinerilor și despre rolul familiei, al școlii și al societății în educarea tinerilor privind decizia de a fuma.

Tot aici poate fi amintită și activitatea *Lasă pielea să respire!*, organizată în colaborare cu Centrul Medical Lascu. Cu această ocazie, Mina Stan-Lascu, specialist în estetică facială și remodelare corporală, a vorbit celor prezenți despre ten, hidratare, soare și solar, teme de interes pentru sezonul estival. În cadrul activității a fost prezentată și o expoziție de carte tematică. Evenimentul a fost o atracție pentru persoane din toate categoriile de vârstă.

Pornind de la ideea că tehnologia remodelează radical lumea, iar pe termen lung poate provoca modificări funcționale și chiar structurale la nivelul creierului uman, a fost organizată activitatea *Efectele tehnologiei asupra psihicului uman*.

Lumea modernă ne oferă o mulțime de facilități, dar ne întinde și numeroase capcane, punându-ne în pericol în primul rând sănătatea mentală.

Invitată la activitate, Laura Luminița Mercaș, psiholog, a prezentat elevilor clasei a X-a A de la Liceul Teoretic „Emil Racoviță”, însoțiți de prof. Raluca Giurgiulescu, avantajele și dezavantajele folosirii tehnologiei, insistând mai mult pe dezavantaje precum: afectarea memoriei, a modului de structurare a informației în creier, a atenției, a imaginației, a creativității etc., exemplificând cu rezultatele unor cercetări realizate în Germania și America pe această temă.

Pentru a afla răspunsul la întrebarea: „Ce spune subconștientul tău despre viața ta?”, elevii au completat un chestionar, fiind amuzați de întrebările formulate și de rezultatul final al acestui mic test.

Activitatea s-a încheiat cu îndemnul specialistului psiholog: „Folosiți-vă voi de internet, nu el de voi!”, punând accent pe valoare, nu pe impulsul dat de tehnologie.

O conferință dedicată tinerilor și susținută de Anton Șuluman, psiholog clinician, având titlul *Adolescentul fericit – cum împac timpul liber, școala și studiul*, s-a bucurat de prezența a 120 de tineri ce studiază la Colegiul Tehnic „George Barițiu”, însoțiți de cadrele didactice: Petronela Mureșan, Gabriela Sălăgean, Loredana Păcurar, Ramona Stan, Andrei Cionca și Claudia Stainer. S-a vorbit despre adolescență, vârsta când se visează cu ochii deschiși, dar totodată se descoperă propria identitate. Ideile principale au fost organizate într-o prezentare PowerPoint realizată de către psiholog, iar discursul liber al acestuia a monopolizat cu succes atenția numeroasei audiențe.

Educația centrată pe școală, pilonii fericirii și împlinirii în viață, organizarea timpului, limbajele iubirii, stilurile de învățare, strategiile de stocare a informațiilor, importanța banilor și succesul personal au fost câteva dintre subiectele dezbătute. Umorul, inserat pe alocuri, și utilizarea exemplelor concrete, din viață, au încurajat dialogul și schimbul interactiv de idei, astfel că, la final, elevii și profesorii deopotrivă au fost extrem de activi, adresând invitatului întrebări nu doar generale, pe subiect, ci și personale, psihologul devenind pentru ei o „carte vie”.

În perioada 12-16 noiembrie, la Liceul Teoretic „Emil Racoviță” s-a desfășurat săptămâna „Școala altfel”, prilej cu care am organizat o serie de activități în colaborare cu această insti-

tuție de învățământ. Sărbătorindu-se, în 15 noiembrie, 150 de ani de la nașterea savantului Emil Racoviță, patronul spiritual al liceului, tuturor participanților le-a fost prezentată expoziția de carte *Emil Racoviță, omul de știință patriot*.

Aducerea în atenția tinerilor a ideilor emblematică care au îmbogățit viața culturală din România de-a lungul timpului a fost scopul activității *100 de gânduri ale marilor personalități românești*, la care au participat elevi din clasa a XI-a I, însoțiți de prof. Anca Tiță. Elevii au urmărit un film documentar despre biologul Emil Racoviță și au consultat documente cu citate, maxime și gânduri ale unor personalități din cultura română, citind colegilor extrase care i-au impresionat.

Pentru dezvoltarea sentimentelor patriotice și stimularea lucrului în echipă, sub îndrumarea cadrelor didactice: Mihaela Breban, Corina Bodea, Luminița Marincaș, Luminița Tinc și Maria Marc, elevi din clasele a IX-a E, G, și H au fost implicați în sărbătorirea actului de Unire a României printr-un concurs destinat elaborării unui minidicționar de termeni patriotici. Elevii, împărțiți în trei grupe, au folosit ca surse de informare lucrări existente în fondul secției. În jurizarea lucrărilor s-a ținut cont de complexitate, creativitate și spirit de echipă, cele trei echipe fiind recompensate în final cu diplome.

Elevii clasei a XI-a H de la Liceul Teoretic „Emil Racoviță” s-au pregătit pentru marcarea celor 100 de ani de la Marea Unire în cadrul unui atelier de lucru cu titlul *Timp pentru Unire*, ce face parte din proiectul *Mândru de România*, coordonat de prof. Voichița Mândru. La realizarea acestui proiect și-au adus contribuția și cadrele didactice: Domițiana Pop, Mihaela Bontoș, Luminița Tinc și Lidia Băban. Cele trei culori ale drapelului național: roșu, galben și albastru, culori ce unesc trecutul, prezentul și viitorul românilor, s-au împletit în modelele create de elevi, tiparele fiind preluate din cărțile de artă tradițională existente în fondul secției. Scopul activității a fost stimularea creativității și originalității elevilor, precum și aprecierea și creșterea interesului tinerilor pentru valorile culturii tradiționale.

În urma unei colaborări fructuoase între Centrul Universitar Nord din Baia Mare – Facultatea de Litere și Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, Secția împrumut carte pentru adulți a organizat două activități: *Literatura universului concentraționar* și *Castelul Peleş – simbolul monarhiei din România*, la care au fost invitați masteranzii anului II, Specializarea „Etnoturism – Etnologie și turism cultural”.

În cadrul primei întâlniri ne-am bucurat de prelegerile susținute de prof. univ. dr. George Achim, care a prezentat o lecție de literatură consacrată fenomenului concentraționar. O prezentare PowerPoint a fost însoțită de lecturarea unor fragmente din cărțile expuse și recitarea de versuri de către masteranzii prezenți la activitate.

A doua întâlnire, coordonată de drd. Alina Nechita, a fost o activitate interactivă. Pe baza imaginilor despre Castelul Peleş, derulate de-a lungul întregului moment, au avut loc dezbateri libere între cei prezenți. De asemenea, pentru că în ziua desfășurării evenimentului s-a împlinit un an de la moartea Regelui Mihai I al României, iar Castelul Peleş este simbolul suveranității și al monarhiei românești și locul în care s-a născut regele, acesta a fost comemorat printr-o expoziție de carte, alături de care a rulat „Povestea Castelului Peleş” din cadrul emisiunii „5 minute de istorie”, realizată de istoricul Adrian Cioroianu.

La buna desfășurare a acestor activități și-au adus contribuția profesorii implicați în activități, conducerea instituțiilor de învățământ, invitații, elevii participanți și întreg personalul Secției împrumut carte pentru adulți, susținuți de conducerea bibliotecii.

În final voi alătura câteva impresii, împărtășite de elevi de la Liceul Teoretic „Emil Racoviță”, pe marginea activităților la care au participat. Aceste cuvinte de apreciere ne demonstrează, încă o dată, că biblioteca încearcă să răspundă în continuare exigențelor de informare ale utilizatorilor, contribuind la modelarea tinerei generații.

A fost o activitate interesantă, antrenantă, mi-ar plăcea să mai particip la acest gen de activitate. Am avut la îndemână materiale diverse, puse la dispoziție de personalul bibliotecii. Le mulțumim!

Maria Borcilă, clasa a IX- a G

Activitatea desfășurată la Biblioteca Județeană ne-a oferit posibilitatea de a ieși din rutină, de a ne dezvolta spiritul competitiv și creativitatea. A fost interesant și plăcut!

Patricia Nicoară, clasa a IX-a G

Activitatea desfășurată la Biblioteca Județeană a fost o experiență interesantă. Împreună cu colegii de clasă, am realizat un minidicționar de termeni patriotici și civici, utilizând diverse surse de informare puse la dispoziție, cu multă disponibilitate, de personalul bibliotecii. Am apreciat atmosfera de studiu din interiorul bibliotecii, numărul mare de cărți și un personal foarte primitor și amabil.

Am plecat cu dorința de a mă reîntoarce cât mai curând.

Maria Ferisse, clasa a IX-a H

Biblioteca Județeană m-a impresionat încă de la intrare prin ordine și curățenie, prin personalul deosebit de amabil, care ne-a răspuns cu mare amabilitate la orice întrebare. Am conștientizat că acea clădire impresionantă ține spre păstrare multe povești care cu siguranță vor ajunge la inimile cititorilor.

Andrea Fălăușan, clasa a IX-a E

În vizita la bibliotecă m-a impresionat ordinea cărților pe rafturi, curățenia din clădire, dar și căldura cu care ni s-au precizat regulile de împrumut carte sau pentru studiul în bibliotecă. A fost o experiență deosebit de plăcută!

George Mihiș, clasa a IX-a E

Documentarea și informarea cu privire la valorile culturii tradiționale realizată la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” ne-a fost de un real folos pentru activitatea Timp pentru Unire, desfășurată în cadrul proiectului Mândru de România. În cadrul atelierului de lucru am realizat semne de carte, brățări, cordoane decorative personalizate cu ornamente populare cusute manual. Sunt convinsă că am reușit, într-o oarecare măsură, să contribuim la conturarea propriei noastre identități.

Bianca Mișkolți, clasa a X-a H

Consider că experiența din cadrul activității realizată la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” a fost pentru noi o sursă bogată de inspirație, dar în același timp și de sensibilizare privind importanța valorilor tradiționale autentice.

A fost o experiență impresionantă, unică, care ne-a marcat profund pe fiecare dintre noi, prin diversitatea surselor de informare, dar mai cu seamă prin sensul mesajelor transmise și al celor recepționate.

Cristina Tohătan, clasa a X-a H

Dacă cea mai importantă piesă a costumului tradițional feminin din România a fascinat designeri de renume internațional, cred cu tărie că cea maramureșeană are un farmec aparte. Sunt mândră că i-am înțeles puțin câte puțin semnificația, sensul, i-am descoperit strălucirea și povestea.

Melania Fodor, clasa a X-a H

Consider că acum am început să înțeleg și să descifrez vorbe înțelepte cum ar fi că „tot ce-i românesc nu piere” și că ornamentele populare „spun povestea începutului lumii”. Cred că azi, mai mult ca oricând, este nevoie de promovarea interesului pentru afirmarea identității locale și naționale, prin activități educaționale menite să susțină dezvoltarea durabilă și care să contribuie la creșterea calității în educație.

Meda Andreea Moldovan, clasa a X-a H

Din patrimoniul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” (2)

Simona DUMUȚA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Evhologhion : adecă Molitvelnic, București, 1722

Evhologhionul sau Molitvelnicul este după Liturghier cea mai importantă carte de slujbă a preotului de care acesta se folosește mai ales în afara bisericii, deoarece cuprinde rânduiala săvârșirii Sfintelor Taine și a slujbelor pentru diferitele trebuințe și împrejurări legate de viață și de moarte.

Oglinda paginii de titlu: EVHOLOGHION // adecă // MOLITVELNIC // Acum atreiaoaară Tipărit, după // rânduiala celui Grecesc. // În zilele, de Dumnezeu înălțatei Dom- // nii aprea Luminatului oblăduitoriu // atoată Țara Rumânească, // Ioann Nicolae Alidzandru : Voevod, // MAVROCORDATU // Cu Blagoslovenia și cu toată chieltuiala prea // sfințitului Mitropolit a Ugrovlahiei. // Kir Daniil.

Tipărit în negru și roșu, cu caractere chirilice, exemplarul este ornamentat cu majuscule, letrine și colontitlu roșii, frontispicii și vignete. Pe pagina de titlu textul este încadrat în chenar cu motive geometrice și florale, iar pe verso-ul paginii de titlu se află stema Țării Românești. Se află într-o stare avansată de degradare fizică, având pagini zdrențuite, cearcăne de apă și multe lipsuri și, cu toate că are legătura originală din carton îmbrăcat în piele, aceasta este grav deteriorată fizic. Pe fila 2 se află însemnarea manuscrisă „Această carte s-a aflat în Copalnic Mănăștur de [...] Bobb [...] preot în Chechiș”.

Elementa linguae daco-romanae sive valachicae, Viena, 1780

Elementa linguae daco-romanae sive valachicae, tipărită la Viena în anul 1780 de Samuil Micu în colaborare cu Gheorghe Șincai, este prima gramatică tipărită a limbii române și prima cu alfabet latin. Rolul și importanța acestei gramatici sunt hotărâtoare pentru constituirea limbii române literare.

Oglinda paginii de titlu: ELEMENTA // LINGUAE // DACO-ROMANAE, // SI-VE // VALACHICAE. // COMPOSIT // AB // SAMUELE KLEIN DE SZAD, // ORD. S. BASILII M. IN COLLEGIO GRAECI // RITUS CATHOLICORUM VINDOBONENSI // AD S. BARBARAM EPHEMERIO: // LOCUPLETATA VERO, ET IN HUNC // ORDINEM REDACTA // A // GEORGIO GABRIELE SINKAI, // EIUSDEM ORDINIS, AA. LL. PHIL. // ET SS. TH. D. // VINDOBONAE, // TYP. JOSEPHI NOB. DE KURZBÖCK // M.DCC.LXXX.

Exemplarul deținut de bibliotecă se păstrează într-o stare foarte bună de conservare. Legătura este din carton, cotorul ornamentat cu auriu, iar foile de forzaț sunt din hârtie marmorată de culoare roșie. Are caractere latine de dimensiuni diferite în tipar negru, titlu parțial ornamentat, vignete și frontispicii.

Octoih și Slujbele Sfinților de obște, Blaj, 1783

Octoihul este o carte bisericească ce cuprinde cântările religioase ale fiecărei zile din săptămână pe opt glasuri, fiecărei săptămâni consacându-i-se succesiv câte un glas.

Oglinda paginii de titlu: OCTOIH // și // Slujbele Sfinților de obște. // Acum a treia oară așezat, și tipărit după Rîn- // duiala BESEARECII RĂSĂRITULUI. // supt // Prea ferici- cta Înpărăție a Preanl- // țatului ÎNPĂRAT al Romanilor, // MARELUI PRINȚ ARDEA- LULUI. // și ceall: // Domnului, Domnului // IOSIF ALDOILEA. // CU voia celor Mai mari. // Anii dela HS 1783: // ÎN BLAJ // Cu Tipariul Seminariului.

Exemplar tipărit în negru și roșu, cu caractere chirilice, având frontispicii florale, letrine inițiale și vignete. Pe verso-ul paginii de titlu se află gravura cu Sfântul Ioan Damaschin, semna- tă cu caractere latine: IOANNI. După pagina 478 este o filă cu o gravură cu răstignirea lui Isus, semnată cu inițialele I.E., încadrată de un chenar cu desene simbolice. La pagina 175 se găsește o gravură (7,5x7,5 cm) cu Iisus și ucenicii săi, nesemnată. Legătura este din lemn cu piele și are trei nervuri profilate. Îi lipsesc încuietorile și este foarte degradată la cotor. Prezintă, de aseme- nea, deteriorări fizico-mecanice datorate utilizării și pagini zdrențuite. Numărul de pagini este complet. Pe forțat marcă de proprietate este semnătura cu cerneală neagră: „Grigore Usica alu Ion și Sica”, iar pe pagina de gardă marcă de proprietate semnătura cu cerneala neagră: „Petre Brani”.

Elementa linguae daco-romanae sive valachicae, Buda, 1805

Ediția din 1805 a gramaticii este revizuită și publicată doar de Gheorghe Șincai.

Oglinda paginii de titlu: ELEMENTA // LINGVAE // DACO-ROMANAE // SIVE // VALACHICAE // EMENDATA, FACILITATA, ET IN MELIO- // REM ORDINEM REDACTA // PER // GEORGIUM SINKAY // DE EADEM, // AA. LL. Philosophiae, & SS. Theologiae Doctorem, // Scholarum Nationalium Valachicarum in // Magno Transylvaniae Principatu primum, // atqve emeritum Directorem, nunc penes // Regiam Universitatis Pestanae Typo- // graphiam Typi Correctorem. // Budae // Typis Regae Universitatis Pestanae // 1805.

Achiziționat dintr-un anticariat bucureștean, exem- plarul este coligat cu alte două titluri: *Orthographia latino valachica* și *Epistola Georgii Sinkai de Eadem ad spectabilem et clarissimum virum Ioannem de Lipskey*. Are legătura din car- ton, tipar negru, iar paginile sunt ornamentate cu frontispi- cii și vignete. Pe forțat, coperta 1 interior, se află marcă de proprietate semnătura: „Proff. // Joannis Horritshnyar // A. 1817 // P. A. B. V.” și tabelul manuscris „Character Runicus”. Pe forțat, coperta 2 interior, un alt tabel manuscris „Alphabetum” cu corespondențele alfabetului latin și chirilic. Volumul prezintă unele urme de degradare specifice utilizării.

Istoria pentru începutul românilor în Dacia, Buda, 1812

Istoria pentru începutul românilor în Dacia, operă polemică și demonstrativă a lui Petru Maior în care tratează originea și continuitatea elementului roman în Dacia și unitatea etnică a tuturor românilor.

Oglinda paginii de titlu: Istoria // pentru // începutul românilor în Dacia. // Întocmită // de // PETRU MAIOR de Dicio-Sînmărtin, // protopop, și la Înălțatul Crăescul Consilium Documtenențiale // al Ungariei // crăesc al cărților revizor. // La Buda. // În Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești din Pesta. // 1812.

Exemplarul are legătura din carton și cotorul din piele și, cu toate că prezintă unele degradări specifice utilizării, hârtia fragilizată și cu câteva pete, se păstrează într-o stare bună. Pe pagina de gardă se găsesc următoarele însemnări manuscrise: „Aciasta carte ieste a mea cumpă / rata cu un zlotu [...] 1843 / Bobâlna Ianh Petrușca” și „Acast 'a Charte esta alui / Ioan Popa / Timar in Orastia / 1850”.

Ceaslov, Sibiu, 1819

Ceaslovul sau *Cartea Orelor* este cartea bisericească de bază a citețului și a cantorului, care cuprinde rugăciunile și cântările pentru slujbele zilnice, așa cum sunt ele oficiate în Biserica Ortodoxă și Catholică Răsăriteană.

Oglinda paginii de titlu: CEASOSLOV // acum // întracestași chip tipărit // supt // stăpînirea Prea luminatului, și // Prea înălțatului împărat al // Austriei // FRANCISC // întâilea. // SIBIU // În Typografia lui Ioann Bart. // 1819.

Exemplarul nostru îi lipsesc copertile, mai are din legătura care a fost din carton doar cotorul cu 4 nervuri profilate. Textul în caractere chirilice cu tipar negru, cu două mărimi de litere, este ornat cu letrine și majuscule. Pe pagina de titlu se află un chenar decorativ cu motive geometrice, iar pe verso o gravură reprezentându-l pe Sfântul Nicolae, cu legenda: „Arhiereule Nicolae prea // sfinte, // Caută spre noi cu milă // fierbinte”. Pe prima pagină se află un frontispiciu cu motive florale. În text se mai află câteva ilustrații: la pagina 264 o gravură reprezentându-l pe Iisus Hristos, cu legenda: „Iisuse fiul lui Dumnezeu // izbăvește-ne de cel rău”, la pagina 324 o gravură cu Iisus Hristos și cei patru evangheliști, iar la pagina 381 o gravură reprezentând Sfânta Treime. Prezintă deteriorări specifice utilizării: pete, cearcăne de apă și pagini înnegrite. Pe pagina de gardă, cu tuș negru, s-a făcut însemnarea: „Aceasta Carte au fost // alui Triff Wvăsălică. // 1819. Și acum ăi alui // Todoran Niculae // 1912. // Anul visect pe 1912”. Pe verso-ul paginii de titlu, marcă de proprietate semnătura: Todoran Grigore.

Uniți pentru promovarea culturii

Alina ILIEȘ

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare și Liceul Teoretic „Emil Racoviță” s-au unit într-un scop comun, acela de a promova cultura și valorile românești ce trebuie transmise din generație în generație. Atât profesorul, care joacă un rol decisiv în alegerea domeniului în care se va angaja elevul mai târziu, cât și bibliotecarul, care îi transmite iubirea pentru lectură, au un scop comun, acela de a insufla pasiunea pentru adevăratele valori culturale românești, într-o societate care parcă începe să le uite.

În zilele de 13 și 14 noiembrie 2018, la Secția împrumut carte pentru adulți s-au desfășurat două activități: „Patriotism și spirit civic” și „100 de gânduri ale marilor personalități românești”, în colaborare cu Liceul Teoretic „Emil Racoviță” Baia Mare. Acestea fac parte din proiectul liceului „Educația, un pas spre performanță”, care țintește următoarele scopuri: promovarea calității în educație, familiarizarea elevilor cu cartea, dezvoltarea capacității de analiză critică, formarea unor abilități de comunicare, cunoașterea și respectarea valorilor culturale.

În cadrul evenimentului „Patriotism și spirit civic”, elevii din clasele a IX-a E, G și H, coordonați de cadrele didactice: Breban Mihaela, Bodea Corina, Marincaș Luminița, Tînc Luminița și Marc Maria Carmen, împărțiți în trei grupe, au confecționat trei mini dicționare de termeni patriotici. Ca surse de informare au folosit lucrări existente în fondul Secției: DEX, DLRM, „Dicționar explicativ de termeni istorici pentru uz școlar”, precum și documente de educație civică. În cadrul evenimentului, liceenii s-au familiarizat cu Secția și fondul de carte și au învățat practic cum să consulte cărțile dorite. De asemenea, în urma prezentării Secției, au aflat detalii despre: câte cărți pot să împrumute pe o fișă, termenul de restituire, posibilitatea de a-și prelungi și rezerva documentele dorite, accesul liber la raft și modul de accesare a catalogului online.

A fost o întâlnire culturală, prin intermediul căreia școlarii au reușit să-și îmbogățescă vocabularul cu numeroși termeni patriotici, istorici, civici și au învățat o lecție de patriotism și iubire față de țară. M-au impresionat unitatea și spiritul de echipă ale celor trei grupe, fiecare având o sarcină importantă, ajutându-și cu dăruire coechipierii. Au învățat că, prin unitate, pot

realiza lucruri valoroase, aceștia reușind să confecționeze trei mini dicționare cu termeni patriotici.

La activitatea „100 de gânduri ale marilor personalități românești”, elevii clasei a IX-a,

coordonați de prof. Anca Tiță, au urmărit un film documentar despre părintele spiritual al liceului și au consultat documente cu citate, maxime și gânduri ale personalităților de cultură românești. O parte dintre liceeni au citit colegilor de clasă citate care i-au impresionat. Activitatea a avut ca scop aducerea în atenția tinerilor a ideilor emblematică ce au îmbogățit viața culturală din România, de-a lungul timpului, și prezentarea contribuțiilor științifice ale marelui biolog Emil Racoviță. La final, elevii au reușit să cunoască o parte dintre

ideile geniale ale marilor personalități românești.

Pentru a-i atrage pe liceeni pe tărâmul lecturii, am pregătit o surpriză participanților, și anume o expoziție de carte intitulată „Emil Racoviță, omul de știință patriot”, cu ocazia împlinirii a 150 de ani de la nașterea savantului (15 noiembrie 1868), acesta fiind patronul spiritual al liceului. Cei prezenți au avut ocazia să răsfoiască volume scrise de Emil Racoviță sau cărți despre viața lui.

În urma celor două activități, atât bibliotecarul, cât și profesorul au reușit să însuflească elevilor iubirea pentru țară și pentru personalitățile marcante ale României. Le-au oferit exemple autentice românești, din trecut, care merită să fie urmate de tânăra generație și i-au convins că, prin lectură, poți afla multe răspunsuri la întrebările esențiale ce apar pe parcursul vieții.

Cartea a fost în permanență nobilul vehicul al tuturor ideilor generoase, al progresului, dar a fost în același timp o flacără și o armă pentru afirmarea conștiinței naționale, pentru afirmarea unității și latinității noastre – Dan Simionescu.

Cultura e puterea cea mai tare de pe pământ și e o cetate nouă a unității naționale – Simion Bărnuțiu.

„Veșnicia s-a născut la sat” - expoziție personală de fotografie -

Nu camera fotografică este esența, ci fotograful din spatele ei.
Henri Cartier-Bresson

Casilda MARE
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

La Secția pentru copii a avut loc, în luna octombrie, vernisajul primei expoziții de fotografie „Veșnicia s-a născut la sat” a elevului Andreas Mureșan din clasa a VIII-a A, de la Școala Gimnazială „Nichita Stănescu” (director profesor Dora Soponar). Coordonatorii acestei expoziții au fost: profesor dr. Delia Vancea și profesor Simona Bănică. La eveniment a fost prezentă familia, alături de colegi, cadre didactice de la Școala Gimnazială „Nichita Stănescu” și simpli admiratori de frumos.

În deschidere au luat cuvântul bibliotecara Corina Șpan, șef serviciu Secția pentru copii, și profesoara dr. Delia Vancea, care a vorbit

despre arta fotografică și i-a sfătuit pe cei prezenți să încerce să observe și să surprindă în fiecare zi aspecte din frumusețile naturii care ne înconjoară. De asemenea, a subliniat faptul că fiecare fotografie din expoziție reprezintă, într-o formă sau alta, existența umană.

Vernisajul s-a desfășurat sub forma unei discuții între coordonator și autorul exponatelor. Delia Vancea a scos în evidență elementele componente ale grupajului de fotografii: reprezentări arhitecturale ale satului, elemente de sculptură (poarta, prispa casei, detaliul prenușial, crucea), elemente din natură (flori, bostani, căpițe de fân), momente cotidiene din viața satului (repausul, hainele puse la uscat pe frânghie, ieșirea femeilor din biserică) ș.a.

Fotografiile expuse au fost color, dar și alb-negru, pentru a fi în concordanță cu elementul de „vechi” reprezentat în ele.

Andreas ne-a dezvăluit că titlul expoziției i-a fost inspirat de o fotografie ce-l înfățișează pe cronicarul satului, care, prin consemnarea evenimentelor importante din viața rurală, creează memoria culturală a satului. „Părerea mea este că veșnicia și umanitatea s-au născut la sat”, a ținut să menționeze autorul expoziției. Întrebat dacă într-adevăr îi place să facă fotografii, Andreas a răspuns fără să ezite: „Îmi place să fac fotografii și asta am de gând să fac în continuare. Fotografia e viziunea pe care o am eu asupra lucrurilor... a unei porți, a unei pălării puse pe apă...”.

Fotografia reflectă propriile sentimente și viziuni care, prin imortalizare, se doresc a fi transmise și celorlalți. Putem spune că, fără să-și dea seama, Andreas a transmis prin fotografiile sale o parte din starea lui interioară.

Toate fotografiile au fost realizate în satul Breb, județul Maramureș.

În încheiere, a luat cuvântul profesoara Elena Muntean, care a vorbit despre semnificația literară a citatului „veșnicia s-a născut la sat...”.

În spațiul creației artistice, această expoziție reprezintă un început pentru Andreas Mureșan și, cine știe, poate un prim pas într-o viitoare carieră în domeniul artei fotografice.

Expoziția a fost găzduită în intervalul 15-26 octombrie și s-a bucurat de un număr mare de admiratori, printre ei numărându-se și un grup de copii din satul Breb.

Lectura publică în mediul rural la începutul „Epocii Ceaușescu”: studiu de caz – comuna Gurbediu, județul Bihor

Drd. Titus BĂDIC

Biblioteca Universității din Oradea

Titus Bădic

Cea de-a doua parte a anilor șaizeci și începutul anilor șaptezeci au reprezentat cea mai fastă perioadă a regimului comunist din România¹, caracterizată prin dezvoltare economică, reabilitarea valorilor naționale și un anumit grad de afirmare pe plan internațional.

În urma Congresului al IX-lea al Partidului Comunist Român au avut loc schimbări însemnate în viața socială, economică și culturală. Au fost câțiva ani în care „ziarele au devenit mai interesante, viața literară mai relaxată și a existat o reală deschidere față de Occident, ce s-a manifestat și prin importul de filme, traducerea de cărți și modificarea repertoriului teatrelor”². Totuși, atunci când vorbim de „liberalizarea” și „normalitatea” din acei ani, nu trebuie

să uităm faptul că era vorba de un regim totalitar, cu toate consecințele care decurg de aici. Profesorul Lucian Boia se referă la acei ani folosind o metaforă foarte reușită: „Lanțul a devenit ceva mai lung, atât de lung, încât unii nu l-au mai observat sau nu au mai vrut să-l observe, dar el nu a fost rupt”³.

În anii comunismului, principala menire a bibliotecilor era de natură propagandistică, de „formare a conștiinței noi socialiste a oamenilor muncii”⁴. Totuși, în pofida constrângerilor ideologice, bibliotecile puneau cartea la dispoziția unor oameni care nu avuseseră anterior prea multe oportunități de a citi, stimulându-le astfel interesul pentru lectură⁵.

Încă de la începutul anilor cincizeci, au fost înființate numeroase biblioteci publice, mai ales în orașele mici, în comune și sate. Noile biblioteci au fost amenajate, atât în clădiri naționalizate, cât și în unele nou construite. La sfârșitul anului 1965, rețeaua bibliotecilor publice cuprindea 16 biblioteci regionale, 227 biblioteci raionale și orașenești, 3.117 biblioteci comunale și 2.658 biblioteci sătești, având în inventar un număr de 37.914.000 de volume⁶. Bibliotecile publice de stat erau frecventate de mai mult de jumătate din totalul cititorilor înregistrați în toate bibliotecile din România⁷.

Mai târziu, în anii șaizeci, renunțarea la internaționalismul proletar filsovietic și trecerea la comunismul național a produs efecte și în lumea cărților și a bibliotecilor. Astfel, literatura rusă și cea sovietică au pierdut supremația, politica editorială manifestând o evidentă deschidere spre universalitate, prin traduceri și din literaturile țărilor de dincolo de „Cortina de fier”. De asemenea, au fost traduse și publicate lucrări de estetică, teoria literaturii sau stilistică. La aceste aspecte pozitive se adaugă și revalorizarea unor personalități naționale, tirajele foarte mari

¹ Felician Velimirovici, *Istorie și istorici în România comunistă (1948-1989)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015, p. 148.

² Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Humanitas, București, 2014, p. 239.

³ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Humanitas, București, 2017, p. 150.

⁴ Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1542/1951 privind măsurile ce trebuie luate pentru îmbunătățirea activității bibliotecilor din Republica Populară Română.

⁵ Gheorghe Buluță, *Scurtă istorie a bibliotecilor din România*, Editura Enciclopedică, București, 2000, p. 204.

⁶ *Ibidem*.

⁷ W. Auerbach, „Bibliotecile din Republica Socialistă România”, în *Revista bibliotecilor*, nr. 2, 1967, p. 120.

(ajungând uneori chiar la sute de mii de exemplare pentru un titlu) și prețul în general mic al cărților.

Un document elocvent pentru istoria bibliotecilor comunale din a doua jumătate a anilor șaizeci îl reprezintă investigația sociologică întreprinsă în prima jumătate a anului 1967, de specialiștii Bibliotecii Regionale Crișana, anchetă intitulată „Lectura și cerințele de lectură într-o comună mijlocie din regiunea Crișana”⁸, desfășurată în comuna Gurbediu, raionul Salonta. Informațiile cuprinse în acele pagini de arhivă sunt importante pentru a ne face o imagine nu doar despre munca și activitatea specifică de bibliotecă, ci și asupra nivelului de trai și de educație în mediul rural, la mijlocul deceniului șapte.

Comuna Gurbediu, care se află pe șoseaua Salonta-Tinca, la o distanță aproximativ egală de cele două localități, avea o populație de 2.597 de persoane, dintre care 1.795 locuiau în satul Gurbediu, iar 802 în satul Căuașd. În total, în comuna Gurbediu existau 702 gospodării, dintre care 483 în Gurbediu și 219 în Căuașd.

Principala ocupație a locuitorilor din această comună era agricultura, 1.614 dintre ei fiind membri cooperatori. Prezentăm în continuare tabelul categoriilor sociale:

Total	Țărani	Muncitori	Funcționari	Elevi	Studenti	Pensionari	Sub 8 ani	Alții
Total gen. 2.597	1.614	184	58	553	20	48	297	23
Gurbediu 1.795	1.055	152	51	278	11	41	193	14
Căuașd 802	559	32	7	75	9	7	104	9

Exista o școală generală de 8 ani în satul Gurbediu și o școală generală de 4 ani în satul Căuașd, precum și două cămine culturale, câte unul în fiecare sat. În căminele culturale exista câte un televizor și tot acolo își desfășura activitatea și cinematograful sătesc.

În centrul de comună, adică la Gurbediu, funcționa biblioteca comunală, cu un fond de publicații de 4.499 de volume. Biblioteca avea o filială în satul aparținător, Căuașd.

Ancheta privind lectura și cerințele de lectură în comuna Gurbediu a cuprins un număr de 422 de locuitori (282 din satul Gurbediu și 140 din satul Căuașd), toți peste vârsta de 8 ani, reprezentând 18% din totalul populației comunei.

Ca metodă de lucru, a fost folosit pasul de cinci, adică s-a mers cu ancheta la fiecare a cincea casă. Chestionarul a cuprins 26 de întrebări, între care s-au inclus și date personale (vârsta, sex, studii). Întrebările se mai refereau la participarea cetățenilor la cursurile agrotehnice, în ce măsură au solicitat lucrări de specialitate, dacă există unele dorințe de lectură ale cititorilor, cum și în ce măsură se informează aceștia, ce alte surse de informare mai au (radio, televiziune, casa de cultură) și ce efecte au ele asupra bibliotecii etc.

Să analizăm, după mai multe criterii, eșantionul de 422 de persoane care au răspuns la întrebările din chestionar.

După vârstă și sex, situația se prezenta astfel:

8-15		16-24		25-34		35-44		45-60		60+	
B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.
38	34	23	21	21	30	43	37	54	55	33	33

⁸ Arhiva Bibliotecii Județene „Gheorghe Șincai” din Oradea, dosar 257/1967, nenumerotat.

După naționalitate:

români	401	95%
maghiari	14	3,3%
țigani	7	1,7%

După nivelul de instruire:

Studii	B.	F.	Total
4 clase	116	127	243
8 clase	77	71	148
Șc. prof.	11	—	11
Liceu	5	11	16
Studii superioare	3	1	4

Iese în evidență faptul că mai mult de jumătate din total, mai exact 57,5%, erau cei cu numai 4 clase elementare⁹. Fenomenul acesta este explicabil, deoarece majoritatea lor erau țărani în vârstă de peste 35 de ani, persoane care nu au avut posibilitatea de a urma școala mai departe, mai ales că în anii anteriori școala fusese obligatorie doar până în clasa a patra.

Din totalul de 422 de persoane cercetate, un număr de 178, adică 42% erau cititori ai bibliotecii comunale Gurbediu¹⁰. Dintre aceștia, 122 de cititori erau înscriși la biblioteca de centru din satul Gurbediu, iar 56 erau înscriși la biblioteca filială din satul Căuașd. Trebuie avut în vedere faptul că biblioteca de centru avea un orar de 48 de ore săptămânal, adică 8 ore zilnic, în timp ce biblioteca filială era deschisă doar câte 2 ore zilnic.

Procentul cel mai mare al cititorilor înscriși la bibliotecă era constituit din cei aflați la etatea de 8-15 ani, deci elevii, care reprezentau 36,5% din total. Pe măsură ce se înaintează în vârstă, procentul cititorilor scade. Astfel, dacă persoanele între 16-24 de ani reprezentau 18,9% din totalul cititorilor, cei între 45-60 de ani reprezentau 10,7%, iar cei peste 60 de ani reprezentau doar 0,5%!

Dacă în această analiză luăm în discuție și ocupația persoanelor cercetate, constatăm că dintre membrii cooperatori între 16-44 de ani procentul cel mai mare de cititori îl reprezintă femeile, de 13,6%, față de bărbați, având o pondere de 10,6%. Doar la membrii cooperatori între 46-60 de ani bărbații citeau mai mult decât femeile, respectiv 6,1% față de 3,3%.

Chestionarul a cuprins două întrebări¹¹ care au permis o comparație foarte interesantă între manifestările de masă și activitățile organizate de către bibliotecă, față de manifestările organizate de către căminul cultural. Din eșantionul de 178 de cititori anchetați, 83% au participat la activitățile bibliotecii, iar la activitățile căminului cultural au participat 96%. Faptul este explicabil prin natura manifestărilor: cinematograful, vizionarea televizorului, serile de tineret sau serbările organizate la căminul cultural dovedindu-se mai atractive decât ceea ce oferea biblioteca. De exemplu, la vizionarea celor două televizoare ale căminelor, prezența medie era de 30-40 de persoane în satul Gurbediu și de 20-30 de persoane în satul Căuașd. Prezența cea mai ridicată la manifestările organizate de bibliotecă se realiza la diminețile de basm (25 de persoane), în timp ce participarea cea mai slabă se înregistra la conferințe și simpozioane.

Desigur că principala menire a bibliotecii este să pună cartea la dispoziția cititorilor. Dar care erau modalitățile prin care aceștia se informau în legătură cu colecțiile bibliotecii și cum

⁹ În conformitate cu răspunsurile oferite la întrebarea nr. 8 din chestionar.

¹⁰ În conformitate cu răspunsurile oferite la întrebarea nr. 9 din chestionar.

¹¹ Întrebările nr. 14 și nr. 15.

alegeau cărțile pe care doreau să le citească?

Iată un tabel cu cititorii pe vârste și după modul în care își alegeau cărțile¹²:

Cum preferă să-și aleagă cărțile

	La recomandarea bibliotecarului %	Prin cercetarea cărților la raft %	Cu ajutorul bibliografi- ilor și a cataloagelor %
Total	43,2	52,2	4,5
8-15 ani	16,3	20	—
16-24 ani	6,7	10,7	3,5
25-34 ani	7,3	6,2	0,5
35-44 ani	6,2	8,9	0,5
45-60 ani	4,5	6,2	—
60+	2,2	0,5	—

După cum reiese din tabel, cei mai mulți cititori își alegeau singuri cărțile, beneficiind din plin de faptul că acestea sunt aranjate după metoda accesului liber la raft. Urmau apoi cei care împrumutau cărțile recomandate de bibliotecară, ceea ce presupunea ca aceasta să cunoască foarte bine atât fondul de carte, cât și pe cititori.

Ancheta oferă date foarte utile și pentru analiza volumului și conținutului lecturii.

Mai întâi trebuie precizat că biblioteca comunală nu era singura sursă de lectură a cetățenilor din comuna Gurbediu, aceștia citind și cărți din bibliotecile personale, sau de la alte biblioteci (de exemplu de la Biblioteca Raională Salonta)¹³.

În ceea ce privește cărțile provenite de la biblioteca comunală, din totalul de 1.380 de volume lecturate de toți cei 178 de cititori anchetați, bibliotecii din satul Căuașd îi revin numai 21,2%, adică 293 de volume, în timp ce satul Gurbediu are un procent de 78,8%, adică 987 volume. Acest decalaj este cauzat de programul de muncă diferit al bibliotecii de centru față de biblioteca filială (8 ore zilnic, față de 2 ore zilnic).

Iată două tabele privind volumul lecturii:

Volumul lecturii în satul Gurbediu

	Biblioteca %	Alte surse %	Total %
Social-politice	2,3	—	2,3
Științifice	1,4	0,1	1,5
Tehnice	1,5	0,1	1,6
Agrotehnice	2,2	1,6	3,8
Literatură beletristică	27,8	12,6	40,5
Literatură pentru copii	24,5	20	44,1
Altele	2,7	2,2	4,9
Total general	61,5	38,5	100

¹² În conformitate cu răspunsurile oferite la întrebarea nr. 20 din chestionar.

¹³ În conformitate cu răspunsurile oferite la întrebările nr. 10 și nr. 17 din chestionar.

Volumul lecturii în satul Căuașd

	Biblioteca %	Alte surse %	Total %
Social-politice	0,7	0,9	1,6
Științifice	2,7	—	2,7
Tehnice	—	—	—
Agrotehnice	3	3,7	6,8
Literatură beletristică	31,7	37,2	68,9
Literatură pentru copii	7,5	5	12,5
Altele	6,8	0,7	7,5
Total general	52,5	47,5	100

Din analiza acestor procente se observă că la Căuașd, unde biblioteca filială dispunea de un fond de carte mai modest, având și un program de lucru mai scurt, cărțile provenite din alte surse erau într-un număr aproape egal cu cele împrumutate de la bibliotecă, iar la unele domenii chiar predominau, și anume la cărțile de specialitate (cele agrotehnice), sau la cele care aveau o mare căutare (literatura beletristică). Nu la fel se întâmpla în centrul de comună, unde biblioteca stătea la dispoziția utilizatorilor 48 de ore pe săptămână și unde la toate domeniile se înregistrau procente mult mai ridicate de cărți împrumutate de la bibliotecă decât provenite din alte surse, iar pe total ponderea lor era aproape dublă.

Analizând volumul lecturii și ținând seama și de criteriul vârstei cititorilor, vom constata că pentru cărțile de literatură cei mai numeroși cititori sunt cei din grupa de vârstă 8-15 ani, procentul reducându-se treptat, pe măsură ce se înaintează în vârstă. În cazul cărților tehnice și agrotehnice, cel mai mare număr de cititori este la grupa de vârstă 35-44 de ani, iar pentru cărțile social-politice cei mai mulți cititori îi avem la grupa 25-34 de ani.

După cum am văzut, cel mai des au fost împrumutate cărțile de literatură. Cei mai solicitați autori au fost clasicii literaturii române, după cum urmează¹⁴:

Autor	Număr solicitări
Ion Creangă	99
Mihai Eminescu	58
Mihail Sadoveanu	50
Petre Ispirescu	48
George Coșbuc	40
Ioan Slavici	28
Ion Luca Caragiale	20
Liviu Rebreanu	16
Tudor Arghezi	15

Dintre autorii străini, cei mai solicitați erau, în ordine: Daniel Defoe, Alexandre Dumas, Lev Tolstoi și Jules Verne.

O observație care se impune a fi făcută, referitor la cititorii elevi, este aceea că, atât în cazul autorilor români, cât mai ales al celor străini, lectura era determinată în mult prea mare

¹⁴ În conformitate cu răspunsurile oferite la întrebarea nr. 23 din chestionar.

măsură de bibliografia școlară. Biblioteca nu a reușit să lărgescă tematicile propuse de școală, astfel încât autori importanți precum Balzac ori Stendhal erau foarte puțin solicitați.

Chestionarul oferă date foarte interesante și în legătură cu mijloacele de informare moderne deținute de locuitorii din comuna Gurbediu. Astfel, cei 178 de cititori care au răspuns anchetei dețineau 25 de aparate radio și 3 televizoare, ceea ce reprezenta 79,6% din totalul aparatelor radio și al televizoarelor existente în întreaga comună. Aceste cifre, sugestive pentru nivelul de trai în mediul rural din perioada respectivă, ne conduc și la concluzia că, deținând mijloace de informare moderne, cetățenii nu renunțau la carte, ci dimpotrivă. Într-o epocă în care noțiunea de elite era scoasă din discursul public, iată că exista totuși un segment al populației care, fără a constitui o elită, totuși avea dorință de cunoaștere și acces la informație într-o măsură mult mai mare decât majoritatea cetățenilor.

Ca o concluzie generală, putem afirma că în anul 1967 bibliotecile aveau deja un loc bine conturat în mediul rural, oferind acces la cultură, la cunoaștere, la știință, la spiritualitate și, prin toate acestea, posibilitatea ameliorării condiției personale.

Considerații de bibliotecar pe marginea unor hotărâri judecătorești

– cu raportare la *legea bibliotecilor* –

Ioan NEAMȚIU

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Ioan Neamțiu

Legea nr. 334 din 31 mai 2002, republicată, cu modificările ulterioare, a bibliotecilor, denumită în continuare *legea bibliotecilor*, a apărut din necesitatea de a (se) acoperi vidul de reglementare în acest domeniu. De la proiectul inițial și până la publicarea în Monitorul Oficial al României¹, actul normativ a parcurs un drum al calvarului, după cum se exprimă inițiatorul principal², la capătul căruia a rezultat o lege substanțial diferită, față de cea avută în vedere. Specialiștii din domeniul biblioteconomic i-au găsit multe lacune, constatându-se că „legislația domeniului comportă segmente imprecise sau confuze, care se pretează ușor la interpretări diferite, la nivel național și local”³. Sau că, deși „prevede norme decente de personal și perfecționarea profesională obligatorie a acestuia, o creștere anuală a fondului bibliotecii, un spațiu adecvat etc., rămâne însă o lege fără efect, deoarece, neprevăzând sancțiuni, face ca susținerea bibliotecii de către autoritățile locale să fie opțională”⁴. E adevărat că această lege s-a născut greu și cu (mai) multe „malformații”, dovadă că a și suferit o serie de modificări ulterioare, inclusiv o republicare. E adevărat că aplicarea ei în timp – și prin aceasta se adevărește cât de bine este sau nu articulată o lege – nu este unitară; de asemenea pare a fi, într-adevăr, facultativă⁵, însă obligativitatea ei are un caracter general, atribut al oricărei norme juridice, care nu rezultă nici măcar din faptul că se aplică neunitar sau cu o anumită frecvență⁶. Prin urmare, legea bibliotecilor, bună sau mai puțin bună, este, totuși, o umbrelă protectoare a sistemului biblioteconomic și a profesiei de bibliotecar; dovada este dată de faptul că, cel puțin, regulamentele de organizare și funcționare a bibliotecilor au la bază *legea bibliotecilor*, regulamente care sunt indispensabile și vitale pentru funcționarea instituțională a acestora.

Una dintre obiecțiunile care s-au adus *legii bibliotecilor* – fapt pe care este posibil să-l aibă în vedere cei chemați să o aplice – este că nu prevede sancțiuni. Într-adevăr, structura logico-juridică standard a unei norme juridice cuprinde: ipoteza, dispoziția și sancțiunea. Sancțiunea reprezintă acel element al normei juridice care stabilește urmările nefavorabile dacă nu sunt respectate condițiile dispoziției sau ipotezei⁷. Însă este o obiecțiune care cade, cum se spune în limbajul dreptului, deoarece nu toate actele normative prevăd explicit sancțiuni și, totuși, ele sunt obligatorii și susceptibile de a genera tragerea la răspundere a celor care le încalcă, într-o formă sau alta, deoarece o lege se raportează la sistemul de drept din care face parte. Pe de altă parte, *legea bibliotecilor* este o lege specială, care vizează un anumit domeniu, iar pentru a vedea ce sancțiuni comportă neaplicarea ei trebuie raportată la dreptul comun (respectiv la legislația aferentă) avut în vedere pentru fiecare situație în parte. Astfel, într-o problemă ce vizează raporturi de muncă, de pildă, raportarea se face la *Codul muncii*, iar în caz de litigiu, zonă în care am observat că există mai multe hotărâri judecătorești pe această lege, cadrul se completează cu normele

Una dintre obiecțiunile care s-au adus *legii bibliotecilor* – fapt pe care este posibil să-l aibă în vedere cei chemați să o aplice – este că nu prevede sancțiuni. Într-adevăr, structura logico-juridică standard a unei norme juridice cuprinde: ipoteza, dispoziția și sancțiunea. Sancțiunea reprezintă acel element al normei juridice care stabilește urmările nefavorabile dacă nu sunt respectate condițiile dispoziției sau ipotezei⁷. Însă este o obiecțiune care cade, cum se spune în limbajul dreptului, deoarece nu toate actele normative prevăd explicit sancțiuni și, totuși, ele sunt obligatorii și susceptibile de a genera tragerea la răspundere a celor care le încalcă, într-o formă sau alta, deoarece o lege se raportează la sistemul de drept din care face parte. Pe de altă parte, *legea bibliotecilor* este o lege specială, care vizează un anumit domeniu, iar pentru a vedea ce sancțiuni comportă neaplicarea ei trebuie raportată la dreptul comun (respectiv la legislația aferentă) avut în vedere pentru fiecare situație în parte. Astfel, într-o problemă ce vizează raporturi de muncă, de pildă, raportarea se face la *Codul muncii*, iar în caz de litigiu, zonă în care am observat că există mai multe hotărâri judecătorești pe această lege, cadrul se completează cu normele

¹ Partea I, nr. 422 din 18 iunie 2002.

² Dumitru Bălăeț, *Civilizația de bibliotecă*, Editura Agora, Călărași, 2003, p. 183.

³ Gheorghe Buluță, *Dilemele achiziției directe*, în revista *Biblioteca*, An LXV, Serie nouă, An XXIV, nr. 3/2013, p. 68.

⁴ Sursa: <http://www.criticatac.ro/bibliotecile-publice-%C8%99i-legile-lor-op-%C8%9Bionale/> (Text realizat în cadrul Grupului ProLibro – redactare finală Claudia Șerbănuță).

⁵ A se vedea semnale, în acest sens, consemnate în presă. Sursa: https://adevarul.ro/news/societate/bibliotecarii-nu-isi-primesc-sporurile-prevazute-in-legea-bibliotecilor-1_50abc1ea7c42d5a6637fc854/index.html.

⁶ A se vedea în acest sens Mazilu, Dumitru, *Teoria generală a dreptului*, ediția a II-a, Editura ALL Beck, București, 2000, p. 191.

⁷ Radu I. Motica, Gheorghe Mihai, *Teoria generală a dreptului*, Editura ALL Beck, București, 2001, p. 88.

de procedură și altele, astfel încât dispozițiile instanței să fie puse în aplicare, inclusiv prin arsenalul de sancțiuni care privesc aplicarea hotărârilor judecătorești, dacă va fi cazul. Dar să lăsăm juriștilor – teoreticieni și/sau practicanți – alte considerente legate de aplicabilitatea legilor în sistemul de drept românesc. Ceea ce ne interesează pe noi, în materialul de față, este punctul de vedere al unei/unor instanțe cu privire la specificul muncii de bibliotecar, așa cum rezultă dintr-o hotărâre judecătorească.

Noi, bibliotecarii, știm cel mai bine ce înseamnă sau care este specificul muncii noastre, mai ales că o parte însemnată din activitatea desfășurată nu este vizibilă, nici măcar perceptibilă, lucru, de altfel, valabil în multe profesii. În urma activității noastre nu producem rezultate imediate, cuantificabile, și, prin urmare, trebuie în permanență să pledăm pentru profesia noastră, în societate; bineînțeles, în primul rând, prin îndeplinirea sarcinilor de serviciu cu o conștiinciozitate sporită, dar și să fim avocații propriei cauze. Adică să demitizăm cât se poate, la modul onest, activitatea și profesia noastră, mai ales în fața celor care au putere de decizie cu privire la acestea. Acolo unde se întâmplă acest lucru nu este o problemă (nici) în ceea ce privește aplicarea legii bibliotecilor, atât în litera, cât și în spiritul ei. Când afirm asta, o fac în cunoștință de cauză, gândindu-mă la situația din județul Maramureș, la mai mulți colegi bibliotecari din bibliotecile publice – eu având atribuții și de metodist – cărora nu le-a fost greu să convingă autoritățile publice să le acorde toate drepturile prevăzute de respectiva lege. În alte situații li se pune întrebarea: „De fapt, ce faci tu?”, cu toate consecințele, de regulă negative, ce rezultă de aici. Iar de aici până la un conflict, inclusiv litigiu de muncă în justiție, nu este cale lungă. Desigur că, în realitate, sunt puțini cei care își asumă calitate procesuală activă, de reclamant să zicem, din varii motive, însă au fost situații și la noi, în Maramureș, când bibliotecarii au mers în instanță. Dar tot la cel care a avut calitatea de pârât a trebuit să se întoarcă pentru a-și obține drepturile obținute, iar acesta a motivat că nu are posibilități să le aplice etc.

Ceva foarte relevant care ne-a parvenit, sau am descoperit, mai bine zis, este o decizie⁸ interesantă, raportată mai ales la considerentele sale, a *Curții de Apel Bacău, Secția Civilă, Minori și familie, Conflicte de muncă și asigurări sociale*. Este vorba de o decizie a instanței de recurs împotriva unei sentințe judecătorești⁹, care pentru acest material ar fi poate mai interesantă, însă nu am găsit-o pe resursele publice, fiind existentă foarte probabil doar la arhiva instanței care a pronunțat-o. Nu am depus toate diligențele pentru a intra, eventual, în posesia ei, deoarece este suficient să parcurgem și numai decizia instanței de recurs, care reține o parte dintre considerațiile primei instanțe în argumentația sa, pentru a vedea, așa cum am spus mai sus, care este punctul de vedere al unei/unor instanțe cu privire la specificul muncii de bibliotecar. Din speță se deduce că o colegă de la o bibliotecă comunală s-a adresat autorității finanțatoare să-i acorde unele drepturi prevăzute de dispozițiile *legii bibliotecilor*, așa cum a fost modificată prin Legea nr. 593/2004, respectiv sporul pentru condiții periculoase și vătămătoare – de 15%, indemnizația de conducere – de 25%, sporul de fidelitate – de 15%, sporul de suprasolicitare neuropsihică – de 5%, pentru fiecare gradăție profesională, care sunt prevăzute de legile speciale privind salarizarea și alte drepturi bănești ale personalului din bibliotecile publice. Bibliotecara a fost îndreptățită să primească aceste drepturi datorită vechimii în muncă și în profesie, fiind interesată de obținerea lor și din perspectiva pensionării, pentru a beneficia de un calcul și quantum juste ale pensiei.

Întrucât colega se adresează instanței pentru a tranșa problema, se înțelege că autoritatea finanțatoare, respectiv Primăria din localitate, nu a dat curs revendicărilor sale, din motive care nu fac obiectul prezentului material, în afara celor care fac opoziție în instanță solicitărilor menționate mai sus. La fel, nu fac obiectul prezentului material nici detaliile și etapele procedurale în speță, ci voi analiza strict ceea ce a obținut solicitanta și cum a motivat instanța¹⁰ cu privire la ceea ce s-a decis. Cu mențiunea că o parte dintre solicitările reclamantei¹¹ (mai bine zis solicitările într-o perioadă de timp anumită) au fost prescrise și, implicit, respinse de instanță pentru acest motiv, cu privire la cele admise, respectiv drep-

⁸ Decizia civilă nr. 242/2008, gășibilă pe mai multe resurse on-line, însă accesată în prezentul material din sursa: www.jurisprudenta.org/Idoc.ashx?i=32&y=2008&d=3200000000023606.

⁹ Sentința civilă nr. 1682/D/11.12.2007, pronunțată de Tribunalul Bacău.

¹⁰ În continuare când folosesc cuvântul *instanță*, dacă nu fac distincția între cele două grade de jurisdicție, am în vedere atât prima instanță (tribunalul), cât și instanța de recurs (curtea de apel), făcând mențiunea, în text, că detaliile și etapele procedurale nu fac obiectul prezentului material.

¹¹ Pentru a simplifica exprimarea, fiind vorba de un material eminent bibliotecar, în continuare voi folosi expresia de *reclamantă* pentru colega bibliotecar chiar și în situația în care, dacă ar fi să ne exprimăm riguros juridicește, vom aborda punctul de vedere al instanței de recurs, unde calitatea procesuală este de *intimată (intimată-reclamantă)*.

turi(le) acordate, ajungem la miezul problemei. Astfel, instanța acordă reclamantei *sporul de 15% pentru condiții periculoase și vătămătoare*, întemeindu-și decizia pe art. 51 alin. 3 din *legea bibliotecilor*, care stipula la acea vreme că „personalul din biblioteci care lucrează în depozite de carte, colecții care includ bunuri ce fac parte din patrimoniul cultural național mobil, laboratoare de restaurare și conservare a cărții sau cei care asigură servicii de împrumut la domiciliu ori în spitale, aziluri de bătrâni și în orfelinate beneficiază, pentru condiții periculoase sau vătămătoare, de un spor de până la 15% din salariul de bază, care face parte din acesta”¹². Cu privire la acest aspect, în motivarea sa, instanța a mai reținut că reclamanta a fost singura bibliotecară în comună, fiind evident că în perioada avută în vedere a trebuit să lucreze și în depozitul de carte, asigurând conservarea fondului, efectuând totodată și serviciul de împrumut carte la domiciliu. La acest capăt de cerere opoziția făcută de către autoritatea finanțatoare, în sensul că acțiunea trebuie să fie respinsă pe motiv că sporul este prevăzut doar pentru persoanele care lucrează în condițiile specifice prevăzute de *legea bibliotecilor*, nu a fost reținută.

Instanța a acordat reclamantei *sporul de fidelitate de 15% din salariul de bază și sporul de suprasolicitare neuropsihică de 5%*. Pentru acest fapt a reținut că, din probatoriul administrat, reiese că reclamanta a avut vechimea neîntreruptă în aceeași funcție prevăzută de lege, adică de peste 10 ani, mai precis 14 ani. Prin urmare, este îndreptățită, în baza art. 51 alin. 4 din *legea bibliotecilor*, așa cum a fost modificată prin Legea nr. 593 din 2004, modificări care au intrat în vigoare începând cu data de 25.12.2004, adică tangente în perioada avută în vedere în speță. Articolul stipula la acea dată că „personalul cu o vechime neîntreruptă de 10 ani, în oricare dintre bibliotecile de drept public, beneficiază de un spor de fidelitate de 15% din salariul de bază, care face parte din acesta”¹³. Instanța a statuat, de asemenea, că reclamanta este îndreptățită să primească și sporul de suprasolicitare neuropsihică, întrucât legea modificatoare a *legii bibliotecilor* – respectiv Legea nr. 539 din 2004 –, și ea cu modificările ulterioare, acordă, necondiționat de niciun criteriu, personalului din biblioteci sporul de 5% din salariul de bază pentru fiecare treaptă/gradație profesională deținută. Deoarece legiuitorul nu a făcut nicio distincție între personalul din biblioteci și nu a stabilit vreun criteriu pentru acordarea sporului de suprasolicitare neuropsihică, desigur și reclamanta este îndreptățită să primească acest spor de 5% din salariul de bază, pentru fiecare gradație profesională deținută în perioada avută în vedere, urmând a fi admis ca întemeiat și acest capăt de cerere. S-a reținut, totodată, că, în temeiul dispozițiilor Legii nr. 215 din 2004, privind administrația publică locală, primarul propune Consiliului Local statul de funcții, organizarea, salarizarea pe fiecare categorie de personal – cele două acte normative invocate de către reclamantă fiind legi speciale, necesitau a fi aplicate cu prioritate, astfel că, și sub aspectul obligației de a plăti toate drepturile salariale (sporurile pretinse de către reclamantă fiind incluse în salariu) aceasta revine primarului, în calitate de reprezentant al autorității publice locale și în cea de ordonator de credite. Instanța a reținut în motivare și acest temei legal în contracararea pretențiilor autorității finanțatoare cum că reclamanta nu este îndreptățită la acordarea sporurilor pe motiv că nu sunt îndeplinite cerințele legii și că reclamanta nu are vechimea necesară neîntreruptă în funcție.

În decizia definitivă – irevocabilă în terminologia din perioada respectivă – instanța de recurs nu a menținut solicitarea reclamantei, rezolvată favorabil în prima instanță, cea cu privire la *indemnizația de conducere de 25%*, însă merită reținute motivele invocate de cele două grade de jurisdicție. Astfel, prima instanță a acordat indemnizația pe considerentul că art. 52 lit. b) din *legea bibliotecilor* stabilește că, în cazul bibliotecilor fără personalitate juridică și/sau al filialelor, conducerea bibliotecilor este asigurată de un director sau de un bibliotecar responsabil, cu funcția de șef serviciu sau șef de birou, având dreptul la indemnizație de conducere, potrivit prevederilor legale. În Anexa 1 la *legea bibliotecilor* se stabilește că postul de bibliotecar reprezintă funcția de responsabil de bibliotecă și se asimilează cu funcția de șef de birou. Biblioteca comunei fiind fără personalitate juridică și fiind aplicabile criteriile stabilite de Anexa 1 lit. a) – biblioteci comunale (un post de bibliotecar/unitate până la 2.500 de locuitori) –, este evident că reclamanta a îndeplinit și funcția de responsabil de bibliotecă, asimilată cu cea de șef de birou, astfel încât i se cuvine sporul stabilit de art. 52 lit. b), respectiv reclamanta este îndreptățită să primească indemnizația de conducere de 25%. Însă instanța de recurs nu a menținut această soluție pe motivul că,

¹² Actualmente acest articol nu mai este în vigoare fiind abrogat prin Legea-cadru nr. 330 din 2009, privind salarizarea unitară a personalului plătit din fonduri publice, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 762 din 9 noiembrie 2009.

¹³ Nici acest articol nu mai este în vigoare, fiind abrogat în condițiile precizate la nota de mai sus.

deși art. 52 din *legea bibliotecilor*, care prevede modul în care se asigură conducerea bibliotecilor, statuează la lit. b) că în cazul bibliotecilor fără personalitate juridică conducerea se asigură de un director sau de un bibliotecar responsabil, având în aceste condiții dreptul la o indemnizație de conducere, reclamanta nu a îndeplinit aceste condiții, desemnate ca atare. Mai precizează instanța de recurs și faptul că reclamanta a fost singura angajată a bibliotecii și, astfel, statutul ei nu poate fi asimilat și interpretat, așa cum a făcut prima instanță, ca fiind și de director al unității respective.

În opinia mea, decizia instanței de recurs, cu privire la aspectul mai sus învederat, este discutabilă, deoarece în Anexa 1 lit. a) la *legea bibliotecilor* există precizarea expresă¹⁴ că, în cazul unei biblioteci comunale, cu până la 2.500 de locuitori, postul de bibliotecar reprezintă funcția de responsabil de bibliotecă și se asimilează cu funcția de șef de birou. Iar la art. 52 lit. b) din *legea bibliotecilor* se prevede că în cazul bibliotecilor fără personalitate juridică și/sau al filialelor, conducerea acestora este asigurată de un director sau de un bibliotecar responsabil, cu funcția de șef serviciu sau șef de birou, având dreptul la indemnizația de conducere corespunzătoare, potrivit prevederilor legale. Așadar, din coroborarea prevederilor *legii bibliotecilor*, ar rezulta că această indemnizație i se cuvine de drept unui bibliotecar comunal în cazul unui post unic. Astfel, în conformitate cu prevederile legale, nu rezultă că ar fi necesar să fie prevăzute în fișa postului reclamantei atribuții cu privire la conducerea bibliotecii, cum a motivat autoritatea finanțatoare în cererea de admitere a recursului cu privire la acest capăt de cerere, și nici că ar trebui să aibă delegate (desemnate) astfel de atribuții, cum a reținut instanța de recurs. În plus, un alt argument că decizia instanței de recurs este discutabilă este dat de faptul că o altă instanță de același nivel¹⁵, și tot într-un recurs, menține o soluție similară dată de prima instanță. Adică această instanță motivează că drepturile salariale sunt cele prevăzute de lege și sunt acordate în virtutea legii ca și contra-prestație a muncii efectuate. Prin urmare, aceste drepturi, inclusiv sporul prevăzut ca indemnizație de conducere, trebuie acordate în virtutea legii, nefiind necesară stipularea lor în alte documente (fișa postului, rapoarte de activitate etc.). Cu precizarea că în sistemul de drept românesc precedentul judiciar nu este izvor de drept, o instanță nu este ținută să adopte aceeași soluție în spețe similare¹⁶ și, prin urmare, ambele decizii, ale celor două instanțe, primesc autoritate de lucru judecat.

Oricum, intenția mea nu a fost în sensul emiterii de judecăți cu valoare juridică în prezentul material, care nu se vrea unul cu caracter juridic, însă, descoperind această hotărâre judecătorească¹⁷, m-am simțit confortabil, ca bibliotecar – e adevărat, (și) cu studii juridice –, că instanțele de judecată apreciază activitatea noastră la modul just. E adevărat că pe lege, însă din motivări, chiar și rezumative pe alocuri, se poate vedea că munca noastră este așezată în tiparele ei firești, în sensul că, dacă legiuitorul a avut în vedere acordarea unor drepturi, ele trebuie recunoscute și acordate. Nu-i mai puțin adevărat că, în tandem cu aceste drepturi (și acordarea lor), stau obligațiile profesionale (și îndeplinirea lor) de către bibliotecar, indiferent dacă ocupă un post unic sau și-l exercită într-un colectiv. Astfel, înainte de a solicita și obține recunoașterea și acordarea drepturilor, bibliotecarul profesionist trebuie să dovedească, prin activitatea sa, că le merită dincolo de prevederile legale, adică să-și aducă aportul la propășirea spirituală a comunității în mijlocul căreia activează. Pe de altă parte, trebuie, totuși, ținut cont și de faptul că nu întotdeauna există resursele necesare pentru a obține satisfacțiile de natura celor mai sus analizate și, în situația în care autoritatea finanțatoare nu vedește rea-credință, trebuie găsită o formulă rezonabilă în ceea ce privește un anumit orizont de așteptare. Profesia de bibliotecar fiind una vocațională, cel puțin prin ipoteză, trebuie acceptat faptul că (cel puțin) o parte dintre satisfacțiile profesionale sunt intrinseci acesteia. Astfel, bibliotecarul trebuie ca mai întâi să ofere, și abia apoi să primească.

¹⁴ Marcată cu un asterisc (*).

¹⁵ Este vorba de *Curtea de Apel Craiova, Secția Conflicte de muncă*, în/prin *Decizia nr. 9313*, din 27 octombrie 2008. Sursa: www.jurisprudenta.org/Idoc.ashx?i=54&y=2008&d=5400000000301888.

¹⁶ Judecătorul, potrivit regulilor de organizare judecătorească din țara noastră, nu este legat în hotărârea pe care o dă de o cauză similară sau de un proces similar judecat anterior, de el însuși sau de o altă instanță, deoarece activitatea jurisdicțională este operă de convingere intimă a lui. Aceasta nu înseamnă, desigur, că instanțele nu pot să-și respecte propriul lor mod de a gândi în spețe identice. Vezi Radu I. Motica și Gheorghe Mihai, *op. cit.*, p. 128.

¹⁷ Care, chiar dacă a fost dată cu ceva timp în urmă, nu-și pierde valoarea documentară pentru aspectele avute în vedere în prezentul material.

Conferința Națională a ANBPR (Alba-Iulia, 14-17 noiembrie 2018)

Valentina ROTARU

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Valentina Rotaru

În perioada 14-17 noiembrie 2018 a avut loc, la Alba Iulia, cea de-a XXX-a Conferință Națională ANBPR. Tema conferinței a fost „Inițiative, oportunități, obiective ale bibliotecilor publice din România”. În cadrul conferinței s-a discutat despre cele mai noi și inovative proiecte din bibliotecile publice românești care contribuie la dezvoltarea comunităților pentru care bibliotecile lucrează.

La eveniment au participat reprezentanți ai bibliotecilor județene din țară, ai bibliotecilor comunale și doi invitați străini (Ulla Pötsönen, specialist în informare, Biblioteca Regională Joensuu – Finlanda, și Maria Vrachliotou, lider inovator în cadrul programului INELI Balkans, bibliotecar la Biblioteca Centrală din Serres – Grecia). Din partea Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare au participat bibliotecarii Valentina Rotaru și Ștefan Selek.

În deschiderea Conferinței au luat cuvântul președintele ANBPR, Sorina Stanca; oficialități ale județului Alba; prof. univ. dr. Diana Câmpănuș de la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia; președintele ABR, Adriana Székely; președinta Filialei Alba a ANBPR, Felicia Colda și Maria Răducu, director general al Bibliotecii Naționale a României.

Au urmat apoi prezentările în plen susținute de invitatele din Finlanda și Grecia, care au vorbit despre „Stadiul actual și tendințele viitoare în peisajul biblioteconomic finlandez” și „Biblioteca publică și istoria locală”. Diana Gheorghieș, county manager la Qulto România, a vorbit despre „Academia de Literatură Digitală”. Academia de Literatură Digitală este un portal către literatura contemporană, cuprinzând conținuturi complexe într-o interfață modernă și intuitivă, cu funcții complexe de căutare, filtrare și accesare a datelor. Portalul oferă acces la căutări simple sau avansate, fulltext, dispune de reader online integrat care permite diferite vizualizări, modificări de fonturi etc.

Daniel Marinescu, director general al IME România, a vorbit despre „Tehnologie și inovație. Filiala mobilă nesupravegheată”, oferind informații despre echipamente moderne ce pot fi folosite de orice bibliotecă: sisteme de auto-împrumut, auto-descărcare și porți de securitate. Utilizarea unor astfel de sisteme de către bibliotecile românești ar reprezenta încă un pas în direcția modernizării serviciilor de bibliotecă, schimbând imaginea bibliotecilor, acestea putând fi percepute ca instituții moderne și active în cadrul comunităților în care activează.

Prezentarea „Târguri de știință la biblioteca județeană – de la promovarea activităților STEM la creșterea comunităților” a Claudiei Șerbănuță (manager dezvoltare comunitară, Fundația Progress) a adus în atenția participanților la conferință programul CODE Kids, derulat de mai multe biblioteci din țară. Proiectul „CODE Kids – Copiii fac coding în bibliotecile publice” are ca scop crearea unei mișcări de coding și STEM în care copii, tineri și bibliotecari din mediul rural și urban își dezvoltă competențele digitale și se implică în viața comunității din care provin, prin rezolvarea unor teme digitale creative¹. Potrivit prezentării, au fost organizate 61 de cluburi de programare în biblioteci urbane și rurale din întreaga țară, 829 de copii au învățat

¹ <http://www.progressfoundation.ro/coding/>

programare pe code.org, 213 copii au experimentat cu aplicații, roboți și activități STEM, au fost organizate 10 Târguri de Știință la care au prezentat 20 de cluburi CODE Kids.

A urmat apoi prezentarea „Inițiative creative de promovare a culturii scrise. Proiectul CLIPLIT – Carte în 7Arte” susținută de Daniel Nazare, manager al Bibliotecii Județene „George Barițiu” Brașov. Proiectul „CLIPLIT – Carte în 7Arte” își propune să susțină și să promoveze cultura scrisă în rândul tinerilor, printr-o formă creativă de receptare și interpretare a acesteia, combinând tehnicile specifice cinematografului, literaturii și IT-ului, materializat fiind prin realizarea unei colecții de trailere de carte și a unei platforme dedicate².

În cadrul conferinței nu au lipsit prezentările de proiecte culturale dedicate Centenarului Marii Uniri, cum ar fi: „Caravana Unirii Sălaj – România”, „Infocentener – Tabăra de creație Eroii pe Căminul Eroilor” sau „Contribuția satului Hăbud la făurirea României Mari”.

Prezentările sub genericul „Tehnologie și inovație – proiecte derulate de biblioteci” au adus în atenția participanților o serie de proiecte interesante care acoperă o paletă largă de interese. Dintre acestea amintim: „Și animalele sunt oameni!” (proiect editorial – Biblioteca Județeană „George Barițiu” Brașov), „Bibliotecile, centre de profit pentru utilizatori” (ANBPR), „Biblioteca din parc – un proiect al comunității pentru comunitate” (Biblioteca Județeană „Christian Tell” Gorj), „IFLA WLIC 2018 – Poster Sessions” (Biblioteca Municipală Medgidia, Filiala Nord), „Pedalez pentru bibliotecă” și „Ciclobiblio” (Biblioteca Județeană Satu Mare și Biblioteca Comunală Cotnari).

La festivitatea de premiere a Conferinței Naționale a ANBPR de la Alba Iulia, premiul „Monica Andriesei” care se acordă pentru merite în activitatea de bibliotecă unui bibliotecar comunal a fost înmănat bibliotecarului Dorin Cozan de la Biblioteca Publică Cotnari.

Cu prilejul conferinței a avut loc și prima întâlnire din cadrul proiectului „COLIBLITE – COMMUNITY LIBRARIES AND DIGITAL LITERACY SKILLS FOR MLF CHILDREN” (bibliotecile din comunități și competențe de alfabetizare digitală pentru copii din familii cu educație redusă). Proiectul se bazează pe nevoia specialiștilor din domeniul educației și al bibliotecilor, precum și a părinților, de a dezvolta abordări și acțiuni în care sunt implicate școli, biblioteci, lucrători pentru tineret, centre comunitare și părinți pentru a promova și preda abilitățile de bază digitale și cetățenești copiilor și adolescenților din medii defavorizate.

COLIBLITE este un proiect în care sunt implicate școli, biblioteci, organizații de tineret și centre comunitare situate în Olanda, Marea Britanie, Italia și România, care desfășoară activități în comunități defavorizate. În România, proiectul se derulează prin organizațiile Active Watch, Școala Gimnazială Nr. 117 București și ANBPR. Proiectul este finanțat de Comisia Europeană prin programul ERASMUS+.

Aflat în faza pilot, în România acest proiect reunește bibliotecari din: Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, Biblioteca Județeană „Panait Istrati” Brăila, Biblioteca Județeană „George Barițiu” Brașov, Biblioteca Județeană „Nicolae Iorga” Ploiești, Biblioteca Județeană „I. H. Rădulescu” Dâmbovița (Biblioteca Orășenească „Aurel Iordache” Găiești), Biblioteca Județeană „Ioniță Scipione Bădescu” Sălaj.

În cadrul celei de-a XXX-a Conferințe Naționale ANBPR, bibliotecarii din România au avut posibilitatea de a împărtăși din experiența lor. De asemenea, s-a subliniat, încă o dată, rolul pe care îl au bibliotecarii în comunitățile pe care le deservesc, și anume acela de formator, animator. Bibliotecile, la ora actuală, își reinventează serviciile pe care le pun la dispoziția utilizatorilor, oferind servicii noi pentru categorii de public pentru care lectura, în general, și cea în format tradițional, pe hârtie, în special, nu prezintă nicio atracție. Ele încurajează inovația, susțin învățarea, inventivitatea și creativitatea.

² <https://librarianscorner.wordpress.com/2018/07/15/lansare-proiect-cliplit-carte-in-7arte/>

Sanda Stolojan, Jurnal din exilul parizian

Dr. Monica D. CÂNDEA
Baia Mare

Monica D. Căndea

Apărut în timpul vieții scriitoarei, cel puțin primele două volume, jurnalul Sandei Stolojan nu mai este o operă a clandestinității. El își cunoaște încă de la început intențiile și acestea nu sunt, cu siguranță, cele specifice unui jurnal intim propriu-zis. Căutarea de sine a eului auctorial, introspecția lasă masiv locul evenimentului exterior, politic și cultural, care ține trează conștiința națională a exilului românesc de la Paris. Un alt aspect definitoriu este acela că jurnalul devine o operă a contemporaneității, care reflectă nu doar lumea comunismului autohton văzută din vest, ci și lumea politică postdecembristă, ultimele două volume consemnând perioada 1990-2001.

Așadar avem de-a face cu o carte în trei episoade (*Nori peste balcoane. Jurnal din exilul parizian: 1975-1989; Ceruri nomade. Jurnal din exilul parizian: 1990-1996; Amurg senin. Jurnal din exilul parizian: 1997-2001*) menită să aducă un nou punct de vedere despre o epocă fatidică și despre urmările ei la fel de dezastruoase, cu un *jurnal al exilului* care, dincolo de exterioritate, discret, lasă să se străvadă un caracter și un destin exemplare, o conștiință veritabilă a culturii române din diaspora. Textul satisface superlativ, așa cum afirma Dan C. Mihăilescu¹, „foamea de istorie și foamea de destine exemplare” a românilor în postceaușism. *Jurnalul din exilul parizian* este conceput de Sanda Stolojan ca o oglindă magică menită să își asume funcția majoră de Memorie a Istoriei trăite în Exil. Așa cum reiese chiar din notațiile sale diaristice, această preocupare, de consemnare zilnică/frecventă a întâmplărilor și a reflecțiilor, nu se naște brusc la mijlocul anilor '70, ea datând încă din adolescență, de pe la vârsta de 13 ani, când ținea un caiet de însemnări, un *diary*, pe care îl regăsește în martie 1995, căutându-și certificatul de naștere într-o valiză cu documente.

După expatrierea în Franța notează, de asemenea, în agende, evenimentele importante prin care trece, întâlnirile cu personalitățile exilului care vor deveni apoi personaje de prim rang în jurnalul de față. Scotocind prin însemnări pentru a găsi mărturii despre Mircea Eliade, cu ocazia unei emisiuni dedicate acestuia de *Jurnalul literar*, în 14 august 2001, medita:

Cu ocazia asta am recitat în diagonală niște caiete vechi intitulate Conversații cu intelectuali români: o masă de note, datând de la începuturile venirii mele în Franța. Lumea intelectualilor români care treceau prin Paris; întâlnirile, conversațiile noastre se aflau acolo... prieteni dispăruți aproape toți între timp... din nou timpul, prezența lui apăsătoare, sub acele chipuri multiple, duse, lăsate moștenire memoriei... Uitasem de aceste note: un al doilea jurnal de scris?².

Putem regăsi aici, în nuce, într-un proiect ipotetic, o poetică aparte a jurnalului, profesată și de alți scriitori, mai ales de cei care au suferit privațiunile închisorii, care constă în recuperarea evenimentelor prezentate în jurnal, fie din memorie (vezi cazul lui I. D. Sârbu sau cel al lui N. Steinhardt), fie pornind de la notații pasagere, dezvoltate și stilizate ulterior. Este modelul

¹ Dan C. Mihăilescu, *Literatura română în postceaușism. I. Memorialistica sau trecutul ca reumanizare*, Editura Polirom, Iași, 2004, p. 211.

² Sanda Stolojan, *Amurg senin. Jurnal din exilul parizian: 1997-2001*. Traducere din franceză de Sanda Stolojan și Dana Petrișor, Editura Humanitas, București, 2007, p. 187. Toate citatele pentru volumul trei aparțin acestei ediții.

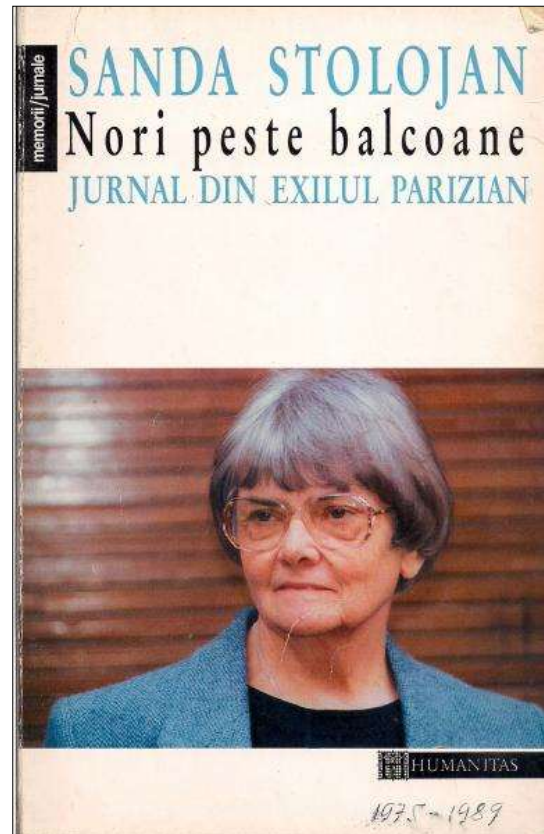

diaristic pe care Eugen Simion îl numea, prin asociere cu stilul romanesc, flaubertian, practicat de Mircea Eliade sau de Julien Green. Desigur, acest proiect de jurnal recuperator rămâne o posibilitate deschisă, nerealizată, din câte cunoaştem, dar care explică într-un fel poetica anumitor pasaje ale jurnalului deja publicat, care nu sunt altceva decât rescrieri, la interval de câteva zile sau chiar de câteva luni, pornind de la notițe, ale unor evenimente demne de conservat în jurnal. Deci, un caz asumat transparent, de încălcare a principiului calendarității, sau a legii Blanchot, cum ar spune Eugen Simion. Cu toate acestea, jurnalul nu-și pierde autenticitatea și valoarea intrinsecă de document.

Intervalul temporal prezentat în jurnal poate fi segmentat în două mari capitole, primul – până în 1989 – fiind consemnat în volumul *Nori peste balcoane*, iar al doilea – din 1990 până în 2001 – în volumele ulterioare, *Ceruri nomade*, respectiv *Amurg senin*. Această delimitare vizează strict datele Istoriei, deoarece în planul notației și al subiectivității diaristei, așa cum am mai precizat, putem observa o unitate a viziunii și atitudinii. Schimbarea de regim politic de la București nu modifică substanțial condiția de conștiință *ex machina* pe care o are Sanda Stolojan față de țara sa natală, observația rămânând la fel de lucidă, de pertinentă și de critică, mai ales că, la București, noul regim nu e decât o mlădiță a vechii nomenclaturi, iar cursul întâmplărilor nu este deloc pozitiv, așa cum și-ar fi dorit cei din exil, care au luptat cu toate forțele pentru a contribui la reinstaurarea democrației în țară.

Istoria, Memoria, Exilul sunt câteva dintre suprapersonajele jurnalului Sandei Stolojan, pe marginea cărora emite reflecții dintre cele mai grave și mai dramatice, atât înainte, cât și după 1989. Perspectiva este una profund moralistă, dobândită prin formarea sa intelectuală de înaltă ținută, dar și prin contaminarea cu Occidentalismul, sau cu spiritul cioranian. „Jurnalele literare, construite ca acesta, pe relatarea comentată a întâmplărilor zilnice, constituie un gen bine definit și tind să se încadreze în marele gen al «moralștilor» pe care Franța i-a cultivat cu atâta strălucire”³. Notațiile celui de-al doilea volum sunt ritmate, atât de evenimentele din România sau din Europa, în complexitatea lor, cât și de trăirile, visele, obsesiile care o animă, privitoare la destinul istoric al acestei lumi crepusculare, precum și la destinul său individual, scindat între țară și exil, între trecut și prezent. Tot mai frecvent apar meditațiile despre timp, destin, memorie, sfârșit.

Meditațiile asupra Istoriei și asupra destinului românesc sau european continuă și în a treia parte a jurnalului, *Amurg senin*, care începe cu notația din 3 ianuarie 1997 și se încheie cu cea din 31 decembrie 2001. Așa cum aprecia criticul Gheorghe Glodeanu, diarista utilizează *tehnica spiralei*⁴ ca modalitate de organizare a discursului, revenind succesiv la aceleași probleme sau la aceleași personaje, îmbogățindu-le astfel prin adaos. La fel, zilele neconsemnate direct în jurnal sunt apoi repovestite, pornind simplu de la memorie sau, mai ales, cu ajutorul unor note fugitive. Acest mod de a construi paginile de jurnal este folosit de obicei atunci când, smulsă din

³ Annie Bentoiu, „Portret și portrete”, în *România literară*, nr. 33/ 1996, p. 11.

⁴ Gheorghe Glodeanu, *Incursiuni în literatura diasporei și a disidenței*, ediția a II-a, revizuită și adăugită, Editura Tipo Moldova, Iași, 2010, p. 371.

mediul său parizian, de exemplu pentru a face călătorii în România sau în altă parte, autoarea nu scrie în jurnal zile în șir.

Ritmicitatea consemnării evenimentelor exterioare, politice, sociale sau culturale este întreruptă de confesiunile eului subiectiv, profund, după o tehnică a contrapunctului mânăuită cu abilitate. Visele, meditațiile nocturne, corelația dintre propriile stări și natură punctează făptura intimă a diaristei, prinsă în vârtejul temporalității, fără a-și fi pierdut umanitatea. Textul respiră astfel amplu, fragmentele reconstituind nu doar o lume în mișcare, ci și universul care o reflectă, conștiința și psihologia eului confesiv.

Fără a-și propune să facă literatură, fără măcar să-și pună probleme majore privitoare la formă, stil sau poetica jurnalului intim, regăsim, totuși, în paginile *Jurnalului din exilul parizian*

reflectă, pasagere, e drept, despre ceea ce am putea numi o artă poetică a scrisului diaristic al Sandei Stolojan. Mai abundente ni se par a fi notațiile privitoare la funcționalitatea demersului diaristic, care stă, întâi de toate, sub semnul Memoriei, al responsabilității față de istorie, fără însă a ignora rolul catartic pe care îl poate avea în plan psihologic. „De ce notez aceste lucruri? Probabil fiindcă găsesc în această treabă modestă mijlocul, poate singurul, care să fie la înălțimea puterilor mele, de a pune ordine în destinul meu: a observa, a asculta, a însemna...” – nota diarista în ianuarie 1981. Scrisul coincide astfel cu o recosmicizare a vieții, cu o căutare a sensului într-o situație de criză existențială majoră. Cele trei verbe, definatorii pentru modul în care se realizează procesul consemnării diaristice: *a observa, a asculta, a însemna*, prezintă gradual transfigurarea realului în imagine mentală, reprezentată apoi prin cuvinte și constituind comunicarea diaristică.

Totul este *cosa mentale*, notează de câteva ori diarista: „Realitatea este *cosa mentale*, imagine interioară, a spus un italian. Realitatea sunt eu,

intelența care măsoară, conștiința care știe că aud și că măsoar. Fără mine n-ar fi decât mișcarea valurilor, la infinit. Eu le ascult, le dau un sens, le reinterpretez ca pe o reînnoire, ca bătaia timpului... Omul singur merge spre deznodământ și poate dincolo de el spre altceva.” (Limassol, Cipru, 6-9 septembrie 1990), sau în 31 decembrie 2000: „Totul este până la urmă *cosa mentale* – fără mintea noastră, fără partea mintală a omului, nimic n-ar putea fi, nimic n-ar exista, în afară de materia care nu știe ce este...”. Se insinuează aici, fără alte teoretizări, o poetică a autenticității și a substanțialității, demnă de orice scriitură subiectivă. Ea va fi completată de alte precizări privitoare la imperativul sincerității, al adevărului, puse în slujba Memoriei istorice.

„Lucrurile nescrise suferă în felul lor de a fi date uitării. Ce a fost trăit cere să fie consemnat. Trăitul uitat este închis într-un fel de lume a umbrelor unde suferă așteptând să fie salvat prin memorie. Sunt absolut sigură de asta!” (ianuarie, 1993). Preocuparea stringentă pentru Memorie este văzută și ca un imperativ pentru istoricii sfârșitului de secol, care ar trebui să-și pună toată energia în slujba recuperării tuturor documentelor care pot aduce mărturie noi despre trecut: „Nevoia cea mai urgentă: o Istorie a ultimilor patruzeci de ani”.

A conserva trăitul pare a fi principalul mobil al scrierii diaristei, care își află corespondența într-o atitudine tipic franțuzească de a-și consemna trecutul („În Franța toată lumea lasă amintiri pentru cei care vor urma. Ca să mărturisescă despre trecut și să întrețină

memoria.”), în contrast cu românii, care manifestă o indiferență primitivă față de trecut. În același registru se înscriu preocupările multiple ale unor cercetători români pentru reconstituirea genealogiilor, demers în urma căruia află faptul că soțul său, Vlad, este înrudit cu pictorul Louis Nicolas Blaromberg, din secolul al XVIII-lea: „Pasiunea genealogiilor este la modă. Oamenii își caută rădăcinile, își reconstituie arborele genealogic, doresc să-și cunoască strămoșii, își caută rude, fie și îndepărtate.” (8 martie 1999). *Cronicar al exilului*, cum a fost numită în repetate rânduri, Sanda Stolojan are o acută conștiință istorică, căreia însă nu-i asociază obiectivitatea intransigentă, ci, paradoxal, *subiectivitatea*: „Subiectivitatea și istoria nu sunt în ochii mei decât doi termeni ai unei alternative. Subiectivitatea are oricum o coloratură istorică.” (14 februarie 1993).

Romantică prin structura sensibilității sale, poetă atât de limba română, cât și de limba franceză, Sanda Stolojan preferă în notațiile sale mai degrabă modelul realist: „Ah! Dacă aș fi avut imaginația unei romaniere, câte aș fi putut să inventez, brodând pe viața noastră! Dar nu am decât darul adevărului și al amintirii și capacitatea de a mă mira la nesfârșit în fața sensului de nepătruns al mersului vieții noastre.” (19 iunie 1992, Geneva). „Încă o dată și mereu se impune urgența Memoriei. Pentru mine imaginarul romancierilor, visul literar, nu va înlocui niciodată memoria. Memoria – adică viața.” (16 februarie 1991). Într-o conversație cu Basarab Nicolescu, la Paris în 1994, convin că „lipsa de memorie este ceva grav pentru conștiința unui popor”. Recitindu-l pe Cioran, în 8 martie 1996, nota că s-a înscris și ea la școala moralistilor. „Sanda Stolojan nu judecă, nu condamnă, doar se miră [...] în numele unor valori eterne: curaj, luciditate, adevăr, altruism”⁵. Când Leonid Mămăligă îi face câteva aprecieri despre cartea de memorii *Avec de Gaulle en Roumanie* – „meritul de a fi un document” constată că „Realitatea banală, dar adevărată, fără metafore, fără efecte literare, îl întristează. Îl decepționează realismul meu.” (29 aprilie 1991).

Preocupările poetice ale diaristei, fără a fi insistente prezentate în jurnal – sunt doar câteva notații care amintesc destinul public al volumului *Dans les brisures* – se fac simțite în pasajele de accentuată subiectivitate, de plonjare în universal interior, în trecut sau în vis. Există și câteva reflecții despre cuvânt și relația sa strânsă cu biologia umană, care ne pot aminti de hemografia stănesciană, de acea scriere cu sine însuși, cu propriul sânge, ca marcă a trăirii complete, până la epuizare, a vieții. „Cuvântul iese din trup pentru a spune sensul care este de ordin spiritual. Intellectul, gândirea își au rădăcinile în mine, în cuvântul care le exprimă și care este în legătură directă cu mine ca ființă vie.” (8 decembrie 1997). Spiritul și materia își găsesc în exprimarea scrisă, în această „cea mai rezistentă parte a biologiei noastre” (Nichita Stănescu), spațiul de coexistență, de potențare reciprocă a sensurilor. A scrie înseamnă pentru Sanda Stolojan, din perspectiva moralistă pe care și-o asumă, o încercare permanentă de a da sens, de a lupta împotriva răului, a inerției, a morții care echivalează cu Uitatea.

Fidelă imperativului formulat în notațiile diaristice din 1975, „Să păstrezi aprinsă flacăra trecutului, fără să o lași să te devoreze”, Sanda Stolojan, printr-un susținut demers al ieșirii din sine în întâmpinarea Istoriei, reușește să immortalizeze evenimente și figuri definitorii pentru epoca abracadabrantă pe care o trăiește. Deși intenționalitatea majoră a scriiturii este una exterioară, vizând existența politică și culturală a celor două lumi între care pendulează, România (comunistă și apoi postdecembristă), respectiv Franța și Occidentul, subiectivitatea „mâinii [care] compune un mozaic” nu este deloc neglijabilă, ba mai mult, ea nici nu dă semn (cel puțin în ultimele două volume) că ar dori să se refuze, să se ascundă.

⁵ Annie Bentoiu, *op. cit.*, p. 11.

Nicolae Dabija, '70

Dr. Tudor NEDELCEA
Craiova

Încet, cu pași mărunți, dar siguri, fără șovăire, acad. Nicolae Dabija a intrat în clubul septuagenarilor. Dacă în România, generația '60 (poetii Ioan Alexandru, Marin Sorescu, Adrian Păunescu, Constanța Buzea, Nichita Stănescu etc., prozatorii Nicolae Breban, Marin Preda, Augustin Buzura, D. R. Popescu etc., criticii Eugen Simion, Nicolae Manolescu etc.), anunțată de „buzduganul” Nicolae Labiș, s-a impus în ciuda și deasupra vremurilor (bolșevice), în Basarabia generația lui Grigore Vieru, Mihai Cimpoi, Nicolae Dabija, Anatol Codru, Leonida Lari, D. Matcovschi, Valeriu Matei etc. a format o adevărată școală, impusă prin talent și spirit civic, asemănătoare Școlii Ardelene, care a pregătit Marea Unire. Prin apariția cărții sale de versuri, *Ochiul al treilea* (Chișinău, Cartea Moldovenească, 1975), generația sa a fost numită *Generația „Ochiul al treilea”*.

Dozu-mi-i de
Dumneavoastră:
ca unui zid
de o
fereastră...
N. Dabija

În celebra sa *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia* (ajunsă la patru ediții), Mihai Cimpoi, autentic filosof al culturii din speța lui Tudor Vianu și Edgar Papu, dezvăluie caracterile esențiale ale literaturii basarabene, exilul basarabean ca exil interior („literatura Basarabiei a fost la înălțimea ei tragică, înnobilată de înălțările sufletului românesc”). Pe Nicolae Dabija îl consideră „lider de generație, animator al Renașterii basarabene”.

S-a născut la 15 iulie 1948, în localitatea Bișcotari, azi Codreni-Cimișlia, raionul Căinari, în aceeași zonă geografică cu Alexei Mateevici. Tatăl, Trofim Ciobanu, era țăran cu „bibliotecă”, iar mama, tot țărană, dar cu rude mari arhieresti (fratele mamei, Serafim Dabija, a fost starețul mănăstirii Zloți, iar verișorul ei era preotul Nicodim Onu, ambii condamnați politic pentru „activitate antisovietică” și deportați).

Nicolae Dabija începe școala primară în satul natal (1955-1959), școala medie în două părți, în comuna Săgaidoc (1959-1963) și în Cimișlia (1963-1966). La Universitatea de Stat din Chișinău urmează, începând cu 1966, cursurile Facultății de Ziaristică, fiind exmatriculat în anul al treilea pentru „activitate proromânească și antisovietică” (patriotismul său era genetic), înscriindu-se, în 1970, la Facultatea de Filologie. Este angajat la redacția de tineret a Televiziunii din Chișinău (1972), este șeful secției poezie și critică al revistei *Nistru* (devenită *Basarabia*, 1975), conduce cenaclul „Dialog” al Uniunii Scriitorilor (din 1977), redactor-șef și fondator al revistei *Orizontul* (ulterior *Columna*). Cheia de boltă a activității lui N. Dabija și a întregii literaturi basarabene este alegerea sa, la Congresul al VII-lea al Uniunii Scriitorilor din Basarabia din 18-19 mai 1986, ca redactor-șef al revistei săptămânale *Literatura și arta*, pe care o conduce și în prezent, în jurul căreia s-au adunat toți scriitorii și intelectualii care militau pentru renașterea conștiinței naționale, revista ajungând la tirajul record de 260.000 de exemplare în 1990, cum menționa ziarul *Figaro*, fiecare număr trecând din mână în mână, pe principiul „citește și dă mai departe!”.

Revista a avut curaj și un rol decisiv în câștigarea luptei pentru limbă, alfabet, imn național și cunoașterea istoriei autentice.

În 1987, trece pentru prima dată Prutul, la invitația Uniunii Scriitorilor din România (președinte: D. R. Popescu), în anul următor face parte din Comisia de Stat pentru problemele limbii, membru fondator al Frontului Popular, în 1989 este ales deputat al poporului în ultimul for legislativ din U. R. S. S. (până în 1991), condus de reformatorul Mihail Gorbaciov, în 1990

și 1998 este ales deputat în Parlamentul Republicii Moldova, președinte al Asociației Oamenilor de Știință, Cultură și Artă din R. Moldova, membru de onoare al Comisiei de Istorie Bisericească și copreședinte al Congresului Intelectualității (din 1993), conduce Frontul Democrat al Românilor, Sfatul Țării II.

La 21 iulie 2003 este ales membru de onoare al Academiei Române, iar din 2012 membru corespondent al Academiei de Științe de la Chișinău.

N. Dabija a debutat în ziarul *Tinerimea Moldovei* în 1965, cu versuri, remarcat și prezentat de M. Cimpoi, bibliografia operei sale fiind impresionantă și diversă: poezie, proză, eseuri, publicistică, cărți didactice: *Ochiul al treilea* (1971), *Apă neînțeleasă* (1980), *Povești de când Păsărel era mic* (1980), *Pe urmele lui Orfeu* (1983, 1990), *Zugravul anonim* (1985), *Aripă sub cămașă* (1989, 1991), *Moldova de peste Nistru – vechi pământ strămoșesc* (1990), *Daciada* (1991), *Domnia lui Ștefan cel Mare* (1991), *Mierla domesticită* (1992), *Dreptul la eroare* (1993), *Lacrima care vede* (1994), *Oul de piatră* (1995), *Cercul de cretă* (1998), *Cerul lăuntric* (1998), *Fotograful de fulgere* (1998), *Între dragoste și moarte* (1998), *Poezia, bucurătoare tristete* (1998), *Tăceri asurzitoare* (1999), *Așchii de stele* (2002), *În căutarea identității* (2002), *Doruri interzise* (2003), *Bondari cu motor* (2004), *Fulger înourat* (2005), *De ce limba noastră e română* (2007), *Maraton printre gloanțe* (2008), *101 poeme* (2009), *Hoții de speranțe* (2009), *Temă pentru acasă* (2009), *Privighetori împăiate* (2011), *Prutul are două maluri* (2012), *Făclia credinței* (2012), *Te blestem să te îndrăgostești de mine!* (2017) etc.

A alcătuit *Antologia poeziei vechi românești* (1986) și a tradus din F. G. Lorca, Goethe etc.

Cum era firesc, opera sa, prin valoare, a fost încununată cu numeroase premii și distincții: „Premiul Tineretului din Moldova” (1977, banii au fost folosiți pentru săparea unei fântâni),

Nicolae Dabija și Tudor Nedelcea

Premiul de Stat al Republicii Moldova (1988), Premiul „Ion Creangă” (1992), Premiul „Nichita Stănescu” (1992), Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova (1993), Premiul bibliofililor (1994), Premiul Academiei Române (1995), Cavaler al Ordinului Republicii (1995, returnat în 2003, în semn de protest), Premiul „Gib I. Mihăescu” al Fundației „Scrisul Românesc” (1997), Premiul „Titu Maiorescu” al Asociației Jurnaliștilor din România (2000), Medalia gu-

vernamentală a României „Eminescu – 150” (2000), Steaua României cu gradul de Comandor, Premiul „Sfântul Gheorghe” de la Uzdin-Serbia (2006) etc.

*

L-am văzut, prima dată prin 1984-1985, într-un montaj fotografic în biroul redactoruluișef adjunct al revistei *Luceafărul*, M. Ungheanu, alături de Gr. Vieru, Leonida Lari, M. Cimpoi, D. Matcovschi, I. Druță etc. Același grup scriitoricesc aveam să-l revăd la începutul anului 1989, în revista *Glasul*, prima publicație în grafie latină din Basarabia postbelică, apărută în Letonia, grație basarabencei Maria Macovei, căsătorită Briedis. Pe prima pagină apar portretul și poezia *Doina* a lui Eminescu, din redacție făcând parte toți marii scriitori basarabeni. Revista mi-a arătat-o mitropolitul-cărturar de veșnică pomenire Nestor Vornicescu: m-a chemat la dânsul la masă și mi-a arătat acel prim număr al *Glasului*, făcându-mi semn cu degetul să tac (de teama microfoanelor). Am comentat-o din plin în curtea Mitropoliei Olteniei, vorbindu-mi despre lup-

ta și sacrificiile intelectualității basarabene.

Ne-am împrietenit de cum ne-am văzut față la față. Ca majoritatea basarabenilor, era o fire deschisă (poate prea deschisă), sinceră, fără nicio umbră de ipocrizie sau aroganță. Lupta sa pentru impunerea limbii române ca limbă oficială, a alfabetului latin, a tricolorului, a imnului național, a istoriei naționale (unice) și a identității românești a fost și este scopul vieții și activității sale politice și civice.

Fiind invitat de Mihai Cimpoi cu prilejul zilei lui Eminescu, l-am vizitat și acasă sau în redacție, i-am cunoscut minunata familie (fiica sa, Doina, călcându-i pe urme), colegii de redacție (e trist, foarte trist, să vezi că ușile românilor basarabeni unioniști au o ușă suplimentară de fier!).

Nicolae Dabija a fost oaspetele mitropolitului Nestor Vornicescu și al meu de nenumărate ori, fiind onorat, la propunerea Fundației „Scrisul Românesc”, cu titlul de cetățean de onoare al Craiovei, alături de grupul Ilașcu, M. Cimpoi, Gr. Vieru, V. Tărățeanu, Victor Crăciun, E. Doga.

A participat la sărbătoarea celor 75 de ani de la înființarea Editurii „Scrisul Românesc”, care a fost condusă de Marin Sorescu în perioada 1990-1996.

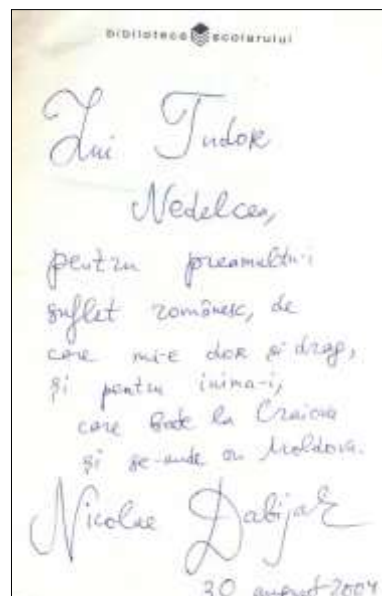
I-am propus și el a acceptat să-i public în volume editorialele din *Literatura și arta* (articole pertinente, asemănătoare cu cele scrise de Eminescu pentru epoca sa). Așa a apărut în colecția „Români uitați” a Fundației „Scrisul Românesc” o serie de unsprezece volume, în subcolecția „Harta noastră care sângerează”, scrise, cum afirma Eugen Simion, cu „onestitate și forță morală”, iar „autorul care pune talentul în slujba națiunii române are imaginație și, prin chiar propria lui existență, are credibilitate morală”. Seria începe în 1997 cu *Libertatea are chipul lui Dumnezeu*, urmat de *Icoană spartă, Basarabia* (1998), *Harta noastră care sângerează* (1999), *La est de vest* (2001), *Vai de capul nostru!* (2001), *Însemnări de pe front. Scrisori din Basarabia* (2002), *Râul în căutarea mării* (2003), *Basarabia – țară de la răsărit* (2004), *Bețna vine de la răsărit* (2005), *Pașnic pe înălțimi* (2007), *Deșărați* (2008), *Mesaje pentru supraviețuitori* (2009). Seria acestor volume – adevărată frescă socială și politică a vremurilor basarabene de azi – a fost întreruptă, comisia Agenției Naționale pentru Cercetare nemi acordându-mi subvenție, întrucât distribuiam cărțile... gratuit, iar la comisia Ministerului Culturii am câștigat licitația, dar mi s-a dat să tipăresc alte cărți, ale altor scriitori și cu alte interese.

Nicolae Dabija a participat, la Craiova, la toate edițiile Festivalului „Marin Sorescu”, ale Festivalului „Adrian Păunescu”, ale Festivalului Mondial de Poezie „Mihai Eminescu”. Dabija a scris călduros despre mine, mi-a acordat Premiul de critică literară al revistei *Literatura și arta*. Dar, cel mai mult, m-a onorat cu prietenia sa. La rândul meu, am luat atitudine când a fost calomniat cu ură și mârșăvie („O mârșăvie și repetată calomnie, în Tudor Nedelcea, *Printre cărți și oameni*, Iași, Tipo Moldova, 2014, pp. 161-167).

Despre excelentul său roman, *Temă pentru acasă*, am scris într-o cronică: „Prin acest strălucit debut ca romancier, Nicolae Dabija se dovedește a fi un scriitor total și un model uman. Traducerea acestei cărți în limbi de circulație internațională l-ar aduce, după opinia noastră, în apropierea unui binemeritat Premiu Nobel, ceea ce ar fi o mândrie națională și o dovadă că literatura română nu vine cu firimituri la masa marilor literaturi ale lumii”. Aud că romanul este tradus/se traduce, se va ecraniza și este deja propus la Nobelul literar. Doamne ajută!

La Craiova, ca și în toată Țara, Nicolae Dabija este la el acasă. Sau, cum spune el adesea: *Vin de-acasă, acasă!*

Fii binevenit, oriunde te-ai afla, Nicolae Dabija!

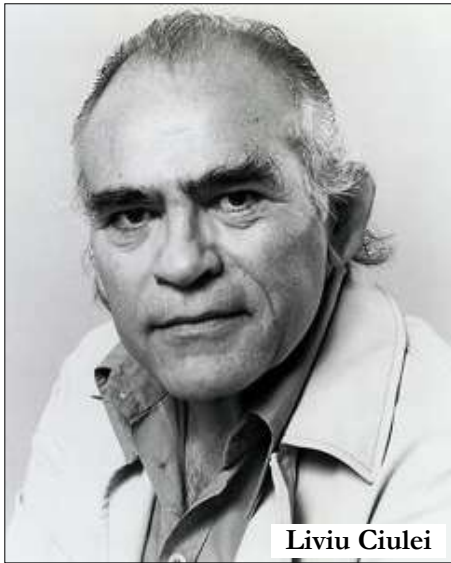

Liviu Ciulei, 95 de ani de la naștere

Antoaneta TURDA
Baia Mare

„Uitându-mă înapoi, am participat la o perioadă în care teatrul românesc s-a exprimat prin multe lucruri frumoase. Sunt bucuros că, undeva, o pagină din această istorie a teatrului românesc am mâzgălit-o și eu” – sunt cuvintele pe care Liviu Ciulei le așternea pe hârtie în revista *Cultura Națională*, numărul din mai 1996. Mi le-am reamintit vara aceasta căci, în 7 iulie, s-au împlinit 95 de ani de la nașterea sa (1923).

Liviu Ciulei

Venit pe lume în București, într-o familie de intelectuali cu înclinații artistice, a studiat teatrul la Conservatorul Regal de Muzică și Teatru din București (1946), apoi arhitectura (1949). Remarcat de Petru Comarnescu încă de pe băncile Conservatorului, observat cu multă atenție de tatăl său, cunoscut arhitect al vremii, tânărul pornește cu avânt în meseria ce îi va aduce, deopotrivă, faimă, dar și mari piedici și amărăciuni de ordin politic, trecerea prin toate realizările și eșecurile dovedind o fire tenace, introvertită și bine echilibrată. Odată depășit punctul de pornire în 15 octombrie 1946, când urcă pe scenă prima dată ca actor în rolul lui Puck în *Visul unei nopți de vară* de Shakespeare, în sala mare a Teatrului „Odeon” (amplasată

inițial pe locul actualului Teatru „Nottara” din Bulevardul Magheru), construit de însuși tatăl regizorului, maratonul artistic se dovedește un adevărat tur de forță, atât în România, cât și în străinătate.

Bucuria debutului frumos, după studii strălucite, într-un București bulversat de ororile războiului și de schimbarea de regim nu avea să țină mult, întrucât, odată cu naționalizarea, teatrele private dispar, fapt ce a afectat și colectivul Teatrului „Odeon”, care, totuși, va rămâne foarte unit. Navigând cu dibăcie pe valurile destinului, Liviu Ciulei, obligat de conjunctura socială, își va descoperi o altă aptitudine artistică: cea de scenograf. „A fost bine sau rău, faptul că acest extraordinar artist a fost împiedicat să lucreze ca regizor, rămânând opt ani de zile doar interpret și creator de decoruri?”, se întreabă Ileana Berlogea în volumul *Liviu Ciulei – regizor pe patru continente*. Inerentul răspuns și-l dă singură: „Cred că a fost bine, pentru că a acumulat o experiență ce i-a ajutat apoi la o afirmare categorică și explozivă”. Amintesc că, de-a lungul carierei, a realizat scenografia a 125 de spectacole, remarcându-se prin inovații de decor.

Înaintarea cu pași fermi în carieră l-a pus, deseori, în situații stranie, la prima vedere, pe care însă le-a tratat cu multă profunzime. Unul dintre aceste inedite momente a fost în 1958, când a interpretat rolul lui Lenin în piesa *Omul cu arma* de Nicolai Pogodin. Făcând și scenografia, implicarea a fost totală, efortul său de a-l întruchipa pe Lenin concretizându-se în realizarea unui personaj complex, în care latura demonică și geniul s-au îmbinat perfect.

Deceniul care a urmat după acest succes a adus cu sine alte reușite până în 1970, când cenzura comunistă și-a spus cuvântul cu privire la montările sale, ceea ce l-a împins spre Baia Mare, unde s-a simțit în largul său și a lucrat degajat cu o trupă de excepționali actori. Aici a fost singurul teatru de provincie în care a montat Liviu Ciulei. Este vorba despre *Clipe de viață* (stagiunea 1970/1971), de William Saroyan, și *Somnul rațiunii*, de Antonio Buero Vallejo (stagi-

unea 1972/1973). Iubitorilor teatrului și celor interesați de fenomenul teatral băimărean, precum și de momentul în care Liviu Ciulei a activat la Baia Mare, le recomand să citească emoționanta evocare a actorului băimărean Paul Antoniu (*Reverență maestrului*), postată în 5 februarie 2017 în revista online a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, e-Bibliotheca septentrionalis¹.

Așadar, nu se poate vorbi despre o stagnare, ci doar de o obstrucționare din care artistul a ieșit victorios, continuându-și drumul. Retrospectiva acelor ani (până la premiera cu *O scrisoare pierdută* – București, 29 ianuarie 1972 –,

moment fulminant în care face un rol de excepție, întruchipându-l pe Agamiță Dandanache) relevă „capacitatea actorului de a fi el însuși și cu totul altul, de a se identifica cu eroul, păstrând, însă, și un plan al lucidității sale, comunicarea cu spectatorul fiind în egală măsură senzorială, afectivă și intelectuală, directă, dar și distanțată printr-o ironie ce trece de la cea mai fină până la causticitate, atunci când personajul și situațiile o cer”, așa cum bine remarcă Ileana Berlogea. De neuitat sunt rolurile din piesele: *Cum vă place* de William Shakespeare (1961), *Intrigă și iubire* de Friedrich Schiller (1965), *Opera de trei parale* de Bertolt Brecht (1969), *Leonce și Lena* de Georg Buchner (1970), *Play Strindberg* de Friedrich Durenmatt (1971), precum și cele din filmele *Valurile Dunării* (1959), *Soldați fără uniformă* (1960), *Cerul n-are grație* (1962), *Pădurea spânzuraților* (1964), *Facerea lumii și Decolarea* (1971), *Dragostea începe vineri* (1972), cărora le-au urmat aparițiile în filmele *Dimitrie Cantemir* și *Ceața* (1973), *Mastodontul* (1975) și *Falansterul* (1979). În acei ani, în care se afla și la conducerea Teatrului „Bulandra” (1963-1974), a insuflat trupei un spirit creativ și disciplinat, munca asiduă a colectivului ducând la rezultate spectaculoase în țară și străinătate. Din acea fastă perioadă datează o apreciere a lui Orson Wells: „Stigmatizat, blamat și condamnat să port, probabil toată viața, povara pasiunii (și a slăbiciunii mele) pentru Shakespeare, nu puteam (nu știu de ce) nimeri nici la București, într-un cadru «de excepție». Spun «de excepție», pentru că Shakespeare se joacă peste tot, dar subliniez «de excepție», pentru că Liviu Ciulei ne-a oferit, poate, cel mai original și mai autentic (ca sevă) Shakespeare din câteva sute pe care i-am văzut și pe care, în lunga mea carieră de ziarist și regizor, i-am înghițit volens-nolens. Nu regret și îi mulțumesc lui Liviu Ciulei pentru spectacol, deși cred că avem concepții destul de diferite privind dramaturgia marelui englez. A realizat un spectacol uluitor”.

În 12 ianuarie 1979, la Teatrul „Lucia Sturdza Bulandra” din București a avut loc premiera unuia dintre cele mai importante spectacole din istoria instituției și din creația regizorală a lui Liviu Ciulei: „Furtuna” de William Shakespeare. George Constantin, la momentul respectiv în plină forță creatoare, ajuns la o remarcabilă maturitate artistică, era Prospero și juca alături de Mariana Mihuț (Miranda), Victor Rebengiuc (Caliban) și Ion Caramitru (Ferdinand). Despre acest spectacol montat cu puțin timp înainte ca Liviu Ciulei să plece din țară, George Constantin povestea într-un interviu publicat în numărul 4 al revistei *Teatru* din 1985: „Întâlnirea directă cu publicul are un anumit farmec, îți dă o stare de emoție care te trece dincolo de starea normală a vieții. Sigur că publicul diferă de la o seară la alta. N-aș putea să vă spun de ce. Dar am simțit, de exemplu, într-o seară, la «Furtuna», unde veneau foarte mulți tineri, am simțit că sala pal-

¹ <https://ebibliothecaseptentrionalis.wordpress.com/2017/02/04/reverența-maestrului-1/>

pita în așa fel la ceea ce se întâmpla pe scenă, încât aveam impresia că suntem un tot, că între spectatori și mine s-a întâmplat o minune. Senzația asta am avut-o atunci, acolo, în seara aceea. Cu asemenea intensitate n-am mai trăit-o niciodată”. Spectacolul s-a bucurat de succes seri la rând, chiar și după unele schimbări în distribuție, fapt datorat urmării, de către regizor, a celor mai mici detalii ale realizării scenice: concordanța limbii engleze cu replicile ce trebuiau date în limba română (traducerea a fost făcută de poeta Nina Cassian), precum și subtilitatea interpretării actorilor aflați într-o unitate perfectă cu decorul, muzica și costumele. Regizorul și-a provocat interpreții, redându-le încrederea în sine și încurajându-i să-și depășească limitele, așa cum bine o demonstrează cartea lui Gheorghe Ghițulescu *Furtuna – testamentul lui Shakespeare*.

Deși prezența sa în lumea artistică a încântat mereu publicul, apăsător de cenzura tot mai aspră, Liviu Ciulei părăsește România în 1980. A lucrat în multe țări din Europa, precum și în

Statele Unite ale Americii, Canada și Australia, nu doar ca regizor de teatru, ci și de operă. Din 1986, a fost profesor de teatru la *Columbia University* și *New York University* în New York City. A fost director artistic al Teatrului „Tyrone Guthrie” din Minneapolis, Minnesota, Statele Unite.

După 1989 s-a reîntors în țară și a regizat o serie de piese celebre, precum *Visul unei nopți de vară* și *Deșteptarea*

primăverii. A fost numit Director de onoare al Teatrului „Bulandra”.

Este laureatul mai multor premii dintre care amintim:

- Ordinul Meritul Cultural clasa a II-a (1967) „pentru merite deosebite în domeniul artei dramatice”
- Globul de Cristal, Karlovy Vary, 1969, pentru filmul *Valurile Dunării*
- Premiul pentru regie, la Festivalul de la Cannes, 1965, pentru filmul *Pădurea spânzuraților*
- Premiul UNITER, 1996
- Premiul de Excelență UNITER, 2001
- Premiul de Excelență în cinematografia română, 2002
- Premiul Tony (echivalent al Premiului Oscar în teatru).

A fost ales membru de onoare al Ordinului Arhitecților, în anul 2006.

S-a stins din viață la München, Germania, în 2011, la vârsta de 88 de ani.

A-i urmărit îndeaproape traiectoria existențială și artistică nu înseamnă neapărat a ne gândi la o înșiruire de date ci, mai degrabă, a înțelege pasiunea cu care a iubit meseria în care nu a făcut niciodată compromisuri. Totuși, am marcat etapele cele mai semnificative ale carierei, fără care nu poate fi deslușit *fenomenul Ciulei*.

Pătrunderea în creuzetul creației sale implică o anume evlavie, căci toate succesele obținute ascund în spatele lor o muncă titanică, bine așezată pe talente multiple (actorie, regie, scenografie, har pedagogic în lucrul cu actorii) și pe o moralitate exemplară, bine conturată, mai ales în filmul *Pădurea spânzuraților* (1964), în care accentul cade pe simbolul jertfei, al mândriei și al victoriei individului în fața conjuncturii istorice și sociale. Despre conceperea filmului, în general, Liviu Ciulei, mărturisea: „Filmul ideal... e determinat de adâncimea, sinceritatea, persona-

litatea aceluia care îl creează... E o meserie care trebuie făcută la 42° temperatură și cu foarte mult stoicism”. Despre regie declara, în ziarul *Adevărul* din 18 ianuarie 2011: „...Asta este regia: logică, după aia logică, și după aia tot logică. Și dacă mai e 1% inspirație e bine, dacă nu, merge și fără”.

Spirit novator, capabil a pătrunde în adâncime esența pieselor și filmelor în care a jucat sau pe care le-a regizat, Liviu Ciulei a avut o relație specială cu actorii-colaboratori, așa cum își

amintesc Ileana Predescu și Victor Rebengiuc în interviurile din *România literară* din 7 iulie 1993, cu prilejul aniversării a 70 de ani ai artistului. Ileana Predescu declara: „Dar ce nu pot uita sunt repetițiile cu Liviu Ciulei. Începea cu o șuetă, ce am mai făcut, ce am mai citit, bârfulițe, bancuri și pe urmă... încet-încet intram în vrajă, pe tărâmul miracolelor – în teatru. Ciulei ne lua

de mână, nici de dreapta, nici de stânga și ne purta pe cărări încrângate, mai luminoase, mai întunecate, mai drepte, mai buruienose. Cu vorbe și tâlcuri «abia înțelese, pline de înțelesuri» spre adevăr, spre marea bucurie”. Victor Rebengiuc își amintea: „Nu pot să spun ce înseamnă lucrul cu el, ce delicii minunate, sufletești și intelectuale poți trăi atunci când lucrezi cu el. Cum știe să te ducă acolo unde vrea și unde trebuie să ajungă personajul tău și asta aproape pe nevăgare de seamă. Cum e în stare să te învăluie și să te ia cu el”.

Misterios, afabil, dar și pretențios, Liviu Ciulei a reușit, așadar, nu doar performanța de a fi apreciat de public și de critica de teatru, ci și de a se face iubit de cei cu care a lucrat, fapt extrem de important într-o lume în care dorința de manifestare a fiecăruia duce, deseori, la un narcisism nemăsurat.

Surse documentare:

Alexandrescu, Mircea, *Liviu Ciulei*, Editura Meridiane, București, 1996.

Berlogea, Ileana, *Liviu Ciulei – regizor pe patru continente*, Editura Rampa și Ecranul (colecția „Monștri sacri”), București, 1998.

Ghițulescu, Gheorghe, *Furtuna – testamentul lui Shakespeare*, Editura Eminescu (colecția „Masca”), București, 1985.

https://ro.wikipedia.org/wiki/Liviu_Ciulei

Mulțumim Maestrului Paul Antoniu pentru imaginile puse la dispoziție în vederea ilustrării acestui material!

În anul Centenarului Marii Unirii de la 1 Decembrie 1918. 190 de ani de la înființarea cetății de cultură românească „Samuil Vulcan” din Beiuș

Lazăr-Aurel PANTEA
Baia Mare

Municipiul Beiuș, situat la 30 de kilometri de poalele Munților Apuseni, în depresiunea Beiușului, un vast câmp intramontan străjuit, ca o cetate, la est de culmea înaltă a Bihorului (1.847 m), la sud și vest de munții Codru-Moma, separați la nord de dealurile calcaroase ale Răbăganilor – Vălanilor – Petranilor și Urvișului prin defileul Crișului Negru, în anul Centenarului Marii Uniri se poate mândri cu un număr de 12 academicieni și cu miile de intelectuali care și-au făcut ucenicia pe băncile școlilor secundare românești, școli ridicate încă de la începutul secolului al XIX-lea. Profesorul de limba și literatura română Alexandru Roman, în anul 1866 este ales membru al Academiei Române. Mare parte dintre absolvenții formați la Beiuș au devenit nume cunoscute în cultura română, s-au afirmat în plan științific, economic, politic, unii fiind profesori în marile universități din țară și străinătate.

Școli dăruite pentru cultura neamului

La 6 octombrie 2018 se împlinesc 190 de ani de când reputatul episcop român-unit al Oradiei Mari, Samuil Vulcan, întemeia școala de la Beiuș, care azi îi poartă numele.

Samuil Vulcan, fiu de țărani iobagi, s-a născut la 1 august 1758 în Blaj-Sat și s-a stins din viață la 25 decembrie 1839 la Oradea Mare. A studiat la școala din Blaj, apoi la Viena, Agria și Lemberg. Avea o cultură remarcabilă, fiind poliglot, un însuflețit de dragoste înflăcărată pentru neamul său românesc. În perioada 1806-1839 a fost episcop român-unit al Oradiei Mari. A sprijinit pe mulți cărturari și dascăli români, în mod special pe Samuil Micu, Petru Maior și Gheorghe Șincai, cărora le-a acordat ajutor moral și material. În anul 1826 a început construcția, în Beiuș, pe malul drept al Văii Nimăieștiului, a unei clădiri impozante cu un etaj, o școală secundară. Construcția a fost terminată și pusă în funcțiune la 6 octombrie 1828, când episcopul avea vârsta de 70 de ani. El a anunțat că pentru această școală, dăruită pentru cultura neamului său, a cheltuit 160 mii de florini, adică câștigul de pe cinci ani. În actul de fondare, gimnaziul de la Beiuș era de patru clase, iar la 6 februarie 1835 este completat la șase clase. Pe frontispiciul noului Gymnasium Maius, episcopul fondator eternizează inscripția: *Educationi Juventutis Huius Provinciae Posuit Samuel Vulcan eppus. G.R.C. Mvaradiensis -1828-*. Acest act de fondare este confirmat de guvernul imperial din Viena la 11 August 1837.

În anul școlar 1852/53 funcționa clasa a VIII-a, astfel devine Liceul „Samuil Vulcan”, iar în vara anului 1853 este organizat primul examen de bacalaureat.

În luna august a anului

2003, cu prilejul întâlnirii colegiale la 50 de ani de la absolvirea liceului (1953), a 100-a promoție cu examen de bacalaureat, am rămas plăcut impresionat la vederea în curtea liceului a statuii episcopului Samuil Vulcan. Atunci am aflat că statuia a fost ridicată în perioada 1983-86 din inițiativa și cu contribuția bănească a unor foști colegi de clasă – medici, magistrați, ingineri, profesori –, care activau în județul Bihor, sprijiniți de corpul profesoral al liceului și de părinții unor elevi aflați în clasele IX-XII. Promoția 1953 are cel mai mare număr de ingineri și cadre medico-sanitare. Din rândul celor 66 de absolvenți în anul 1953, 21 am devenit ingineri, 7 profesori, dintre care 3 biologi repartizați la spitale pentru laboratoare de analize medicale, 6 medici, 5 economiști, 3 juriști, două farmaciste, un preot, un pastor și restul absolvenți de școli postliceale: 9 sanitare, 6 poștă și telecomunicații, 5 comerciale, cu locuri de muncă în România, Israel, Germania, Suedia.

Evoluția școlilor secundare românești din Beiuș

Din cartea *Școlile din Beiuș 1828-1928. Cu o privire asupra trecutului Românilor din Bihor*, autor dr. Constantin Pavel, tipărită în anul 1928 la Tipografia „Doina” din Beiuș, putem cunoaște evoluția timp de 100 de ani a liceului din Beiuș, numele directorilor, ale profesorilor, precum și ale absolvenților cu examen de bacalaureat din perioada 1853-1928 și chiar profesiile unora după terminarea studiilor superioare. Din cele scrise în anul 1928 de Constantin Pavel, pe atunci director al liceului, am extras:

„La 1828 acest episcop, mare între atâtea mari istorice figuri de prelați ardeleni, aprinde o lumânare pentru trezirea conștiinței și a culturii naționale în aceste părți extreme, muntoase și sărăcicioase ale întinderii românești, înființează liceul românesc din Beiuș. În chipul acesta Maramureșul, Sătmarul, Bihorul, Aradul și Banatul, aproape două milioane de Români din aceste părți, fură îndrumați și avizați, până la întregirea neamului, la unicul liceu românesc, la liceul din Beiuș, al lui Samuil Vulcan. În Ardeal, sub absolutismul austriac se mai înființară două licee românești, cel de la Brașov între 1850-1865 și Năsăud la 1863 și un gimnaziu la 1869 la Brad, pe lângă școlile Blajului de la 1754. Și, astfel, pe lângă Școala Normală Ortodoxă de la 1812 din Arad, liceul din Beiuș a susținut lumina și cartea națională pe toată întinderea românească din Orșova până în codrii Maramureșului, vreme de o sută de ani”.

Este de menționat că, la 22 septembrie 1896, episcopul Mihail Pavel, născut în satul Recea, pe atunci județul Satu Mare, azi Maramureș, contribuie cu 76 de mii de florini și, cu contribuția multor bihoreni, dar mai ales bănățeni, ridică în Beiuș o nouă clădire, o școală medie pentru fete și un internat pentru o sută de copile aparținătoare oricăreia dintre cele două Biserici Românești (Unită și Ortodoxă), școală care, din 1920, este transformată în Liceul de Fete „Mihail Pavel”, cu opt clase și drept de bacalaureat. La 1 iunie 1902, episcopul Pavel se stinge din viață la băile de la Slatina Maramureșului.

În perioada anilor 1828-1851, la Gymnasium și apoi Liceul „Samuil Vulcan”, limba de predare era latina. În 1851 s-a introdus ca limbă de predare limba română. Regimul habsburgic a impus în 1854 ca majoritatea obiectelor de învățământ să fie predate în limba germană, iar din 1860 aceasta devine obligatorie pentru toate disciplinele. Din 1875, regimul dualist austro-ungar a impus pentru obiectele istorie și geografie predarea în limba maghiară. Episcopul Demetrie Radu, la 23 noiembrie 1918, a decretat reintroducerea definitivă a limbii române ca limbă de predare.

Pentru elevii nelocalnici a fost construit Internatul Greco-Catolic „Pavelian” și, în 1899, sinodul episcopiei ortodoxe din Arad aprobă fonduri și construiește Internatul Ortodox pentru Băieți pe strada Română. Tot în anul 1899, s-a construit în spatele liceului o sală spațioasă de gimnastică, dotată cu toată aparatura prevăzută de Regulamentul școlar, iar la etaj erau situate sala de desen, o pinacotecă și două cabinete de lucru pentru profesorii de specialitate. La 1 de-

cembrie 1918, în sala de gimnastică a liceului de băieți s-a ținut marea întrunire a intelectualilor și a populației din localitate și provincie, în care dr. Constantin Pavel, director al liceului (autor al cărții), a explicat actul istoric de la Alba Iulia și noile principii de pace și autodeterminare ale președintelui Woodrow Wilson. Încă din 1862 s-a înființat, prin donații, o bibliotecă pentru corpul profesoral și alta pentru elevi. Și astăzi se păstrează tradiția ca toți foștii elevi care scriu cărți (în orice domeniu) să doneze câte un exemplar pentru biblioteca liceului, care azi posedă mii de cărți. Din 1866 s-a înființat Muzeul de Științe Naturale, colecții pentru botanică, zoologie, mineralogie și geologie, apoi sală pentru orele de muzică, laborator de fizică și chimie. După Marea Unire, în anul 1922, în Beiuș, Episcopia Ortodoxă, prin episcopul Roman Ciorogariu și protopopul Beiușului Eugen Papp, sprijiniți de doi deputați în Parlamentul României Mari, deputați în circumscripțiile Beiuș și Ceica, înființează Școala Normală de Învățătoare, în cadrul căreia a funcționat și un profil de educatoare, până în 1954, când devine Școală Medie. Din 1959 s-a reînființat profilul pedagogic de educatoare, profil desființat în 1962. În anul 1993, prin ordin al Ministrului Învățământului, a fost reînființată Școala Normală și a primit numele martirului dr. Nicolae Bolcaș, azi Liceul Pedagogic „Dr. Nicolae Bolcaș”.

După 1943, datorită numărului mare de copii orfani din cauza celui de-al Doilea Război Mondial, episcopul ortodox al Oradiei, dr. Nicolae Popoviciu, refugiat la Beiuș, a început construcția clădirii Orfelinatului în intravilanul Internatului Ortodox, astăzi Spitalul Municipal „Dr. Nicolae Popoviciu” Beiuș.

La 1 martie 1998, Liceul din Beiuș a primit titlul de Colegiu Național.

Apel pentru trimiterea copiilor la școală

Încă din toamna anului 1828, episcopul Samuil Vulcan trimite o scrisoare prin care anunță populația românească din Bihor și, mai ales, pe cei mai aproape de Beiuș, despre înființarea și deschiderea acestor școli. În anul școlar 1828/9, din 25 de elevi în clasa a II-a, 15 sunt străini și numai 10 români, motiv pentru care trimite tuturor preoților și mirenilor din ținutul Beiușului „O carte de dojană” scrisă de mână: „Noi, Samuil Vulcan, Episcopul greco-catolic al Oradiei Mari, Preoților și tuturor Mirenilor din Episcopescul său Dominium al Beiușului, dar și pace de la Atotputernicul Dumnezeu și de la Noi arhierescă binecuvântare!”.

După ce arată greutățile și eforturile materiale pentru înființarea și construcția acestei școli românești și subliniază că toate națiile Europei întrec pe români privind știința de carte, scrie:

„Acolo se învață mai întâi a citi și a scrie românește și latinește, aritmetica sau știința de a face socoată sau a trage samă, geografia, sau cunoașterea țărilor și alte folositoare științe, dar mai ales Legea, sau cunoașterea lui Dumnezeu și a datoriiilor către Dânsul, către însuși și către aproapele, că așa se face creștinul și cetățean bun. Unii dintre tinerii cari vor învăța acolo vor căpăta îndemn de a purcede și la școli mai înalte și așa, isprăvind învățăturile, vor putea ajunge la dregătorii, alții a se face preoți, notari sau cantori și mai lesne vor dobândi scopul lor, unii chiar de ar rămâne plugari, ca părinții lor, totuși vor fi mai deschiliniți și mai de frunte, de cât alții neînvațați. [...] Mai ales voi, Cinstiților Preoți, [...] dați pruncii voștri la școală, mergeți întru aceasta bună pildă înaintea poporului nostru, îndemnați pre poporenii voștri la aceasta și cu cuvântul și cu fapta, ca așa datoriiile voastre și așteptarea noastră și scopul aceluia Gymnasium să se plinească. Fiți binecuvântați. Dat în Oradea Mare, în episcopiasca noastră reședință”.

Referitor la școala din Beiuș, Vasile Bolca, în cartea *Episcopul Samuil Vulcan al Orăzii. Contribuții la ridicarea culturală a neamului*, Editura Vestitorul, Oradea, 1939, a consemnat: „A servit acolo ca singura școală secundară purtătoare de suflet românesc în semicercul de apus al Carpaților. Și dacă bihoreni, în conservatorismul lor atavic, se țin la început în rezervă față de școală, îndemnurile venite din Banat, Arad, Sătmăș, Maramureș de a păși în lăcașul purtător de lumină

ii încălziră și pe ei. De aici ieșiră, în șir de generații, preoți și fruntași ai intelectualității, avocați, notari, medici”.

În rândul absolvenților liceului, profesorilor, directorilor etc. găsim foarte mulți născuți în fostele județe Bihor, Arad, Turda, Sălaj, Satu Mare, Maramureș, Ugocea, Someș sau care au devenit oameni de seamă în țară sau peste hotare. Răsfoind cărți din arhive, biblioteci, diverse publicații și dintre cele cunoscute din anii de studii la Liceul „Samuil Vulcan”, prezentăm pe câțiva dintre cei care s-au născut sau au activat în vestul și nord-vestul țării, mai ales în Maramureș, și au frecventat cursurile acestei prestigioase unități de învățământ preuniversitar.

Vulcaniști din toate generațiile

În perioada 1828-1928, printre directorii liceului se regăesc Theodor Kovary-Chioreanu, născut în Portița-Sălaj, Ioan Buteanu născut la Carei, Camil Sălăgianu, născut în Moftinul Mic și absolvent al liceului în 1892. Profesorul Sigismund Pap de Șomcuta Mare devine prefect al Cetății de Piatră – Chioar. O serie de profesori devin, mai ales, preoți în județele din nord-vest: Simion Pap de Băsești născut la Supurul de Sus – la Șomcuta Mare, Dimitrie Papp la Moftinul Mic, Ioan Antal la Ciumești, Ioan Cîncă la Sătmărel, Ioan Sălăgianu la Vezendiu, Gheorghe Marcașiu protopop la Carei, Ioan Seremi la Cheja-Sălaj, Gavril Lazăr de Purcăreț paroh la Sanislău și protopop al Eriului, Sever Mărcușiu la Șimleul Silvaniei și Băsești. Doi profesori și preoți de la Beiuș renunță la preoție și devin profesori la Liceul „Gheorghe Șincai” din Baia Mare – din anul 1924 Augustin Dănilă și din 1927 Grigorie Rițiu. Apoi o serie de absolvenți de renume:

Vicar Tit Bud (1846-1917), născut în Sat-Șugatag, face gimnaziul la Ungvar, liceul la Beiuș (absolvent cu examen de bacalaureat în anul școlar 1864/1865) și teologia greco-catolică la Gherla. A fost capelan la Ieud, revizor diecezan la Gherla, preot la Șugatag și Budești, protopop de Coșău și vicar greco-catolic de Maramureș.

Prof. dr. Alexandru Filipașcu, istoric și filosof, fiu al Petrovei, cu studii secundare făcute la Beiuș, iar cele superioare la Roma, Viena, Lwów. A publicat o serie de lucrări *Istoria Maramureșului*, *Voievodatul Maramureșului – originea, structura și tendințele lui*, *Bihorul românesc* și altele.

Prof. Victor Russu (1843-1910), născut la Mineu-Sălaj, a făcut studii la Beiuș, Blaj, Satu Mare, Viena, om de litere și istoric. Pentru meritele sale literare a fost ales membru de onoare al Societății Tinerimii Române din Oradea Mare și Beiuș. A donat liceului din Beiuș o colecție de cărți românești.

Nu putem omite aportul la educarea a numeroase generații de tineri a renumitului profesor originar din Maramureș, Ioan Bușiția, născut la 10 martie 1875, în Sighetul Marmației. După absolvirea cursurilor Academiei de Belle Arte din Budapesta, se încadrează la Preparandia din Sighetul Marmației, unde se pregăteau învățători pentru școlile românești din comitatele Maramureș, Sătmar, Ugocia, Chioar, Dăbâca, însă, după scurt timp, este transferat la Preparandia de stat din Sarospatak, dar renunță și se mută la Liceul „Samuil Vulcan” din Beiuș, unde funcționează din 1899 ca profesor suplinitor și titular definitiv din 1908 până în anul 1938, când se pensionează. În anul 1946 încă locuia în Beiuș. Îmi amintesc că, în anul 1946, când eram elev în clasa I de liceu, lipsind profesoara titulară câteva ore, i-a ținut acesteia locul, ne-a pus să desenăm după obiectul așezat pe masă în sala de desen „Ulciorul de lut”, făcut de un olar din Criștiorul de Sus.

Profesorul Ioan Bușiția, om al vieții publice și sociale, entuziasmat de tot ce-i nobil și frumos, pasionat de desen, de cântatul la vioară și împăiatul de păsări pentru muzeul de științe naturale al liceului, înființează și obține succese cu societatea de cântări „Lyra” a orașului Beiuș, al cărei delegat a fost la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia. În anul 1921 a înființat la Beiuș primul club de fotbal „Aurora,” echipa fiind compusă din elevi ai liceului și meseriași din oraș: frizeri, tâmplari, măcelari, pantofari. Azi, o stradă și corul bisericii greco-catolice Beiuș îi poartă numele. A decedat la 12 iulie 1953 și își doarme somnul de veci în cimitirul din Deal al orașului Beiuș.

Monseniorul Aloisie Ludovic Tăutu (1895-1981), născut în Terebești-Sătmar, urmează cursurile primare în comuna natală, liceul la Beiuș, studiile teologice la Roma și Viena. A fost profesor de religie și latină la Liceul de Fete din Beiuș, apoi la liceele de băieți și fete din Oradea. Din 1937 și până la deces a fost preot al Bisericii Române Unite cu Roma.

În urma Dictatului de la Viena din 30 August 1940, în perioada 1940-1947, numărul de elevi la Beiuș a fost foarte mare – câte 40 într-o sală de clasă, datorită refugiaților din Ardealul de Nord. Iată câțiva dintre refugiații cunoscuți: dr. Terțan Ioan (1930-2011), născut în Unimăt-Satu Mare, unde a făcut patru clase primare, a continuat studiile la Liceul „Moise Nicoară” din Arad, apoi Liceul „Samuil Vulcan” Beiuș și, reîntors din refugiu, a absolvit ca șef de promoție Liceul „Vasile Lucaciu” din Carei, studiile superioare urmându-le la Facultatea de Pediatrie din București. A funcționat ca medic de circumscripție în Vișeu de Sus, medic-șef al raionului Vișeu, medic-șef de policlinică și medic șef secție Pediatrie a Spitalului Vișeu de Sus; dr. Valeriu Bogdan (1900-1977), născut la Finteușul Mare, a făcut școala primară în Șomcuta Mare, iar liceul la Baia Mare și la Beiuș, apoi Facultatea de Medicină din Cluj. După absolvire este încadrat medic militar la Spitalul Militar București, apoi medic-șef al Spitalului Militar din Oradea. În 1940 s-a refugiat la Turda, iar după eliberarea Ardealului de Nord este transferat la Spitalul Militar Cluj și, din 1947, la Spitalul Șomcuta Mare; academician Mircea Malița, născut la Oradea în

1927, din cauza Dictatului de la Viena și-a luat traista și a devenit refugiat, astfel că a făcut liceul în 4 orașe diferite, dintre care Secția reală la Beiuș. A devenit matematician, eseist, academician, diplomat (ambasador în S. U. A. și Elveția), membru titular al Academiei Române; renumitul medic cardiovascular prof. dr. Ioan Pop de Popa, născut la Oradea, în 1927, refugiat în 1940 la Beiuș, urmează clasele III-VII la Liceul „Samuil Vulcan”, absolvă clasa a VIII-a la Liceul „Emanoil Gojdu” din Oradea, apoi Facultatea de Medicină Generală la Cluj cu diplomă de merit „Magna cum laude”. Între 1949 și 1956 este preparator la Institutul de Anatomie Umană și Chirurgie Operatorie a Universității de Medicină și Farmacie Cluj. În perioada 1953-1954 a realizat prima inimă artificială și primul plămân artificial din România, atunci printre primele 4 din lume. A devenit medic chirurg, profesor universitar doctor în științe medicale, din 1963 prorector al I. M. F. Târgu-Mureș, senator în Parlamentul României. Este posesor a numeroase brevete de invenții, titluri științifice, academice, militare, premii și decorații. A pus bazele unei noi științe în chirurgia cardiovasculară, „Implantologia”, și ale realizării de numeroase instrumente medicale cu aplicații în practica chirurgiei cardiovasculare. Din anul 1968 face parte din Comisia internațională de la Geneva, O. I. M., a participat la elaborarea primei legi a transplantului cardiac. Este membru al Academiei de Științe Medicale din România și al academiilor altor țări ale lumii.

Este de menționat că din promoția de absolvenți ai anului 1951 de la Liceul „Samuil Vulcan” Beiuș, cunoscuți nouă, s-au ridicat trei academicieni, toți trei din aceeași clasă. La liceul de băieți din Beiuș, începând cu anul 1938 și până la reforma învățământului

Este de menționat că din promoția de absolvenți ai anului 1951 de la Liceul „Samuil Vulcan” Beiuș, cunoscuți nouă, s-au ridicat trei academicieni, toți trei din aceeași clasă.

La liceul de băieți din Beiuș, începând cu anul 1938 și până la reforma învățământului

din 1948, în funcție de preferințe și aptitudini, elevii în clasele V-VIII frecventau secția litere sau pe cea reală, ceea ce a înlesnit admiterea la facultăți. În perioada respectivă matematica era predată de renumitul profesor Ștefan Musta. Dintre elevii recunoscuți ca buni matematicieni prezentați în *Gazeta matematică* – București și *Revista matematică din Timișoara* amintim pe următorii: academicianul prof. dr. doc. ing Ioan M. Anton (1924-2011), născut în comuna Vintere, absolvent al liceului în 1944 și în 1948 al Politehnicii Timișoara, obținând diploma de inginer cu distincția „Magna cum laude”, personalitate care a marcat pentru mai mult de o jumătate de secol destinele Politehnicii Timișoara și ale Academiei Române, fiind dezvoltatorul școlii românești de mașini hidraulice. A deținut funcțiile de prodecan, decan al Facultății de Mecanică, apoi prorector și rector al Institutului Politehnic „Traian Vuia” din Timișoara, și chiar pe cea de vicepreședinte al Academiei Române. Activitatea de cercetare s-a concretizat în 270 de lucrări științifice, 8 tratate și monografii, a fost editor a 18 cărți și volume. A obținut rezultate valoroase în hidromecanica turbomașinilor, turbine, pompe, mașini hidraulice, ventilatoare, turbine de foraj și vânt, hidromecanica profilelor și rețelelor de profil, în fenomenul de cavitație și al efectelor de scară energetice și cavitaționale.

Din promoția 1948, dintre cei mai buni elevi matematicieni, Ioan De Sabata, inginer electrotehnic, a devenit prof. univ. dr. la Institutul Politehnic Timișoara. O perioadă a fost decan, prorector; Ioan Mociani, inginer agronom, a devenit profesor universitar la Agronomie Cluj-Napoca; prof. dr. ing. Alexandru Pantea, unul dintre frații mei, a absolvit la zi Facultatea de Electrotehnică din Timișoara și la fără frecvență Facultatea de Matematică și Fizică din București, devenind inginer electrotehnic, licențiat în matematică-fizică, doctor inginer în automatizări electrice. În producție la I. R. E. Ploiești, prin funcțiile deținute, a conceput și aplicat în cadrul Ministerului Energiei Electrice 10 invenții, pentru care a obținut brevete de invenție și certificate de autor, precum și 15 inovații; a publicat o carte în domeniu și a întocmit și susținut 15 comunicări științifice la simpozioanele și consfăturile organizate de minister în țară. Teza de doctorat cu titlul „Contribuții privind blocarea protecției de distanță, în regimuri care pot provoca acționări greșite”, susținută la Institutul Politehnic București, Facultatea de Automatică, s-a aplicat imediat pe Magistrala de Cale Ferată Ploiești-Sinaia-Brașov. Atunci a devenit al doilea doctor inginer în automatizări de procese electrice din România. După orele de serviciu, în câțiva ani a predat, atât matematică la clasele XI și XII la un liceu din Ploiești și altul din Câmpina, cât și ore de specialitate la școli de maiștri și postliceale și la cursurile de perfecționare a inginerilor din unitățile Ministerului Energiei Electrice.

Lazăr Dragoș (1930-2009), absolvent al liceului în 1951, născut la Ursad-Bihor, matematician, profesor la Universitatea București, titular al Catedrei de mecanica fluidelor și aerodinamică. Teza de doctorat s-a intitulat „Teoria aripii subțiri și aerodinamică”.

De la secția Litere a Universității din București s-au remarcat dintre absolvenții din 1948 Alexandru Andrișoiu, iar dintre absolvenții din 1951 Marius Sala și Mircea Flonta.

Alexandru Andrișoiu (1929-1996), născut în Vașcău, a devenit poet, prozator și traducător. Este cunoscut, atât prin volumele de poezii publicate, cât și prin lucrările din diverse reviste. Debutul în presa culturală l-a făcut la *Almanahul literar* din Cluj. Îl găsim angajat în redacțiile revistelor *Contemporanul* și *Luceafărul*, apoi la *Gazeta literară* și *Viața militară*. Aproape timp de 20 de ani a fost redactor-șef al revistei *Familia* din Oradea.

Mircea Flonta, născut în 1932 la Supur-Satu Mare, filosof, profesor de filosofie la Facultatea de Filosofie din cadrul Universității București; Marius Sala, născut la Vașcău-Bihor în anul 1932, lingvist, doctor în filologie, doctor docent în filologie; membru corespondent al Academiei din Madrid. Membri titulari ai Academiei Române, au publicat numeroase lucrări în țară și străinătate și au primit ordine, medalii, titluri în țară și în pe alte meleaguri.

22 dintre absolvenții liceului din perioada 1940-1956 au devenit ingineri mineri. Subsolul Țării Crișurilor conține zăcăminte de metale prețioase, de metale rare, de bauxită, lignit, nisipuri

bituminoase, de roci utile (argilă, calcar, cuarțit, granit, gresii, marne, marmură, nisipuri și pietrișuri), ape minerale naturale și ape geotermale. Dezvoltarea după al Doilea Război Mondial a extracției și prelucrării resurselor minerale, a minelor și carierelor de la Băița-Ștei, Dobrești-Vadu Crișului, Borod-Bratca, Popești-Voivozi, Suplacul de Barcău, Derna-Tătăruș, a Combinatului de Alumină de la Oradea și a Combinatului pentru Cement de la Aleșd, lucrările de foraje pentru ape termale, țitei și cercetări geologice pentru diverse resurse minerale solide au atras un număr mare de absolvenți spre facultățile de mine, de geologie și metalurgie. Astfel, 22 dintre absolvenții liceului din perioada 1940 și, mai ales, din promoțiile 1948-1956, au devenit ingineri mineri. Absolut toți au deținut funcții de răspundere, dintre care unii în minierul din nord-vestul țării: prof. univ. dr. ing. Brădeanu Nicolae, director al Exploatarea Minierei Cavnic, conferențiar la Institutul de Mine Petroșani și decan la Universitatea de Nord Baia Mare; prof. univ. dr. ing. Murgu Marțian, decan al Facultății de Mine la Institutul de Mine București; Bilțiu Toma, șef al Inspectoratului Geologic Minier Timișoara; Tarcea Ioan, director E. M. Aninoasa – Valea Jiului; Toma Coriolan, director la I. M. Bihorul Băița-Ștei; Cornea Dumitru, director general în cadrul A. N. R. M. București; Burtic Cornel, inginer-șef la I. M. Bălan, Cornea T. Ioan, director la Oficiu de Invenții și Mărci București; Fericel Aurel, șef al minei Cornișel, șef investiții I. M. R. Bihorul-Ștei; Lungu Ioan, șef al minei Ip-Sălaj, șef producție I. M. R. Bihorul-Ștei; Măcicaș Grilu, șef al minei Băița-Plai și șef serviciu protecția muncii I. M. R. Bihorul-Ștei; Mândruț Mihai, refugiat din Sălaj, șef al minei Nistru, inginer șef Aghireș-Cluj; Pantea Lazăr-Aurel, inginer-șef, director la E. M. Baia Borșa, director la Centrala Minereurilor și Metalurgiei Neferoase Baia Mare, șef investiții la C. M. M. N. Baia Mare, consilier-șef la R. A. PbZn și la C. N. Remin S. A. Baia Mare; Popa Aurel, șef al minei Toroiaga – E. M. Baia Borșa, șef sector la mina Șuior și mina Ilba, inspector principal Inspectoratul Zonal Geologic-Minier Baia Mare și Satu Mare; prof. univ. dr. ing. Vasile Popa, șef de sector la Întreprinderea Minieră Săsar, șef serviciu tehnic la Combinatul Minier, inginer-șef dezvoltare la Centrala Minereurilor și Metalurgiei Neferoase Baia Mare, decan la Institutul de Subingineri Baia Mare, rector la Universitatea de Nord; Szilaghi Ioan, director E. M. Șuncuiș; Novac Theodor, șef secție Rodna a I. P. E. G. Cluj, șef serviciu Transgex Oradea; Bercea Ioan, șef sector Mina Bratca, director I. M. Dobrești; Fărcășiu Gheorghe, cercetător științific, șef colectiv minier la I. C. P. M. N. Baia Mare, inginer-șef și director E. M. Șuior, deputat în Parlamentul României; Coroiu Alexandru, inginer-șef la I. P. I. C. C. F. Baia Mare, director Exploatarea de Cariere și Balastiere Someșeni-Cluj; Scrofan Alexandru, șef sector Mina Nistru, director E. M. Turț-Satu Mare; Heredea Vasile, șef sector Bolduț-Cavnic, director E. M. Răzoare-Târgu-Lăpuș.

Desigur, ar fi mulți alții, unii trecuți la cele veșnice, iar alții în viață. Pentru toți, numai de bine!

Bibliografie

1. Pavel, Constantin, *Școalele din Beiuș 1828-1928. Cu o privire asupra trecutului Românilor din Bibor*, Tiparul Tipografiei „Doina”, Beiuș, 1928.
2. Bolca, Vasile, *Episcopul Samuil Vulcan al Orășii. Contribuții la ridicarea culturală a neamului*, Editura Vestitorul, Oradea, 1939.
3. Chindriș, Ioan, *Luministul Samuil Vulcan*, Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 1980.
4. Achim, Valeriu, *Scrieri în timp*, Editura Gutinul, Baia Mare, 2003.
5. Pantea, Lazăr-Aurel, *Să nu uităm minierul, oamenii și bogățiile subsolului din nord-vestul României*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2013.
6. Marian, Felix, *Medici și farmaciști din Maramureș*, Editura Gutinul, Baia Mare, 2006.
7. Bălănescu, Staicu; Achim, Valeriu; Ciolte, Aurel, *Istoria conducerii minierului, a metalurgiei neferoase și prețioase din nord-vestul României*, Editura Gutinul, Baia Mare, 2002.

Scriitori maramureșeni: Szilágyi Domokos

- 80 de ani de la naștere -

Csilla TEMIAN

Baia Mare

Csilla Temian

Apreciat de semenii săi ca unul dintre cei mai talentați poeți de limbă maghiară, Szilágyi Domokos face parte din galeria personalităților marcante ale liricii maghiare din România din ultimele șase decenii ale secolului XX.

Fișa biografică a celor 38 de ani ai vieții terestre a lui Szilágyi Domokos este scurtă: s-a născut la 2 iulie 1938 în Șomcuta Mare (Maramureș); clasele primare le-a făcut în Botiz (Satu Mare), unde se mutase cu familia; a urmat gimnaziul și liceul la Satu Mare; și-a luat bacalaureatul cu nota maximă și s-a înscris la Facultatea de Filologie – Secția limba și literatura maghiară – de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj. A debutat în 1956 cu poezie în paginile revistei *Utunk*, iar debutul editorial a fost marcat cu volumul de versuri *Álom a repülőtéren* (*Vis pe aeroport*), apărut în 1962 la editura Ifjúsági Könyvkiadó din București. A colaborat la cele mai importante ziare și reviste literare ale vremii din Cluj și din București (*Luceafărul*,

Steaua, *Tribuna*, *Vatra*, *Familia*, *România literară*, *Utunk*, *Kórunk*, *Igaz szó*, *Előre*). Se stabilise pentru o vreme, între anii 1960 și 1974, la București, dar a revenit la Cluj, unde, în 2 noiembrie 1976, și-a încheiat destinul din proprie inițiativă. A fost membru al Uniunii Scriitorilor din România; în 1992 a primit post-mortem premiul Asociației Scriitorilor din România.

Fișa bibliografică este deosebit de bogată pentru cei 20 de ani de creație deplină, care s-au derulat din 1956, de la debut, până în 1976, când a hotărât să renunțe la tot. A scris poezie: 15 volume individuale, apărute antum, 12 volume apărute postum; 3 volume scrise în colaborare; 10 volume de traduceri, dintre care 8 volume antume și 2 postume.

Încă de la apariția primului volum de versuri *Álom a repülőtéren* / *Vis pe aeroport*, Szemplér Ferenc sublinia autenticitatea ideilor poetului în redarea sentimentelor și gândurilor omului contemporan, mărturie originală a compasiunii pentru acesta. Cu aceeași sinceritate condamna toate atrocitățile războiului, ale fascismului, făcând referiri, atât la trecut, cât și la prezent, susținând apărarea păcii, a înțelegerii și prieteniei între popoare¹.

După apariția primului volum de versuri, în 1962, Szilágyi Domokos – Domi, cum îi spuneau cei apropiați, sau Szisz, cum i se spunea printre colegii din breasla scriitoricească – a dat publicității aproape în fiecare an câte un volum: *Új kenyér*/ *Pâine nouă*, *Csali Csöp*/ *Poezii pentru copii*, *Szerelmek tánca* / *Dansul iubirilor*, *Mese a vadászó királyfőről*/ *Povestea prințului vânător*, *A láz enciklopédiája*/ *Enciclopedia febrei*/ *Enciclopedia imaginației*, *Garabonciás*/ *Solomonar*/ *Spirit răătăcitor*/ *Vrăjitorul*, *Történetek búsz éven felülieknek*/ *Întâmplări pentru cei trecuți de 20 de ani*, *Búcsú a trópusoktól*/ *Adio de la tropi*, *Kortársunk Arany János*/ *Arany János contemporanul nostru*, *Erdei iskola*/ *Școala din pădure*, *Sajtóértekezlet. 1956-1971*/ *Conferința de presă*, *Felezőidő*/ *Timp de înjumătățire*/ *Timp median*/ *Înjumătățirea timpului*/ *La jumătatea*

¹ Szemplér Ferenc, „Szilágyi Domokos”, în *A költő életei. Szilágyi Domokos (1938-1976)*, Bukarest, 1986, p. 118.

drumului, *Legszébb versei/* Cele mai frumoase poezii, *Öregek könyve/* Cartea bătrânilor; volume în colaborare: *Szivárvány/* Curcubeu (cu Jancsik Pál și Lászlóffy Aladár), *Fagyöngy/* Vâsc (cu Palocsai Zsigmond), *Pimpimpáré – vers és muzsika* (cu Vermesy Péter).

Mircea Zăciu, în cuvântul de „rămas bun”, amintea că Szilágyi Domokos, poet cultivat, era numit „poeta doctus” de către cei ce i-au fost apropiați, datorită marii sale culturi, întinselor lui lecturi...” – dovadă este și varietatea traducerilor făcute din marea literatură universală (John Updike, Agatha Christie, Walt Whitman, William Saroyan, Donald Justice, Robert Bly ș.a.).

Despre traducerile din literatura română pe care Szilágyi Domokos le făcea, Szász János spunea: „A fost unul dintre traducătorii cei mai devotați și inspirați ai literelor românești în limba maghiară, turnând în fiecare rând talmăcit aurul sufletului său, în care sălășluia deplin simțirea de frăție”². A tradus din Alexandru Odobescu, G. Călinescu, Lucian Blaga, Ion Vinea, Ștefan Augustin Doinaș, Nichita Stănescu, Tiberiu Utan ș.a. Și Mircea Zăciu a subliniat calitatea traducerilor lui: „Numeroase opere românești au primit în versiunea sa exactă și totodată personală valoare de circulație în lumea cititorilor maghiari, semn al unei conștiințe literare leale, frățești, înțelegând în substanța ei cea mai intimă – a creației – valorile prieteniei”³. Sunt relevante legăturile colegiale, prietenești din perioada bucureșteană cu Nichita Stănescu, cu Tiberiu Utan, cu Ștefan Augustin Doinaș.

Szász János este cel care, prin Gheorghe Tomozei, i-a aranjat întâlnirea cu Nichita Stănescu, în 1973. Szász János reține că Szisz i-a mărturisit ce mult dorea să-l cunoască personal pe Nichita. Înțelegându-i perfect limbajul versurilor, voia să-i obțină acceptul nu doar pentru o simplă traducere, ci, mai ales, pentru a-i „rescrie” versurile. Într-un mic comentariu, Szilágyi Domokos afirma: „Jocul lingvistic al lui Nichita Stănescu e fascinant, e fascinant felul în care cuvintele i se supun pentru a se ordona într-o limbă care până la el nu exista”⁴. Între cei doi poeți s-a statornicit o prietenie sinceră și profundă. Într-un emoționant „cuvânt-înainte” la volumul de *Poeme*, selectate și traduse de Constantin Olariu în 1979, Nichita Stănescu a dedicat „un gând pentru prietenul Szilágyi Domokos, al lui Nichita Stănescu:

Szilágyi Domokos astăzi este o rază de la o stea, delicatețea lui existențială mutând-o în amintirile noastre despre făptura lui sensibilă.

Ce om a putut să fie, ce om!

Semăna mai degrabă cu un vers. El a fost omul-vers.

Ce ochi putea să aibă, Doamne, ce ochi!

Parcă ai tuturor poezilor! Ochi homerici.

Vedea cu întreaga lui ființă, râdea cu râsul norilor, plângea cu o sare plină de valurile mării.

Ne-am îmbrățișat.

Și acum ne îmbrățișăm.

El dusu-s-a rămânând. Eu rămas-am ducându-mă.

El n-a fost, ci, cum spun basmele, el „a fost odată, ca niciodată și, dacă n-ar fi, nu s-ar povesti”.

² Szász János, „Domokos Szilágyi”, în *România literară*, nr. 45, 4 nov. 1976, p. 9.

³ Zăciu, Mircea, „In memoriam [Szilágyi Domokos]”, în *Tribuna*, nr. 46, 11 nov. 1976, p. 3.

⁴ Szász János, „Nichita és Szisz”, în *A költő életei...*, ed. cit., p. 212.

*Prieten drag, coleg stimat, iubitul nostru!*⁵

(Nichita Stănescu – *Un gând pentru Szilágyi Domokos*)

Un alt mare scriitor, Ștefan Augustin Doinaș, își amintește că, în momentul în care Szilágyi Domokos și-a exprimat dorința de a-i traduce poeziile, a fost surprins și mirat, deoarece nu știa nimic despre acest poet, dar, consultându-se cu prietenii săi scriitori maghiari, aceștia au susținut că este un mare poet, iar traducerile lui sunt de foarte bună calitate, lucru de care s-a convins la apariția volumului de versuri traduse.

Citindu-i mai apoi poeziile, Ștefan Augustin Doinaș afirma: „Pentru mine, Szilágyi Domokos este un poet multicolor, foarte autentic, cu exprimare puternică, care mănuieste temele tradiționale, dar și pe cele noi cu normalitate lirică, în stil personal, cu dezarmantă sinceritate”⁶.

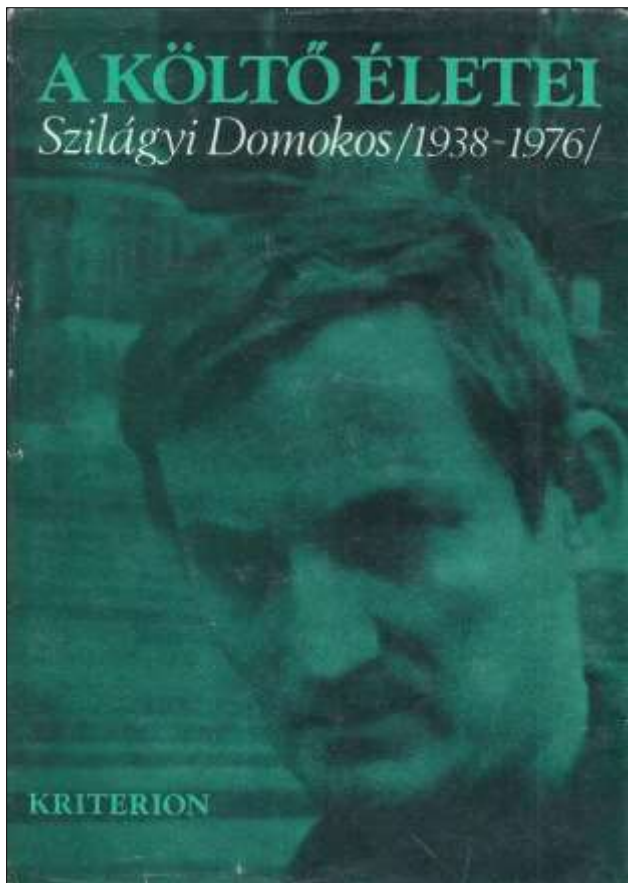
Este remarcabilă imaginea patriei din versurile: *Grădina mea/ floarea mea /casa ta/ cunoaște-o/ primește-o/ iubește-o/ cum propria-ți patrie* („Vara aceasta”)⁷, precum și cele din poezia „Patria”, selectată în *Antologia Unirii 1918-1983*(p. 365): *...Pajiști, lacuri, fabrici, copaci-vezi?! / ...Formele și culorile,/ ochii mei le-au visat./... eu rotesc stele după crugul pământului/ eu – munca, pacea, viața: Patria!/ Și toate se-nnoiesc neconținut.*

Revenind la volumul de debut al lui Szilágyi Domokos, apărut în 1962, acesta s-a lansat într-o perioadă în care, atât în literatura română, cât și în literatura maghiară din România se constata apariția unui nou val de scriitori tineri. Este momentul în care Editura pentru Literatură și Editura Tineretului au inițiat colecțiile „Forrás” și „Luceafărul”, destinate scriitorilor aflați la prima carte. Succesul celor două colecții s-a datorat, în primul rând, apariției

unui întreg grup de poeți talentați, dar și „atmosferei favorabile dezvoltării unei literaturi cu intenții inovatoare, care avea ca elemente esențiale timpul și spațiul”⁸. Au apărut acum volume de poezii semnate de Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ioan Alexandru, Ana Blandiana, Cezar Baltag ș.a., iar dintre scriitorii maghiari Veress Zoltán, Bálint Tibor, Lászlóffi Aladár, Szilágyi Domokos, ultimii doi fiind cele dintâi personalități definitorii ale generației „Forrás”.

În 1986, la 10 ani de la plecarea sa neașteptată, a fost editat volumul *A költő életei / Viețile poetului*, în care cei care l-au cunoscut rememorează momente din viața acestuia și subliniază aspecte importante ale operei sale.

Szilágyi Julia îi evocă personalitatea din anii studenției astfel: „Vorbea puțin, rar și silențios; îi displăcea să iasă în evidență prin vorbă sau gesturi; avea un umor fin; închis în sine, încerca să atenueze singurătatea prin dragoste și prietenie, care făceau parte din ființa lui; nonconformist și mândru, intra

⁵ Szilágyi Domokos, *Poeme*, selecție și traducere de Constantin Olariu; cuvânt înainte de Nichita Stănescu, București, 1979, p. [5]; Szász János, „Nichita és Szisz”, în *A költő életei...*, ed. cit. p. 213.

⁶ Ștefan Augustin Doinaș, „Sokoldalú költő”, în *A költő életei...*, ed. cit., p. 221.

⁷ *Tineri poeți maghiari din România: generația „Forrás”*, Cluj-Napoca, 1979, p. 60.

⁸ *Ibidem*, p. 5.

adesea în conflict cu profesorii de la facultate cu care nu avea aceeași interpretare a unor citate”⁹. Un portret schițat cu mare dragoste îi face Szász János la despărțire: „Firav ca un fir de iarbă, cu ochi albaștri ca iezerul în care se scaldă nesfârșitul înălțimilor, cu glasul tăiat, de parcă ar fi avut grijă ca fiecare cuvânt rostit să nu strice echilibrul sonor al universului, el a trecut printre noi... semănând numai bucurie și incantație, puritate și dăruire. El a reușit în viața sa de fulger să schimbe cuvântul în diamant cu care să înscrie pe paginile infinitului ardoarea dragostei de viață, a frumuseții imediate și eterne, a luptei împotriva inerției, aidoma lui Labiş...”¹⁰.

Unul dintre prieteni, Szilágyi István, își amintește că „pentru a crea, Szisz avea nevoie doar de câteva țigări, o mașină de scris și muzica lui Bach, Vivaldi, Mozart, Bartok (deoarece muzica îl atrăgea asemenea poeziei) și câteva «cărți deștepte»”¹¹.

Într-o scrisoare adresată profesorului său Návay Tibor, în august 1955, proaspăt absolvent de bacalaureat, Szilágyi Domokos, care avea doar 17 ani, era stăpânit de ideea că „omul este om atâta timp cât are vise..., iar viața atât e viață, până când trudești, lupti pentru aceste vise...”¹². Poezia lui, remarca Szász János la apariția volumului *Búcsú a trópusoktól/* Adio de la tropi, a fost, mai presus de orice, „expresia demnității și integrității umane”¹³ și, așa cum afirmă Paul Drumaru, care i-a tradus volumul *Álom a repülőtéren/* Aterizare forțată, apărut postum în a II-a ediție din 2011, „biografia lui se află în cărțile lui, viața lui poate fi citită vers cu vers, întâmplare cu întâmplare, semnificație cu semnificație”¹⁴. Imaginile „aviatice” care constituie emblemele celor două cărți de poezie *Vis pe aeroport* (volumul de debut) și *Aterizare forțată* (volumul apărut la doi ani de la moarte) „închid în ele statornicia ca și mutația în timp a poetului pe întinderea abia a unui deceniu și jumătate”, declara Nicolae Balotă¹⁵. Drumul poeziei lui, încă de la debut, a fost mereu ascendent, de o cuceritoare franchețe a verbului. *Vis pe aeroport*, placheta de debut, semnifică în toate privințele o lansare, o decolare spre înălțimile gândului: ...*O, zboruri! / visa-voi pân' la capăt / viața noastră bogată-n tumult... / Azurul pașnic avioanele-l despică / Salutul lor să ni-l trimită, / Voința omenească cere să fie pacea infinită...* („Zboruri”).

Deși poetul declara: *Oh, de-aș trăi până în 2000 / Cine cu tihna pacea să-mpreune? / Visează-mi visul, nu-i de-ajuns pe lume / doar să mi-l dormi... Spre unde mă duce timpul...* („Balada nocturnă”), totuși volumul *Felezőidő/* Înjumătățirea timpului/ La jumătatea drumului, apărut printre ultimele, „anunță premonitoriu frângerea vieții terestre a poetului, dar, spunând adio omului, creatorului, dincolo de hotarele ființei, **versul lui va decola în toate diminețile**”¹⁶.

Dispariția lui prematură, la 38 de ani, a lăsat atâtea pagini nescrise...

⁹ Szilágyi Julia, „Különbség”, în *A költő életei...*, ed. cit., pp. 97-103.

¹⁰ Szász János, „Domokos Szilágyi”, în *România literară*, 45, 4 nov. 1976, p. 9.

¹¹ Szilágyi Istvan, „Aztán kitágult a világ...”, în *A költő életei...*, ed. cit., p. 163.

¹² Ligeti László Zoltán, „Szatmári iskola”, în *A költő életei...*, ed. cit., p. 59.

¹³ Szász János, „Szilágyi Domokos. Rămas bun de la tropi”, în *Scânteia*, nr. 8486, 15 iul. 1970, p. 4.

¹⁴ Szilágyi Domokos, *Aterizare forțată: versuri*; Traducere și cuvânt înainte de Paul Drumaru, ed. a II-a, Cluj-Napoca, 2011, p. 6.

¹⁵ Balotă, Nicolae, „Szilágyi Domokos (1938-1976)”, în *Scriitori maghiari din România. 1920-1980: eseuri*, București, 1981, p. 414.

¹⁶ Zăciu, Mircea, „In memoriam [Szilágyi Domokos]”, *op. cit.*, p. 3.

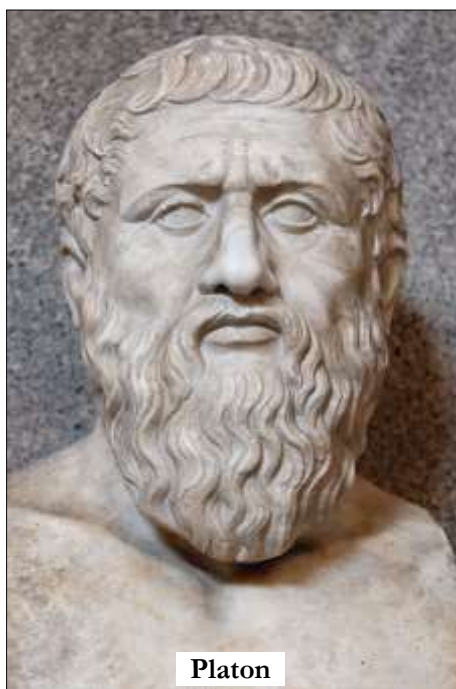
Critica retoricii în dialogurile lui Platon

Dr. Aurel M. CAZACU
București

Contactul cu patru dintre dialogurile lui Platon (428-347 î.Hr.) – *Sofistul* [sau Despre ceea ce ființează; gen logic], *Euthydemos* [sau Eristicul; genul anatreptic], *Gorgias* [sau Despre retorică] și *Phaidros* [sau Despre frumos; dialog etic] – va reprezenta nu numai un moment de mare profunzime filosofică, ci și trepte ale reconsiderării retoricii cu drept de a fi practică în cetate.

Accepțiunea negativă dată termenului de „sofist” a devenit curentă pornind probabil de la Socrate, mai precis, de la discipolii săi Platon, Xenofon, iar ulterior de la Aristotel. Dar pentru sofisti retorica era o forță civilă și politică de prim ordin. Dorind să fie maștri și educatori etico-politici ai noilor generații, sofistii, în calitate de profesioniști ai contrazicerii, s-au prezentat drept retori și maștri de retorică.

Însă discursul și argumentele utilizate de către sofisti se compun uneori la marginea moralității, prin substituirea adevărului cu verosimilul, cu aparența adevărului, indusă prin aparenta corectitudine a raționamentelor utilizate sau prin ornamentarea prea stridentă a discursului. Retorica sofistilor devine, astfel, o sursă de manipulare a auditoriului, iar abilitatea sofistilor va fi considerată de către Platon, în dialogul *Sofistul* (ΣΟΦΙΣΤΗΣ)¹, mai nocivă pentru actul cunoașterii decât ignoranța. De aici radicalizarea poziției față de sofisti, caracterizați ca falși educatori.

Platon

Primele șase determinări ale sofistului sunt obținute prin *metoda diviziunii*, al cărui specific dialectic îl constituie caracterul ei dihotomic, împărțirea genului în două specii care se exclud reciproc, sunt contrare și apar adesea în formă pozitivă sau negativă. Scopul ei nu se reduce doar la împărțirea genurilor în specii, ci are drept obiectiv definiția, iar, în cazul dialogului nostru, definiția sofistului. Alegerea uneia dintre alternative are la bază respectarea principiului noncontradicției și a regulilor diviziunii dihotomice. Una dintre reguli apare în acest dialog:

„Străinul: Atunci să încercăm din nou, despicând în două genul ce ne stă în față, a ne orienta statornic după partea dreaptă a diviziunii, urmărind care este lumea sofistului, până ce, determinându-l de tot ce are comun cu alții și punându-i de o parte natura proprie, îl vom putea face vădit, în primul rând, nouă înșine, apoi și celor care, prin firea lor, sunt familiarizați cu metoda pusă în joc”².

Înainte de a fi expuse determinările sofistului, se observă că în toate definițiile obținute prin metoda diviziunii dihotomice apare leit-motivul de cuceritor, de cel care posedă „arta de a se înstăpâni”³ asupra a ceva:

„Străinul: ...Spune, în câte feluri ni s-a arătat a fi sofistul? Primul fel găsit, pare-mi-se, era de a fi un vânător retribuit de cei tineri și bogați...

Străinul: Al doilea era de-a fi, în mare, un fel de neguțător cu privire la învățăturile necesare sufletului...

¹ Platon, *Sofistul* (traducere, lămuriri preliminare și note de Constantin Noica, pregătirea pentru tipar de Radu Bercea și Sorin Vieru), în *Opere*, vol. VI, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, 216 a-268 d, pp. 313-385.

² *Sofistul*, 264 e, p. 380. Următoarele reguli ale diviziunii în dialogul *Omul politic*, în Platon *Opere*, vol. VI, 262 a-263 d, pp. 404-406.

³ *Sofistul*, 223 b, p. 322.

Străinul: Al treilea fel nu se dovedea cel de-a fi, în aceeași materie, un fel de traficant de învățături ?

Theaitetos: Da, iar în al patrulea rând era vânzător de marfă proprie în materie de învățatură.

Străinul: Bine ți-ai amintit. Al cincilea fel voi încerca să mi-l amintesc eu: era de-a fi un combatant în materie de argumente, practicând, așadar, arta antagonismului și definindu-se prin meșteșugul controverselor...

Străinul: În ce privește al șaselea fel, acesta părea supus controverselor. Noi l-am stabilit, totuși, fiind de acord în a spune că el însemna purificarea de păreri ce se împotrivesc învățăturilor (bune) cu privire la cele sufletești⁴.

Soluția celei de-a șaptea definiții a sofistului este obținută printr-o altă metodă, dar și în urma unui lung excurs reflexiv, metafizic: sofistul este un imitator al înțelepciunii, disimulant în viața publică, manifestă mimetism în arta de a crea contradicții, producător de plăsmuri. Aceste atribute negative n-au fost formulate explicit decât spre sfârșitul dialogului. Dar care este punctul de plecare al acestei cercetări? Premisa, momentul de pregătire pentru ultima definiție este clar exprimată:

„Străinul: Să vedem în fapt în ce privință declară aceștia (sofiștii, n.n.) că sunt în măsură a preda știința contrazicerii. Să întreprindem această cercetare într-astfel, mai întâi. Spune-mi, oare asupra celor divine, câte rămân nelămurite mulțimii, sunt ei în stare să facă aceasta?”⁵.

Încercând să adâncească cercetarea pentru această ultimă determinare, Platon (prin intermediul Străinului) pune în contrast înstăpânirea asupra a *ce este*, cu refuzul a *ce nu este* lucrul respectiv. Noua metodă aplicată este de fapt miezul dialogului *Sofistul*, întrucât Platon caută să analizeze problematica „ființei”. Nu întâmplător, Platon pune în scenă o serie de genuri supreme⁶, entități ideale, forme ale esenței, care există în sine și pentru sine și al căror statut ar fi garantat de simpla lor definiție corectă necontradictorie.

Primele trei genuri supreme au o poziționare distinctă: „ființa”, „starea” sau „repausul” și „mișcarea”. Între acestea din urmă există un raport negativ, pentru că nu participă una la cealaltă. În schimb, „ființa” are raporturi de participare pozitive cu ambele. Însă, fiecare dintre ele are o dublă raportare: una la sine, *identică* cu sine sau „același”, iar față de celelalte una *diferită* sau „altul”, ambele considerate și ele genuri. Se obțin, astfel, cinci idei generale. Fără să intrăm în amănunte, fiecare gen participă într-un anumit fel cu celelalte într-o constelație de raporturi⁷. Varietatea relațiilor dintre ele permit predicția și vorbirea cu sens. Conform mitologiei platoniciene, genurile supreme reprezintă universul ființei autentice și numai zeilor le este hărăzită contemplarea veșnică; oamenilor, însă, le este hărăzită doar reamintirea contemplării, condiționată și ea de existența lucrurilor sensibile care o imită.

În aceste secvențe ale dialogului, Platon pune în joc marea problemă a raportului dintre ființă și neființă, căutând, printr-o analiză comparativă, o soluție proprie față de cele ale predecesorilor săi (Parmenide și Heraclit), anticipând și sugerând, în anumite privințe, teoria Ideilor. Neființa apare în două moduri diferite: pe de o parte, ca negație a ființei, în sensul că nu poate exista; pe de altă parte, ca „altul”, ca ceva *diferit* de ființă, în sensul că posedă o natură a sa proprie, natura *alterității*. Are loc, astfel, ceea ce însuși Platon numește „paricidul” lui Parmenide⁸. Amintim în treacăt că, potrivit lui Parmenide, mulțimea lucrurilor existente, formele lor schimbătoare și mișcarea lor nu reprezintă decât aspecte ale unei realități eterne și unice, numită „ființă”. Concepția sa, formulată pe principiul potrivit căruia „totul este unul”, iar „ființa” este identică cu gândirea, cu „totul” și „unul”, duce la concluzia că orice afirmație privitoare la multiplicitate, mișcare, schimbare sau neființă este ilogică, iluzorie. Este interpretarea lucrurilor conform rațiunii, identității abstracte, ființei absolute, ceea ce conduce la imposibilitatea evitării paradoxurilor. Din contră, Heraclit a făcut posibilă o interpretare inversă a ființei, a totului și unului, și anume conform lucrurilor aflate într-o permanentă

⁴ *Sofistul*, 231 d e, pp. 333-334.

⁵ *Sofistul*, 232 c, p. 334.

⁶ *Sofistul*, 254 d e, pp. 365-366.

⁷ *Vide* Alexandru Surdu, *Introducere la dialogurile logice*, în Platon, *Opere*, vol. VI, pp. 29, 42-46.

⁸ *Sofistul*, 241 d-242 a, 258 a-259 b, pp. 343-344, 371-372.

mișcare și transformare (totul curge, *panta rhei*). Aplicarea acestei teze în planul gândirii duce la identificarea adevărului cu falsul, a afirmației cu negația, susținerea în același timp a două propoziții contradictorii, trecerea unei idei în contrariul acesteia, ceea ce conduce la sofistică.

Platon, însă, nu aderă la niciuna dintre concepțiile amintite mai sus, ci se implică cu claritate în separarea gândirii de lucrurile sensibile, pentru a le elibera de limitele sau constrângerile impuse de către predecesorii săi și de a face posibilă predicția. Raportul dintre ființă și neființă apare negreșit, dar în chip indirect, ca fundal al soluției de suprafață a dialogului, centrat evident pe identificarea ultimei definiții a sofistului.

Explicit, Platon vorbește de *ceva ce este*, în jurul căruia ar fi o infinitate de realități *ce nu sunt* sau, cu alte cuvinte, faptul de a fi altul, altceva, alteritatea sau într-un sens relativ și general neființa, tratată ca „altul”, dar tot în cadrul ființei. În ultimă instanță, scopul este menținerea separației dintre ființă și existență, precum și justificarea falsului, fără a face apel la confruntarea judecății cu lucrurile sensibile:

„Străinul: În chip necesar, deci, neființa lucrurilor revine mișcării, ca și tuturor genurilor. Căci potrivit tuturor, natura alterității, făcând pe fiecare altul decât ființa lucrurilor, aduce neființa. Și, într-adevăr, pe toate, potrivit cu cele spuse, le vom putea numi pe drept ca nefiind, dar deopotrivă, de vreme ce participă la ființa lucrurilor ca fiind și ca realități”⁹.

Așadar, a șaptea determinare a sofistului nu mai este rezultatul succesivelor diviziuni dihotomice, ci *complementaritatea unei realități date, tot ce nu este ea*. Practic, în căutarea ultimei definiții se interpune și se desfășoară un alt tip de analiză, meditativă, reflexivă, tipic filosofică, una în domeniul metafizicii. Dar, spre sfârșitul dialogului, reflecția filosofică parcă se stinge și reapare infailibila metodă a diviziunii dihotomice, iar căutarea rămâne deschisă, cu o urmă probabilă și neprecizată despre determinarea înțeleptului, a filosofului:

„Străinul: Caut să văd, și-mi apar două tipuri de oameni. Pe cel de un tip îl văd în măsură să pună în joc disimularea în viața publică, prin cuvântări întinse adresate mulțimilor, pe cel de alt tip îl văd în viața privată, cuvântând scurt și silind pe insul prins în discuție să cadă în contradicție cu sine.

Theaitetos: Cu toată dreptatea spui asta.

Străinul: Atunci cine vom spune noi că este omul elocinței întinse: omul politic, sau oratorul de masă?

Theaitetos: Oratorul de masă.

Străinul: Iar pe celălalt, cum îl vom califica, drept înțelept sau drept sofist?

Theaitetos: Drept înțelept nu s-ar putea, de vreme ce am stabilit că e neștiutor. Totuși, imitator al înțeleptului fiind, este limpede că va purta un nume înrudit acestuia, și astfel am și aflat că el e cel care trebuie socotit cu adevărat ca fiind pe deplin și în fapt sofistul.

Străinul: Atunci să legăm firul întregului, așa cum am procedat mai înainte, prinându-i în laț numele și mergând de la sfârșit spre început, nu-i așa?

Theaitetos: Așa să facem.

Străinul: Cel care ar spune că sofistul adevărat este „de acest neam și sânge”, anume că manifestă mimetismul în arta de-a crea contradicții ale părții amăgitoare din imitația pe bază de opinie, o imitație ce ține de genul producerii de plăsmuiri și izvorăște din arta umană, iar nu divină, a creării de imagini, aducătoare de tot felul de minunății în domeniul de creație rezervat argumentărilor, acela va vorbi, pare-se, cât se poate de adevărat”¹⁰.

În fine, mai trebuie adăugat un lucru esențial care ne permite trecerea la examinarea celui de-al doilea dialog. Sofistul, ca profesionist al contrazicerii, este și dascăl pentru alții în această materie. Care să fie miracolul înzestrării sofistice? Platon, prin intermediul Străinului, dezvărește acest miracol: dezbateră în contradictoriu, imitator al lucrurilor și deținerea unui tip de cunoaștere bazat pe opinie, iar nu pe adevăr. Atacul devastator asupra sofistilor utilizează nu numai cele două metode de cercetare, a diviziunii dihotomice și a complementarității, consubstanțial legate de metoda ilus-

⁹ *Sofistul*, 256 e, p. 369.

¹⁰ *Sofistul*, 268 b c d, p. 385.

trată prin dialog (dialectica), ci vizează chiar problematica argumentării, deoarece, în calitate de profesionist al contrazicerii, sofistul nu s-a dovedit întotdeauna de cea mai bună onestitate.

„Străinul: Să nu bănuim noi că există și în ce privește argumentările un meșteșug care să te pună în situația de a-i amăgi pe cei tineri și pe cei încă străini cu adevărul lucrurilor, prin argumentări adresate auzului, trecându-le pe dinainte un fel de imagini verbale pentru toate lucrurile, așa încât ei să le creeze impresia că se rostește adevărul și că el, vorbitorul, este cel mai învățat om dintre toți, în toate privințele?”¹¹.

Întrucât contradicția, ca dispută într-o relație dialogală, este văzută de către sofisti ca element esențial al descoperirii și promovării adevărului, Platon, utilizând chiar modul lor de abordare, își propune să argumenteze imposibilitatea contrazicerii în dialogul *Euthydemos* (ΕΥΘΥΔΗΜΟΣ)¹².

Înainte de a prezenta paradoxul mai sus amintit și rostul acestuia în combaterea modului de argumentare și a tipului de retorică practicat de sofisti, suntem nevoiți să examinăm chiar termenii subtitlului acestui dialog: eristica și genul anatreptic.

„Eristica” (gr. *eristikos*, de la *erizein* – discuție în contradictoriu, unde *eriz* înseamnă „ceartă”, „gâlceavă”, „controversă”) este un tip de dispută verbală, precizează Gabriel Liiceanu¹³, care, spre deosebire de dialectică, nu își propune un țel constructiv, ci respingerea cu orice preț a afirmațiilor respondentului. Termenul este și un nume (*eristici*) dat adeptilor concepției Școlii din Megara, datorită înclinării acestora spre controverse logice de natură sofistică. Să adăugăm că, pe vremea lui Platon, eristica era o dialectică coruptă, un tip de imoralitate intelectuală combinată cu o dexteritate fără obiect, care riscă să rupă practicarea înțelepciunii de cultivarea virtuții, un travesti spiritual sub masca dialecticii socractice, care lasă doar impresia că pune în joc filosofia și adevărul. Celălalt termen, „genul anatreptic”, este un dialog de respingere, de răsturnare a tezelor adverse.

Întregul dialog *Euthydemos* tratează numai despre sofisme (conține 21 de sofisme de acest gen), fiind, în mod evident, nu numai sursa de inspirație a lui Aristotel, ci însuși fundamentul teoriei aristotelice despre sofisme¹⁴.

Construind un scenariu consistent (de situații și de idei), dar și cu tonuri ironice în stilul sofistilor, Constantin Noica¹⁵ grupează cele 21 de sofisme în patru probleme relevante: problema învățării (Vreți învățatură pentru cei tineri? *Dar ce înseamnă a învăța?*); problema adevărului și falsului (Vreți transformare spirituală a tinerilor? *Dar ce înseamnă a se prefăca, a fi și a înceta să fii, și cum poate fi adevăr* despre ce nu este?); problema contrazicerii (Spuneți că nu sunteți de acord cu noi și că ne contraziceți? *Dar cum e cu puțință contrazicerea?*); problema enciclopedismului cunoașterii (Ne cereți știința înțelepciunii și a fericirii? *Dar vă arătăm că o și posedați. Cine știe un lucru le știe pe toate.*).

Să decupăm din dialogul *Euthydemos* paradoxul imposibilității contrazicerii și să analizăm mecanismul acestui paradox. Dialogul are loc între Ctesippos (sofist) și Dionysodoros (fratele lui Euthydemos, ambii sofisti):

„Ctesippos, a răspuns atunci Dionysodoros, să înțeleg din tot ce spui că există contrazicerea?”

„Ba bine că nu! Sigur că există! Sau poate tu, Dionysodoros, crezi că nici vorbă de așa ceva?”

„Și totuși n-ai cum să dovedești că ai auzit vreodată doi oameni contrazicându-se?”

„Ai dreptate, numai că în clipa asta îl aud pe Ctesippos contrazicându-l pe Dionysodoros; iată dovada mea!”

„Te încumeți și să dai seama de afirmația ta?”

„Desigur?”

„Spune-mi atunci, a continuat el, există feluri de a vorbi pentru fiecare dintre realități? – Există. – Vorbindu-ne despre fiecare ca fiind sau ca nefiind? – Ca fiind. – Dacă-ți aduci aminte,

¹¹ *Sofistul*, 234 c, p. 337.

¹² Platon, *Euthydemos* (interpretarea de Constantin Noica, traducere, lămuriri preliminare și note de Gabriel Liiceanu), în *Opere*, vol. III, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, 271 a-307 c, pp. 69-116.

¹³ *Apud* Gabriel Liiceanu, *Lămuriri preliminare la Euthydemos*, p. 29.

¹⁴ *Vide* Aristotel, *Respingerile sofistice și Topica*, în *Organon II*, Editura IRI, București 1998.

¹⁵ *Apud* Constantin Noica, *Interpretare la Euthydemos*, p. 9.

Ctesippos, tocmai am dovedit că nimeni nu vorbește despre lucruri ca nefiind; căci s-a văzut limpede că nimeni nu exprimă ceea ce nu există. – Și ce-i cu asta? a întrebat Ctesippos. Crezi că pentru atâta lucru ne contrazicem mai puțin, tu și cu mine? – Ne-am putea oare contrazice vorbind amândoi despre același obiect? Sau atunci, desigur, am spune același lucru?”

El a continuat. „Dar când nici tu, nici eu nu vorbim despre cutare obiect, ne contrazicem? N-ar fi acesta cazul când niciunul dintre noi nu s-ar gândi cătuși de puțin la obiect?”. Și de astă dată, Ctesippos s-a declarat de acord. „Dar când eu vorbesc despre acest obiect, iar tu vorbești despre altul, ne contrazicem? Sau în cazul acesta eu vorbesc despre obiectul cu pricina în timp ce tu nu vorbești de fel? Căci cum ar putea cineva care nu vorbește să contrazică pe unul care vorbește?”

La aceasta Ctesippos tăcu¹⁶.

Este „uimitoare” tema acestei aporii, cum spune însuși Platon în dialog, cu atât mai mult cu cât gândirea lui este o permanentă dezbatere asupra contradicției, iar tema contradicției este fundalul oricărei dialectici. Dar tipul de polemică practică de unii sofști și modul degradant de a susține orice punct de vedere în detrimentul adevărului, probabil l-a determinat să le ofere cu cinism nu numai o mostră schimonosită de argumentare, precum cea de mai sus, ci chiar să-i compromită, elaborând 21 de variante aplicate unor domenii diferite, la care bunul-simț, asemănător lui Ctesippos, trebuie să tacă. Nu negăm faptul că sofștii au dreptate incontestabil în fața bunului-simț, dar le lipsește un alt tip de gândire, una speculativ-filosofică (de ce nu, cea platoniciană!) în care realul și gândirea să stea sub semnul roditor al contradicției.

Contrazicerea se referă întotdeauna la ceva, la un lucru, obiect, meșteșug, fenomen, situație, de pildă, fie la problema virtuții, fie a destinului cetății, fie la modul de a educa tineretul, iar în cazul nostru chiar la problema contrazicerii, cu răsfrângere asupra relației dintre adevărat și fals. Dialogul contradictoriu îmbracă forma unor judecăți despre lucrurile aflate în dispută. Ce rezultă din dialogul de mai sus?

Dacă judecățile noastre spun adevărul despre lucruri, atunci *este imposibilă contradicția*, deoarece nu există, în absolut, decât un singur adevăr cu privire la lucrurile despre care vorbim; dacă unul dintre interlocutori formulează judecăți false despre lucruri, *contradicția este iarăși imposibilă*, deoarece vorbim numai despre calitățile lucrurilor, iar acestea nu se pot schimba oricum; iar dacă interlocutorii vorbesc despre lucruri diferite, ei *nu se contrazic*, fiindcă orice contradicție trebuie să se refere la unul și același obiect.

Care este mecanismul acestui paradox? Pe de o parte, se bazează pe imposibilitatea falsului: de pildă, dacă două persoane vorbesc despre același obiect, ele nu se pot contrazice, decât dacă una dintre ele emite o judecată falsă; or, această judecată falsă, conform sofștilor, nu poate fi emisă de vreme ce, spunând ceva, enunți ființa; așadar, a enunța falsul înseamnă a nu spune nimic.

Pe de altă parte, afirmația că despre un obiect nu e cu puțință decât un singur enunț, ceea ce conduce la imposibilitatea contradicției, se bazează pe identificarea nepermisă dintre judecata de identitate (*A este A*, care vizează esența obiectului) cu judecata de atribuire (*A este B*, *A este C*, *A este D* etc., care vizează caracterul divers și multiplu al aceluiași obiect). Sub aspect metafizic, paradoxul se fundamentează pe concepția lui Parmenide (prezentată anterior), care neagă caracterul multiplu al ființei, iar în plan logic, pe negarea diviziunii. Ceea ce nu invocă sofștii este că orice obiect este simultan unu și multiplu, ceea ce explică posibilitatea unor enunțuri diferite despre același obiect, așadar posibilitatea generării contrazicerii.

În concluzie, textul platonician neagă existența contradicției, atât de des utilizată de către sofști în debateri. Deși concluzia pare paradoxală, uimitoare, Platon utilizează tocmai arma argumentației pentru a discredita „meșteșugul controverselor” practicat cu mai mică onestitate de către unii sofști.

Discuția asupra controverselor este reluată și în alte dialoguri, cu atât mai mult cu cât Platon a simțit de timpuriu necesitatea de a aborda problematica retoricii și de a-i stabili esența și valoarea

¹⁶ *Enthydemos*, 285 d-286 b, pp. 87-88.

de adevăr. Iar răspunsul său a fost foarte clar exprimat în dialogul *Gorgias* (ΓΟΡΓΙΑΣ)¹⁷, cunoscut și cu subtitlul *Despre retorică*, unde Socrate, interfața lui Platon, se poziționează viguros nu numai împotriva retoricii, prin relevarea curențelor sale de ordin filosofic și moral, ci și împotriva modului cum este utilizată de către sofisti în educarea cetățenilor și a tineretului atenian.

Dialogul se desfășoară pe trei nivele de aprofundare a definirii domeniului retoric (întrerupt uneori de intervenții intempestive), din care decurg o serie de implicații teoretice și practice. Primul nivel îi aduce în prim-plan pe Socrate în dialog cu sofistul Gorgias.

Socrate și Chairephon sunt invitați acasă la Callicles (aristocrat, aparținând noii generații de politicieni ai Atenei și elev ai retorilor străini) ca să cunoască pe sofistul Gorgias, vestit orator și profesor de elocință demonstrativă (epideictică), care utilizează teme fictive sau disertații morale pe teme mitice expuse cu virtuozitate și inventivitate. Aici se afla și Polos, elev al lui Gorgias, preocupat de tehnica retorică. Gorgias tocmai terminase o demonstrație retorică stârnind admirația auditoriului. Socrate îl întreabă pe ilustrul sofist despre natura artei sale, retorica. Răspunsurile primite devin premise majore ale ulterioarelor dispute: obiectul retoricii este arta discursurilor în care cuvântul are rolul esențial, iar forța ei constă în capacitatea de a făuri convingerea. Dintre artele unde cuvântul este esențial, retorica se aplică în domeniul vieții politice, în tribunale și adunări cetățenești, în care oratorul trebuie să convingă asupra lucrurilor care sunt drepte și nedrepte.

„Socrate: ...Care este, după tine, binele cel mai mare al oamenilor al cărui producător ești tu?

Gorgias: Cel care, într-adevăr, Socrate, este cel mai mare bine și care, în același timp, dă oamenilor libertatea și face pe fiecare stăpânul concetățenilor săi.

Socrate: Care este prin urmare acesta?

Gorgias: A fi în stare, zic eu, să convingi prin discursuri pe judecători în tribunal, pe senatori în senat, în eclezia pe membrii ecleziei, precum și în oricare altă adunare care ar fi o adunare cetățenească. Datorită acestei puteri, sclav îți va fi medicul, sclav îți va fi pedotribul, iar comerciantul va vedea că agonisește nu pentru sine, ci pentru altul, pentru tine, care ești în stare să vorbești și să convingi mulțimile.

Socrate: Despre ce convingere vorbești și asupra căror lucruri se exercită ea?

Gorgias: Eu vorbesc, Socrate, de convingerea tribunalelor și a celorlalte adunări, asupra lucrurilor care sunt drepte și nedrepte¹⁸.

Pentru sofistul Gorgias, a cunoaște ce este drept și nedrept nu constituie decât un mijloc de care se servește retorul, dar Socrate obiectează că nu am putea să cunoaștem ceea ce este drept dacă nu avem și dorința de a-l realiza. Pretenția lui Gorgias de a considera retorica un domeniu al artei veritabile (*techne*, în sensul unei activități creatoare specializate și fundamentate pe cunoaștere teoretică), îl determină pe Socrate să distingă între știință și credință și să stabilească cele două specii ale convingerii: una care se întemeiază pe credință fără știință (echivalentă cu opinia, *doxa*), cealaltă pe cunoaștere (echivalentă cu știința, *episteme*). Unde se încadrează retorica? Din dialog rezultă că nu este suficient să fie definită retorica prin dorința de a convinge, întrucât toate științele au același scop. Recunoscând că retorica creează un gen special de persuasiune care se lipsește de cunoaștere, numit verosimilitate, Gorgias schițează și portretul oratorului politic:

„Gorgias: Ignorând celelalte arte, cel ce o cunoaște numai pe aceasta nu se vede socotit mai prejos de niciunul dintre oamenii de meserie¹⁹.

Cu alte cuvinte, oratorul este capabil să vorbească în fața oricui, despre orice, neatârnat de nicio știință reală și să convingă mulțimea după vrerea lui. Ca dovadă temeinică, Gorgias își mărturișește propriile reușite:

„Gorgias: Adesea, mergând împreună cu fratele meu și alți medici pe la câte un bolnav, cum acesta nu voia să înghită leacul, nici să se lase tăiat sau ars de medic, neputând medicul să-l convingă, eu reușeam fără alt meșteșug decât retorica. Eu susțin că în orice oraș ar merge împreună orato-

¹⁷ Platon, *Gorgias* (traducere, note introductive și note de Alexandru Cizek), în *Opere*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1974, 447 a-527 e, pp. 295-393.

¹⁸ *Gorgias*, 452 d e, 453 c, 454 b, pp. 302, 304.

¹⁹ *Gorgias*, 459 c, p. 309.

rul și medicul, dacă s-ar purta discuția în adunarea poporului sau într-o altă reuniune care dintre cei doi să fie ales medic, medicul nici nu va fi băgat în seamă, ci va fi ales cel capabil să vorbească, dacă va vrea. Și cu oricare alt om de meserie ar concura, oratorul ar reuși să se facă ales mai degrabă decât oricine. Nu există chestiune pe care oratorul să nu o trateze mai convingător decât oricare dintre oamenii de meserie din mulțime. Atât de mare este, așadar, puterea acestei arte și de acest soi este ea”²⁰.

Nu numai Platon, prin intermediul lui Socrate, ci, mai târziu, în *Retorica*, și Aristotel va scoate în evidență calitatea retoricii de a persuadea și nu de a cunoaște sau de a învăța. Încercarea de eschivare în toiul disputei a sofistului Gorgias, atras în mod explicit într-o contradicție totală (între discursul despre dreptate clamat de orator și folosirea uneori a retoricii în chip nedrept), este primul moment în care se manifestă tensiunea creată între cei doi combatanți:

„Socrate: Din ce soi de oameni sunt eu? Din cei care simt plăcere să fie combătuți, dacă greșesc, dar să și combat pe cel care greșește, fără să-mi placă mai puțin când sunt combătut decât când combat la rândul meu. Ba consider că primul lucru este cu atât mai avantajos, cu cât e un bine mai mare să fii eliberat tu însuși decât să eliberezi pe altul de un rău foarte mare. Cred că nu este rău mai mare pentru un om decât să aibă o opinie falsă asupra lucrurilor de care tocmai acum ne ocupăm”²¹.

Această formulă utilizată de Platon va reveni, cu mici variațiuni, și în alte momente tensionate ale dialogului (Socrate-Polos, 472 c; Socrate-Callicles, 500 c; Socrate-Callicles, 513 a), atrăgând atenția asupra absurdităților produse de controversele de tip eristic, în opoziție cu seriozitatea scopului cercetării dialectice întreprinse, dar și pentru a disocia mai clar pe Socrate de sofisti, de regulă confundați în opinia publică a Atenei.

Dialogul Socrate-Gorgias este întrerupt de tânărul și ambițiosul retor Polos, care, sărind în apărarea prestigiului retoricii, prezentată anterior ca fiind cea mai frumoasă dintre arte, dar venind și în ajutorul maestrului său, Gorgias, primește un răspuns neașteptat din partea lui Socrate.

„Socrate: Mă întrebi cumva ce fel de artă este retorica, după părerea mea?

Polos: Exact.

Socrate: Eu sunt de părere că nu este nicidecum o artă, ca să-ți spun adevărul.

Polos: Și ce socotești tu că este retorica?

Socrate: Un empirism.

Polos: Empirismul cărui lucru?

Socrate: Al producerii unei delectări și plăceri”²².

Nedumerit de turnura dialogului, întrucât delectarea și plăcerea, specifice și domeniului gastronomic, devin totuna cu retorica, în discuție reintră Gorgias, căruia i se oferă fără menajamente cele mai sincere și mai severe aprecieri asupra retoricii:

„Socrate: Să nu fie cam brutal adevărul. Ezit să vorbesc, de teamă să nu creadă Gorgias că-mi bat joc de meseria lui. În ce mă privește, eu nu știu dacă atare este retorica pe care o practică Gorgias. Din discuție, nu ne-am lămurit încă ce gândește el. Retorica de care vorbesc eu este ramura unei îndeletniciri câtuși de puțin frumoase.

Gorgias: Care, Socrate? spune, fără să te jenezi deloc de mine.

Socrate: Sunt de părere, Gorgias, că nu este o îndeletnicire ce ține de artă, ci una proprie unui spirit inventiv și îndrăzneț, prin natura lui abil în a-i câștiga pe oameni. Pe scurt, eu o numesc lingușire... Tot părți ale lingușirii (alături de domeniul gastronomic, n.n.) consider eu că sunt retorica, găteala și sofistica, patru ramuri pentru tot atâtea domenii... În concepția mea, retorica este simulacrul uneia dintre părțile politicii”²³.

În urma dialogului cu Gorgias și Polos, s-au evidențiat o serie de caracteristici negative care exprimă poziția inflexibilă a lui Platon față de sofistică și retorică ca *arte ale aparenței*, nu ale realității:

²⁰ *Gorgias*, 456 b c, p. 306.

²¹ *Gorgias*, 458 a b, p. 308.

²² *Gorgias*, 462 b c, p. 313.

²³ *Gorgias*, 463 a b c d, p. 314.

empirism sau domeniul producerii unei delectări și plăceri; *lingușire* sau capacitatea de a-i câștiga, a-i manipula pe oameni; *simulacru* sau caracterul de aparență sau falsă existență.

Îndemnat de Gorgias să ofere explicații suplimentare despre faptul că retorica este „simulacrul unei părți a politicii”, Socrate se lansează cu o nouă teză derivată din practica medicală: medicina trupului ca paradigmă a medicinei spiritului, teză care se regăsește și în alte dialoguri platoniciene. Sănătatea trupului este menținută prin *gimnastică* și *medicină*, iar sănătatea sufletului prin *legislație* și *justiție*. Ele au menirea de a crea și a restabili sănătatea celor două componente. Politica reprezintă arta îngrijirii sufletului în două forme: *legislația*, ca îngrijire a sufletului sănătos, adică drept, și *justiția*, ca îngrijire a sufletului bolnav, adică nedrept (rolul curativ-reeducativ al pedepsei judiciare, analog tratamentului medical). Așadar, există două metode de îngrijire, atât pentru artele sufletului, cât și pentru cele ale trupului; una care cultivă *plăcerea*, cealaltă *binele*, dobândit nu prin cultivarea plăcerii, ci prin îngrădirea ei. Însă, plăcerea, lingușirea, demagogia, afirmă Socrate, se substituie celor două componente ale entității umane: pentru artele trupului, perechea de simulacre *toaleta* și *bucătăria*, opozabile gimnasticii și medicinei; pentru artele spiritului, perechea de simulacre *sofistica* și *retorica*, opozabile legislației și justiției. În cadrul ambelor componente ale entității umane, *lingușirea* uzurpă modul lor de funcționare, seduce și amăgește ignoranța în numele plăcerii:

„Socrate: Eu nu numesc artă îndeletnicirea care este lipsită de cunoaștere... Ca să nu lungesc vorba, am să mă exprim ca geometrii – poate acum ai să mă poți urmări: găteala este pentru gimnastică ceea ce este bucătăria pentru medicină; mai mult decât atât, că ce este găteala pentru gimnastică, este sofistica pentru legislație și ce este bucătăria pentru medicină este retorica pentru justiție. Reiese, deci, că ele diferă prin natura lor; cum sunt, însă, învecinate, sofistii și retoricii se întâlnesc în același domeniu și în preocupări comune și nu pot preciza cu ce anume se ocupă, nici ei înșiși și nici ceilalți oameni, cu privire la ei... Ai aflat, așadar, Gorgias, ce susțin eu că este retorica: ea este pentru spirit corespondentul bucătăriei care se ocupă de trup”²⁴.

Așadar, finalitatea retoricii nu este binele, ci *plăcerea* și *desfătarea*, ceea ce conduce la aprecierea negativă de a fi *urâtă* și *rea*, contrar criteriului sofistic după care se ghidează Gorgias și Polos, de a fi cea mai frumoasă dintre arte.

Al doilea nivel al dialogului lărgeste câmpul de cercetare al definirii domeniului retoricii politice, prin dezbateră în jurul principiului etic care susține că este mai bine *să fii nedreptățit* decât *să fii nedrept*, dialog desfășurat între Socrate și tânărul retor Polos.

Nu se poate vorbi despre putere în legătură cu un tiran care ucide, exilează, deposează de averi după bunul-plac. Din contră, există adevărată putere numai când sunt urmărite țeluri în conformitate cu rațiunea și cu binele. Tiranul este neputincios și nefericit, întrucât este nedrept, și nimic nu se opune mai mult propriului său bine decât nedreptățile pe care le comite. Dintre toate relele, susține Socrate apărându-și principiul etic, cel mai grav este acela de a săvârși nedreptatea și a nu fi deloc pedepsit pentru ea. Doar în acest caz poate fi folositoare retorica. Dar în măsura în care vina și nedreptatea cuiva sunt scoase la lumină, vinovatul se supune justiției și încearcă să-și ispășească greșeala, sau pur și simplu se păzește să făptuiască nedreptăți, atunci retorica nu mai are nicio utilitate. Pedepsirea vinovatului, similar tratamentului medical, este o metodă de a dobândi binele și fericirea, anume sănătatea sufletului:

„Socrate: Întotdeauna cel ce comite nedreptatea este mai nefericit decât victima nedreptății; de asemenea, cel ce nu-și ispășește vina decât cel ce și-o ispășește... Și dacă acestea sunt adevărate, Polos, ce mare nevoie mai este de retorică? Conform celor stabilite împreună, trebuie să te păzești să săvârșești nedreptăți, căci de aici rezultă un mare rău... Dacă greșești, tu însuși sau altcineva căruia îi porți de grijă, de bună voie să te duci acolo unde se plătește cel mai repede vina, la judecător, în tocmai ca la medic, grăbindu-te ca nu cumva învechirea bolii să facă sufletul cangrenos și incurabil”²⁵.

Intervenția vehementă și revendicativă a lui Calicles reprezintă al treilea nivel al dialogului, constând în confruntarea totală dintre două moduri de existență diametral opuse: pe de o parte,

²⁴ *Gorgias*, 465 a b c d, p. 316.

²⁵ *Gorgias*, 479 e-480 a b, pp. 336-337.

Callicles, reprezentant al politicianului vremii (tipul omului activ, iubitor de putere, plăceri și onoruri), pe de altă parte, Socrate filosoful (tipul omului contemplativ, profetul unei noi politici). Un tip de viziune aparține lui Socrate, care invocă pentru prima dată în dialog și cu toată gravitatea filosofia, ca știință a adevărului:

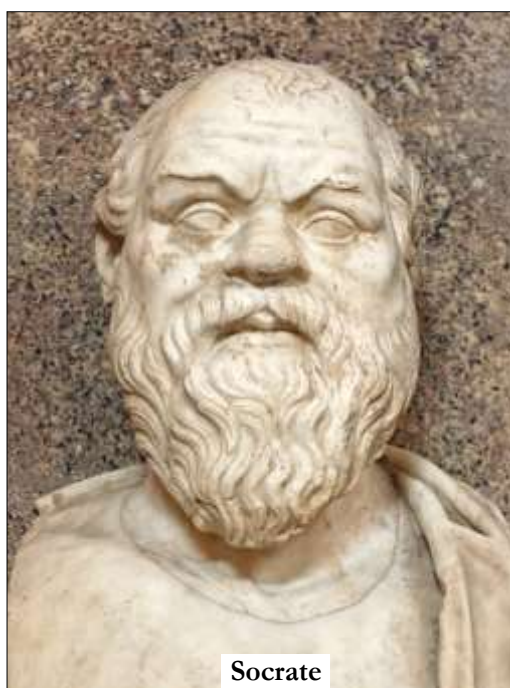
„Socrate: În ecclisie, dacă la spusele tale demos-ul atenian îți răspunde că nu ai dreptate, tu, schimbându-ți părerea, spui ceea ce vrea el... Tu nu te poți împotrivi dorințelor și hotărârilor, așa încât dacă cineva s-ar mira de absurditatea spuselor tale, datorată tocmai acestora, i-ai spune probabil, dacă ai vrea să fii sincer, că nu vei înceta să vorbești așa, decât când cineva îi va împiedica să mai vorbească așa. Gândește-te acum că și eu sunt nevoit să ascult altele de acest fel și, în loc să te miri de spusele mele, oprește vorbele filosofiei, care este iubita mea. Ea spune neîncetat ceea ce auzi acum de la mine și este... cu mult mai puțin nestatornică... Filosofia întotdeauna este de aceeași părere; ea spune ceea ce te miră acum pe tine, tu însuși ești de față la vorbele ei. Prin urmare, ei trebuie să-i demonstrezi că a fi nedrept și a nu da socoteală pentru nedreptăți nu este cel mai mare dintre toate relele, iar dacă vei lăsa acest lucru nedemonstrat, Callicles nu se va pune în acord cu tine însuși, ci veți fi toată viața în dezacord. Dar, în ce mă privește, prefer să mă folosesc de o liră dezacordată și disonantă, să fiu în dezacord cu corul pe care-l dirijez, precum și cu cei mai mulți oameni, afirmând lucruri contrare părerii lor decât ca eu însumi, un singur om fiind, să nu mă aflu în armonie cu mine și să mă contrazic”²⁶.

O viziune diametral opusă asupra vieții ne prezintă însuși oratorul și politicianul de succes Callicles. Într-o lungă și măiestrită tiradă, el lansează împotriva lui Socrate, în baza concepției sofiste, faimoasa distincție dintre natură și lege, acuzându-l pe filosof că seamănă confuzia în mod deliberat, interpretând lucrurile când pornind de la natură la lege, când invers.

Legile, susține Callicles, au fost statornicite de oamenii slabi și mulți, care numesc nedreptatea acțiunea acelora care se străduiesc să aibă mai mult decât cei mulți. După natură, însă, este drept ca cel puternic să ia cu forța bunurile celor slabi, cel ce este mai bun să conducă pe cei inferiori, iar cel capabil sau mai priceput să posede mai mult decât cel netrebnic; de aceea, în toate cetățile și la toate neamurile, dreptul se definește după legea proprie naturii, nu după cea statornicită de oameni. Reiese clar că, pentru Callicles, fericirea nu reprezintă altceva decât satisfacerea nelimitată a pasiunilor celor mai neînfrânate.

Filosofia, își continuă canonada verbală Callicles, își are rostul ei, în special pentru cei tineri, care devin liberi, neaserviți, vrednici de fapte frumoase și nobile, înainte de a intra în viața politică, unde se realizează cu adevărat cetățeni utili statului; pentru un om matur, însă, care urmează să ajungă un bărbat desăvârșit și respectat, filosofia moleșește spiritul, fiind dăunătoare vieții active. Retorica merită să fie justificată drept cea mai frumoasă dintre arte, întrucât, pe de o parte, servește ca armă de apărare împotriva nedreptăților sau chiar de salvare a vieții, iar, pe de altă parte, este instrumentul cel mai eficace de a accede la viața politică a cetății, la onoruri și un trai plin de plăceri:

„Callicles: Că aceasta este adevărul, vei afla-o dacă, lăsând deoparte filosofia, te-ai apuca de lucruri mai importante... Dacă acum te-ar lua cineva, pe tine sau pe altul deopotrivă cu tine, să te ducă la închisoare, pentru o fărâdelege de care nu ești vinovat, tu știi că n-ai fi în stare să te aperi; iar dacă ai fi adus în fața tribunalului, având, poate, cel mai bicisnic și mai ticălos acuzator, ai ajunge la moarte, dacă acesta ar vrea să ceară moartea ta. Așa că, ce ispravă este, Socrate, când o îndeletnicire (retorica, n.n.) luându-te în primire, dintr-un om înzestrat te face bun de nimic, nefiind în stare să te

Socrate

²⁶ *Gorgias*, 481 e-482 c, p. 339.

aperi, să te salvezi din cele mai mari primejdii, pe tine însuși, sau pe altcareva, când poți fi despuiat de toate bunurile, de către dușmani, trăind fără nicio cinste în cetate? Un asemenea om – chiar dacă e cam grosolan spus – merită să fie palmuit fără drept de a cere socoteală”²⁷.

După atragerea lui Callicles într-o serie de aporii dezvoltate din propriile-i premise false, cum ar fi teza hedonistă a identității binelui cu plăcerea, prilejuind readucerea în discuție a polarizării îndeletnicirilor umane în arte și lingușiri, Socrate afirmă că adevărata virtute și fericire nu constă în încurajarea vieții de plăceri, nechibzuite, nestăpânite, nestatornice, care te îndeamnă să apelezi la retorică pentru a-ți aduce salvarea în tribunale, ci în a alege binele, un trai chibzuit, cumpătat, o viață cu măsură:

„Socrate: Vezi doar, că pentru orice om cu un dram de minte nu poate exista un subiect de discuție mai important decât cel dezbătut de noi, și anume ce fel de viață trebuie să ducă. Cea la care mă îndemni tu, să faci adică cele ce se cuvin unui bărbat, să vorbească în fața poporului, să practice retorică și politica, așa cum faceți voi, sau să-și închine viața filosofiei?”²⁸.

Așadar, poziția filosofică susținută de Platon în dialogul *Gorgias* despre adevărata virtute și fericire – notează Alexandru Cizek²⁹ – implică echilibrul celor două precepte delfice – „nimic peste măsură” (*meden agan*) sau interzicerea mutării centrului de greutate spre exterior prin acumularea de valori materiale și „cunoaște-te pe tine însuși” (*gnothi seanton*) sau indicarea sensului interiorității umane bazate pe o existență contemplativă – precepte de dorit și de aplicat și în plan politic, deoarece ar semnifica echivalarea politicii cu etica. Forța pe care o dobândește în dialogul *Gorgias* afirmarea moralei nu-și va găsi un echivalent decât în *Republica*.

Reîntorcându-se definitiv la obiectul retoricii, Socrate urmărește conturarea „adevăratai politici” prin contrast cu aparența sau „simulacrul” ei și, în funcție de acestea, problema adevăratai fericiri umane. În orice situație s-ar afla, datorită oratorului, susține Socrate, este să urmărească un singur scop, anume să facă poporul mai bun.

Hotărât să-și apere statutul de orator și de politician, Callicles se consideră de partea celor care practică retorică numai în vederea binelui și dreptății. Însă, în urma disputei cu Socrate, recunoaște că aceste calități de excepție nu sunt îndeplinite nici de el și nici de vreun orator al vremii sale:

„Socrate: Dar retorică ce se adresează poporului atenian, precum și celorlalte popoare din cetățile cu oameni liberi, oare de ce soi este? Socotești că oratorii vorbesc întotdeauna pentru binele suprem, propunându-și ca cetățenii să devină mai buni datorită discursurilor lor, ori și ei, năzuind să încante pe cetățeni și neglijând interesul comun pentru cel personal, se poartă cu poporul precum cu copiii, caută numai să-l încante, fără să se gândească deloc dacă prin aceasta îl fac mai bun sau mai rău?

Callicles: Nu este așa de simplu ceea ce întrebi tu. Sunt unii care prin discursurile lor poartă de grijă cetățenilor, alții sunt așa cum îi descrii.

Socrate: De ajuns. Dacă sunt două feluri de retorică, cea dintâi este lingușire și demagogie josnică, iar cealaltă este nobilă, fiindcă se străduiește să facă sufletele cetățenilor cât mai bune și se luptă întotdeauna să spună cele mai bune lucruri, fie că vor fi plăcute, fie că vor fi supărătoare pentru ascultători. Dar această retorică tu n-ai cunoscut-o nicicând, sau dacă ai știință de un asemenea orator, pentru ce nu-mi spui și mie cine este?

Callicles: Pe Zeus, nu pot să-ți numesc niciun orator din ziua de azi”³⁰.

Așadar, pentru Platon, retorică, arta politicianilor atenieni și a măștrilor lor, este simplă lingușire și adulație, o falsificare a adevărului, deoarece pretinde să persuadeze și să convingă pe toți în toate privințele, fără nicio cunoaștere. În dialogul *Gorgias*, Platon consideră că retorul este acela care are capacitatea de a fi mai persuasiv decât acela care știe cu adevărat, pentru că țintește sentimentele și pasiunile și face apel nu la adevăr, ci doar la aparențe. Retorică apelează, deci, la ceea ce este mai

²⁷ *Gorgias*, 484 c, 486 b c, pp. 341-342, 343.

²⁸ *Gorgias*, 500 c, p. 362.

²⁹ *Apud Alexandru Cizek, Notă introductivă la Gorgias*, p. 279.

³⁰ *Gorgias*, 502 e-503 a b, p. 365.

rău în suflet, la partea emotivă, care este sensibilă la plăceri și la lingușirea plăcerilor, la partea credulă și instabilă a sufletului. Retorica nu se poate substitui unei adevărate politici, deoarece „adevărata politică” coincide cu filosofia. Atunci nu-i de mirare că retorii se compară cu filosofia, tot așa cum aparențele se compară cu realitatea și cum fantasmеle se compară cu adevărul.

Această judecată aspră asupra retoricii este întrucâtva îndulcită în dialogul *Phaidros* (ΦΑΙΔΡΟΣ)³¹, având subtitlul „Despre frumos: dialog etic”, denumire aparținând prin tradiție comentatorilor din Antichitatea târzie. Dialogul nu are decât două personaje: Socrate și Phaidros. Un al treilea personaj, cu o prezență doar ideatică, ar fi retorul atic Lysias, adus în prim-plan de admiratorul său, tânărul Phaidros. Unii comentatori au susținut că dialogul atinge două probleme: iubirea și retorica. Alți comentatori moderni³² sunt de acord cu existența mai multor teme: o temă centrală, anume retorica, căreia i se subordonează alte teme mari: problematica iubirii, frumosului, sufletului, adevărului, precum și o serie de motive, ca dialectica, reamintirea, delirul, mitul.

Dialogul se deschide cu întâlnirea dintre Socrate și Phaidros, care se pregătea să facă o plimbare în afara zidurilor cetății Atenei. Phaidros tocmai asistase la lectura unui discurs al retorului Lysias pe tema iubirii. La insistențele lui Socrate, care bănuiește că Phaidros are asupra-i un exemplar, acesta acceptă să-i citească discursul lângă un platan aflat în afara cetății, pe malurile râului Ilisos. Teza lui Lysias este că, în raport cu iubirea pasională, iubirea fără de iubire este mai avantajoasă. După citirea integrală a discursului, Phaidros își reafirmă totala admirație, în schimb Socrate se arată dezamăgit pentru modul de abordare a unei teme atât de dragă lui:

„Socrate: N-am fost atent decât la retorica discursului. Cât privește lucrurile care se cuve-neau spuse de către autor, cred că Lysias a spus aceleași lucruri de două și trei ori, ca și cum nu avea destulă ingeniozitate pentru a dezvolta aceeași temă sau, poate, pentru că o astfel de problemă nu-l interesa. Mie mi-a lăsat impresia unui tinerel care, vrând să arate ce poate, spune aceleași lucruri când într-un fel, când într-altul, de fiecare dată, însă, exprimându-le fără cusur... Lysias a dat greș de la un cap la altul, și că se poate, exact despre aceleași lucruri, să spui cu totul altceva”³³.

Amintindu-și că alți retori din vechime au scris și ei pe tema iubirii, Socrate crede că ar putea dezvolta aceeași temă mai bine decât Lysias. Speculând această opinie, Phaidros îl constrânge pe Socrate să construiască imediat un alt discurs mai bun decât cel abia citit, dar cu argumente proprii și într-un chip mai convingător. Socrate acceptă în cele din urmă, însă, din rușine pentru zeul Eros, o face cu capul acoperit de manta. Obiectând că l-au părăsit muzele, nu reușește să își dezvolte tema până la capăt. Dar vocea propriului său daimon îl determină să-și repare greșeala săvârșită față de zeul Eros. Construiește un nou discurs, dar cu capul descoperit, făcând astfel elogiul iubirii adevărate, elogiul închinat zeului Eros. În jurul acestui discurs se articulează o reflecție filosofică mixată de elemente mitice asupra iubirii și ideii de frumos. Cucerit de tulburătorul discurs, Phaidros părăsește tabăra lui Lysias și se declară dintr-o dată un admirator entuziast al lui Socrate.

Având drept modele discursurile anterioare, Socrate și Phaidros trec la cercetarea cauzelor care fac ca un discurs să fie reușit, iar altul nereușit. În acest context, Platon, prin intermediul personajelor sale, recunoaște în cele din urmă *dreptul de existență al retoricii*, ca artă a călăuzirii sufletelor, numai cu condiția să se supună *adevărului* cu privire la lucrurile despre care vorbește:

„Socrate: Însă, prealesul meu prieten, poate că am certat arta cuvântărilor cu o grosolanie pe care nu o merita. Ea ne-ar putea de bună seamă spune: «Ce tot bateți câmpii, năzdrăvanilor? Eu una nu silesc pe cine n-are habar de adevăr să învețe a vorbi. Dar dacă sfatul pe care îl dau eu are vreun preț, atunci adevărul se cere însușit laolaltă cu deprinderea meșteșugului meu. Iată ce declar eu sus și tare: că, fără mine, cel care are cunoașterea lucrurilor adevărate nu va fi cu nimic mai pri-ceput în arta de a convinge». O artă autentică a vorbirii, care să fie străină de adevăr, nu există și nici nu se va putea naște vreodată”³⁴.

³¹ Platon, *Phaidros* (traducere, lămuriri preliminare și note de Gabriel Liiceanu), în *Opere*, vol. IV, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, 227 a-279 c, pp. 417-492.

³² Gabriel Liiceanu, *Lămuriri preliminare la Phaidros*, pp. 369-371.

³³ *Phaidros*, 235 a e, pp. 427-428.

³⁴ *Phaidros*, 260 d, p. 463.

Pentru a ajunge la adevăr și nu la vânătoria de opinii, retorica trebuie să cunoască și să aplice *reguli specifice* acestei arte. Având drept fundament aceste reguli, cei doi interlocutori trec la analiza discursului lui Lysias și a celui adresat zeului Eros al lui Socrate, pentru a stabili care dintre ele se află în situația de a fi în afara artei retorice și care dimpotrivă. Cu alte cuvinte, se trece la identificarea aceluia discurs în care opinia mulțimii este manipulată și a celui în care lucrul despre care urmează să se vorbească conduce la cunoașterea adevărului de către auditoriu. În ce-l privește pe Lysias, discursul lui, afirmă Socrate, deși sobru, exact, fără greșeli evidente, se abate, totuși, de la regulile artei:

„Socrate: El nu începe cu începutul, ci, mai degrabă, cu sfârșitul, încercând parcă să străbata tot discursul înotând de-a-ndoaselea, de la coadă către cap. Căci el începe cu vorbele pe care îndrăgostitul le spune iubitului său când deja totul între ei a luat sfârșit... Nu ți se pare că părțile discursului sunt puse alandala?... Mie, unuia, mi s-a părut că autorul, nu lipsit de îndrăzneală, s-a pus să scrie tot ce-i venea în minte... După părerea mea, el cuprinde o grămadă de exemple din care, privindu-le îndeaproape, n-am avea decât de câștigat, tocmai pentru că am încerca să nu le imităm nicicum”³⁵.

În opoziție cu discursul lui Lysias, dialogul *Phaidros* propune o abordare mai teoretică a discursului, descris sub forma unei structuri unitare, analogă corpului omenesc:

„Socrate: Orice discurs se cuvine să fie alcătuit asemeni unei ființe vii: să aibă un trup care să fie doar al ei, astfel încât să nu-i lipsească nici capul, nici picioarele; să aibă, deci, o parte mijlocie și extremitățile, menite să se potrivească unele cu altele și toate cu întregul... Mai întâi vine, așa cred, *preambulul*, pe care trebuie să-l rostești la începutul discursului... În al doilea rând, un fel de *expositio* cu *mărturiile* ei; în al treilea rând, *dovezile*, iar în al patrulea rând, *argumentele verosimile*. Mi se pare că omul acela din Bizanț (Theodoros, n.n.), cel mai strălucit meșter într-ale oratoriei, mai vorbește și de *confirmație* și de *reconfirmație*... El pomenește și de *respingere* și *contra-respingere*, care trebuie să aibă loc cu prilejul acuzării și al apărării. Însă de ce nu i-am acorda toată cinstirea și preadistinsului Euenos din Paros, cel care, primul, a descoperit *insinuarea* și *elogiile indirecte* și despre care unii spun că ar fi pus în versuri, pentru a fi mai lesne de reținut, *injurii indirecte*?”³⁶.

Socrate observă că cele două discursuri, al său și cel al lui Lysias, sunt opuse, dar au ceva comun: iubirea care se manifestă ca un fel de nebunie, ca delir. Nu nebunia pricinuită de bolile omenești, ci aceea care te împinge la părăsirea rosturilor obișnuite, urmare a unui îndemn divin. Acest tip de nebunie divină a contaminat discursul socratic, care a primit întăriri și de la cei patru zei la care, de obicei, se închină Socrate: Apollon, prezicător al viitorului, Dionysos, inițiator întru misterii, Muzele, inspiratoarele poetului, Afrodita și Eros, zeii vinovați de nebunia îndrăgostirii. Toate aceste zeități, afirmă Socrate, l-au ajutat să-și încropească discursul, conceput ca un imn înveșmântat în haină mitică, în care este slăvit păzitorul dragostei, Eros.

Chiar dacă am presupune că ambele discursuri ar fi respectat cu strictețe regulile artei retorice, ele se diferențiază esențial prin metodă. În dialogul *Phaidros* se specifică cu claritate că singura metodă care ar putea fi utilizată cu măiestrie în retorică ar fi *metoda dialectică*, cu cele două procedee de aplicare:

„Socrate: Mai întâi: să cuprinzi dintr-o privire și să aduci la o unică formă detaliile risipite peste tot, pentru ca, definind fiecare unitate în parte, să poți face limpede care anume este aceea asupra căreia, de fiecare dată, vrem să căpătăm o învățătură. Tocmai așa am procedat noi cu cele privitoare la iubire: am obținut, fie că ea a fost bună sau rea, o definiție a iubirii, drept care și discursul nostru a putut, oricum, să fie limpede și să nu se contrazică... Cel de-al doilea, dimpotrivă, constă în a putea să divizezi în specii, potrivit articulațiilor naturale, încercând să nu frângi vreuna dintre părți... Eu unul, Phaidros, sunt tare îndrăgostit de toate acestea: de diviziuni și de opusul lor – de reîntregiri, menite să îți dea putința să vorbești și să gândești... Iar pe cei care-s în stare de aceasta, eu îi numesc până una alta – Zeul știe dacă îi botez pe drept sau nu astfel – «dialecticienii»”³⁷.

³⁵ *Phaidros*, 264 a b e, pp. 468-470.

³⁶ *Phaidros*, 264 c, 266 d e-267 a, pp. 469, 472-473.

³⁷ *Phaidros*, 265 d e, 266 b c, pp. 471-472.

Retorica platoniciană, spre deosebire de retorica tradițională, este o *retorică dialectică*. Rolul oratorului este de a concepe un discurs pe cale rațională, cu scopul de a fi persuasiv. Construcția unui discurs de acest fel are nevoie, atât de *darul vorbirii*, cât și de *știință și trudă*. Pe de altă parte, Platon condamnă retorica din vremea sa, cu sprijinul a trei argumente principale: folosirea excesivă a persuasiunii prin intermediul opiniilor și credințelor comune ale publicului; clamarea doar verbală a unor valori morale simultan cu dezvoltarea unui amoralism programatic; reducerea argumentelor la exemple formale, ignorându-se astfel adevăratul scop al discursului.

Inițiind un concept ideal al retoricii, Platon a încercat o reconsiderare a retoricii din punctul de vedere al *filosofiei*. Adevăratul orator, susține Platon prin intermediul lui Socrate, are nevoie să cunoască în adâncime sufletul omenesc și tipurile de discurs specific acestuia, iar orice discurs adecvat are nevoie de influența sistematică a dialecticii. Pericle, dat ca exemplu de orator desăvârșit, a ajuns la perfecțiune nu numai datorită calităților sale înnăscute, ci și unora dobândite, în special contactul cu înalta gândire a filosofului Anaxagoras. Inspirat de gândirea filosofică a acestuia, el a știut să desprindă ceea ce se potrivea pentru arta oratoriei: pentru a ajunge la adevăr, a procedat nu numai potrivit regulilor artei, ci și la cunoașterea naturii ob-

iectului la care trebuie raportată orice cuvântare, anume *sufletul* omului, pentru că arta persuasiunii apelează prin excelență la suflet. Așadar, alături de necesitatea ca oratorul să conceapă un discurs pe cale rațională, el trebuie să cunoască și natura sufletului omenesc, cu scopul de a fi persuasiv:

„Socrate: Fără îndoială, același lucru ca în medicină se petrece și în retorică... În amândouă aceste arte se cere analizată o natură: în prima natura corpului, în cealaltă natura sufletului; căci dacă vrem să-i dăm trupului sănătate și putere cu ajutorul leacurilor și al hranei, nu ne putem restrânge doar la rutină și experiență, ci trebuie să recurgem și la arta medicinei; și, la fel, dacă vrem să-i trecem sufletului convingerea pe care o dorim și virtutea, trebuie s-o facem cu ajutorul unor vorbiri și practici care să urmeze anumite reguli”³⁸.

În concluzie, discursurile construite doar după regulile artei nu sunt suficiente pentru a produce convingerea, fără să se studieze cu toată seriozitatea sufletul omului: natura sufletului, ce acțiuni provoacă și ce influențe suferă, precum și tipologia sufletului ca fundament al clasificării tipurilor de discurs. Adevărata putere a discursului constă într-o „psychagogie”, afirmă Platon prin intermediul lui Socrate, o călăuzire a sufletului care utilizează seducția prin splendoarea formei discursului. Există situații, cum ar fi de pildă procesele din tribunale, în care oratorul (fie acuzator, fie apărător) nu are nevoie să dețină adevărul cu privire la justetea lucrurilor pentru a convinge, ci numai ce este verosimil și în concordanță cu regulile artei retorice. Încă de la Tisias, descoperitorul acestei arte, se cunoaște faptul că discursul verosimil are putere să influențeze auditoriul tocmai din pricina asemănării lui cu adevărul. Între căutarea adevărului și acceptarea dovezilor plauzibile, Platon, însă, acceptă punctul de vedere al filosofiei; retorica trebuie să devină, asemenea dialecticii, o cale rațională ce încearcă să transforme sufletul plecând de la el însuși.

Numai cunoscând natura lucrurilor și natura sufletului uman va fi posibil să se construiască o adevărată artă retorică, o adevărată artă de a persuadea prin discursuri. Dacă, înainte de Platon, lumea spirituală a grecilor vedea în retori pe maeștrii lor de viață și virtute, prin descoperirea dimensiunii filosofice retorica și-a construit noi orizonturi. Următorul pas, decisiv, va fi făcut de Aristotel.

³⁸ *Phaidros*, 270 b, pp. 477-478.

Don Quijote în oglindirea cea fără de sfârșit a fantasmei unei lumi de-a-ndoaselea

Isabela VASILIU-SCRABA
București

În primăvara anului 1944, un mare pasionat de capodopera lui Cervantes (*Iscusitul Don Quijote de la Mancha*) a avut norocul să-și vadă tipărite două cărți: o monografie despre *viața și opera lui Cervantes* și primul volum din traducerea lui *Don Quijote*. Acest norocos se numea Alexandru Popescu-Telega. Deja publicase *Pe urmele lui Don Quijote* (1924), predă limba și literatura spaniolă la Universitatea din București, iar Academia Spaniolă îl număra printre membrii săi corespondenți. Dar bucuria i-a fost de scurtă durată. Căci din 1945, odată cu înstăpânirea asupra culturii române a ocupantului țării, care, la terminarea războiului, își însușise Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herței, toate studiile de literatură spaniolă purtând semnătura profesorului Alexandru Popescu-Telega figurau pe listele – din ce în ce mai stufoase – de cărți interzise, distruse, scoase din librării, din bibliotecile publice și, pe cât posibil, din bibliotecile private.

Abia după ani și ani de zile, și după multe și neștiute aventuri de culise, *Iscusitul hidalgo Don Quijote de la Mancha* și-a putut face o spectaculoasă reintrare în librăriile românești și în bibliotecile de unde fusese cu de-a sila îndepărtat vreme de douăzeci și cinci de ani. Traducători erau acum Ion Frunzetti și Edgar Papu. Pentru ultimul, la deplina reușită a traducerii trebuie să fi contribuit însăși experiența sa de deținut politic, pe care n-a avut cum să o ocolească – precum nu au putut-o ocoli atâția și atâția confrăți scriitori, precum Mircea Vulcănescu, Traian Herseni, George Brătianu, I. D. Sîrbu, Ion Petrovici, Nichifor Crainic, Radu Gyr, Dinu Pillat, Alexandru Marcu, Alexandru Paleologu, Traian Brăileanu, Alice Voinescu, Sergiu Al-George, Petre Țuțea, Petre Pandrea, Păstorel Teodoreanu, Vasile Voiculescu, Constantin Noica și nu numai ei. Pe fondul unei alte nedrepte detenții, asociată cu imaginea unei lumi întoarse pe dos printr-o asiduă promovare a imposturii, trebuie să fi scris și filosoful Anton Dumitriu excelentul său studiu asupra faimosului personaj cervantesc. Interpretarea sa, publicată în 1981, la doisprezece ani după apariția traducerii lui Frunzetti și Edgar Papu, a contribuit în mod substanțial la reorientarea interesului către capodopera lui Cervantes.

Interesant este că în epoca în care făceau carieră mai toate scrierile conținând aluzii politice, din acest punct de vedere, eseul lui Anton Dumitriu a trecut ca și neremarcat. Poate pentru că puțini erau cei interesați de scrierile filosofului Anton Dumitriu și mulți cei avizi de așa-numitele „șo-pârle” din scrieri fără vreun altfel de ecou. Or, poate că multora le-ar fi fost greu, dacă nu imposibil, să vadă în originala interpretare propusă de filosoful român oglindirea cea fără de sfârșit a fantasmei unei lumi de-a-ndoaselea. Fiindcă în interpretarea sa, *Vârsta de fier* este epoca în care lucrurile s-au întors pe dos. Din liberi cum erau oamenii „Vârstei de aur”, în cea „de fier” ei au devenit sclavi. Prin urmare, din punctul de vedere al *Vârstei de aur*, „mascarada adevărată” este situația reală în care înțelepciunea este nevoită a supraviețui prin simulacru de libertate din timpul unui *Carnaval*, ori prin intermediul câte unui bufon, la curtea vreunui rege.

După Anton Dumitriu, iscusitului hidalgo imaginat de Cervantes ar fi și el din familia nebunilor-înțelepți. Iar prin grotescul situațiilor imaginate, scriitorul spaniol ar urmări să redea răsturnarea de fapt a ordinii primordiale. În acest scop, Cervantes ar folosi un atent dozaj între ficțiune și realitate. Într-adevăr, Don Quijote (personaj simbolic) își desfășoară pășaniile într-un cadru de idei real, al unui peisaj real, nelipsit de oameni cât se poate de reali. În inițierile autentice, observă Anton

Dumitriu, experiențele trăite sunt la fel de neverosimile pentru bunul-simț, pe cât de fabuloase sunt pățaniile lui Don Quijote. Când sensul adevărat al valorii umane s-a pierdut, el nu mai poate fi semnificat decât simbolic, prin situații grotești și personaje carnavalesci.

Trecută ades neremarcată în adevăratele ei încheieturi, arhitectura romanului ar urmări să redea aventurile unui cavaler doritor a înfăptui idealurile cavaleresti. În aceasta și constă realitatea cadrului ideatic al scrierii: „Prieten Sancho, îi spune Don Quijote scutierului său, află că m-am născut din voința cerurilor în *Vârsta asta de fier* în care trăim, ca să pot reînvia în vremea ei *Vârsta de aur* /.../. Eu sunt cel căruia i-au fost destinate primejdiile, faptele mari, isprăvile de vitejie; eu sunt – mai spun o dată – cel care trebuie să reînvie pe *cavalerii Mesei Rotunde*”.

Datorită virtuților sale, Percival, unul dintre *cavalerii Mesei Rotunde*, a trăit starea de libertate. El a găsit *Graal*-ul, vasul legendar. Mult visată *Vârsta de aur* ar fi fost, după tradițiile grecești și romane, o etapă dintr-o suită de trei cicluri (aur, argint, bronz) care a precedat vremurile noastre. Există și păreri după care epoca de aur abia urmează să vină. Anton Dumitriu observă cu finețe că idealul realizării de sine nu este modificat de perspectiva unui timp trecut sau viitor. El mai notează că Cervantes, prin cartea sa, face evident un adevăr fundamental: măreția condiției reale a existenței omului nu poate fi știrbită nici măcar de ridicol. Poți fi nebun, dar și înțelept, cum este Don Quijote (*cuervo-loco*). Dar „nu numai *hidalgo*-ul lui Cervantes este plin de înțelepciune – scrie A. Dumitriu –, ci chiar și bietul Sancho, prin inducție directă, este influențat de modul de a fi al stăpânului său. Și aceasta îl face să vorbească în proverbe și aforisme, încât el singur rămâne mirat”.

După una dintre interpretările comune, autorul spaniol ar fi intenționat să facă o satiră a romanului cavaleresc. Pentru G. Călinescu, de pildă, Don Quijote ar fi fost un erou ridicol, deci „negativ”, care apoi, prin sensuri adiacente date de Cervantes, devine în mare măsură un erou „pozitiv”. Inițial el nu ar fi fost decât un om care, din cauza prea multor ore petrecute cu lecturile, a pierdut capacitatea de orientare în lumea prezentului și de aceea se risipește într-o direcție himerică. Cumva pe aceeași linie, după publicarea traducerii lui Popescu-Telega, Șerban Cioculescu scria în 1944 că Don Quijote oferă „o imagine patetic-caricată a eroismului moral, a idealismului”. În schimb, tocmai ceea ce G. Călinescu credea a fi o „realitate care ar trebui just analizată”, apare în subtila și frumoasa interpretare oferită de Anton Dumitriu drept o răsturnare intenționat grotescă a ordinii primordiale. După filosoful român, Don Quijote ni se impune ca un mare simbol, așa cum s-a impus o altă mască grotescă a adevărului: în veșminte de batjocură și încoronat de spini, Christ ar fi trebuit să indice o realitate grotescă. Și, totuși, el era cel care reprezenta Dreptatea, Binele și Adevărul, în vreme ce Pilat și marii preoți, înveșmântați normal, reprezentau injustiția, răul și minciuna. Această apropiere dintre Christ și Don Quijote își capătă originalitatea datorită perspectivei grotescului. Paralela a mai fost făcută, dar în cu totul alt sens. După Ortega y Gasset, pentru care quijotismul ar ilustra sentimentul tragic al existenței pe linia lui Kierkegaard, Don Quijote ar fi un „Christ gotic, sfârtecat de angoase moderne”.

Anton Dumitriu și-a intitulat esul: *Inversiunea condiției umane*. Divizat în zece părți, el se deschide prin următorul verset biblic: „Dar Dumnezeu a ales lucrurile nebune ale lumii ca să le facă de rușine pe cele înțelepte” (I, *Corintieni*, 1, 27). Adevăratul erou al cărții, ne spune filosoful român, nu este Don Quijote, care și-ar fi depășit cu mult creatorul, după cum credea M. Unamuno, ci este însuși Cervantes, care, grație unor experiențe tragice, a ajuns la niște cunoștințe ce depășeau înțelegerea contemporanilor. Don Quijote – umbra firavă și nedefinită pe care Cervantes o conduce cu subtilă înțelepciune prin diverse întâmplări – are de îndeplinit o misiune „hilariantă, într-o lume plină de seriozitate”. Pe patul morții el spune: „Aș vrea să mor în așa fel, ca să se știe că viața mea nu a fost atât de anapoda, încât să las după mine faima unui smintit”. Dar el trebuia ca, prin faptele lui nebune, să facă de rușine „lucrurile înțelepte din lume”.

Pentru că a trăit mereu sub condiția lui reală (printr-o inversiune a realității), omul, notează Anton Dumitriu, a intrat într-un coșmar și se luptă cu realități de genul morilor de vânt. Față de idealul restaurării ființei umane, lumea numită reală nu este decât o iluzie, o lume a umbrelor din mitul platonice al peșterii. Într-o astfel de lume care își are valorile la fel de inconsistente ca și ea, pătrunde Don Quijote, nebun și înțelept ca o umbră purtătoare de idealuri platonice.

Maria Cogălniceanu, *Anton Dumitriu, un proscris triumfător*

Valentin POPA
Brăila

Valentin Popa

Preocupată de destinul unor cărturari români, cu care a întreținut, de-a lungul timpului, raporturi intelectuale deosebit de fertile, brăileanca (prin „adopție”) Maria Cogălniceanu, profesor de limba și literatura română, în prezent pensionară, membră a Uniunii Scriitorilor din România, a studiat și arhivele, inclusiv pe cele ale securității comuniste, și a oferit publicului, folosindu-se de acele surse, următoarele cărți: *Edmond Nicolau – corespondență intermitentă* (Editura Limes, 2011), *N. Carandino. Labirinturi. O biografie întemeiată pe documente autentice* (Limes, 2014), *Constantin Noica și lumea românească* (Limes, 2015), și *Anton Dumitriu, un proscris triumfător* (Limes, 2017). Toate personalitățile invocate au mai fost avute în vedere și în alte volume publicate de Maria Cogălniceanu, îndeosebi în *Întâlniri irepetabile* (Limes, 2004 și ed. a II-a, 2015). În cea de-a treia carte, autoarea realizează o radiografie a vieții uneia dintre personalitățile

marcante ale culturii naționale născute și formate în citadela Brăilei: Anton Dumitriu. Ca și precedentele, cartea de față s-a clădit printr-o muncă asiduă de studiere a arhivelor Securității (rapoarte ale anchetatorilor, note informative ale colaboratorilor, scrisori interceptate și alte surse documentare, atașate la dosarul celui urmărit). Ca rezultat al acestei cercetări, autoarea ne oferă o perspectivă inedită asupra vieții și strădaniei intelectuale a filosofului și logicianului de renume internațional, Anton Dumitriu, născut la Brăila la data de 9 martie 1905, completând, prin această strădanie, un mare gol în biografia unui autor destul de zgârcit cu însemnările biografice.

Accesul la dosarele personalităților urmărite de fosta Securitate a reprezentat în ultimii ani o sursă de informare exploatată de mulți cercetători. E suficient să amintim aici pe Dora Mezdrea, editoarea scrierilor lui Nae Ionescu și Vasile Băncilă, care a realizat mai multe volume sub titlul generic *Nae Ionescu și discipolii săi în arhivele Securității*, ocupându-se în cuprinsul lor de personalități importante ale culturii românești, precum Nae Ionescu, Mircea Eliade, Constantin Noica, Octav Onicescu și Mircea Vulcănescu.

Maria Cogălniceanu a repartizat materialul informativ obținut prin studierea arhivelor fostei securități, dar și prin studierea altor surse, în mai multe capitole:

- I. Fragmente biografice
- II. Dialog-confesiune
- III. Corespondența lui Anton Dumitriu
- IV. Corespondența cu Maria Cogălniceanu
- V. Inamici și prieteni
- VI. Fundația „Anton Dumitriu”
- VII. Adenda.

Documentele din arhiva Securității sunt valorificate (și nu doar comentate, ci chiar publicate), îndeosebi în primele trei capitole. Mai apar unele referiri și în capitolul „Inamici și prieteni”. Celelalte capitole se încheagă din informații provenite din arhiva personală (capitolul IV) sau din alte arhive ale unor personalități locale, brăilene (profesor Ștefan Mircescu, avocat Hris-

tu Dumitriu), ori din arhiva fundației „Anton Dumitriu”, creată de adepții ai orientării liberale de după 1990.

Titlul acestui volum i-a fost, probabil, sugerat autoarei de Anton Dumitriu însuși, care, într-o confesiune făcută unui informator cu nume de cod Florescu, declară: „Și cei care mai supraviețuim astăzi în adevăr liberi, dar, totuși, proscrisi și nu din punctul de vedere al situației și valorii tale, ci proscrisi de către aceia cocoțați sperțieri în posturi cheie și care cu urme neloiale caută să te țină cu capul plecat pentru a-și menține situația lor” (p. 26). La autocalificarea de „proscris”, autoarea adaugă în titlu și adjectivul „triumfător”, sugerând, prin aceasta, ideea că savantul originar din Brăila, după două decenii de penitență și marginalizare, se impune ca om de știință de mare valoare, atât în țară, cât și, mai ales, în străinătate, iar, după prăbușirea comunismului, chiar și în urbea natală în care se organizează, prin intermedierea muzeului din localitate ori prin inițiativa fundației care-i poartă numele, o serie de manifestări științifice ori omagiale. Într-adevăr, Anton Dumitriu, deși proscris în regimul comunist până în anul 1964, s-a dovedit în cele din urmă triumfător. Numele lui a devenit notoriu în țară și în străinătate, datorită cărților publicate, dintre care *Istoria logicii* s-a tradus și în limba engleză, dar și articolelor din domeniul logicii, publicate în multe reviste de specialitate din străinătate. Valoarea sa a fost recunoscută de un alt „proscris” celebru, Constantin Noica, și el încadrat, ca și Anton Dumitriu, la Centrul de Logică al Academiei, înființat în acel an, 1964, când au fost grațiați deținuții politici. Constantin Noica și-a exprimat admirația față de contribuțiile lui Anton Dumitriu în filosofia românească și în domeniul logicii, atitudine ce rezultă dintr-o scrisoare de mulțumire (din 3.02.1976) pentru un dar de carte, scrisoare interceptată de Securitate și descoperită de Maria Cogălniceanu în arhivele CNSAS: „Revenit în București, am găsit darul dumitale, noua ediție din *Istoria logicii*. Nu încetez să mă minunez și să te admir pentru a doua parte a vieții d-tale și acest splendid crescendo al anilor târzii”¹.

Până în 1948, viața lui Anton Dumitriu a avut un traseu ascendent. A fost integrat, în 1938, la Universitate, la catedra lui P. P. Negulescu, repartizându-i-se orele de logică, a promovât de la asistent, la conferențiar și profesor universitar, s-a afirmat în presă ca om de atitudine și polemist talentat, s-a atașat de Partidul Național Liberal, aripa „dinistă” (Dinu Brătianu), apoi aripa Tătărescu (din 1946), care l-a și propulsat economic, numindu-l administrator unic al societății pe acțiuni „Creditul Minier”. În 1948, traseul ascendent i se frânge, devenind victimă, atât a reformei învățământului, fiind destituit din funcția de profesor universitar, cât și a reformei economice (naționalizarea), societatea la care era implicat, ca administrator unic, „Creditul Minier”, fiind, desigur, naționalizată. De pe poziția de management pe care o deținea, Anton Dumitriu a inițiat, înaintea actului naționalizării (11 iunie 1948), o inginerie financiară pentru salvarea fondurilor rețelei masonice în care activa de efectele legii naționalizării². Acuzat de gestiune frauduloasă, filosoful este arestat în 1949 și condamnat la 12 ani închisoare corecțională și la 5 ani de interdicție corecțională. În 1954 este pus în libertate, dar rămâne în vigoare condamnarea de interdicție, care-l împiedică să se integreze într-un sistem de viață normală până în 1964, anul decretului de grațiere a deținuților politici. Perioada premergătoare arestării este surprinsă în câteva dintre scrisorile aflate în arhiva Securității, confiscate cu prilejul percheziției, îndeosebi scrisori din anul 1948, când actele de gestiune frauduloasă au ieșit la iveală³.

Autoarea cărții a reprodus în volumul de față multe documente din anii 1946-1948, apoi, după o pauză de aproape două decenii – documente-scrisori din anii 1987-1989, inclusiv scrisorile către autoare (pp. 81-92). Este adevărat că în capitolul IV („Corespondența cu Maria Cogălniceanu”) anul 1989 este depășit, ultima scrisoare de la filosof, publicată în volum, fiind primită în decembrie 1990 (scrisoare-felicitare de Crăciun).

¹ Maria Cogălniceanu, *Constantin Noica și lumea românească*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2015, p. 47.

² Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol. I, Editura Semne, București, 2001, p. 133.

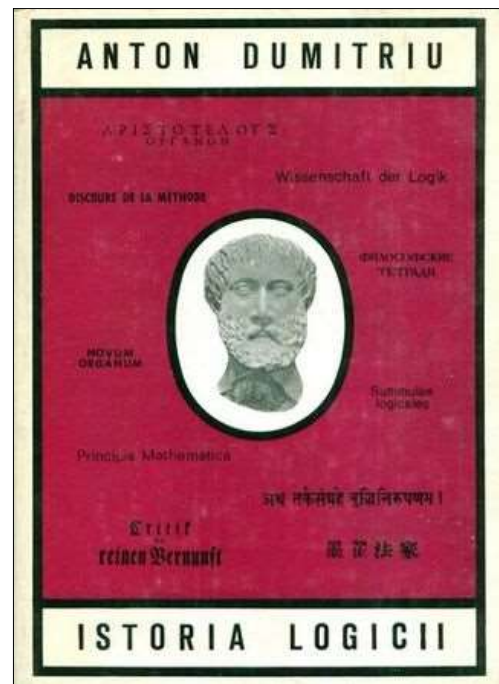
³ Maria Cogălniceanu, *Anton Dumitriu, un proscris triumfător*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2017, pp. 51-55.

În capitolul V („Inamici și prieteni”), autoarea include, pe lângă o scrisoare deschisă (redactată în limba franceză), de justificare a corectitudinii și de respingere a bârfelor lansate pe seama sa, adresată ministrului Economiei Naționale, ing. Petru Bejan, în data de 27 septembrie 1946, și scrisori care depășesc limitele temporale în care se înscriu cele mai multe dintre documente. Astfel, sunt reproduse dedicații autografe pe volumele apărute înainte de 1946 și oferite în dar prietenului din anii liceului, avocatul Hristu Dumitriu: o dedicație din 1938 pe volumul *Bazele filosofice ale științei* și o altă dedicație pe volumul *Logica nouă*, din 1940. Tot ca excepții de la intervalul temporal menționat ar fi câteva note informative și declarații din anii de detenție (1949-1954), precum și alte câteva note din anii 1959-1960, din care aflăm că la domiciliul lui Anton Dumitriu rar sunt văzute venind în vizită persoane din afara cartierului⁴.

Autoarea este conștientă de faptul că reconstituirea vieții unei personalități pe baza documentelor din arhivele Securității este un demers dificil în condițiile în care mulți dintre autorii notelor informative și ale rapoartelor par a fi „analfabeți grei de mână, mutilând nume proprii și cuvinte” (p. 11). „Am fi dorit să citim biografia lui Anton Dumitriu scrisă de el însuși, nu din documentele C. N. S. A. S.”, mărturisește, justificat, Maria Cogălniceanu⁵. În ciuda unor astfel de incertitudini, cartea analizată aici oferă informații ce aduc lămuriri la unele probleme, cum ar fi cea legată de întrebarea: „De ce Anton Dumitriu nu a inclus în tabla de materii a ediției I a *Istoriei logicii*, în capitolul consacrat logicienilor români, și pe Nae Ionescu, titular la disciplina logicii la Universitatea din București, de fapt, predecesorul lui?”. Această lacună a provocat reacții de adversitate din partea unor gânditori precum Vasile Băncilă, dar și din partea unor foști studenți sau colaboratori.

„Meritul lui Anton Dumitriu este de netăgăduit”, comenta Monica Lovinescu într-un articol de prezentare. Autorul a oferit „un instrument de lucru excepțional cercetătorilor, în special, și oamenilor de cultură din România, în general, dar, de fiecare dată, după expunerea unui sistem logic, a venit cu o parte critică, sporind în felul acesta, prin contribuția lui personală, un proiect filosofic care [...] nu poate rămâne în cadrele tradiționale ale unei istorii pure”⁶. rea articolului deplânge, însă, faptul că din această *Istorie a logicii* lipsește unul dintre cei mai mari logicieni români, singurul care, înaintea lui Anton Dumitriu, a predat o istorie a logicii și a lăsat o lucrare cu acest titlu: Nae Ionescu. „Ne place să sperăm – continuă autoarea articolului, că Anton Dumitriu n-a luat singur inițiativa acestei absolut nejustificate lacune și că a fost silit să renunțe la integrarea cuvenită a lui Nae Ionescu din cauza unor presiuni extraștiințifice”⁷.

Vasile Băncilă, brăilean ca și cei doi logicieni, dar și mare admirator al lui Nae Ionescu, își exprima pe o fișă din aprilie 1969 (anul apariției primei ediții a *Istoriei logicii*) nemulțumirea generată de această nepermisă omisiune, apreciind-o drept „măgăria unui brăilean trădător”, Anton Dumitriu care, din oportunism strategic, „nici nu-l pomenește în *Istoria logicii*, deși Nae Ionescu l-a anticipat pe Goblort, într-o notă din *Revista de filosofie*”⁸.

⁴ *Ibidem*, p. 8.

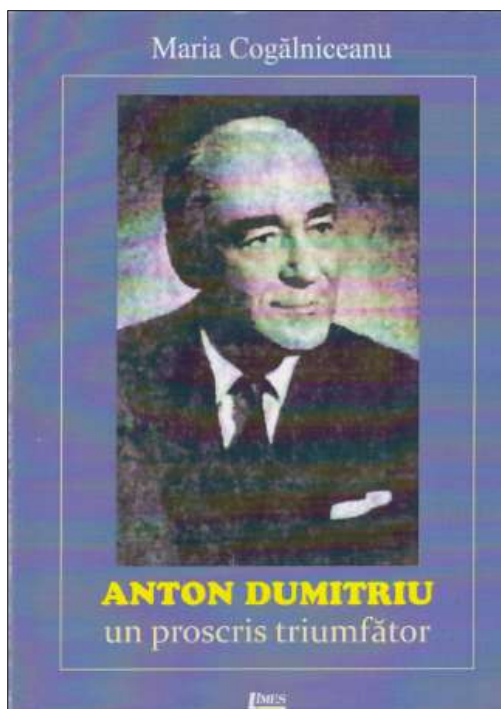
⁵ *Ibidem*, pp. 10-11.

⁶ Monica Lovinescu, *O istorie a logicii românești fără Nae Ionescu*, în revista *Prodomus*, 10, 1970, pp. 1, 3.

⁷ *Ibidem*, p. 14.

Din notele informative găsite în arhivele Securității, rezultă că Monica Lovinescu a intuit corect cauza acelei omisiuni. Iată ce a înregistrat unul dintre informatori din spusele lui Anton Dumitriu: „Este o mare greșeală această suprimare și va fi, desigur, defavorabil comentată de oamenii de știință din străinătate. Nu se poate ca într-o istorie a logicii să nu vorbești de Nae Ionescu, care a activat mulți ani în acest domeniu. Va apărea ca o omisiune științifică. Această măsură de suprimare a lui Nae Ionescu [...] este cu atât mai mult inexplicabilă, cu cât referentul lucrării mele, profesorul universitar de marxism Pavel Apostol – de la Politehnică, a fost de acord cu cele scrise de mine despre Nae Ionescu și cu modul cum, științific, l-am combătut”⁸.

În capitoul VI („Fundatia «Anton Dumitriu»”), Maria Cogălniceanu valorifică documente ale acestei fundații, inclusiv anumite înregistrări ale unor persoane care l-au cunoscut pe Anton Dumitriu încă din anii liceului. Hristu Dumitriu, de exemplu, evocă aspecte din copilăria și

adolescența lui Anton Dumitriu, cum acesta, la 12 ani, este atras de *Discours sur la methode* de Descartes, pe care o vede în librărie, și-o cumpără și o studiază. Un alt adolescent sărac, Mihai Vâlsan, obține bani pentru micile bucurii (înghețată, cărți) de la comunitatea turcească. În schimbul dovezilor că studiază *Coranul*, această comunitate îl răsplătea cu bani. La maturitate, Mihai Vâlsan s-a remarcat în Franța ca unul dintre cei mai talentați discipoli ai lui René Guénon, cunoscut reprezentant al orientării spiritualiste contemporane („gândirea ezoterică”). Vâlsan s-a convertit la mahomedanism, ca și maestrul său și ca mulți alți adepți ai acestei orientări. Oare experiența din copilărie și adolescență cu învățarea *Coranului*, pentru a obține bani de la comunitatea turcească, a contribuit la această decizie din anii maturității?

Putem aprecia, în concluzie, că noul volum semnat de Maria Cogălniceanu reprezintă o contribuție prețioasă la descifrarea personalității uneia dintre cele mai valoroase (dar și mai contradictorii) figuri ale mediului intelectual românesc – victimă a represiunii comuniste. Dar viața acestui savant rămâne în continuare învăluită în mister, ca și cum autoarea a avut grijă să nu strivească, prin aceste cercetări de arhivă, toate tainele unei biografii cenzurate.

⁸ Vasile Băncilă, *Nae Ionescu, un cavaler prestant al spiritului*, ediție îngrijită de Dora Mezdrea, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011, pp. 153-154.

⁹ Maria Cogălniceanu, *Anton Dumitriu, un proscris triumfător*, ed. cit., p. 25.

Spre filosofia lui Dostoievski, împreună cu Ion Fercu

Ștefan MUNTEANU
Bacău

În urmă cu cincisprezece ani, adică prin toamna anului 1993, gândurile mele erau chinuite de două chestiuni legate de perspectivele carierei profesionale. Concret, eram înscris la doctorat și, drept condiție esențială pentru acest demers, trebuia să fac dovada unor prestații publicistice. Până atunci doar citeam literatură, carte filosofică, reviste de cultură, dar îmi lipsea curajul de a pune mâna pe pix. În plus, eram preocupat să înțeleg mai bine modul în care trebuie raportat un creator genial, așa cum a fost Eminescu, la filosofie. Fiind deja în criză de timp, am luat hotărârea să sparg prejudecățile. Cu această pornire, am intrat în biblioteca personală și am pus ochii pe un volum procurat de curând, intitulat *Filosofia lui Dostoievski*, semnat de Nikolai Berdiaev, în anul 1923, tradus din limba rusă de Radu Părpăuță, la Editura Institutul European, Iași, 1992. După o lectură dificilă, care a trebuit să fie repetată, de mai multe ori, am reușit să scriu o recenzie, publicată în revista *Ateneu*, numărul din martie, 1994. Alegerea s-a dovedit una fericită, chiar dacă efortul a fost mare. Câștigurile au fost multiple. Am dobândit curaj și învățătură. Într-un fel de concluzie la recenzia amintită scriam: „Dezvăluind concepția dostoievskiană asupra lumii, Berdiaev se dezvăluie, la rândul său, pe sine”. Mă folosesc de acest gând pentru a face trecerea la un alt moment plăcut din viața mea. Am în vedere relația cu scriitorul și cercetătorul Ion Fercu.

Cam tot de pe timpul când m-am întâlnit cu lucrările lui Nikolai Berdiaev, au apărut și semnele unor relații de amicitie cu profesorul Ion Fercu. Deși nu ne întâlneam foarte des, atunci când se întâmpla, aceste întâlniri lăseau impresii plăcute. Astfel că, în scurt timp, am ghicit că acest coleg este nu numai bine școlit, ci și un spirit frământat de pasiuni și chinuit de marile întrebări existențiale. Nu am fost deloc mirat când am aflat, în 1996, că prietenul Ion Fercu a publicat un volum de versuri sub titlul *Iadul de paradă*. Nu m-am mirat nici peste doi ani, când a recidivat cu o nouă plachetă de versuri, de data aceasta intitulată *Prizonierul prizonierului*. Dar o adevărată stare de bucurie mi-a creat Ion Fercu în anul 2000, când, pregătindu-și un volum de eseuri, m-a invitat să-i scriu o prefață. Am acceptat cu bucurie, fără să știu cât bine îmi fac. Lectura eseurilor mi-a confirmat toate... suspiciunile anterioare. Eram în prejma nu doar a unui distins profesor de filosofie, ci și a unui cugetător în adevăratul sens al cuvântului. Am priceput atunci că reflecțiile lui Ion Fercu sunt focalizate către frământările esențiale ale marilor spirite din toate timpurile. Și că nu este doar un căutător, ci și un deschizător de drumuri către aceste culmi, prin plâsmuirile sale artistice și filosofice. Pe lângă poezie, eseu și ziaristică, începând din 2004, opera lui Ion Fercu s-a îmbogățit și cu mai multe romane, bine primite de critică și de cititori.

Cred, însă, că lucrarea care îl definește esențial pe Ion Fercu, cea care va deveni cartea vieții sale, este această monografie închinată lui Dostoievski. De peste zece ani, lună de lună, în revista *Ateneu*, cercetătorul ne conducea „Prin subteranele dostoievskiene”. O parte dintre aceste microeseuri le-am parcurs la data apariției lor. Însă una este să spicuiști doar fragmente și alta este să le citești integral în paginile unei cărți, gândită și scrisă cu pricepere, cu talent și cu mare pasiune. Cred chiar că nu este vorba doar de o mare pasiune, ci chiar de o dragoste cultivată timp de o viață. Cu-tez să fac și un denunț, pentru ca lumea să știe că Ion Fercu îl iubește pe Dostoievski. Ce dovezi am? Mai întâi, recunoașterea scriitorului buhușean din prefața acestei cărți. Am avut privilegiul să lecturez textul încă de pe timpul când cartea era în faza pregătitoare a publicării. Am aflat astfel că, încă din adolescență, Ion Fercu ținea un jurnal, probabil secret, în care aduna fragmente din creația marelui romancier. În al doilea rând, încep să pricep că întreaga operă poetică, prozodică și eseistică publicată de Ion Fercu se află într-o permanentă comunicare cu subteranele dostoievskiene. Nu numai titlurile cărților sale, dar și sintagme din această carte pot fi descoperite în versurile ori în romanele sale.

În timp, istoricii literaturii s-au întrebat dacă există puncte comune între filosofia lui Nikolai Berdiaev și literatura lui Dostoievski. Cum este și firesc, la această întrebare răspunsurile variază, însă majoritatea cercetătorilor cad de acord că fără asemenea aspirații comune nu poți să cercetezi în profunzime aspirațiile unui spirit genial de talia lui Dostoievski. De altfel, acest adevăr este teoretizat chiar de N. Berdiaev, cu destul curaj. El spune că, pentru înțelegerea lui Dostoievski, „e necesar un aport deosebit al spiritului. Cel care face demersul trebuie să fie înrudit cu obiectul, cu însuși Dostoievski, cu ceva din duhul său [...]. Pe orice scriitor mare trebuie să-l consideri ca pe un fenomen integral al spiritului, este necesar să-l pătrunzi intuitiv, îl poți contempla ca pe un organism viu, poți viețui într-însul. Aceasta este singura metodă corectă” (*Filosofia lui Dostoievski*, p. 9).

Și-a respectat filosoful angajamentul? Este adevărat că Dostoievski și Berdiaev au scris despre teme comune, respectiv despre destinul omului, despre tragedia condiției umane și despre calea spre mântuire. Soluțiile pe care le propun la aceste probleme diferă, însă, chiar sub aspect mistic, sunt atitudini complementare. Iar situația nu este deloc ieșită din comun, întrucât ne lasă posibilitatea să ne apropiem mai mult de romancier, ori de filosof. Ba chiar să-i îndrăgim în aceeași măsură. Altfel spus, ambii au fost gânditori și creatori originali, care își găsesc foarte bine locurile în istoria culturii universale.

Am formulat aceste convingeri pentru a mă folosi de ele în înțelegerea și explicarea mai largă a legăturilor dintre Ion Fercu și Dostoievski. Înainte, însă, vreau să mai amintesc încă o întâmplare fericită. Cam în același timp când mi-a sosit textul *Prin subteranele dostoievskiene*, am primit de la Baia Mare, prin bunăvoința lui Florian Roatiș, volumul *N. Steinhardt. Convorbiri cu Zaharia Sângeorzan și Nicolae Băciut* (Editura Polirom, Iași, 2015). Am putut astfel să fac o lectură în paralel. Și de data aceasta am fost inspirat, întrucât răspunsurile cărturarului de la Mănăstirea Rohia îmi ofereau sensuri ale demersului întreprins de Ion Fercu. Spre exemplu, la pagina 152, comentând un poem al lui Hölderlin, la provocarea lui Zaharia Sângeorzan, N. Steinhardt observă: „Geniile trăiesc îndelung ca zeii; noi să fim fericiți și mai mult decât mulțumiți dacă ne va fi fost dată o nanosecundă de *contact*. Ea ne va fi scos din animalitate, maya și lumescul jalnic și negru al existenței brute”. Acum nu mai am nicio teamă că voi greși dacă susțin că tocmai o asemenea pornire l-a mânat pe Ion Fercu, timp de o viață, spre geniul lui Dostoievski. Și mai sunt convins că acea „nanosecundă de *contact*” s-a și produs, trasând efecte indiscutabile în viața și opera scriitorului român. De aceea, îl asemuiesc pe Ion Fercu acum, când sper că îl cunosc mai bine, cu un Vișin, crescut în templul culturii autentice, dulce și acru deopotrivă, care a avut predestinarea să-și sfințească energia creativă nativă cu agheasma unui spirit genial. Iar această carte poate fi văzută, atât ca un semn al maturității scriitoricești, cât și ca un respectuos răspuns de mulțumire dat sorții.

Prin subteranele dostoievskiene este o lucrare complexă, o cercetare monografică amplă, foarte bine documentată, în care descoperim mâna poetului, prozatorului, eseistului, dar și crâmpie din sufletul îndrăgostit al autorului. O asemenea carte nu poate fi povestită doar pe cale sintetică, ci trebuie analizată cu atenție, adică trebuie citită și trăită. De aceea, nu o să mă ambiționez să-i fac un rezumat. Și, pentru că trebuie să spun, totuși, ceva, am ales o temă pe care o consider centrală în conținutul ideatic al lucrării, aceea a relației scriitorului de geniu cu filosofia. Concret, relația lui Dostoievski cu filosofia.

În acest sens rețin atenția, mai întâi, asupra faptului că Ion Fercu, referindu-se la Dostoievski, folosește frecvent sintagma „romancierul-filosof”, sau „scriitorul-filosof”. Ba, cel puțin o dată, am întâlnit și expresia „filosoful-scriitor”. În mod cert, autorul știe foarte bine ce scrie, pentru că are deja convingeri clare asupra chestiunii. În plus, intuiește cu pricepere, dar și cu pasiune, profunzimile gândirii dostoievskiene. Iată ce declară autorul privind pasiunea sa: „Sunt fascinat de Dostoievski încă din anii adolescenței. [...] Găsesc într-un fel de jurnal adolescentin, pe care l-am ținut puțin timp, câteva însemnări despre Dostoievski”.

Dar iată și alte declarații de unde rezultă pricepera:

„Problematika dostoievskiană este profund morală și axiologică. Ea vizează destinul personalajelor. Pe de o parte, există un determinism naturalist; pe de altă parte, se impune, violent, liberul arbitru. Pe un taler al balanței își face mendrele fatalismul, generând frustrare, pe cealaltă se zvârco-

lesc alegerile insului care caută speranța, trecând prin purgatoriul suferinței”.

„Profunzimile creației dostoievskiene nu pot fi decriptate fără a cunoaște pasiunea oarbă a romancierului pentru ruletă, infernul ocnei în care a fost aruncat, hărțuirile epilepsiei care l-a însoțit ca o nenorocită umbră, bucuriile și oftaturile copilăriei sale sau ritmul infernal al redactării capodoperelor sale impus de jena financiară care i se lipise de viață”.

„Dostoievski este o lume a Strigătului de o frumusețe tragică fără seamăn. Orizonturile creației sale, mereu mișcătoare, fascinează. Scriitorul-filosof este un reper pentru orice spirit care cochetază cu infinitul cunoașterii problematicii umane”.

Pornind de la aceste elemente, să observăm cum pune Ion Fercu problema filosofiei lui Dostoievski:

„Dostoievski trudește fermecător pe un șantier al *deconstrucției* căreia Derrida îi va face statuie. Dostoievski este un arheolog al spiritului. Pentru el, se știe, cuvintele au o energie predictibilă uriașă, zămislesc universuri în care realul credibil, înveșmântat în straiete estetice ale fantasticului curtat de nihilism și speranță, este proiectat în viitor”.

Dar iată cum încearcă și să rezolve această problemă:

„Dostoievski n-a scris tratate de filosofie. Nici nu s-a gândit că posteritatea îl va număra printre cei pentru care cugetarea filosofică este vedeta spiritului. Apucase doar să se «apere», spunând că nu-și arogă nici veleități de psiholog... Eroii săi sunt, însă, în multe ipostaze, cugetători cu fibră de filosof, chiar dacă sunt percepuți ca niște epave ale ființării”.

„Dostoievski, filosof?... Se întâlnește, în multe teme, cu Nietzsche și Kierkegaard. Anticipează gânduri heideggeriene, dar și ale discursului lui Sartre. Este revendicat de scriitori care-și zămislesc opera în creuzetul cuceritor al filosofiei: Albert Camus, Herman Hesse, William Faulkner, Kafka, Henry Miller, Proust... Cugetarea lui Dostoievski a poposit în zonele sumbre, pline de zvârcoliri ale sufletului și rațiunii”. „Cred că Dostoievski este mai ales un filosof al Suferinței și al Libertății. O suferință în care-și găsesc resurse de supraviețuire alte odrasle ale cugetării existențialiste, dintre care nu lipsesc libertatea, mântuirea prin frumusețea care ar putea salva chiar Lumea, nu numai pe unii dintre *subteraniștii* dintre noi... Filosofii creează lumi posibile. Nu asta face și omul subteranei, nu asta încearcă și Ivan Karamazov? Dostoievski n-are sistem, n-are metodă filosofică, dar, avea să spună L. Wittgenstein, nu există metodă filosofică, deși există varii metode, ca terapii diferite”.

„Nihilismul lui Dostoievski este o săritură aproape mortală în neant, un gest disperat care încearcă să reapeze valorile într-o matcă pe care el o crede umană; nu este clasicul nihilism rus. Eroii săi părăsesc mereu echilibrul cuminte, nu vor să-și târască banal existența prin lume, prin deșertul normalității: trec într-o altă dimensiune a existenței, trăiesc periculos, incendiar, nu duc dorul canoanelor, seamănă mult cu filosoful-scriitor”.

„Construite pe câte o parabolă creștină, romanele lui Dostoievski sunt filosofice, prin excelență, trebuie decriptate în nivelul lor profund, de esență. Se pare că întreaga sa operă este centrată de parabola biblică a bobului de grâu, care rodește doar murind, sugerând genial că fericirea nu poate fi dobândită decât prin durere, că măreția își are obârșia în umilință”.

„După Nietzsche și Dostoievski nu mai este posibilă întoarcerea la vechiul umanism raționalist, cuminte, călduț, răvășit prea puțin de revoltă. Ei au înțeles că omul este cumplit de liber, iar tragismul acestei libertăți le aruncă în conștiință și povara unei responsabilități chinuitoare”.

Prin subteranele dostoievskiene este o carte care poate fi asemuită cu un manual de „chirurgie literară”, teoretică și practică. Marele merit al cărții vine de la faptul că este personală, este „marca Fercu”. Astfel, autorul și-a creionat un Dostoievski al său, inconfundabil, motiv firesc de mândrie. Un Dostoievski cercetat ca om, scriitor, filosof, psiholog, ca reper în istoria culturii europene, inclusiv în istoria culturii românești. La capătul lecturii, am descoperit că Ion Fercu nu a intenționat să intre în concurență cu niciun alt exeget dostoievskian. Nu a vrut să demoleze, ci doar să construiască. Să-și construiască idolul și să se construiască pe sine, ca slujitor al culturii românești și universale, inspirat de geniul lui Dostoievski. A reușit, în felul său provocator, să-și păstreze identitatea și dreptul de a beneficia de respectul și prietenia mea.

O radiografie a universului dostoievskian

Dr. Grigore SPERMEZAN

Urziceni

„Dostoievski este unul dintre cele mai mari genii literare pe care le-a dat omenirea. El este pe aceeași linie cu Homer, Virgilius, Dante, Goethe, Milton ș.a. [...] Între geniile pe care le venerază lumea cultă, în contextul european modern, numai Goethe reprezintă un complex atât de inextricabil și atât de neepuizabil ca Dostoievski” (p. 383). Este opinia lui Nichifor Crainic – scriitor, poet, eseist, ziarist, creator al curentului gândirist – exprimată în eseul *Dostoievski și creștinismul rus*, care rămâne una de substanță, bine argumentată, făcută de un fin cunoscător al autorului celebrelor romane *Frații Karamazov*, *Crimă și pedeapsă*, *Idiotul* și *Amintiri din Casa morților*, autor pe care-l consideră un veritabil „Țar al Spiritului rus”.

Problema alcătuirii unei ierarhii literare nu este simplă, nici ușoară. Clasamentele sunt relative din lipsa unor criterii unitare de apreciere, având subiectivitatea lor în funcție de cei care le alcătuiesc, dar ele arată un anumit mod de a privi lucrurile la un moment dat într-o anumită societate, când perspectivele pot să alterneze. Analizând tema stabilirii ierarhiilor din lirica românească, Nichita Stănescu arăta că despre autorii acestui gen nu are rost să faci clasamente, stabilind care e mai mare, putând spune doar că X este sau nu este poet, în caz contrar ar trebui să spunem că poetul cel mai mare din România este echipa de fotbal Dinamo București, că-i pe locul întâi.

Că aceste clasamente, totuși, se fac, atât la noi, cât și în altă parte, constituie o realitate de care trebuie să ținem seama. Dacă luăm cazul literaturii ruse, în speță romanul, am putea considera că în destule situații locul întâi este disputat de triumphiul Dostoievski-Tolstoi-Gogol, scriitori care au înrâurit prin scrierile lor cultura universală. Indiferent de ordinea preferințelor, Dostoievski figurează de obicei în rândul premianților aflați pe podium, cu firești excepții. Spre exemplificare, Vladimir Nabokov, celebrul scriitor de origine rusă stabilit în S. U. A., realizează un „clasament” al scriitorilor ruși, ordinea preferințelor sale fiind Tolstoi, Gogol, Cehov, Turgheniev, ierarhie în care autorul *Karamazovilor* nu-și găsește locul, Nabokov declarând că nu-l interesează „profetul Dostoievski”, ci prozatorul stângaci și neglijent, cu tehnici furate din melodramă și policier. Din unghiul de vedere al rusului devenit american, Dostoievski ar fi doar un prozator de duzină și un dramaturg ratat, Nabokov ajungând la următoarea concluzie: „Poziția mea față de Dostoievski este curioasă și dificilă. În toate cursurile mele abordez literatura din singurul punct de vedere pe care mi-l interesează literatura și anume punctul de vedere al artei durabile și al geniului individual. Din acest punct de vedere, Dostoievski nu este un mare scriitor, ci mai degrabă unul mediocru – cu străfulgerări de umor excelent, dar, vai, și cu vaste întinderi de platitudini literare” (p. 441). Până la urmă, și o astfel de opinie trebuie respectată, chiar dacă nu e obligatoriu s-o și împărtășim: *De gustibus...*

Acestui „uriaș al Spiritului” care a fost Feodor Mihailovici Dostoievski îi dedică Ion Fercu o monumentală și erudită lucrare, sugestiv intitulată *Prin subteranele dostoievskiene*¹. În lumea largă, se recunoaște că marele scriitor rus a influențat prin romanele sale milioanele de cititori obișnuiți, dar și scriitori și filosofi semnificativi, V. V. Rozanov susținând că „Dostoievski este cel mai intim, cel mai lăuntric scriitor, astfel că, citindu-l – parcă nu pe el, altul, îl citești, ci parcă ți-ai asculta propriul tău suflet, numai că mai profund, decât obișnuit, ca totdeauna” (p. 578).

¹ Ion Fercu, *Prin subteranele dostoievskiene*, Editura Junimea, Iași, 2018, 624 de pagini.

Profesor, scriitor, jurnalist și publicist român – așa cum figurează în varianta românească a enciclopediei Wikipedia –, Ion Fercu aduce un omagiu geniului care a fost Dostoievski, despre care susține justificat că aparține nu doar spațiului cultural rusesc, ci și celui universal. Aprecierea nu este singulară, dacă ținem cont că, la împlinirea a o sută de ani de la nașterea lui Dostoievski, Lucian Blaga declara că el este cea mai reprezentativă personalitate a spiritului slav. În același sens, Octavian Goga își exprima admirația față de Dostoievski, precizând că acesta i-a determinat în tinerețe „o revizuire a problemelor morale”, „schimbarea concepției despre viață” (p. 479).

Pentru iconoclastul Nietzsche, Dostoievski a fost „singurul psiholog, în trecut fie spus, de la care am avut ceva de învățat”, așa cum pentru Thomas Mann el „a fost, în orice caz mare, ceva înspăimântător și cutremurător de mare”. Mai înainte, Sigmund Freud declarase că „psihanaliza trebuie să depună armele în fața talentului scriitorului”, pentru psihiatrul vienez „*Frații Karamazov* este cel mai bun roman care a fost scris vreodată” (p. 443). Această recunoaștere este cu atât mai semnificativă, cu cât Freud avea rezervele lui firești față de opera dostoievskiană, fiind posibil ca el, evreu, să nu-i fi putut ierta lui Dostoievski unele dintre exaltările sale antievreiești, grefate pe un patriotism exacerbat.

Totuși, Dostoievski are o altă opinie despre propria persoană, notând în *Caietul de însemnări* următoarele: „Mi se spune că sunt psiholog: e fals, eu nu sunt decât un realist în sensul cel mai înalt al cuvântului, adică descriu toate abisurile sufletului omenesc” (p. 144). Ion Fercu nu numai că nu-i contestă lui Dostoievski calitatea de psiholog, dar vede în el nu doar un maestru al psihologiei aplicate, ci și unul al sociologiei aplicate, argumentul fiind acela că nu poate să nu fie psiholog acela care plonjează în „abisurile sufletului omenesc” și nu poate să nu fie sociolog acela care stă mereu cu ochii pe beregata abisurilor societății. Studiind fenomenele care nu pot fi percepute cu simțurile noastre, care depășesc cadrul experienței, Dostoievski rămâne un reper al psihologiei în literatură.

În cadrul aceluiași spațiu cultural german, Albert Einstein îl aprecia la superlativ, recunoscând că „Dostoievski mi-a dat mai mult decât orice om de știință, mai mult decât Gauss”. Lecturând *Frații Karamazov*, același genial fizician declară: „Citesc Dostoievski. E cel mai frumos lucru care mi-a picat vreodată în mână”. André Gide face și el un exercițiu de sinceritate: „Îl admir pe Dostoievski mai mult decât credeam că pot admira”. Și, ca să facem un arc peste timp, intrând pe domeniul culturii române, iată ce mărturisea acum două decenii Mircea Cărtărescu: „Recitesc în fiecare an toată opera lui Dostoievski. Adică, iau cele unsprezece volume ale operelor sale complete și le recitesc. De ce? Dostoievski este scriitorul meu preferat; el poate înlocui, după părerea mea, întreaga literatură a lumii” (p. 93).

Absolvent al facultății de filosofie, cu un bagaj extrem de solid de cunoștințe de specialitate și de cultură umanistă, bine asimilate, Ion Fercu stabilește o paralelă între raționalistul Descartes și filosoful Suferinței și Libertății care a fost Dostoievski (absolvent al Institutului de Inginerie Militară „Nikolaiev” din Sankt Petersburg), declarându-și opțiunea între „logica rațiunii” și „logica inimii”: „Descartes versus Dostoievski? Pe Descartes îl respect mult. Este uriaș. A zămislit zorii criticismului modern. De Dostoievski sunt îndrăgostit. Dar sunt sigur că nici Dostoievski nu-i contesta lui Descartes valoarea, autoritatea. Doar scotea, aidoma omului din subterană, limba la limitele epistemologiei sale. El propunea și alte perspective complementare de cunoaștere” (p. 307).

Sigur că, pentru a fi filosof, nu este neapărat nevoie să absolvi o facultate de profil și nu rareori în romanele marilor scriitori găsim mai multă filosofie decât în tratate docte de specialitate, acesta fiind și cazul lui Dostoievski. De aceea, Ion Fercu se întrebă și răspunde: „Dostoievski, filosof? [...] Se întâlnește în multe teme cu Nietzsche și Kierkegaard. Anticipază gânduri heideggeriene, dar și ale discursului lui Sartre. Este revendicat de scriitori care-și zămislesc opera în creuzetul cuceritor al filosofiei: Albert Camus, Hermann Hesse, William

Faulkner, Henry Miller, Proust... Cugetarea lui Dostoievski a poposit în zonele sumbre, pline de zvârcoliri ale sufletului și rațiunii. [...] La Dostoievski, omul, voința de putere, suferința, libertatea, înstrăinarea, speranța, mila, dedublarea, mântuirea religioasă, revolta, sinuciderea, mântuirea etică, iubirea, problema lui Dumnezeu, dreptatea, frumosul și arta, destinul, cunoașterea celuilalt, pasiunile, angoasa, filosofia subiectului care formulează întrebări, relația cu natura etc. sunt teme frecvente care figurează în orice manual serios de filosofie contemporană pentru liceeni și studenți. Poate tocmai de aceea, Dostoievski face parte din acea bibliografie-hobby a multora dintre noi. Pentru toate aceste repere ale sufletului și rațiunii, el n-are formule sau definiții, nu zămislește opreliști reflecției. Le aruncă în cugetarea noastră cea orbită de inimă, ca pe niște semințe miraculoase care vor trebui să dea mereu alte și alte roade” (p. 106).

Dacă veritabilele filosofii abordează probleme mereu deschise, incomplete, posibil oricând să fie revizuite, ceea ce face literatul Dostoievski poate fi numit fără greș filosofie. Este și ceea ce evidențiază Ion Fercu: „S-a spus despre Dostoievski că este părintele existențialismului. Evident, nu este un filosof cu sistem, nu a scris tratate de filosofie, dar, așa cum argumentam și în alte rânduri, este un scriitor-filosof, probabil cel mai important din această categorie” (p. 218). Conațional al lui Dostoievski, Lev Șestov este mai acid atunci când susține că lui Dostoievski îi lipsește „pecetea academică”, „nu posedă nicio educație științifică și filosofică”, „nu se simte susținut de nicio autoritate”, dar posedă „propriii săi ochi”, nu este un „șoarece de bibliotecă” care-și zămislește opera numai din informațiile pe care le-a ronțăit prin cărți, viziunea lui despre lume fiind „mult mai profundă” decât cea a lui Kant. Ion Fercu își duce argumentul mai departe: „Construite pe câte o parabolă creștină, romanele lui Dostoievski sunt filosofice, prin excelență, trebuie deciptate la nivelul lor profund, de esență. Se pare că întreaga sa operă este centrată pe parabola biblică a bobului de grâu, care rodește doar murind, sugerând genial că fericirea nu poate fi dobândită decât prin durere, că măreția ei își are obârșia în umilință” (p. 119). Dacă luăm cazul *Fraților Karamazov*, acest roman ilustrează tocmai parabola evanghelică amintită: „Amin, amin grăiesc vouă, grăuntele de grâu când cade în pământ, dacă nu va muri, rămâne stingher; dar dacă va muri, aduce multă roadă” (*Ioan*, 12, 24), dar și simbolistica Împărăției Cerurilor, a cărui imagine este în acest caz comunitatea copiilor, care-l are în centru pe monahul Alioșa Karamazov. De fapt, romanele dostoievskiene au, aproape toate, un motiv metafizic, parabolele evanghelice pe care acesta le dezvoltă admirabil.

Asemenea detectivului Porfiri Petrovici din *Crimă și pedeapsă*, care urmărește cu tenacitate pe „ucigașul cu doctrină” Raskolnikov, Ion Fercu realizează o muncă de investigație asupra vieții și operii lui Dostoievski, pe care nu mă sfiesc s-o numesc titanică, realizând un demers de cercetător demn de invidiat. Citind cam tot ce se putea citi la nivel național și internațional asupra acestui subiect, el devine unul dintre cei mai buni cunoscători ai fenomenului literar Dostoievski, lucru valabil nu doar pentru spațiul cultural românesc. Greu încadrabilă într-un anume gen (roman?, eseu filosofic?, analiză literară?, toate laolaltă?), lucrarea lui Ion Fercu rămâne una de referință pentru oricine dorește să-l cunoască și să și-l apropie pe genialul scriitor clasic rus. În orice caz, însă, *Prin subteranele dostoievskiene* exprimă la modul concret aplicarea a ceea ce numim gândire critică. Unul dintre sensurile termenului de „critică” este acela de semnalare a greșelilor și lipsurilor, eventual arătând cauzele acestora și indicarea

Ion Fercu

mijloacelor de lichidare a lor. Dar o bună explicație a termenului este dată de etimologia cuvântului grecesc „krino”, care înseamnă a alege, a decide ori a judeca, dar și sensul de a vântura grâul, separând boabele de pleavă, ceea ce este bun de ceea ce nu este. Adevăratul gânditor critic este acela care este capabil să deducă consecințele din ceea ce cunoaște, el știe să utilizeze informația pentru a rezolva probleme, dar și cum să caute sursele relevante de informație pentru a se informa el însuși. În acest al doilea sens, cartea lui Ion Fercu poate fi considerată ca realmente exemplară pentru ceea ce înseamnă abordare critică a unui domeniu. Așa cum miticul Midas transforma în aur toate lucrurile pe care le atingea, la fel, subiectele abordate de Ion Fercu devin texte analitice exemplare, de mare frumusețe și profunzime.

Meditația eroilor dostoievskieni asupra vieții îi poate aduce pe aceștia la situații ce pot fi numite absurde, exploatate, de altfel, în filosofie. Unul dintre personajele din *Frații Karamazov* opinează: „Ați uitat, se vede, că omul preferă liniștea sau chiar moartea libertății de a alege singur între bine și rău. Fiindcă nu există ceva mai ademenitor pentru el decât libertatea conștiinței dar, în același timp, nu există ceva mai cumplit”. Dar e greu de crezut că esența ființei umane este cea a renunțării la libertate, a năzuinței de a nu avea liber arbitru. Creația umană este intim legată de libertate, de abaterea de la un determinism rigid, care n-ar permite ieșirea dintr-un cadru obligatoriu îngust, simbolizat de relația „ $2 \times 2 = 4$ ”. De aceea, eroul din „Subterană” raționează: „Sunt de acord că doi ori doi fac patru este un lucru excelent, dar dacă ne apucăm să laudăm totul, atunci și doi ori doi fac cinci este un lucrușor nemaipomenit de drăguț”. Dacă am rămâne prizonierii lui $2 \times 2 = 4$, am fi incompleți ca oameni, am deveni niște șabloane uniformizate, văduvite de originalitatea creatoare, un fel de „oameni universali” „născuți morți” din perspectiva îndrăznelilor epistemice. Filosof al Suferinței și Libertății, după cum îl caracterizează Ion Fercu, Dostoievski ne învață astfel că $2 \times 2 = 4$ nu este viață, ci începutul morții. Poziția sa ne amintește de ideea devierii atomilor de la verticală (clinamen), făcută de anticul filosof materialist Lucretius, din care se deduce posibilitatea libertății morale a omului. Dar libertatea presupune și responsabilitatea, iar aceasta nu este o sarcină deloc ușoară. În plus, starețul Zosima, personaj din *Frații Karamazov*, într-o convorbire definește iadul ca „suferința de a nu mai putea iubi”. Suferința și Libertatea ne apar astfel ca intim legate între ele.

Filosoful existențialist rus Nikolai Berdiaev opinează că creația lui Tolstoi este apolinică, iar cea a lui Dostoievski dionisiacă. Tolstoi viețuiește în trup și suflet, de aceea nu poate ști ce este în străfunduri. Arta lui Tolstoi poate fi mai împlinită decât cea a lui Dostoievski, romanele lui sunt cele mai frumoase din lume. Dostoievski este un gânditor mai profund decât Tolstoi, cunoaște antipozii vieții. Tolstoi este mai terestru, Dostoievski este mai metafizic. Nu e de mirare că Dostoievski spunea: „Dacă cineva mi-ar dovedi că Hristos este în afara adevărului și că de fapt adevărul este în afara lui Hristos, mai bine aș rămâne cu Hristos decât cu adevărul”.

Mircea Eliade arată că genialul scriitor rus privește existența dintr-o perspectivă nouă, ca și cum ar fi descoperit un nou continent. Eliade îl prețuiește pe Dostoievski, deoarece personajele sale „posedă o grandioasă conștiință teoretică a lumii”, „capacitatea de libertate și de suferință, conștiința unui destin sau spaima de moarte, de ratare”. „Personalitatea lui Dostoievski e covârșitoare pentru că el, cel dintâi, refuzând itinerariul lui Dante, ne călăuzește prin aceste prăpăstii subterane ale ființei omenești” (*Fragmentarium*). Ion Fercu vede în această comparație cu Dante un adevărat elogiu adus scriitorului-filosof rus. Infernul, Purgatoriul și Paradisul dantești sunt, poate, pe lângă teritoriile străbătute de Don Quijote, cele mai fascinante lumi în care ființa umană a locuit. În Universul lui Dostoievski întâlnești, simultan, Infernul, Purgatoriul și Paradisul. Aceste lumi nu sunt de sine stătătoare, nu cunosc granițe, de parcă noi am trăi în același timp în toate trei. Există un fir al Ariadnei care ne poartă prin aceste lumi: Suferința, singura care ne poate conduce spre izbăvire și fericire. Spre deosebire de Dante, cu al său celebru *Lasciate ogni speranza voi ch'entrate* (*Infernul*, cântul III), Dostoievski nu cere abandonarea speranței la poarta oricărui infern pe care trebuie să-l străbatem. Cu o condiție: să

rămânem răbdători, umili și întru credință, mereu în preajma Suferinței, mai ales că eroii săi sunt locatari ai Subteranei, ca aproape noi toți (p. 361).

O parte consistentă a monumentalei lucrări a lui Ion Fercu este consacrată modului în care a fost receptat Dostoievski și opera sa în spațiul cultural românesc. La comemorarea a 75 de ani de la moartea sa (1956), în conferința susținută în aula Academiei, G. Călinescu vedea în scriitorul rus „un om modern, dar prin fantezie medieval”. Paisprezece ani mai târziu, Alexandru Paleologu îi reproșa faptul că nu l-a înțeles pe Dostoievski, în opinia lui, „cea mai gravă lacună a inteligenței lui Călinescu”. Ion Fercu reiterează opinia lui Alexandru Paleologu, considerând, la rândul său, că n-are nicio umbră de îndoială că, în a sa *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent* (1941), Călinescu n-a reușit să surprindă nimic din esența discursului literar, psihologic și filosofic al lui Dostoievski. Pentru ilustrul critic român, romanul *Crimă și pedeapsă* (lucrare de proporții shakespeariene, după unii o adevărată biblie) n-ar fi decât un roman polițist pe care contemporanii l-au receptat și gustat ca atare. Călinescu s-a oprit astfel la primul nivel de lectură a semnificațiilor, fără nicio perspectivă metafizică. Călinescu procedează, mai întâi, asemenea unui profesor de gimnaziu care are „școleri” lipsiți de chemare către literatură și face, în cheia romanului polițist, un rezumat al unor creații dostoievskiene. Apoi, Dostoievski este acuzat că, în anii săi de început literar, ar fi fost un simplu imitator. Cu adevăratul Dostoievski, opinează Ion Fercu, Călinescu a ratat întâlnirile autentice. Recunoaște, însă, că uneori criticul nostru se apropie, accidental, de profunzimea discursului dostoievskian. Despre *Crimă și pedeapsă*, de pildă, spune: „De la *Macbeth* al lui Shakespeare nimic mai adânc n-a fost scris cu privire la psihologia criminalului”. Sau: „Concepția despre om a lui Dostoievski se poate formula pe scurt astfel: nu există individ oricât de abject în care să nu licărească un minim de umanitate. În aparentul declasat și în anonim sălășluiește o porțiune de geniu”.

Emil Cioran mărturisește în *Magazine littéraire*: „Pentru mine, Dostoievski este cel mai mare romancier, tot ce vrei, toate superlativele”. Pentru rășinăreanul nostru stabilit la Paris, Dostoievski este Scriitorul, omul marilor profunzimi: „Marii scriitori sunt aceia care au intuiția acestor «dedesubturi», mai ales Dostoievski. El dezvoltă tot ce e profund și aparent meschin, este tragic. Aceștia sunt adevărații psihologi”. Esecistul român este, și prin feroarea pe care o manifestă pentru a ghici abisurile și virtuțile Suferinței, un dostoievskian. El se întreabă: „Dostoievski spunea undeva că frumusețea va salva lumea. Să fie adevărat?” (Emil Cioran: *Singurătate și destin*). Și tot el răspunde: „Mizeria a distrus credința și cultul Frumuseții. Când Dostoievski a spus: «Frumusețea va salva lumea», el nu s-a gândit la caracterul formal al unei ordini armonice, ci la puritatea unui conținut de viață”. Cioran îl prețuiește atât de mult pe Dostoievski, încât își alege și prietenii în funcție de acest reper: „Când am aflat că el este total impermeabil și la Dostoievski și la Muzică, am refuzat, în ciuda marilor sale merite, să mă întâlnesc cu el. Îl prefer de departe pe un arierat sensibil la primul sau la cea de-a doua”. Cioran compară profunzimea dostoievskiene cu magicele acorduri beethoveniene.

Cel supranumit Socrate al românilor, veritabil „geniu al oralității” (Mircea Eliade), Petre Țuțea insistă să se înțeleagă faptul că totul trebuie gândit/regândit în funcție de triumful Dumnezeu, Om și Natură, în care Sacrul domină. Nonconformist, Țuțea spulberă ierarhiile considerate eterne. Despre G. Călinescu, de pildă, zice: „Călinescu, față de Nae Ionescu, nici n-a existat, n-avea vocația filosofică nici cât un măturător. Nae Ionescu nu se măsură în vremea lui cu nimeni. Era el însuși”. În schimb, Petre Țuțea se arată a fi un cugetător îndrăgostit de Dostoievski, cel care spunea că omul trebuie să cucerească mereu fericirea prin suferință. Aidoma scriitorului-filosof rus, cugetătorul român mărturisea: „Și convingerea mea este că suferința rămâne cea mai mare dovadă a dragostei lui Dumnezeu”. Țuțea este sedus de Dostoievski, întrucât toată opera acestuia este „copleșită de idei”, personajele sale posedând „o grandioasă conștiință teoretică a lumii”. În acest context, spune că „romanul românesc [...] nu strălucește prin personaje excepționale, așa cum au dovedit un Grandet sau un Raskolnikov”

(Petre Țuțea: *Între Dumnezeu și neamul meu*).

„Asupra lui Dostoievski însuși, acest Dante al Răsăritului, s-a scris atâta în timpul din urmă, cât nu s-a scris despre toți ceilalți scriitori ruși la un loc”, observă Nichifor Crainic. Apropierea Dostoievski-Dante are temeiurile cunoscute, Dante dramatizând în teologia creștină medievală. *Divina Comedie* este alegoria purificării sufletului și dobândirea liniștii interioare prin înțelepciune și dragoste. Prin suferință, credința în Dumnezeu („Dacă Dumnezeu n-ar exista, totul ar fi permis”) și iubirea aproapelui ne manifestăm ca buni creștini. Crainic nu compară opera lui Tolstoi cu aceea a lui Dostoievski și consideră că Tolstoi n-ar trebui „coborât” pentru a arăta măreția lui Dostoievski. Pentru a creiona universul uman în viziunea dostoievskiană, teologul român apelează la Stefan Zweig: „Shakespeare a creat o lume a cărnii, Dostoievski o lume a spiritului. Universul său este poate cea mai reușită halucinație care există și, în același timp, un realism care atinge fantasticul. Dostoievski, suprarealistul în ignoranța oricărei limite, n-a descris realitatea, el a constrâns-o să se depășească pe ea însăși”. Admirația lui Zweig – un ateu născut în familia unui evreu – față de Dostoievski este interesantă, ținând cont că în anumite medii se susține că scriitorul-filosof rus i-ar fi discriminat pe evrei, dacă recurgem la terminologia consacrată azi. Crainic arată că Dostoievski a creat „o școală religioasă de gândire”, fundamentată pe credința că, fără afectivitate, gândirea este searbădă. O școală (în care figurează și Nikolai Berdiaev) care a visat frumos, în spirit dostoievskian, la faptul că nu doar Rusia va fi regenerată prin forța iubirii, ci întreaga Europă.

Marin Preda a avut o chemare aparte către universul dostoievskian, fiind o certitudine că romancierul român l-a prețuit mult pe Dostoievski. Atent la detalii, Ion Fercu are răbdarea să constate că, în romanul *Cel mai iubit dintre pământeni*, sunt douăsprezece trimiteri la Dostoievski, în vreme ce în *Viața ca o pradă* găsim alte douăzeci de referiri la scriitor sau personaje/opere ale acestuia. Chiar dacă uneori ia distanță față de scriitorul-filosof rus, Marin Preda recunoaște că modelele sale scriitoricești sunt Tolstoi și Dostoievski, urmați de Flaubert, Stendhal, Balzac,

Victor Hugo și Kafka. E posibil ca Preda să-l fi citit pe Dostoievski aproape din scoarță în scoarță, de vreme ce în al său *Jurnal intim* spune că „scrisorile lui [...] rămân mereu zguduitoare și însoțesc opera pe dedesubt, luminând-o de aproape ca o lumină crudă”. Totuși, Preda privește cu ironie profețiile lui Dostoievski cu privire la devenirea Rusiei ca primă forță morală și politică. Raportarea lui Marin Preda la Dostoievski oscilează între admirație și contestare. Dincolo de toate acestea, observă justificat Ion Fercu, „Dostoievski este un reper fundamental chiar și pentru acei care exersează cele mai rafinate exerciții de critică literară pentru a-l minimaliza” (p. 410).

Masiva și extraordinara lucrare *Prin subteranele dostoievskiene* a scriitorului-filosof Ion Fercu rămâne o operă de prim rang pe care nu mă sfiesc s-o consider excepțională pentru doritorii de a pătrunde în universul dostoievskian, o viziune caleidoscopică impresionantă ce nu poate rata unul din premiile literare ale anului.

Îmi exprim speranța că previziunile noastre privitoare la destinul acestei lucrări, realmente admirabile, se vor împlini.

Bilanț și perspective privind starea filosofiei românești*

Dr. Ionuț ISAC
Cluj-Napoca

***Ionel Necula:** A fost o vreme când filosofia și disciplinele filosofice (logica, psihologia, sociologia, etica, estetica, retorica) aveau, în România, un statut privilegiat și o pondere importantă în ansamblul materiilor de învățământ, când prin conjugarea programelor acestor discipline se optimiza gândirea corectă și atitudinea întemeiată, motivată, lipsită de prejudecăți la toate provocările vieții. Oamenii operau mai bine cu generalul, cu principiul, cu legea, cu temeiul și cu criteriile de valoare certificate. Școala cultiva tentația de a se consacra unei activități intelectuale, obișnuința de a se informa și a se menține într-o neîntreruptă receptivitate a fenomenului cultural. Toată intelectualitatea interbelică și de după război, cea care-a supraviețuit ciumei comuniste, a fost produsul acelei organizări a învățământului liceal în care disciplinele filosofice aveau un rol preponderent. Oare o resurrecție a filosofiei în învățământul liceal și post-liceal n-ar vitaminiza mai stenic și mai sporitor procesul formării intelectuale a tinerilor?*

Ionuț Isac: A vorbi despre o „resurrecție a filosofiei” în învățământul preuniversitar românesc contemporan (liceal și postliceal) implică, mai întâi, analiza situației și datelor concrete ale acestuia. Învățământul reprezintă un domeniu de activitate fundamental al societății românești, aflată acum într-un context foarte diferit față de acela al societății interbelice. La ora actuală, sistemul educațional național se resimte puternic în urma unei suite de reforme și contrareforme succesive în cele două decade de „tranziție” postcomunistă, care au sfârșit prin a nedumeri pe toată lumea prin multiplele lor inconsecvențe și contradicții (mai puțin, poate, pe artizanii lor, care pledează neîncetat pentru justetea viziunilor proprii). O consecință a acestor sinuoziități este tocmai marginalizarea filosofiei, dusă, pe alocuri, până la eliminarea ei în calitate de obiect de studiu din programa școlară. Pe un

Ionuț Isac

plan mai general, însăși poziționarea societății românești și a României în contextul internațional este și ea una foarte diferită față de ceea ce se întâmplă cu 70-80 de ani în urmă. Fenomenele specifice apariției și consolidării societății informaționale și a cunoașterii, crearea realității virtuale, a lumii digitale la nivel planetar, necesită regândirea statutului și rolului actorilor educației, inclusiv ai celei filosofice. Nu mai putem avea pretenția predării și învățării filosofiei ca o „regină” a principiilor, normelor și valorilor general-umane, așa cum a fost ea percepută în anii interbelici (cu oricâtă glorie și succes va fi avut ea atunci în rândurile învățăcelilor), întrucât acum pe plan mondial domină paradigma analitică a filosofării, a filosofiei științei, mentalului, culturii, limbajului, valorilor etc., cu particularități și fragmentarisme de tot felul, care contrazic imaginea armonioasă și unitară a filosofiei de altădată. Dacă filosofia din spațiul autohton este pasibilă de o „resurrecție” – inclusiv una în versiune educațională –, aceasta nu poate fi, în opinia mea, decât o resurrecție adecvată caracteristicilor prezentului, cu încercări de anticipare a surprizelor viitorului; mai precis: o bună inițiere a elevilor în studiul coordonatelor fundamentale ale modurilor în care se practică astăzi filosofia (ca filosofie a științei și a minții, analiză a limbajului, fenomenologie, hermeneutică ș.a.), fără a se omite însușirea unor solide noțiuni de istorie a filosofiei, în absența cărora întregul efort sus-menționat devine zadarnic. În niciun caz, marginalizarea sau abandonarea filosofiei ca disciplină de studiu nu mi se pare a fi o soluție a reformelor educaționale serioase, decât, eventual, a vreuncea sinucigașe. Cât despre impactul mai larg și mai profund al filosofiei asupra personalității tinerilor români de astăzi, el îmi

* Răspuns la setul-cadru de întrebări trimis de profesorul Ionel Necula din Tecuci în anul 2009, în vederea realizării unei cărți despre filosofia românească.

pare a fi unul foarte important și indiscutabil, însă șansele acestuia la timpul prezent și cel imediat viitor par a se situa mai degrabă dincolo de canoanelor stricte ale curriculei școlare sau în afara acesteia (de exemplu, prin stimularea activității elevilor la reviste, cercuri, cluburi, forumuri de dezbateri cu profil filosofic și literar ș.a.). Filosofia nu este atât o chestiune de școală, cât una de mod sau de stil de viață.

I. N.: *Cine urmărește spectacolul gândirii filosofice contemporane rămâne surprins să constate cât de puțin contează filosofia românească în desfășurarea universală a gândului metafizic. Dacă în trecut Bergson îl cita pe C. Rădulescu-Motru, iar Alessandro Levi, în „Rivista di filosofia” (Italia) redacta dări de seamă cuprinzătoare despre prestațiile delegației românești la Congresul Internațional de Filosofie din 1937 (Congresul Descartes), astăzi asistăm la o recunoaștere tot mai subțire a prezențelor românești în cadrul confruntărilor de idei sau în cadrul reuniunilor internaționale de specialitate. Nu credeți că delegațiile românești ar trebui, la întoarcere, să prezinte dări de seamă detaliate despre activitatea desfășurată (cum făcea, bunăoară, Petru Comarnescu în „Revista Fundațiilor Regale”)?*

I. I.: Desigur că activitatea delegațiilor românești la conferințele și congresele filosofice internaționale ar merita să fie mai bine consemnată, cunoscută și mediatizată pentru un public cât mai larg, nu doar pentru unul de strictă specialitate. Din punct de vedere *faptic*, acest lucru se și întâmplă, într-un fel, de ani buni, evenimentele filosofice de anvergură fiind consemnate cu regularitate prin texte de întinderi variabile semnate de diverși profesori și cercetători în cadrul rubricilor dedicate cronicii vieții filosofice internaționale, găzduite de publicațiile autohtone de specialitate. Presa centrală publică și ea, din când în când, interviuri cu participanți la reuniuni europene și mondiale pe teme filosofice. Dintr-un alt punct de vedere, acela *semnificant*, problema ar merita noi abordări reflexive, întrucât mulțimea cititorilor și reacțiilor la aceste consemnări aparține, de regulă, tot zonei comunității filosofice academice (sau unei arii chiar mai restrânse, o submulțime a acesteia, care are acces curent la publicațiile respective, distribuite inegal pe teritoriul țării și cu apariții aleatoare, în funcție de factori multipli, dintre care potența financiară și promptitudinea comenzii primează). Cât privește impactul activității participanților români la manifestările de prestigiu asupra colegilor lor din comunitatea filosofică internațională, el nu este, în general, unul atât de substanțial pe cât ne-am dori, dar trebuie să ne ferim de generalizări. Au existat congrese și conferințe la care prestația specialiștilor români a fost una de excepție, salutăată cvasiunanim de confrății din țări cu un mare prestigiu filosofic. (La câteva asemenea evenimente a avut șansa să participe și semnatarul acestor rânduri). În fine, să nu uităm că, din nefericire, „banii vorbesc” și atunci când este vorba să fii prezent la o asemenea manifestare internațională; unii confrăți filosofi sunt mai norocoși la sponsorizări sau / și posedă resursele financiare personale indispensabile deplasărilor, resurse de care alții dispun mai puțin sau chiar deloc. Universitățile și institutele de cercetare refuză, de regulă, efectuarea deconturilor, pe motivul lipsei de fonduri. Și atunci, se pune întrebarea în ce măsură mai putem vorbi cu îndreptățire despre „delegații” (în sensul de echipe profesionale coerente și motivate, plătite de instituțiile academice de bază pentru a face performanță acolo unde merg) ori mai curând despre grupuri de filosofi români care se încheagă spontan odată ce se întâlnesc la fața locului în străinătate (de multe ori necunoscându-se prea bine între ei sau neștiind că se vor întâlni la acea manifestare), reușind în repetate rânduri să se impună surprinzător de bine în fața colegilor străini, incalculabil mai bine informați. Ce pretenții mai poate avea cineva ca norocoșii pasionați, care fac diferența pe cont propriu, să mai scrie și „dări de seamă” despre activitatea la aceste manifestări? Mai sunt ei datori, fiind „liberi de contract”, să răspundă cuiva pentru acest lucru, în afara conștiinței lor?

I. N.: *O contribuție importantă la dezvoltarea filosofiei românești contemporane au adus-o și gânditorii români din exil – Mircea Eliade, Emil Cioran, Ștefan Lupașcu, Constantin Amărieștii (C. Amariu) și mulți alții. Considerați că s-a făcut tot ceea ce trebuie pentru aducerea lor în cultura românească și pentru includerea lor în circuitul filosofic românesc?*

I. I.: Întrebarea conține în ea un răspuns evident. Sigur că nu s-a făcut „tot ce trebuie” pentru inte-

grarea gânditorilor români din exil în filosofia și cultura românească. Și aici, însă, sunt necesare nu-anțări. Dacă, de pildă, pentru Mircea Eliade și Emil Cioran lucrurile stau cel puțin mulțumitor la capitolul publicații (abstracție făcându-se, deocamdată, de cantitatea manuscriselor inedite rămase după încetarea lor din viață, respectiv posibilitatea recuperării, traducerii și exegezei acestora în spațiul românesc într-un viitor rezonabil), în cazul lui Ștefan Lupașcu (alias Lupasco), abia în ultimii 10-12 ani, prin grija diriguitorilor fundației și editurii care îi poartă numele, a fost demarat procesul traducerii și publicării sistematice a lucrărilor sale fundamentale. Câți alții vor mai fi necunoscuți sau foarte puțin cunoscuți? Probabil că mulți, cu toții așteptându-și cercetătorii... Și câte alte dificultăți nu se întrevăd la orizont! Una ar fi, bunăoară, aceea ivită la traducerea și difuzarea în Occident a unor cărți fundamentale din opera filosofică a lui Lucian Blaga, proces care, din motive obiective (dar și subiective), nu s-a realizat la momentul potrivit. A apărut astfel decalajul dintre momentul emiterii ideilor respective prin publicarea în edițiile princeps pe plan autohton și difuzarea lor prin traduceri în străinătate abia pe parcursul ultimilor 15-20 de ani. Pentru cititorul și exegetul occidental care doar acum ia contact cu *Trilogia cunoașterii* sau *Trilogia culturii*, Blaga este deja un clasic venerabil, aflat într-o altă ordine a ideatei și valorizării decât gânditorii vii și activi, care creează la timpul prezent în spațiul filosofiei universale. Așadar, dacă nu s-a reușit impunerea unor atari gânditori în ordinea *natural-cronologică* a constituirii operei lor, efortul dezirabil ar trebui să fie unul cu mai mari sortți de izbândă prin impunerea lor *cultural-axiologică*, prin re-situări și re-poziționări inspirate, care să permită acceptarea acestora în spațiul filosofic contemporan universal. Ar fi bine să se continue cele câteva începuturi promițătoare făcute deja.

I. N.: *Admițând că perioada interbelică a fost referențială pentru evoluția filosofiei românești, care dintre curentele filosofice en vogue credeți că a influențat mai pronunțat gânditorii români și le-a imprimat o anumită rodnicie epistemică?*

I. I.: Fără îndoială, curentul filosofic cel mai influent și mai rodnic în cultura românească interbelică a fost acela de inspirație și descendență kantiană, cu ecouri până în zilele noastre. Criticismul kantian a pătruns în cultura filosofică românească modernă prin eforturile remarcabile ale lui Titu Maiorescu și ale primei generații de „maiorescieni” (C. Rădulescu-Motru, P. P. Negulescu). De la comentariul competent și doct, de la observațiile critice ale primei generații de interpreți români ai lui Kant, s-a ajuns, apoi, într-un timp destul de scurt, la construcții ideatice personale nutrite cu ambiția sistemului, realizate în variate grade, critic sau / și constructiv față de Kant (I. Petrovici, M. Florian, N. Bagdasar, C. Noica, L. Blaga, P. Andrei, M. Vulcănescu, N. Ionescu, E. Cioran ș.a.). Filosofia gânditorului german a rămas pentru toți acești gânditori – alături de alții, desigur – un cadru permanent de referință. Mă văd obligat să reamintesc aici rațiunile invocate în acest sens de profesorul Dumitru Isac, pe urmele lui I. Petrovici, pentru pătrunderea atât de adâncă și cu consecințe atât de fertile a ideilor kantiene în filosofia românească:

- În primul rând, contactul îndelungat cu elementele sistemului kantian pe care l-au avut, direct sau indirect, învățământul, cercetarea și reflecția filosofică din provinciile istorice românești, timp de peste un secol (de la Școala Ardeleană și generația intelectualilor revoluționari din Transilvania până la gânditorii sus-amintiți). Pentru a fi corecți față de problema receptării operei lui Kant în spațiul românesc, trebuie spus că, pe de o parte, aceasta nu a fost singura paradigmă ideatică receptată în cultura noastră, ci una alături de altele (empirismul englez, raționalismul francez, diverși reprezentanți ai idealismului german postkantian ș.a.); pe de altă parte, ea nu a fost receptată epigonic, ci în spiritul specificului național și cultural românesc: într-o etapă incipientă, cu toate că a predominat comentariul, valorile filosofiei kantiene au fost preluate diferențiat – nu toate simultan și egal accentuat – iar, într-o a doua etapă, elementele axiale ale sistemului kantian au fost supuse unui examen critic, pe alocuri deosebit de exigent. Avansul științelor față de epoca lui Kant și marele volum al interpretărilor și criticilor apărute între timp au permis gânditorilor români să avanseze uneori critici și completări substanțiale față de nucleul ideatic kantian original.

- În al doilea rând, împrejurarea că opera lui Kant a fost tradusă în românește, mai întâi fragmentar,

prin eforturile de pionierat ale lui M. Eminescu, iar apoi sistematic, în masivitatea opusurilor sale fundamentale (*Critica rațiunii pure*, *Critica rațiunii practice*, *Critica puterii de judecată*), înaintea lucrărilor unor filosofi de talia lui Descartes sau Hegel, s-a constituit într-un avantaj important pentru receptarea sa în spațiul universitar și intelectual românesc. Ulterior, traducerea și interpretarea autohtonă au inclus și lucrări de mai mică anvergură, precum *Pedagogia* sau *Ce este Aufklärung?*, unele având rolul popularizării, explicitării pe înțelesul tuturor, ca de exemplu *Prolegomenele*. Evident, cercetările și studiile exegetice kantiene românești din toate timpurile denotă un interes constant pentru filosofia criticistă, atât în varianta expusă în manuscrisele geniului de la Königsberg, cât și în acelea ale interpretărilor critice făcute de urmașii săi imediați sau mai îndepărtați. Ele au extins și adâncit cunoașterea filosofiei kantiene, dar au urmărit și mai bună soluționare a problemelor ridicate de această filosofie și rămasse oarecum în suspensie pentru posteritatea lui Kant.

- În al treilea rând, este semnificativ să mai amintim un motiv al rodniciei deosebite a kantianismului în România: culturii filosofice românești din epoca ei de formare majoră i s-a potrivit în mai mare măsură *un raționalism ponderat*, cum este cel kantian, decât oricare alt raționalism metafizic-constructiv. Prudența, precauția, chiar un anumit scepticism al lui Kant – perceptibil în pofida caracterului îndrăzneț al unora dintre ipotezele sale –, corespundeau în mai mare măsură firii cumpănite, mai realiste și chibzuite a poporului român decât orice construcție metafizică în care intră o mare doză de probabilitate și de incontrollabil.

I. N.: *Privind piscurile filosofiei românești, ați putea identifica unele pattern-uri și linii de forță izvodite de filosofia românească în pândant cu efortul general al gândirii universale? Putem vorbi de un aport românesc la evoluția generală a filosofiei?*

I. I.: Evident, există numeroase contribuții ale gânditorilor români la evoluția filosofiei europene și universale, însă ar fi imposibilă fie și simpla lor enumerare într-un spațiu restrâns. Unele dintre acestea au fost inventariate și comentate cu foarte multă competență în lucrări apărute sau reeditate în ultimii ani (a se vedea, de pildă, apreciata carte de academicianul Alexandru Surdu, *Vocații filosofice românești*). Totuși, ar merita amintite aici cel puțin câteva, și anume: metodologia *antinomiei transfigurate*, avansată de sistemul metafizic trilogial al lui Lucian Blaga, ideea *personalismului energetic* al lui Constantin Rădulescu-Motru, raționalismul *tragicului constructiv* din prima etapă a gândirii lui Dumitru D. Roșca ori ontologia hermeneutică a *devenirii întru ființă* teoretizată de Constantin Noica. Mi se pare firesc să amintesc aici *sistemul dialectic-speculativ pentadic*, în curs de edificare, elaborat de academicianul Alexandru Surdu. A le socoti pe acestea – și multe altele – ca fiind tot atâtea contribuții sau aporturi românești la evoluția generală a filosofiei nu este, însă, posibil de la sine ori printr-un decret al cuiva, ci numai dacă vom ști să facem în așa fel încât filosofia europeană și universală să le cunoască, dar mai ales să le *recunoască* într-o asemenea ipostază. Cu alte cuvinte, nu numai comunitatea filosofică românească să le cunoască și să le valorizeze drept produse de cel mai înalt nivel al spiritului național, ci și filosofi din alte țări și de pe alte continente, prin cunoașterea acestor teorii și paradigme, prin dialogul activ și critic-constructiv cu ele, să le confere dreptul cetățeniei în republica eternă a înțelepciunii.

I. N.: *Are gânditorul român un statut respectat în cadrul societății? Este viața publică de la noi influențată de prezența filosofului, a lucidității sale față de problemele ce le confruntă lumea românească? În tradiția românească filosoful se distribuia nu doar între Universitate și Academie, ci penetra și viața politică, organismele eligibile și executive ale statului. Maiorescu, Iorga, C. Rădulescu-Motru, Ion Petrovici, Simion Mehedinți, Mircea Vulcănescu, Nichifor Crainic, P. P. Negulescu, M. Ralea, Petre Andrei, Dimitrie Gusti și mulți alții perorau de la tribuna parlamentară și nu refuzau ofertele de implicare în funcții executive, asumarea de răspunderi guvernamentale. Intrarea gânditorilor români în arena vieții politice ar fi o soluție pentru însănătoșirea vieții publice și parlamentare? Cum se explică rezerva în care se complac gânditorii români în acest interval de timp, când este nevoie de atâta luciditate și clar de vedere?*

I. I.: Consider că gânditorul român (înțelegând prin această sintagmă nu numai profesorul de filosofie sau cercetătorul-filosof, ci și omul de știință, artistul, publicistul și oricine altcineva cu preocupări intelectuale sistematice) nu are, la ora actuală, un statut bine definit în societatea românească. Situația în care se află el acum dă impresia că este mai degrabă ignorat decât cunoscut, mai mult tolerat decât respectat. Un prim element explicativ al acestei situații bizare se referă la specificul moștenirii perverse a epocii totalitare, care a mixat valorile cu non-valorile la modul grotesc-impredictibil și, după câte se pare, foarte greu remediabil. Dificultățile perioadei post-comuniste în țara noastră – anormal de mari și de îndelungate, conform unor analize elaborate de diverși specialiști competenți – constituie un alt element sau factor care nu face decât să complice și să accentueze precaritatea situației gânditorului, a intelectualului român onest, care se abținează să mai creadă în valori spirituale autentice și într-un ideal de viață demnă. O comparație directă cu iluștrii reprezentanți ai elitei intelectuale interbelice care se implicau (cu succese variabile, în funcție de personalitate și de epocă) și în viața politico-administrativă a țării, nu numai în domeniile lor predilecte, este aproape imposibil de făcut. La drept vorbind, noi românii avem din 1989 încoace suficient de mulți intelectuali care au intrat în politică, deci „rezerva” în care s-ar complăce, chipurile, aceștia este una relativă. Cât de mult, însă, s-a „însănătoșit” viața și activitatea instituțiilor fundamentale ale statului prin implicarea intelectualilor (filosofi și nefilosofi) rămâne un subiect de discuție cam „subțire”, întrucât răspunsul nu se află la îndemână. După aproape 45 de ani de comunism și 20 de post-comunism, politica românească însăși pare să se fi molipsit de o boală foarte periculoasă, care tinde să le răpească rapid celor în cauză luciditatea și judecata critică. De acest obstacol s-au și lovit, de altfel, unii scriitori și filosofi români atunci când au constatat că, după intrarea într-un anumit partid politic sau o instituție a statului, nu independența în gândire, luciditatea și clarviziunea le sunt cele mai prețuite calități, ci tocmai dimpotrivă, obediența, docilitatea și părerile conforme cu ordinele și dispozițiile superiorilor ierarhici. Există filosofi cu carnet de partid în bună regulă sau cu opțiuni clar formulate, militante, pentru anumiți factori de putere politică, în pofida tuturor riscurilor pe care le incumbă o atare atitudine. Or, în condițiile actuale, cred că devine riscant să formulăm pretenții puternice la adresa filosofilor români în sensul dedicării personale pe plan politico-statal – mă refer la aceia care mai țin la independența lor spirituală, dorind să rămână „nealiniați” politic.

I. N.: *Are cartea de filosofie trecerea așteptată printre cititorii români? Aveți o explicație pentru atitudinea reținută a cititorilor față de cartea de filosofie? Ce credeți că trebuie făcut pentru relansarea interesului pentru acest gen de carte?*

I. I.: Dacă și în ce măsură cartea de filosofie are „trecere” printre cititorii români este o parte a problemei referitoare la nivelul intelectual, specializarea și deschiderea culturală a fiecărei persoane, în orice țară sau epocă istorică. Să nu facem abstracție de lumea mai mare în care trăim, o lume încă dominată de alte interese, idealuri și valori decât cele filosofice, unde cărțile de genul „Cum să devii bogat (pe timp de criză)” au o trecere incomparabil mai mare decât cărțile care ar purta titlul „Cum să devii om (întotdeauna)”. Cu toate acestea, eu nu cred că la capitoul cărți filosofice se poate formula o judecată universal-valabilă. Pe de o parte, par să fie mai apropiate de „marele public” lucrările filosofice cu tentă eseistică, existențială, cu adresabilitate directă la fenomenele vieții trăite, precum și monografiile dedicate marilor personalități ori lucrările de istoria filosofiei. Apropiindu-se de literatură, asemenea cărți au o priză mai bună la cititori, cel puțin prin titlurile și subtitlurile care le fac mai atrăgătoare și accesibile decât tomurile masive de epistemologie, filosofia limbajului sau fenomenologie – mult mai pretențioase și mai esoterice. Pe de altă parte, inițiativa relansării interesului cititorilor față de cartea de filosofie ar trebui să aibă în vedere ceea ce înseamnă filosofia și filosofarea din zilele noastre, direcțiile și curentele majore din filosofia contemporană. Așa cum s-a observat deja, traducerile dețin un rol foarte important în receptarea gândirii filosofice din toate timpurile, în țara noastră. Nu întotdeauna, însă, ele se situează la un nivel corespunzător de înalt, după cum nici nu se traduc întotdeauna lucrările cele mai relevante ale unui autor sau ale unei școli de gândire. Dincolo de asemenea neajunsuri, părerea mea este că, în ultimele două decenii, situația căr-

ții de filosofie s-a ameliorat în România, prin sporirea efectivelor numerice și intensificarea calitativă a activității facultăților de studii filosofice, ceea ce a determinat amplificarea sensibilă a interesului studenților de la facultățile de profil și de la cele cu profiluri înrudite pentru atari lecturi.

I. N.: *Unele localități și-au făcut o tradiție din omagierea personalităților ridicate din arealul geografic respectiv. La Sibiu, prin strădania harnicului profesor Eugène van Itterbeek, se organizează colocviile anuale consacrate lui Cioran, la Lančrăm se reunesc admiratorii lui Blaga, la Vatra Dornei ciracii lui Sandu Tudor, la Tecuci alumnii lui Petrovici. Probabil că mai sunt și alte localități și manifestări de care nu avem cunoștință. Este o soluție pentru ideea de valorificare a moștenirii filosofice? N-ar fi mai bine dacă toate aceste manifestări ar fi structurate într-un program coerent, articulat, structurat și coordonat, să zicem, de o instituție anume, bunăoară de o Societate Română de Filosofie, pentru a cărei reînființare pledăm cu toată convingerea?*

I. I.: La întrebarea dacă manifestările de genul „festivalul X” sunt o soluție pentru ideea de valorificare a moștenirii filosofice românești, răspunsul meu este: *și da, și nu*. Pe de o parte, conferințele, simpozioanele, sesiunile respective se constituie în oportunități efective ale unei asemenea valorificări în măsura în care prevalează metodologia științifică de lucru și spiritul academic, adică elementul *intelectual-rațional*. Un rezultat firesc al acestei exigențe îl reprezintă publicațiile (volumele) rezultate din ansamblul textelor, comunicărilor și conferințelor prezentate de autori – nu toate la fel de reprezentative, substanțiale și originale, însă, totuși, sunt tentative meritorii de recuperare hermeneutică a operei unei personalități filosofice. Discuțiile prilejuite de întâlnirile dintre specialiști la festivaluri și simpozioane dedicate mentorului spiritual al locului constituie, la rândul lor, atât căi de explorare a unor direcții de cercetare viitoare, cât și activități utile schimbului de experiență în cercetarea unui aspect, a unei teme sau probleme specifice. Pe de altă parte, manifestările de acest gen nu aduc un serviciu ideii de valorificare a moștenirii filosofice naționale, în măsura în care sunt dominate de efuziuni *lirico-afective*, lăsând să predominie elemente memorialiste, folclorice și retorico-declarative, rămase aproape întotdeauna fără consecințe pozitive notabile pe planul interpretării și recuperării operei unui anumit gânditor. Mai mult decât atât, este greu de înțeles cum poate fi cineva invitat la o reuniune omagială fără a i se avansa condiția minimală a susținerii unei comunicări sau conferințe științifice. Simpla coincidență a domiciliului în aceeași localitate cu ilustrul filosof defunct sau împrejurarea absolut aleatoare că vorbitorul l-a cunoscut personal cândva nu sunt condiții necesare și suficiente pentru ca numele persoanei respective să aibă vreun rost în programul manifestării. Poate sunt prea aspru cu ultima afirmație, dar așa cred că se cuvine... Prin referire, acum, la ipoteza coordonării acestor evenimente de către Societatea Română de Filosofie, ideea mi se pare realistă, însă cu unele precizări. Mai exact spus, consider că această instituție își poate asuma conceperea unui calendar general al evenimentelor comemorative, precum și eventuala organizare a unora dintre ele în capitală, urmând ca organizarea în teritoriu a manifestărilor locale sau regionale respective să fie efectuată la nivelul detaliului de filialele SRF din țară, prin intermediul facultăților de profil, al institutelor de cercetare, cu concursul profesioniștilor și pasionaților de filosofie. Nu pot, însă, să-mi imaginez o SRF-„administrator” la nivel central (București) al festivalurilor sau conferințelor filosofice de pe tot cuprinsul țării, în maniera „centralist-democratică” practică de conducerea politică a țării înainte de 1989. Și, pentru că SRF a fost reînființată în anul precedent, doresc (inclusiv pe această cale) să-i urez succes deplin în activitate!

I. N.: *Ce știți despre prezența cărții românești de filosofie în alte limbi de circulație europeană? A fost versiunea franceză a filosofiei lui Blaga, realizată prin eforturi laudabile din partea lui Noica, receptată la nivelul așteptărilor noastre?*

I. I.: Nu cunosc cu exactitate amănuntele receptării în străinătate a operei lui Blaga traduse în limba franceză. Câțiva intelectuali români din diaspora mi-au comunicat că traducerea respective nu se bucură în lumea filosofică și culturală franceză de o audiență pe măsura așteptărilor. Mai bună pare a fi situația traducerilor din *Trilogiile* lui Blaga în limba engleză, a textelor blagiene difuzate și co-

mentate în cadrul conferințelor susținute în Marea Britanie și Statele Unite ale Americii de profesori și cercetători români, în special prin eforturile d-nei cercetător dr. Angela Botez de la Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” din București, al Academiei Române. În ce privește situația traducerilor din alți gânditori români clasici, este nevoie de eforturi susținute, atât intelectuale, cât și financiare, pentru ca lucrările lor fundamentale să ajungă la cunoștința specialiștilor occidentali. Aș accentua, însă, un alt aspect, care mi se pare cel puțin la fel de important precum traducerile: *lansarea în discuție* cu mai multă vigoare, în publicistica internațională de specialitate, a nucleelor ideatice, tematizărilor și problematizărilor filosofice existente în lucrările filosofilor români de renume. Până la finalizarea traducerilor de întindere, ar fi oportună publicarea preliminară a unui număr mai mare de studii filosofice substanțiale în limbi de circulație internațională (în primul rând engleza) și în reviste de mare prestigiu din străinătate, cuprinzând analize și interpretări ale ideilor și conceptelor-cheie din filosofia românească de ieri și de astăzi. Acest lucru trebuia făcut cu mulți ani în urmă; nici acum nu este prea târziu, cu o singură condiție: să ne apucăm de treabă sau să o continuăm fără ezitare și cât mai bine cu putință, dacă am început-o deja! Să nu ne iluzionăm că vor veni specialiștii străini să învețe românește și să ne facă ei traducerile despre care este vorba. Poate că se vor găsi dintre aceștia și câțiva foarte pasionați de filosofie, așa cum se întâmplă în alte domenii (de exemplu, în istorie, literatură, folclor), dar nu mi se pare realist să mizăm totul pe această singură carte. Uneori se mai pune întrebarea retorică: „Ce-ar fi fost dacă...?” (Blaga era tradus la timpul potrivit în limbi de circulație internațională, să spunem), cu subînțelesul că alta era atunci soarta operei sale. Nu are rost să mai formulăm asemenea întrebări, nici măcar în scopul unui exercițiu de imaginație.

I. N.: Admițând că avem încă multe de făcut în ceea ce privește valorificarea moștenirii filosofice românești, care credeți că sunt realizările și ce urgențe se impun? Dacă ar fi să stabilim o ierarhie, care este gânditorul cel mai nedreptățit?

I. I.: Este greu de spus cine ar fi gânditorul cel mai nedreptățit în procesul valorificării moștenirii filosofice românești. Dar, restituirile masive făcute în ultimii ani din manuscrisele filosofului Mircea Florian, grație implicării excepționale și incisive a d-lui prof. dr. Adrian Michiduță, de la Editura Aius Craiova, constituie un indiciu în acest sens. Din informațiile pe care le dețin, există, de asemenea, manuscrise de întindere, semnate de Nicolae Bagdasar, care încă nu au văzut lumina tiparului. Se pare, iarăși, că mai putem vorbi de un Blaga sau un Noica inedit. Nu se cunoaște cu precizie nici soarta manuscriselor nepublicate ale lui Emil Cioran. La Iași există preocupări demne de toată lauda în sensul traducerii și publicării unor cărți esențiale ale filosofului francez de origine română Ștefan Lupașcu, prin efortul și sub competența coordonare a d-lui prof. Petru Ioan; tot acolo, dl. prof. Teodor Dima, membru corespondent al Academiei Române, îngrijește ediții din manuscrisele inedite ale fostului său profesor și maestru în logică, Petre Botezatu. În ceea ce mă privește, am reușit deja câteva restituiri consistente (8 volume în circa 6 ani) din opera de manuscris a tatălui meu, profesorul universitar emerit de filosofie Dumitru Isac. Cred că o continuare sau, în funcție de situație, inițierea ori intensificarea ritmului procesului editorial în cazul acestor autori (și ai multor alora) ar reprezenta o reacție firească a comunității filosofice românești, prin munca editorilor specializați. Totodată, să nu facem abstracție de retipăririle unor autori interbelici iluștri, cu lucrări celebre, atât la vremea lor, cât și astăzi (de pildă, Lucian Blaga). Sunt zeci și zeci de tomuri cu restituiri ale operelor filosofilor români care apar anual la numeroase edituri din țară și din străinătate, la care se adaugă exegezele, comentariile, interpretările în volume de autor, multi-autor, precum și în numere tematice ale revistelor de specialitate. Aș spune că deja se profilează o altă problemă, cel puțin tot atât de spinoasă ca și aceea a editării manuscriselor filosofilor nedreptățiți de altădată: prezența și implicarea unei mase critice de cercetători calificați, motivați și încurajați de instituțiile abilitate (inclusiv pe plan financiar) în vederea închegării rețelei academice exploratorii, cognitive, comunicante și semnificante pentru aceste restituiri.

I. N.: În eventualitatea că Editura Fundației Culturale „Ideea Europeană” sau altă editură ar lansa proiectul unei colecții de monografii filosofice românești, după modelul activat de editura franceză Seghers, Philosophes de tous les temps, ce personalitate filosofică ați alege s-o monografiati?

I. I.: Fără discuție, aș alege nu una, ci două personalități filosofice, despre care astăzi se cunoaște destul de puțin: Dumitru Isac și Constantin Micu (colegi și prieteni în anii lor tineri).

I. N.: Nu spun toate, dar marea majoritate a abordărilor filosofice din cultura românească din ultimele două veacuri au fost marcate de prezența unui interes nescăzut față de problema modului de ființare românesc, a specificului său privit dintr-o perspectivă mai largă – balcanică, europeană etc. Blaga, Motru, Nichifor Crainic, Ralea, Cioran, Noica au fost interesați cu precădere să descifreze liniile paradigmatică ce caracterizează firea românească și o deosebește de alte etnii. Admițând că preocupările de acest fel sunt comune tuturor popoarelor, subliniez apăsător că niciunde n-au cunoscut o asemenea pondere ca la noi. Chiar a fost oare necesar ca energia noastră euristică să fie ipotecată acestei probleme? Credeți că este necesar să se continue această direcție filosofică și în viitor?

I. I.: Despre problema specificului național (inclusiv în filosofie) au fost publicate deja biblioteci întregi. Cu cât spor pentru înțelegerea și eventuala soluționare a acesteia într-un sens sau altul, rămâne de stabilit. Oricum, fiind o chestiune foarte sensibilă și la ora actuală, ea nu se pretează la o tratare telegrafică. Se pare, într-adevăr, că românii au cam exagerat la acest capitol; continuând să se întrebe metafizic, liric-poetic ori altfel, cine sunt pe plan cultural, care le este firea, specificul și vocația ș.a.m.d., au neglijat, uneori, esențialul, și anume *ce trebuie să se facă cu acestea, la modul practic-concret?* Părerea mea este că s-a cheltuit și se cheltuiește enorm de multă energie la noi cu această chestiune. Mai grav, însă, este că nu ne apucăm de (sau nu valorificăm pe măsură) proiecte culturale și filosofice importante, care să adeverească aceste străduințe de interogație și analiză; asemenea proiecte, odată încheiate și prezentate cum se cuvine întregii lumi, ne-ar face, probabil, să ne dăm seama mult mai bine cine și cum suntem cu adevărat, evident în funcție și de reacțiile externe la acestea. Prefer comparația poporului și națiunii cu individul uman: așa cum insul nu se poate cunoaște cu adevărat pe sine decât prin intermediul celorlalți – adică desfășurând o activitate utilă social în colective sau echipe profesionale, învățând atât din succese, cât și din eșecuri cum *să fie*, dar mai ales cum *să devină* –, nici poporul sau națiunea nu se pot cunoaște la modul veritabil (mai ales pe plan cultural-spiritual) decât confruntându-se cu marile și eternele probleme ale umanității, prin avansarea unor încercări de soluționare și supunându-le discuției în spațiul universal. Nu cred că teoria unei cunoașteri *apriorice* a specificului național se poate susține până la capăt; una *aposteriorică*, însă, da. Cineva spunea că ar trebui să nu mai facem atâta caz de istoria națională; să o cunoaștem cât se poate de bine, dar să nu mai fim obsedați de ea. Sau tocmai pentru a nu mai fi obsedați de ea. Altminteri, se poate aluneca foarte ușor (cum s-a mai întâmplat) într-un naționalism steril și periculos. Cred că, *mutatis mutandis*, opinia respectivă se poate generaliza și asupra câmpului foarte îndelungatelor discuții și dispute asupra problemei modului de ființare românesc. Avem datoria să știm ce s-a făcut în spațiul gândirii românești și, pe cât ne stă în putință, să contribuim cu forțele noastre la aceste realizări, cu condiția să nu transformăm preocupările respective în obsesii absolutizante. Să cunoaștem trecutul filosofiei și culturii românești și să îl respectăm, dar, prin aportul curent al activității noastre filosofice și culturale, să trăim în prezent, cu perspectiva viitorului.

I. N.: Ce proiecte imediate aveți și ce vă propuneți în perspectivă?

I. I.: Sunt coordonatorul unui program de cercetare mai amplu, aprobat de Academia Română pentru perioada 2009-2013, care vizează valorificarea moștenirii sociologice și filosofice din Transilvania. Este vorba de manuscrise inedite ale unor profesori și cercetători de mare valoare din spațiul nord-românesc. Totodată, doresc să îmi continui pe viitor activitatea de cercetare a unor direcții fundamentale din filosofia contemporană a științei (în special filosofia fizicii), precum și a evoluției paradigmei transdisciplinarității pe plan internațional.

Actul Marii Unirii de la 1 decembrie 1918. Desfășurări în Lăpuș, Chioar, Codru și zona Baia Mare

Liviu TĂTARU
Baia Mare

Liviu Tătaru

Începutul sfârșitului guvernării maghiare în Transilvania se leagă, atât de înfrângerea și capitularea Austro-Ungariei în război, cât și de hotărârea populației majoritare de a se despărți de imperiul muribund și de a se uni cu România. Această hotărâre s-a luat la ședința comitetului Executiv al Partidului Național Român (P. N. R.), ținută la Oradea în 12 octombrie 1918. Degeaba a încercat împăratul Carol I să mai păstreze unitatea imperiului prin Apelul către „popoarele (sale) credincioase”, cu promisiunea ca „fiecare popor să formeze o comunitate de stat proprie”. Trecuse vremea promisiunilor deșarte, încă din urmă cu 70 de ani, când înaintașul său îl înșelase pe Avram Iancu. Sârbii, slovacii, croații și românii din dubla monarhie doreau desprinderea de imperiu și formarea unor state proprii – respectiv, întregirea națională – sârbii și românii. La amintita întâlnire s-a adoptat Declarația privind autodeclararea românilor din Transilvania față de Ungaria pe baza principiului naționalităților și unirea lor cu România. Membrii Comitetului Executiv s-au întâlnit în casa avocatului orădean Aurel Lazăr, pe lângă gazdă mai fiind prezenți Teodor Mihali, Ștefan Cicio Pop, Alexandru Vaida Voievod, Aurel Vlad, I. Suciș și I. Ciurdaș. Alți membri ai Comitetului Executiv erau sub arme (Iuliu Maniu) ori în misiuni diplomatice (Vasile Lucaciu). S-a încredințat lui Alexandru Vaida Voievod misiunea de a citi Declarația în Parlamentul maghiar în calitate de deputat. Ea a constituit o veritabilă declarație de independență făcută în numele românilor din Transilvania de către reprezentanții lor autorizați. Așa a și fost percepută în forul legislativ maghiar la 18 octombrie 1918, în atmosfera unei adunări consternate și ostile. Un deputat a calificat-o ca pe „o provocare”, ministrul Comerțului ca pe „o calomnie ordinară”, iar specialistul bolșevic Béla Kun ca pe o „cuvântare antinațională”, extremismul său pe plan politic și social coabitând foarte bine cu un naționalism și un șovinism la fel de extreme, în acord cu dreapta naționalistă. Tot în 18 octombrie 1918, Comitetul Executiv al P. N. R. a acceptat să formeze, pe o bază paritară, un organ executiv comun cu Partidul Social-Democrat Român din Transilvania, numit Consiliul Național Român Central (C. N. R. C.).

Acesta trebuia să pregătească și să realizeze Unirea, mobilizând și muncitorimea industrială și partidul ei politic, care a declarat deschis că nu este străin și indiferent față de idealul național românesc. C. N. R. C. și-a fixat sediul la Arad, din oportunități de securitate, aici dispunând de forțe militare protectoare. C. N. R. C. a folosit organizațiile județene (comitatense) ale P. N. R. din teritoriu, „reînviată” după cei 4 ani de interdicție din timpul războiului, ca puncte de sprijin pentru toate acțiunile sale. Ele trebuiau să creeze consilii naționale la nivel de județe, plăși, comune și orașe, cu aceste trepte ierarhice ca nuclee ale unei administrații românești care să preia puterea, pentru fortificarea căreia trebuiau organizate în paralel gărzi naționale românești din soldații demobilizați reveniți acasă, dotate cu armament și muniții din depozitele teritoriale. De altfel, și minoritățile, cu deosebire maghiarii, își creau asemenea organe, doar că aveau intenții, adesea, opuse. Logistica de telecomunicații aflată în mâinile administrației maghiare a încercat din răspuțeri să împiedice legăturile telefonice și telegrafice ale celor două centre de comandă românești – Aradul și Dejul, cu organele lor din teritoriu. C. N. R. C. a trebuit, de aceea, să folosească câteva publicații românești ca mijloace de informații și transmitere a directivelor, respectiv prin *Drapelul*, *Gazeta de duminică*, *Adevărul*, *Foaia popo-*

rului român și, mai apoi, *Unirea* din Alba Iulia. Au fost folosite și manifeste tipărite pentru afișaj. Un manifest trimis de Teodor Mihali, președinte al C. N. R. C. și fiu al satului chiorean Prislop, la 3 noiembrie, preciza că toate acțiunile întreprinse de acest organ stăteau „neclintit pe baza *Declarației* făcute în ședința parlamentului (maghiar) din 18 octombrie ale Domnului deputat A. Vaida în urma însărcinării și conform hotărârii P. N. R.”.

Manifestul cuprindea mai multe directive ale C. N. R. C. În fiecare județ (comitat) urma să se constituie câte un C. N. R. comitatens, afiliat C. N. R. C., având în subordine câte un C. N. R. în fiecare plasă (zis C. N. R. Cercual), iar acestea, la rândul lor, conduceau C. N. R. orășenești și comunale, în localitățile cu o populație românească semnificativă (Arhivele Naționale, filiala Baia Mare, Fondul 72 al C. N. R. Cercual Baia Mare, Nr. de inventar 143, document 42, 1918). O altă directivă specifică independența consiliilor naționale românești în raport cu cele maghiare, fiind echivalente ale acestora.

Ele trebuiau să împiedice orice acțiuni „dușmănoase cauzei viitorului neamului” (ibidem, fila 3), iar până la Conferința de Pace să acționeze pentru a se evita jafurile, omorurile și brutalitățile „cari ar putea servi... dușmanilor noștri spre a încerca să schimbe rolul lor de acuzați în acuzatori” (punctul 9). Trebuia ca „Toate dușmăniile de natură personală și locală să fie sistate, pentru a se asigura unitatea de acțiune a acestor organe (punctul 11). Centrele de comandă și îndrumare erau Aradul și Dej, adresați fiind Ștefan Cicio Pop la Arad și Teodor Mihali la Dej. C. N. R. C. a hotărât ca fiecare plasă de județ să formeze câte un cerc electoral și să aleagă câte cinci delegați. Cum județele Transilvaniei erau alcătuite din 130 de plăși, numărul delegaților aleși trebuia să fie de 650. Alți delegați trebuiau să fie aleși de reuniunile învățătoarești, de consiliile soldățești și de asociațiile muncitorești din centrele industriale. În fine, toți protopopii și episcopii ambelor confesiuni românești deveneau delegați de drept la Marea Adunare. A rezultat un număr de 1.228 de delegați, împuterniciți cu vot imperativ pentru unire de adunările electorale, ce au constituit veritabile referendumuri locale. Mandatele lor de aleși și delegați erau numite credenționale și au fost verificate de o comisie special desemnată de C. N. R. C. la Alba Iulia. Adunarea electorală a cercului electoral Baia Mare s-a ținut la 26 noiembrie 1918 și a ales pe cei cinci delegați la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia în persoanele lui Teofil Dragoș, avocat din Baia Mare, Alexiu Pocol, mare proprietar minier din cartierul Valea Borcutului, Nicolae Barbul, proprietar din Mocira, Demetriu Cânța, țăran din Tăuții de Sus, și avocatul Vasile Sălăjan din Seini (Arhivele Naționale, fond citat, D.19/26 nov. 1918).

Se impune o digresiune. Adunarea electorală a fost convocată de C. N. R. comitatens Satu Mare, ales cu numai 6 zile înainte, la 12 noiembrie 1918. Din pricină că reședința județului Satu Mare era o fortăreață a adversarilor românilor și ai Marii Uniri, aici fiind cantonate detașamente militare secuiești, centrul acțiunilor românești a devenit Baia Mare, pe atunci doar reședință de plasă. Cum am precizat, cu 6 zile înainte a fost ales C. N. R. comitatens Satu Mare (Sătmar), format din 44 de membri, dintre care 4 erau din Seini, 7 din Baia Mare și 4 din Șomcuta, de pe cuprinsul actual al județului Maramureș. Președinte al C. N. R. comitatens a fost ales avocatul Ioan Savanyu din Satu Mare, iar vicepreședinți avocatul Teofil Dragoș și protopopul Alexandru Breban, amândoi din Baia Mare. Se pare că avocatul Savanyu și-a declinat funcția în zilele următoare, din pricina „ticăloșilor din plasa Ugocei”, conform unui document, fără alte precizări (Arhivele Naționale, Fond citat, D.14/26 nov. 1918), pe care le putem, însă, ușor intui. În această situație vicepreședintele C. N. R. comitatens Satu Mare a preluat funcția de președinte, devenind „omul de bază” al C. N. R. C. în județ. (Pentru meritele sale el a fost ales ulterior primar al orașului și senator în Parlamentul României).

Revenind la alegerea delegaților, trebuie să avem în vedere organizarea administrativă de acum un secol a teritoriului actualului județ Maramureș, diferită de cea actuală. Maramureșul istoric (voievodal) forma singur un județ, cu centrul la Sighet, fiind format din patru plăși, având, deci, dreptul să aleagă și să trimită 20 de delegați. „Țara Lăpușului” făcea parte atunci din județul Solnoc-Dăbâca, numit apoi Someș, cu centrul la Dej, ca plasă componentă cu centrul la Târgu-Lăpuș (numit pe atunci Lăpușul unguresc). Românii de aici erau reprezentați și ei de 5 delegați. Chioarul și zona Baia Mare, până la Seini, făceau parte din comitatul Satu Mare (Sătmar), fiind organizate în

patru plăși, una dintre ele avându-și reședința la Baia Mare. Cele patru plăși estice ale județului Sătmar au ales 20 de delegați. Împreună cu aleșii confesiunilor românești, ai comitetelor soldățești și asociațiilor muncitorești, delegații de pe actualul teritoriu al județului Maramureș erau în număr de 53. Locul lor de adunare a fost fixat la Baia Mare, urmând să se deplaseze cu un vagon al unui tren special pe relația Satu Mare-Baia Mare-Jibou-Dej-Gherla-Cluj-Câmpia Turzii-Războieni-Alba Iulia.

Ziarul *Sfatul* din Sighetul Marmației descrie, în numărul din 7 decembrie 1918, „entuziasmul cu care locuitorii satelor maramureșene și-au petrecut aleșii în drumul lor spre Alba Iulia” (*Maramureșenii în lupta...*, p. 366). Ei au trecut pasul Gutâi cu căruțele, fiind cazați apoi la Hotelul Ștefan din Baia Mare. A doua zi au plecat din gara Baia Mare împreună cu ceilalți delegați din plasele amintite, într-un vagon aparte, inscripționat „Marmația”, intercalat între vagoanele „Țara Oașului” și „Sălaj”. Vagonul era împodobit cu o pancartă cu textul „Trăiască România Mare”. Trenul a mai cules de pe traseu și alte grupuri de delegați în gărilor mai importante, conduși fiind de numeroși locuitori. Printre delegați se afla, cum se va exprima ziarul *Sfatul* din 14 decembrie 1918, „bătrânul luptător al intereselor neamului românesc”, Gheorghe Pop de Băsești.

Primiți de garda națională pe peronul gării din Cluj, delegații din nord-vest au fost cazați apoi în cazarma acesteia, plecând a doua zi la amiază spre Alba Iulia. Deplasarea dus-întors a celor 53 de delegați a costat 238 de coroane și 53 de fileri, sumă cerută ulterior în mai multe rânduri C. N. R. din Baia Mare (Arhivele Naționale, Fond citat, D.19/14 decembrie 1918). Pentru a asigura securitatea delegaților, garnitura era păzită de un detașament de gardiști, dotați cu puști și două mitraliere, având în vedere că pe traseu se aflau în unele localități trupe maghiare.

După cum se știe, alegerea localității Alba Iulia ca loc de desfășurare a Marii Adunări Naționale românești nu a fost întâmplătoare. Intrarea lui Mihai Viteazul în cetatea Alba Carolina a însemnat prima unire a celor trei Țări Române sub un singur sceptru și tot aici a fost capitala principatului Transilvaniei. Moartea de martiri a capilor rășcoalei din 1784 evocă nedreptățile seculare la care au fost supuși românii transilvăneni. Locul șinerii adunării populare a fost „Câmpul lui Horea” (sau Platoul Cetății), locul cumplitei execuții, ales în mod simbolic. Ceea ce numim îndeobște Marea Adunare Națională de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918 a fost, de fapt, întrunirea celor 1.228 de delegați aleși ori de drept (fețele bisericești) în sala popotei ofițerești, numite astăzi Muzeul Unirii. Însuși președintele ei, Gheorghe Pop de Băsești, a proclamat-o în cuvântul de deschidere ca „adunarea constituantă” a românilor transilvăneni (M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la...*, p. 630). Obiectivul ei declarat era adoptarea unei declarații (Rezoluțiuni) de unire cu România în numele tuturor românilor transilvăneni, prin delegații lor aleși ori de drept, act cu caracter constituțional, ca și cele de la Chișinău și Cernăuți. Ele au impus în 1923 adoptarea unei noi constituții, zise a României Întregite, și a doua încoronare a monarhilor Ferdinand și Maria, în lăcașul special construit la Alba Iulia numit Catedrala Reîntregirii Neamului. După deschiderea lucrărilor adunării de către Ștefan Cicio Pop și cuvântarea sa introductivă, acesta a dat cuvântul președintelui Partidului Național Român, Gheorghe Pop de Băsești.

„Badea George”, cum era numit de români, s-a adresat celor 1.228 de delegați numindu-i „Onorata adunare a tuturor Românilor din Transilvania, Ungaria și Banat”, (I. Georgescu, *George Pop de Băsești*, p. 172). După un scurt istoric al luptei pentru libertatea națională a românilor transilvăneni, a formulat cu claritate idealul adunării: „Vrem să sdrobim lanțurile robiei noastre sufletești prin realizarea marelui vis al lui Mihai Viteazul: unirea tuturor celor de o limbă și de o lege, într-un singur și nedespărțit Stat Românesc” (*ibidem*, p. 173).

Au luat apoi cuvântul fruntașii cei mai cunoscuți ai românilor, expunerea cea mai amplă revenindu-i lui Vasile Goldiș. Proiectul Rezoluțiunii Marii Adunări Naționale a fost prezentat, în final, de episcopul greco-catolic de Gherla, Iuliu Hossu, ce l-a încheiat cu cuvintele: „Fericit am vestit hotărârea judecării lui Dumnezeu prin reprezentanții a toată suflarea românească; fericiți voi care ați pecetluit, pe veci, unirea cu Țara mamă”. A mai adăugat: „Trăiască România Mare, una și în veci nedespărțită. Amin” (*ibidem*, p. 193). Votarea în unanimitate, urmată de ovații, a Rezoluțiunii a „pecetluit” Marea Unire, ca să folosim cuvântul atât de plin de semnificații în urmă cu un secol. Dele-

gații au ieșit apoi pe platoul cetății și, de la tribune improvizate, pe grupuri de oameni, au prezentat conținutul Rezoluțiunii, primit cu mare satisfacție în imensa Agora.

Punctul I al Rezoluțiunii constituia cheia sa de boltă, întrucât prevedea că „Adunarea națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara unghurească adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți, la Alba Iulia în 1 decembrie 1918, decretează unirea acelor Români și a tuturor teritoriilor locuite de dânsii cu România (*ibidem*, p. 191). Prin ridicarea mâinilor tuturor delegaților la „ora – punct 12” unirea a fost votată.

Punctul II instituia „autonomia provizorie” a provinciei „până la întrunirea Constituantei, aleasă pe baza votului universal” (*ibidem*). Prevederile punctului II nu au fost în totalitate respectate de guvernarea de la București, care, animați de dorința centralizării depline și cât mai prompte a puterii, au desființat în 1920 autonomiile teritoriilor unite, în vreme ce „Constituanta”, aleasă prin vot universal, a avut loc abia în martie 1923.

Punctul III era deosebit de important, deoarece cuprindea „principii(le) fundamentale la alcătuirea noului stat” (*ibidem*, p. 192), începând cu „Deplina libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare”, exprimată prin reprezentarea proporțională în Parlament și la guvernarea țării. Egalitatea între toate confesiunile era „răspunsul” la diversitatea lor. Pe plan politic era statuat votul universal („obștesc”), direct, egal și secret, în acord cu lărgirea democrației pe plan universal după Primul Război Mondial. În favoarea țărănimii era prevăzută „Reforma agrară radicală”, prin care, practic, moșierimea era desființată, iar pentru muncitorimea industrială se asigura o legislație muncitorească la nivel occidental, inclusiv legalizarea organizării sindicale și a dreptului la grevă.

Pentru punerea în practică a punctului II (autonomia provizorie), delegații au ales a doua zi Marele Sfat Național Român, iar acesta a desemnat Consiliul Dirigent în frunte cu Iuliu Maniu, ca pe un parlament și un guvern provincial, amândouă temporare. Acesta din urmă avea 15 membri, printre care și dr. Vasile Lucaciu. Marele Sfat Național Român, întrunit a doua zi după Marea Adunare, în sala Tribunalului din Alba Iulia, l-a avut și el ca președinte pe George Pop de Băsești. Acesta cere celor 200 de membri aleși „să-și îndeplinească cu sfințenie datoria de a informa poporul despre cele întâmplate și a-i aduce la cunoștință hotărârile luate”. Mulțumește, în fine, tuturor și încheie cu cuvintele Scripturii: „Iar acum slobozește, Doamne, pe robul tău în pace, că am văzut mântuirea neamului meu” (*ibidem*, pp. 197-198).

Dintre cei 200 de membri aleși ai Marelui Sfat Național Român de pe actualul teritoriu al județului Maramureș erau de origine: avocatul Vasile Chindriș din Sighet, președinte al C. N. R. C. Maramureș, Ioan Doroș din Slatina, avocatul Salvator Jurca din Sighet, Simeon Balea, preot din Săpânța, avocat Vasile Filipciuc din Petrova, Ionel Comșa din Săliște, Nicolae Barbul, proprietar din Mocira, avocatul Teofil Dragoș, din Baia Mare, Aurel Nilvan, avocat din Șomcuta, George Pop de Băsești și Constantin Lucaciu (*ibidem*, p. 201).

După înfăptuirea actului unirii, delegații și toți ceilalți participanți s-au întors la casele lor, prezentând în adunări populare ori după slujbele bisericești hotărârile luate la Alba Iulia.

O asemenea adunare a avut loc și la Târgu-Lăpuș, în ziua de 5 decembrie 1918, în curtea școlii confesionale greco-catolice, cei 5 delegați aleși dorind să-și depene impresiile și să le facă cunoscute participanților Rezoluțiunea Marii Adunări Naționale. După ce un delegat a prezentat punctele Rezoluțiunii, 60 de soldați maghiari din Regimentul 39 Debrețin au năvălit în curtea școlii, deschizând focul cu puștile și două mitraliere. Un număr de 24 de români au murit pe loc ori de pe urma rănilor produse prin împușcare, iar 90 au fost răniți, 10 rămânând invalizi. Masacrul de la Târgu-Lăpuș a alarmat pe toți românii din zonele apropiate, inclusiv din Baia Mare. Armata română a intrat în sudul Transilvaniei numai după Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, pentru a evita acuzația că hotărârile acesteia s-ar fi luat „sub presiunea baionetelor armatei regale române care a invadat Transilvania, ocupând-o cu forța” (Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la...*, p. 637). Dinspre Muntenia trupele românești au intrat în Sibiu abia în 12 decembrie și în Simeria doar în 14 decembrie, pe măsura retragerii trupelor germane, dar dinspre Moldova au afluat cu aproape o lună înainte. Direcția lor de înaintare a fost spre vest sau nord-vest, atingând Târgu-Mureș la 25 noiembrie, Bistrița la 4 decembrie și Brașovul la 7 decembrie. Venind dinspre Reghin, 4.000 de infanteriști au

trecut prin Dej și au ajuns în Cluj la 21 decembrie (*ibidem*, p. 638). Pornind din Dej și Cluj, unitățile românești au ocupat la 13 ianuarie 1919 Jiboul și la 14 ianuarie Zalăul, iar pe direcția Oradea, Hueudinul și Aghireșul (Liviu Borcea, *Agonia*, pp. 25-27). Aproximativ trupele românești de zona Baia Mare a trezit speranța românilor de aici că evenimente ca cel de la Târgu-Lăpuș nu se vor mai repeta. C. N. R. Comitatus Satu Mare recunoștea printr-o circulară din 22 decembrie 1918 că județul (comitatul) „nu dispune pentru asigurarea ordinii și siguranței publice de forțe îndestulătoare” (*Maramureșeni în luptă...*, p. 372).

Colaborarea cu organele simetrice ale comunității maghiare era una marcată adesea de nesinceritate. Paul Krizsán o spune în *Oglinda orașului Baia Mare* (Editura Minerva, 1933). După Krizsán, tendințele lor „în acele timpuri au devenit contrarii” și dacă, „totuși, în oraș s-a desfășurat viața în mod pașnic” (p. 12), aceasta s-a datorat, după părerea mea, faptului că forțele „contrare” se echilibrău.

Existau forțe care pregăteau confruntarea. Comandamentul trupelor române din Dej era înștiințat de către C. N. R. Baia Mare că magazinele de dinamită ale minerilor au fost sparte de două ori de către 800 de muncitori. Aceștia au luat calupuri de dinamită pentru a arunca în aer podurile de cale ferată de sub garniturile ce ar fi adus în oraș trupe românești (Arhivele Naționale, Fond Citat, D. 23/28 decembrie 1918). Gărzile naționale românești din zonă au primit „știre scurtă despre faptul că muncitorimea de la ocnele erariale (minele statului, n.n.) a primit în ascuns un vagon de arme”, în urma căreia a sechestrat vagonul la 3 km de Baia Mare; a fost găsită în vagon și o mină, ce trebuia folosită „pentru a nimici pe românii aflați în biserica din Tăuții de Sus”, cu „ocaziunea sărbătorilor de Crăciun” (*ibidem*). Dacă gărzilor civice maghiare li s-a trimis pe ascuns un vagon de arme, la cererea C. N. R. Baia Mare din 9 decembrie 1918 comisarul guvernamental maghiar comitatens din Satu Mare a aprobat doar 150 de arme pentru înzestrarea gărzilor naționale românești din cele 300 solicitate. Oficiul de poliție pentru gărzile civile deținea în depozite 400 de arme (Arhivele Naționale, Fondul citat, D. 16/9 decembrie 1918). În adresa amintită din 18 decembrie 1918, C. N. R. Baia Mare a solicitat Comandamentului trupelor române cantonate la Dej trimiterea a 150-250 de soldați „contra acțiunilor dușmănoase puse la cale de elemente potrivnice hotărârilor de la Alba Iulia”. Acestei solicitări i s-a răspuns prin trimiterea cu trenul a unui batalion de asalt condus de maiorul Dumitru Coroamă, component al Brigăzii 14 Infanterie. Acesta a sosit în gara Baia Mare în seara zilei de 6 ianuarie 1919, fiind întâmpinat de o delegație românească în frunte cu avocatul baimărean Teofil Dragoș, președintele C. N. R. comitatens Satu Mare.

Siguranța zonei Baia Mare era asigurată până la Bușag-Cicârlău pe direcția vest spre Satu Mare și până la Someș pe direcția Ardușat-Jibou, de-a lungul căii ferate Baia Mare-Jibou. În schimb, așa cum arată Ioan Georgescu în monografia dedicată lui Gheorghe Pop de Băsești (p. 160), „în nenorocitele comune românești rămase dincolo de această linie de demarcație, în Oarța de Jos, Băița, Asuagiul de Jos, Asuagiul de Sus, Bârsăul de Jos, Bârsăul de Sus, nu rămâne casă nejezuită... Îndeosebi răpesc mieii, scoafele, purceii, slăninile, hainele, bucatele, tot ce găsec la casa omului. Cine se împotrivesc e ucis ori aprins!”. Un episod demn de un roman se petrece în zona Cehul Silvaniei-Băsești. Vrednicul preot Al. Achim din Băsești „primește înștiințare scrisă de la un ofițer român că, pe căi lăturalnice, neobservat de nimeni, să vină noaptea până la Benesat, de unde, a doua zi, împreună cu trupele române, garda națională de la Băsești să ocupe Cehul Silvaniei”, principalul centru din zona Codrului (*ibidem*, pp. 161-162). Sub presiunea lor, „ungurii înarmați au fugit din Cehul Silvaniei”, trupele române ocupând orașelul fără lupte (*ibidem*, p. 162), stabilind aici un punct avansat spre eliberarea „Țării Codrului”. Era în pregătire, în acest scop, o ofensivă și avea loc o concentrare de trupe românești, sosite treptat cu trenul până la Benesat, stația proximală de calea ferată. Apoi, în conivență cu ofițerii români, popa Achim conduce garda românească din zonă pe o culme din hotarul Oarței de Sus, pentru a rupe legătura inamicului cu trupele de pe Vârful Codrului și din satul Bicaz. În ziua de 15 februarie 1919, trupele române atacă în zona Hodod și Oarța de Sus, inamicul retrăgându-se „în fugă nebună” spre Supurul de Jos (*ibidem*, p. 162). În cinstea celor 18 eroi români morți la Hodod, în 1931 a fost sfințit un falnic monument, unde apoi în fiecare an s-au organizat pelerinaje și comemorări. Noua linie despărțitoare nu era, însă, impenetrabilă din cauza in-

suficienței trupelor românești după amintita ofensivă locală. Nici măcar înmormântarea celui ce proclamase Marea Unire la Alba Iulia, „badea George”, care a decedat la 23 februarie 1919, în aceste împrejurări dramatice nu s-a putut desfășura în condiții normale. Satul Băsești se afla în zona de contact dintre forțele românești și cele ungurești, fiind astfel expus unor incursiuni rapide. La auzul morții lui George Pop de Băsești, dușmanii hotărâsc să împiedice înmormântarea sa după datină. „La înmormântarea lui George Pop vom fi și noi prezenți”, au trimis ei vorbă (*ibidem*, pp. 215-216). A fost nevoie ca același paroh Achim să apeleze la căpitanul Alexandru Costescu, cantonat la Cehu, pentru a trimite o unitate militară la Băsești.

Un număr de 16 ostași și doi plutonieri au încadrat sicriul și au apărat procesiunea, contra căreia „oardele lui Kun Béla (n.n., nu era încă la putere) trimit o ploaie de gloanțe din ascunzișurile lor” (*ibidem*, p. 216). „Între salve și detunături puternice, așa cum îi cursese și viciața, se așază în pământ rămășițele marelui luptător”, încheie emoționant biograful său (*ibidem*). Era 26 februarie 1919.

Inițiatorul și fondatorul Fundației și revistei „Pro Unione”, ce apare de două decenii la Baia Mare, prof. Augustin Micu din Cicârlău a publicat încă în al doilea număr (aprilie 1999) un articol intitulat „Evenimente pe linia demarcațională între Cicârlău și Ilba (6 ianuarie-19 aprilie 1919)”, ce completează episodul din zona Codrului prezentat mai sus.

Profesorul Micu precizează că, la 6 ianuarie 1919, când trupe românești venite de la Dej au sosit la Baia Mare, au început confruntările cu trupele maghiare. La ele au participat ulterior și Regimentele 4 Artilerie și 16 Infanterie, cel din urmă având la comandă pe colonelul Alexandru Rotaru (p. 19).

Ofițerii și soldații români au fost întâmpinați de cicârlăuani ca „adevărați frați și eliberatori, cu tot ce aveau mai bun” (*ibidem*). Inițiativa atacurilor au avut-o trupele maghiare la 28 februarie 1919, care au ocupat Cicârlăul, luând prizonieri 4 soldați români, pe care i-au împușcat pe malul Someșului (p. 20). După concentrarea unor trupe suficiente, românii au contraatacat dinspre Bușag, unde se retrăsese și, la 13 aprilie 1919, au alungat dușmanul până la Seini. Din cauza insuficienței forțelor raportate la cele ale inamicului, a fost necesară o repliere la punctul de pornire dinspre Cicârlău, localitatea Ilba – situată între Seini și Cicârlău – căzând din nou sub stăpânirea lui. Represiunile contra românilor localnici pentru fraternizarea cu trupele românești au fost dure, 16 dintre ei fiind bătuți bestial, iar unul împușcat.

În preziua și apoi în ziua de Paști (15-16 aprilie 1919) armata română a contraatacat și a recuperat teritoriul până la Seini, unde se termină „Poarta Someșană” (culoar strategic) și începe Câmpia Tisei. Doctorul în istorie Ion Iacoș, fiu al Ilbei, ne prezintă în numerele din iunie și decembrie 2001 ale revistei *Pro Unione* (Baia Mare) „Operațiuni(le) de recunoaștere ofensivă ale trupelor române din aprilie 1919 în zonele Ardușat-Cicârlău-Ilba”, pe baza Jurnalului de operațiuni al trupelor participante. Forțele inamice erau formate din Armata Roșie bolșevică maghiară (cu mai puțin de o lună înainte bolșevicii lui Béla Kun luaseră puterea la Budapesta), detașamentele de voluntari secui și Armata Roșie ucraineană, trimisă în ajutorul celei dintâi de Vladimir Ilici Lenin. Lenin și Béla Kun împărtășeau dorința de nimicire nu doar a burgheziei, ci și a românilor și României, ce trebuia lipsită, atât de Basarabia și Bucovina, cât și de Transilvania.

De pe amplasamentele situate pe aliniamentul amintit, „frații de clasă” efectuau incursiuni până la Zalău și Seini, tatonând teritoriul până la cele ale armatei române. În zonă acționau unități ale Diviziei 7 Infanterie, conduse de generalul Constantin Neculcea (*Pro Unione*, iunie 2001, Ion Iacoș, studiul citat, p. 23). Luptele amintite din zona Bușag-Cicârlău-Ilba-Seini sunt relatate și într-un alt Jurnal de operațiuni, mai detaliat, al unei subunități. Un alt Raport se referă la recunoașterea ofensivă executată chiar în ziua de Paști asupra satelor Aciaua și Borlești, situate pe celălalt mal al Someșului în dreptul Bușagului și Cicârlăului. Beneficiind de capul de pod de la Ardușat și de podul de cale ferată (îngustă) de la marginea acestei localități, subunități ale Regimentului 10 Roșiori au înaintat spre Aciaua dinspre Ardușat pe calea ferată (*Pro Unione*, decembrie 2001, Ion Iacoș, studiul citat, p. 19).

După un succes inițial, a urmat retragerea până la pod, din cauză că dușmanul a contraatacat cu „forțe mult superioare, cam patru plutoane pe flancul drept” (*ibidem*, p. 20). La 26 mai 1919, re-

gele Ferdinand și regina Maria au vizitat orașul Baia Mare (Paul Krizsán, *op. cit.*, p. 13), regele stabilind, în calitate de comandant suprem, detaliile ofensivei românești pentru eliberarea teritoriului de nord-vest, împreună cu comandanții români din zonă. În ofensiva precedentă, încheiată la 30 aprilie, trupele românești ajunseseră la Satu Mare (Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 650).

Închei prezenta evocare a evenimentelor de acum un secol cu un document senzațional din săptămânile premergătoare zilei de 1 decembrie 1918, reluat de revista *Pro Unione* (nr. din decembrie 2004) după revista *Flacăra lui Adrian Păunescu* din 3 aprilie 2003, publicat de Hajdu Győző.

Este vorba de un manifest intitulat „Către inteligența maghiară” și semnat de 100 de scriitori și artiști maghiari, printre care scriitorii Ady Endre și Babits Mihály și, respectiv, compozitorul Bartók Béla. Adoptat înaintea întrunirii Marii Adunări Naționale a românilor de la Alba Iulia, documentul recunoștea apartenența statală a locuitorilor unui teritoriu „potrivit voinței poporului și pe baza principiilor lui Wilson”, căci „Granițele istorice... nu pot fi obstacole în calea autodeterminării” (p. 56). După principiul autodeterminării până la despărțirea de stat a etniei majoritare într-un teritoriu, acceptau semnatarii, „Vechea Ungarie s-a prăbușit”, căci ea era constituită „în patul lui Procust al unui vechi stat istoric”, adică al unui principiu invalidat de democratizarea vieții internaționale. Câtă vreme aceasta permitea ca „minoritatea de altă limbă din orice stat să poată fi sprijinită neîngrădit de oricare alt stat”, care „să poată susține școli în celălalt stat, să acorde ajutor neamului său, după propria lor dorință” (cf. *ibidem*, p. 57), individualitatea sa etnică putea fi păstrată.

Concluzia era una firească și de bun-simț: „Să trăim în pace unii alături de alții ca națiuni libere cu națiuni libere” (*ibidem*, p. 56).

Bibliografie

- Arhivele Naționale, Filiala Baia Mare, Fondul 78 (Consiliul Național Român Cercual Baia Mare), nr. inventar 143.
- Georgescu, Ioan, *George Pop de Băsești. 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, Editura Asociația Culturală „Astra”, Oradea, 1935.
- Iacoș, Ion, „Operațiunile de recunoaștere ofensivă ale trupelor române din aprilie 1919 în zonele Ardușat-Cicârlău-Ilba”, în revista *Pro Unione*, iunie și decembrie 2001.
- Krizsán, Paul, *Ogînda orașului Baia Mare*, Tipografia Minerva, 1933.
- Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională, 1878-1918*, București, 1981, (Sub egida Direcției generale a Arhivelor Statului, Culegere de documente alcătuită de dr. Valeriu Achim și prof. Vasile Căpâlneanu).
- Mareș, Cristian, „Revoluția din Ardeal din 1918 și gărzile naționale române”, în revista *Pro Unione*, nr. 3-4/decembrie 2010.
- Micu, Augustin, „Evenimente pe linia demarcațională între Cicârlău și Ilba”, în revista *Pro Unione*, nr. 2/aprilie 1999.
- Mușat, Mircea și Ardeleanu, Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

Făurirea României Mari

Dr. Tudor NEDELCEA
Craiova

Făurirea României Mari a fost una dintre cele mai elocvente pagini din istoria acestui popor, desfășurată în decurs de câteva veacuri, începând cu prima încercare de unire politică sub sceptrul domnitorului Mihai Viteazul, cu mica Unire de la 1859, dorită de pașoptiști și înfăptuită de Alexandru Ioan Cuza.

Cercetând istoria românilor „cu o rece nepărtinire” spre a nu „surescita cugetarea”, Eminescu sesizează un mare pericol: lipsa de unitate a românilor de pretutindeni în contextul istoric al existenței imperiilor înconjurătoare, conjugată cu scăderea rolului catalizator al statului: „Popor român!, mari învățături îți dă ție această întâmplare. Dacă fiii tăi ar fi uniți totdeauna, atunci și pământul tău strămoșesc rămânea unul și nedespărțit”. Întâmplarea la care se referea Eminescu este sacrificiul suprem al domnitorului Grigore al III-lea Ghica atunci când Bucovina a fost răpită de Imperiul Habsburgic în 1775. Unirea cea Mică realizată când el avea doar nouă ani este apreciată în perspectivă istorică: „Idea constituirii Principatelor într-un stat unitar, intenția de a se desprinde de protecția rusească spre a forma un teritoriu neutru între cele trei imperii, chiar constituția românească de azi – toate acestea au fost prezente ca idei mult înainte de a putea fi vorba de vreun război în Crimeea sau de o Pace de la Paris”. Ca un autentic istoric, bun cunoscător al realităților europene, Eminescu comentează pertinent și obiectiv alipirile forțate de teritorii românești: „Uniunea Banatului [cu Austro-Ungaria] a fost forțată, căci a fost făcută contra voinței românilor, unirea Transilvaniei [cu Austro-Ungaria] a fost făcută fără de a se întreba românii. Cine a protestat contra? Cine a alarmat Europa într-o cestiune atât de gravă? Nimeni.” Și avea doar 20 de ani când scria, în *Federatiunea*, aceste rânduri.

Așadar, apariția ideii de unitate de neam și limbă a fost o coordonată a conștiinței poporului român (deși exprimată explicit mai târziu), chiar în cadrul existenței vremelnice separate a celor trei provincii românești, având la bază originea comună prin descendența latină și continuitatea teritorială.

„Unirea cea Mare” de la 1 Decembrie 1918 a desăvârșit adeziunea liber consfințită a celor trei provincii românești. Prima provincie a fost Basarabia, răpită de ruși în 1812. *Sfatul Țării*, organizat la Chișinău în toamna anului 1917, hotărăște, la 27 martie/9 aprilie 1918, unirea Basarabiei cu România, cu majoritate de voturi. Primul ministru român, Al. Marghiloman, mergând la Chișinău să preia documentele oficiale de unire, a precizat în discursul său: „Problema mare și sfântă a reintrării Basarabiei în sânul patriei [...] a preocupat neîncetat sufletele noastre. Noi am

urmărit cu viu interes dezvoltarea acestui colț de pământ românesc și ne-am încredințat cu mulțumire că din caldul dv. patriotism a ieșit o Basarabie independentă. [...] A trecut ceasul vorbelor. Acum e ceasul hotărârilor”.

Celebrul scriitor și om politic C. Stere (1865-1936) a subliniat, în *Sfatul Țării* din 27 martie 1918, importanța acestei hotărâri istorice „pentru care ne trebuie urgent și conștiința curată”, căci „în viața oamenilor, ca și a popoarelor, nu sunt multe clipe ca acestea. [...] Astăzi noi decretăm drepturile poporului suveran: Libertatea Basarabiei!”.

Regele Ferdinand ia act și „declară Basarabia unită cu România de veci una și indivizibilă”, numind în guvernul de la București pe miniștrii basarabeni Ion Incuț și dr. Daniel Ciugureanu. Rusia sovietică n-a recunoscut unirea Basarabiei cu România.

Românii din Imperiul Austro-Ungar (obligați să lupte în Primul Război Mondial împotriva fraților lor de peste Carpați) s-au reunit la Paris, la 30 aprilie 1918, în Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Bucovina, condus de Iancu Flondor. La 15/28 noiembrie 1918, Congresul General al Bucovinei „considerând că [...] bucovinenii nu și-au pierdut nădejdea că ceasul mântuirii, așteptat cu atâta dor și suferință, va sosi și că moștenirea lor străbună, tăiată prin granițe nelegiuite, se va reîntregi prin realipirea Bucovinei la Moldova lui Ștefan și că au nutrit veșnic credința că marele vis al Neamului se va împlini, când se vor uni toate țările române dintre Nistru și Tisa într-un stat național unitar”, constatând, totodată, că „ceasul acesta mare a sunat”, a hotărât „Unirea necondiționată și pe veci a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru cu Regatul României”. Regele Ferdinand decretează ca „Bucovina, în cuprinsul granițelor sale istorice, este și rămâne de-a pururea unită cu Regatul României”. Contrasemnează președintele Consiliului de Miniștri, Ion I. C. Brătianu.

A treia mare provincie românească, Transilvania, se organizează în pas cu vremurile. Se constituie Consiliul Național Român Central, care redactează, prin Vasile Goldiș, o declarație conform căreia Transilvania trebuie să ființeze „printre națiunile libere”, care să dispună singure de soarta lor, deși împăratul Carol I de Habsburg emitea un manifest „către popoarele mele credincioase” privind reorganizarea imperiului în șase state, Transilvania urmând să facă parte din Ungaria. Deputatul Al. Vaida Voievod exprimă în Parlamentul maghiar dorința românilor transilvăneni la o viață națională independentă.

Consiliul Național Român, format din liderii Partidului Național Român și ai Partidului Social-Democrat (V. Goldiș, T. Mihali, Ștefan Cicio Pop, Aurel Lazăr, Aurel Vlad, Al. Vaida Voievod, I. Flueraș, Bazil Surdu, Iosif Renoiu etc.) organizează la 18 noiembrie/1 decembrie 1918 Marea Adunare Națională, formată din 1.228 de delegați aleși cu drept de vot, la care s-au adăugat peste 100.000 de români. Locul n-a fost ales întâmplător: Alba Iulia este orașul în care Mihai Viteazul a demonstrat că unirea tuturor românilor într-un singur stat este posibilă și dorită. Aici, prin glasul lui V. Goldiș, s-a proclamat unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România. *Această unire* – spunea Iuliu Maniu (1873-1953), președintele Consiliului Dirigent al Transilvaniei – *noi avem dreptul s-o pretindem pe baza ființei noastre unitare. Suntem toți de aceeași tradiție, cu aceleași aspirațiuni. [...] Îndeosebi noi, românii din Ardeal și Ungaria, suntem în drept să cerem această unire, fiindcă aici la noi e leagănul românismului. Numai o crudă barbarie poate împiedica, ca însăși viața, leagănul să fie despărțit, să rămână separat atunci când toate celelalte se unesc. Și Ardealul trebuie să fie o parte întregitoare din corpul Națiunii Române. În afară de dorința noastră obștească de a ne apropia de sânul mamei noastre, toate argumentele științifice și sociologice întăresc justetea revendicării noastre.*

Adunarea Națională de la Alba Iulia alege Marele Sfat Național Român (250 de membri) cu rol legislativ, subordonat guvernului de la București, care va numi, la 19 noiembrie/2 decembrie 1918, un guvern provizoriu, Consiliul Dirigent cu 15 membri.

La 27 decembrie 1918/9 ianuarie 1919, Adunarea Națională a Sașilor recunoaște unirea Transilvaniei cu România, urmând ca și alte minorități (șvabii, evreii, chiar și unele cercuri maghiare) să recunoască actul Unirii. Ungaria n-a recunoscut acest act; mai mult, comuniștii lui Bé-

la Kun au înfăptuit, între noiembrie 1918 și aprilie 1919, atrocități teroriste în Transilvania (numai în localitatea clujeană Giurcuța, 45 de români – bărbați și femei – au fost împușcați și arși pe rug). Armata română a ripostat, oprind extinderea bolșevismului leninist în Europa, răsturnând guvernul prosovietic de la Budapesta, în august 1919.

Unirea Transilvaniei a fost consfințită prin decretul regal din 24 decembrie 1918, fiind recunoscută de marile puteri la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920) și prin tratatul special cu Ungaria de la Trianon (4 iunie 1920).

La 15 octombrie 1922, regele Ferdinand și regina Maria sunt încoronati la Catedrala Ortodoxă din Alba Iulia de către un sobor de preoți, în frunte cu mitropolitul (viitorul patriarh) Miron Cristea. Ferdinand a purtat coroana

de oțel moștenită de la predecesorul său, Carol I, iar regina Maria a purtat o coroană nouă, de aur. Declarația regelui Ferdinand este pilduitoare, mai ales pentru preținșii săi descendenți: „De la început mi-am impus această regulă de conștiință: să fac abstracție de mine însumi, să nu țin socoteală nici de originile mele, nici de familia mea. Să nu văd decât România, să nu cuget decât la ea. Nu se domnește asupra unui popor pentru sine, ci pentru acel popor. În aceasta constă onestitatea unui rege”.

Făurirea României Mari (cu 14 milioane de locuitori și circa 300.000 de km pătrați) a adus două mari reforme: cea agrară și introducerea votului universal, direct și secret, dar a însemnat și o descătușare spirituală: în perioada interbelică de numai două decenii, cultura română a dat mari valori internaționale (Enescu, Arghezi, Blaga, Sadoveanu, Rebreanu, Iorga, Brâncuși, Lovinescu, Călinescu, Eliade, Eugen Ionescu, Cioran etc.), sincronizându-se cu cea europeană.

Și, totuși, destrămarea imperiilor după Primul Război Mondial n-a însemnat și unirea *tuturor* românilor într-un singur stat; românii din Transilvania, cei din Maramureșul istoric, din Ungaria, Banatul sârbesc și din Bulgaria au rămas în afara granițelor țării. În Balcani, conviețuiesc aromânii, meglenoromânii și istroromânii. După numai 22 de ani, printr-o guvernare și o regalitate cel puțin discutabile, România Mare pierde Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herței (la 28 iunie 1940), nord-estul Transilvaniei (prin Diktatul de la Viena, 30 august 1940) și Cadrilaterul (în septembrie 1940).

Este timpul faptelor și nu al vorbelor în acest An Centenar și în cei ce vor urma.

Oradea – bastion al românismului

Doru SICOE
Oradea

Pentru cineva din restul României, Bihorul apare ca adânc înșipt în maghiarime, mulți întrebându-se dacă nu e cumva un județ de tipul Harghita sau Covasna. Paradoxal, dar comitatul Bihor din Ungaria de până în 1919 se dovedește un far al românismului, unde elementul românesc, fie el greco-catolic, fie ortodox, nu numai că a rezistat cu dârzenie, ci chiar a făcut pași serioși în lupta națională, culminând cu celebra Declarație de la Oradea, din 12 octombrie 1918, numită de unii istorici chiar „declarația de independență”. A fost documentul care, din punct de vedere juridic, a dat posibilitatea organizării evenimentului de la 1 decembrie 1918, de la Alba Iulia. Iată de ce românii de aici au locul lor bine stabilit în temeinicia efortului românesc de unificare națională, efort bazat pe suferința generațiilor anterioare, pe care nu avem dreptul să-l uităm!

Cu peste 120 de ani în urmă față de adunarea de la Alba Iulia, un celebru călător străin, venit dinspre vest, preciza că de la Oradea încolo, spre est, încep ținuturile locuite de români. E vorba de Robert Townson (1762-1827) – medic, naturalist și mineralog englez, care în 1797 își publica memoriile de călătorie în volumul intitulat *Travels in Hungary with a short account of Vienna in the year 1793*¹.

Vizitând Oradea Mare (se numea deja așa după unificarea reformată din 1557!), în afară de atmosfera veselă din oraș și de românii întâlniți la băile episcopești (azi 1 Mai), el mai află că, deși trecuseră 8 ani de la încetarea Răscoalei lui Horea, închisorile din Oradea erau, totuși, pline de români – ca urmare a răscoalei, se înțelege. Descrierea lor este cea povestită călătorului britanic de către nobilii maghiari: „Românii sunt poporul cel mai lipsit de cultură și cel mai fioros din Ungaria, iar justiția trebuie să li se aplice cu toate grozăviile sale. În 1785 (corect 1784, n.n.) ei s-au răsculat în Transilvania și au ucis cu mare cruzime pe mulți nobili. Preoții lor – pe care ei îi numesc popi – sunt asemenea brutelor și s-a socotit că la 20 de execuții este întotdeauna printre cei executați și un popă. Acum sau până acum câțiva ani, li s-au dat cele mai groaznice pedepse, jupuindu-i, trăgându-i în țeapă etc.”². Trecând peste ceea ce poate apărea ca abuzul făcut de autorități ținându-i pe cei închiși în pușcărie după mult timp de la pacificarea iobăgimii, este de remarcat că preoții iobagi erau împreună cu turma lor, proporția fiind relevantă: un preot la 20 de români executați! E vorba desigur de preoți ortodocși, nu greco-catolici. O astfel de puternică sudură dintre clasa sacerdotală și popor, probabil că nu a mai fost atinsă niciodată la români.

Ștabela luptei naționale este preluată apoi de ceea ce în istorie se numește Școala Ardeleană, al cărei pivot este Episcopia Greco-Catolică de Oradea. Ea va trebui să deconteze de acum înainte prețul românismului, așa cum se vede din următoarele două episoade, pe nedrept evitate de istoriografia comunistă.

Prețul sticlei în Oradea-mare s'a urcat cu 50%; iar buna înțelegere a scăzut cu 100% (Iosif Vulcan)

Cum erau percepuți românii în opinia publică maghiară de după apariția Austro-Ungariei, în 1867? După câte se pare, avem de-a face cu o opinie fără nuanțe, în care religia ortodoxă sau greco-

¹ *Călători străini despre Țările Române*, volumul X, partea a II-a, Editura Academiei Române, București, 2001. Volumul lui Robert Townson poate fi citit în original, online, aici:

https://books.google.ro/books/about/Travels_in_Hungary.html?id=SNEBAAAAYAAJ&redir_esc=y. Paginile dedicate Oradei Mari, numită Gross Wardein în volum, sunt cele ale *Capitolului X* (p. 249-260).

² Paul Cernovodeanu, Maria Holban, Maria M. Alexandrescu Dersca-Bulgaru, *Călători străini despre Țările Române*, volumul X, partea a II-a, Editura Academiei Române, București, 2001, pp. 1174, 1177.

catolică nu îi diferenția deloc pe români ca „răi” sau „buni”, așa cum s-ar putea crede. Situația externă, cu un tânăru stat în ascensiune rapidă, România, se poate să fi radicalizat opinia publică maghiară, în care se vorbește de acum de „daco-românism”. Faptul că această opinie publică începe să-i considere pe românii de la Oradea ca pe frații celor din tânăra Românie este un lucru extraordinar, care nu a putut decât să crească puterea sentimentului național la românii de sub ungurime. O radicalizare a sentimentului național românesc au provocat-o ungurii înșiși, prin intoleranța lor etnică, aspect reieșit din două episoade de tristă amintire în relațiile româno-maghiare de la Oradea Mare. E vorba de un episod din 1877, când românii de dincolo de centura carpatică își duceau, cu ajutorul rușilor, războiul de independență de sub turci și de episodul din 1893, când maghiarii erau sub imperiul Mileniului Maghiar, o celebrare de proporții, planificată la nivel național și internațional, a mileniului de viațuire ungurească în centrul Europei. Uitănd complet de asuprirea și devastarea otomană a Ungariei, întinsă pe aproape două secole, opinia publică maghiară se solidariza dintr-o dată cu turcii, împotriva rușilor și, implicit, a românilor. Pacificarea rusească a Ungariei în 1849 era dintr-o dată mai amară decât îndelungata ocupație otomană... Românii se trezeau astfel în tabăra inamică, iar cei din Oradea Mare erau numai buni de plată! Iată cum descrie întâmplarea remarcabilul Teodor Neș, în excelentul volum *Oameni din Bibor*:

„Cea dintâi manifestare vrăjmașă s-a întâmplat în 20 septembrie 1877, în timpul luptelor de la Plevna. Ungurii din Oradea, îndemnați de sentimente frățești față de Turci, au improvisat o mare serbare în sala teatrului, în cinstea fraților turci și s-au dedat la eroice vandalisme față de Românii din Oradea.

«În 20 Septemvrie – scrie *Nagyvárad*³ – lumină de sărbătoare s-a revărsat pe străzile Oradiei: lumina bucuriei și a dragostei strălucia în ferestri și lumina libertății, a izbândeii și iubirii de țară strălucia în ochii tuturor». Casele erau iluminate și ferestrele înflorite. Artiștii trupei teatrale și studenții purtau fez. Între orele 6-7 lumea năvăli în sala teatrului. Orchestra execută imnul turcesc care a fost repetat de 4 ori. Corul maghiar a cântat Hymnusul, apoi «Cântecul războinic» («Csatadal») al lui Huber Károly. S-a declamat o poezie a lui Emil Abrányi «A csatatér halottjai» («Morții războiului»), apoi alta de Szász Gerő. Orchestra a intonat «Marșul lui Rákóczy». Scena era împodobită cu steaguri turcești și ungurești.

După ce asistența își arătase bucuria în sonoritățile orchestrei, ale corului și ale declamațiunilor,

și manifesta vrăjmașia față de Români prin acte nedemne. Au început demonstrațiile de stradă. Lumea în desordine s-a adunat în fața Bazarului (astăzi Banca de Credit) de unde a luat itinerarul: Ursuline – Prefectură – Tribunal – Episcopia rom. cat. – Șirul canonicilor – Liceul real de Stat – Academia de Drept – Seminarul gr. cat. – Primăria – Internatul Sf. Iosif etc. Toate erau feeric luminate. În casa lui Grosz Adalbert în ferestri era un imens transparent care înfățișa

arderea Plevnei și silueta lui Osman Pașa. Românii n-aveau motive de frățietate ca să-și aprindă felinare în ferestri. Geamurile stinse au provocat urgența demonstranților. Au fost sparte ferestrele episcopiei greco-catolice, casa lui Nic. Borbola a fost stropită cu noroiu, ramele ferestrelor sfărâmate. Casa lui Nicolae Jiga, în care locuiau vicarul Andrei Papp, și a lui Nicolae Zigre a fost batjocorită în același chip.

³ Ziarul maghiar *Nagyvárad (Oradea Mare)*, nr. 216/1877.

Ziarele i-au scos vinovați pe Români, fiindcă n-au ținut seamă de sentimentele mulțimii”⁴...

Pe scurt, cine nu a binevoit în Oradea Mare să pună lumânări la ferestre pentru turcii care luptau împotriva românilor s-a trezit cu geamurile sparte – pagubă mare pe atunci!

Dacă acum Iosif Vulcan nu era încă mutat la Oradea Mare, la evenimentul următor va fi, iar relatarea sa poate fi considerată cea mai „caldă” în limba română, adică cea mai apropiată calendaristic de eveniment. La rubrica „Ce e nou?”, care începe la pagina 370 din *Familia* nr. 31 (1/13 august 1893), sub titlul *Sub sabia lui Damocle*, Vulcan scrie: „Adalbert Pituc, preot pensionat al diecesei de Oradea-mare, a publicat la Arad o broșură în limba maghiară, în care spune că dânsul a fost pensionat din cauza sentimentelor sale ungurești, căci episcopul Mihail Pavel și preoții săi sunt dacoromani cari au romanisat 24.000 de maghiari. Cuprinsul broșurei, adus la cunoștința publicului maghiar și discutat cu vehemență mai multe zile de către ziarele maghiare din Oradea-mare și Budapesta, a produs un rezultat pe care trebuie să-l condamne toți cei ce sunt capabili a cugeta liniștit și serios. Miercuri seara masele din Oradea-mare, cu o furie nemaipomenită, au spart fereștile episcopiei greco-catolice, a tuturor canonicilor români; apoi a pornit o goană cumplită asupra caselor românești și au spart și devastat fereștile seminarului gr. c. de băieți, ale internatului jigaian, ale consistoriului gr. or., ale preoților de ambele confesiuni și aproape ale tuturor advocaților și inteligenților români. Joi seara demonstrațiunile erau să se continue, însă miliția a patrulat toată noaptea și a împiedicat orice esces. Cu ocaziunea aceasta, câțiva inși s-au rănit și arestat. Drept încheiere, iată un episod din seara de miercuri, pe care îl traducem după ziarul *Nagyvárad* de aici: «O turmă de canalii a săvârșit o devastare grozavă la casa dlui Ioan Groza, directorul internatului St. Nicolae, din strada Kőfaragó, unde ei au început să sfărâme chiar perețele. Fereștile nimicite de tot, turma sălbatecă a pătruns prin fereastră și în odaie, sfărâmând cu desăvârșire ori aruncând în stradă obiectele aflate acolo, pe care le-au făcut țandări în uliță. Părintele Groza, spăriat de sgomotul înfricoșat, sărind și trecând iute gardul, s-a refugiat într-o grădină de furia masei sălbătice»⁵.

Apoi, pe ultima pagină (cu nr. 372), ultimele rânduri sunt ca un fel de *la închiderea ediției*, triste, deși figurează la rubrica de umor: „*Bursa oradană*. Prețul sticlei în Oradea-mare s’a urcat cu 50%; iar buna înțelegere a scăzut cu 100%”⁶. Din numărul următor al *Familiei* (nr. 32, 8/20 august), pe antepenultima pagină, la nota *Turburările din Oradea-mare*, Vulcan precizează că zilele tensionate s-au prelungit, casele românilor ajungând a fi păzite cu patrulare militare. „Așa petrecerăm aproape o săptămână – sub sabia lui Damocle”⁷, spune Iosif Vulcan în încheiere.

Teodor Neș consideră că „demonstrațiile Ungurilor din 8 august 1893 împotriva Românilor din Oradea constituiesc o ediție amplificată a vandalismelor din 1877”⁸. Și, la fel ca și în 1877, românii orădeni nu au nicio legătură cu faptele imputate decât etnia! În plus, acuzațiile aduse episcopului greco-catolic de Oradea erau complet false, respectivul continuând, de fapt, politica de obediență față de Budapesta. Nu de alta, dar avocatul orădean reformat Kereki Nagy Sándor descrisese în cartea *Țara Bihorului* (vol. 2, ediția 1885) situația de pe „moșia” lui Mihai Pavel. Făcând o vizită pe la seminarul greco-catolic orădean, cărturarul maghiar anunță că nu se poate vorbi de românizare „deoarece toți copiii care se jucau (în curte, n.n.) vorbeau ungurește, fără nicio excepție și nu am auzit niciun cuvânt românesc”. El demonstrează că „această instituție nu este una românizatoare, ci mai degrabă condusă de spiritul maghiarizării”, prin faptul că ea are „trei profesori și un pedagog maghiari, care nu știu românește niciun cuvânt”. Prin urmare, „este pe nedrept acuzată de dezmaghiarizare”. Kereki Nagy Sándor mai scrie și că românii care veneau din interiorul Transilva-

⁴ Teodor Neș, *Oameni din Bihor 1848-1918*, Tipografia Diecezană, Oradea, 1937, pp. 163-164.

⁵ Viorel Faur, *Presa românească din Crișana despre mișcarea memorandistă*, Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1996, pp. 74-75.

⁶ Periodicul *Familia* nr. 31, 1/13 august 1893, online:

http://dspace.bcucuj.ro/bitstream/123456789/3578/1/BCUCLUJ_FP_P68_1893_029_31.pdf

⁷ Periodicul *Familia* nr. 32, 8/20 august 1893, online:

http://dspace.bcucuj.ro/bitstream/123456789/3588/1/BCUCLUJ_FP_P68_1893_029_32.pdf

⁸ Teodor Neș, *op. cit.*, p. 172.

niei, la seminar, la școala de pedagogi, chiar dacă nu știau o boabă ungurește când soseau la Oradea, ne asigură că „vor deveni maghiari” până la terminarea studiilor...⁹.

Cu toate acestea, iată că nemulțumirea și ranchiuna unuia dintre „patrioții” care deserveau Biserica Greco-Catolică s-au transpus într-o broșură care susținea că nu maghiarii maghiarizează pe români, ci invers, maestrul acestui incredibil fapt fiind episcopul de Oradea Mare, Mihai Pavel. După relatarea lui Vulcan, să vedem și amănuntele consemnate de Teodor Neș:

„Întâmplatu-s-au faptele de groază în noaptea de 9-10 august 1893. Spre seara zilei de 9 august – scrie *Nagyvárad* – pe străzi se tălăzuiau oameni înarmați cu pari și lațuri. Mulțimea se adună în piața Sf. Ladislau (Unirii). În cofetăria de lângă episcopia rom. unită se îngrămădise o lume de doamne și domni eleganți, ca să privească din loje interesantul spectacol. La ora 9 se dete semnalul: «Jos cu trădătorul nemernic!» O piatră, urmată de grindină de pietri, sbură spre ferestrele reședinței. N-a rămas întreg un geam. Sunete stridente, țipete, șuerături, fluerături învolburau aierul. Primarul Rimler Carol cu poliția sosi în pas alergător. Mulțimea continuă asediul cu pietri. Se-ntonează «Szózat»-ul și «Kossuth nó tája». Reședința fu devastată.

După această ispravă mulțimea șerpui pe strada Teleki (Vasile Alexandru) la locuințele canonicilor. Casa canonicului Kővári fu atacată cu pietri. Ferestrele și pervazurile fură sfărâmate. În casa canonicului Sarcadi Tih. n-a rămas o mobilă neatinsă. Urmează marșul spre casa lui Nicolae Zigre. «Aici locuște marele maghiarofob!». În câteva secunde obloanele fură sfărâmate. Din casă se auziau fugă și țipete. De aici mulțimea s-a-ndreptat spre preparandia română unită. Toate cărămizile depozitate în stradă pentru construcție fură asvârlite în ferești: «Aici se fabrică trădătorii!»

«Sus la Seminar!». Mulțimea în pas alergător trecu în tropote podul Crișului, ducând cu sine pietri și cărămizi. În drum mai atacă casa canonicului Aug. Luran și a avocatului Florian Duma. Lui Coriolan Pop, delegat la conferința extraordinară de la Sibiu, îi făcură manifestație. «Jos cu Coriolan Pop!». «Să plece la Sibiu!». Gloata se-ntoarce din nou la episcopie. Rândurile ei sunt îngroșate de publicul care ieșea din teatru. Începură un nou atac contra reședinței. În 10 minute sfărâmară tot ce mai rămăsese. În aer se amestecară țipete și clinchete de geamuri sparte, se agitau lațuri. La ora 10.30 mulțimea îngrămădită în piața Sf. Ladislau cânta cântece patriotice.

Un nou svon. În cofetăria de lângă episcopie, avocatul român dr. I. Buna a declarat: «Și eu i-aș bate pe Ungurii!». Mulțimea alergă la casa lui Ioan Buna din strada Szilágyi Des. (Regele Carol). «Aici locuște omul care a strigat: *Păcat că răsare soarele asupra Ungariei!*». Au devastat tot, în casă și în afară de casă. Apoi iau pe rând casele lui Nic. Diamandi, I. Erdélyi, clădirile consistoriului ort. român, a lui dr. Demetriu Kiss din fața poștei și casa pensionarului I. Nistor. De aici s-au îndreptat spre Velența către biserica rom. ort., dar aici au fost opriți de husari¹⁰. Intervenția în forță devenise imperativă pentru că gloata încinsă planificase acum să pună foc, ceea ce putea afecta tot orașul, ca în 1836.

⁹ Doru Sicoe, *Oradea lui Iosif Vulcan*, în revista *Confluente literare*, ediția nr. 109 din 19 aprilie 2011, online: http://confluente.org/Oradea_lui_iosif_vulcan.html

¹⁰ Teodor Neș, *op. cit.*, pp. 174-176.

Violențele etnice de la Oradea Mare împotriva românilor, întâmplate într-o perioadă dualistă foarte propice pentru creșterea ungurească, merită o atenție aparte. Teroarea pe care trebuie s-o fi resimțit pașnicii români orădeni în cele două episoade a făcut mai mult decât toți pașii naționali de până atunci! Acum, de la copil la matur, de la bărbat la femeie, de la țăran la preot, de la negustor la intelectual, de la ortodox la greco-catolic, toți au realizat că sunt de fapt români și trebuie să-și ducă crucea cu cea mai mare demnitate de aici înainte, pentru că dușmanul e unul singur. Ura cu care atacatorii unguri s-au dezlănțuit asupra unor români absolut nevinovați în legătură cu motivele invocate a dus, în mod sigur, la apariția conștiinței naționale românești în case și familii unde ea poate nici nu a existat. Elementul psihologic, forțat în mod dramatic în astfel de zile, a făcut cât toată propaganda națională la un loc! O astfel de asumare dramatică a identității naționale amintește de nedreptul episod al japonezilor americani încarcerati în S. U. A. după atacul de la Pearl Harbour din 1941. Cei mai mulți dintre ei erau complet americanizați, mai ales tinerii. În lagărele lui Roosevelt, însă, au ajuns să-și asume complet identitatea japoneză, dată uitării până atunci... Din păcate, asemenea evenimente intense emoțional au fost scoase din cărțile de istorie de până acum, din motive greu de înțeles pentru români și care fac bine numai dușmanilor...

Declarația de la Oradea

Evenimente asemenea celor două pomenite anterior au marcat puternic comunitatea românească minoritară din Oradea, nefiind, deci, de mirare că următorul mare eveniment al luptei naționale românești are loc tocmai în acest oraș. O elită românească se dezvoltase aici, atât economic, cât și spiritual și politic. Iosif Vulcan revenise, în 1880, pe meleagurile natale, aducând cu el de la Budapesta revista românească al cărei părinte era. Numele de *Familia* fusese bine ales, el având „o dublă semnificație: năzuința de a se adresa fiecărei familii românești în parte și familiei mai mari, de fapt întregii națiuni, pe de altă parte”¹¹. Vulcan a reușit prin mijloace proprii să țină o revistă periodică până cu puțin înainte de moartea sa, adică vreme de peste 40 de ani! Entuziasmul lui trece și la noua generație, un exemplu fiind Lucreția Suci, debutată odinioară de Vulcan, care reușește să lanseze la Oradea, în 1897, propria revistă românească: *Foaia literară*. Mișcarea politică, activă și ea din 1905 încoace, fusese blocată de cruntul război ce începea în 1914 și avea să cuprindă și Regatul României.

Aurel Lazăr

Finalul Marelui Război dezmembra deja Austro-Ungaria, naționalitățile captive părăsind edificiul politic ce le încorsetase viitorul. În ziua de sâmbătă, 29 septembrie (stil vechi)/12 octombrie (stil nou) a anului 1918, deci cu o lună înainte de încheierea oficială a ostilităților pe frontul de vest, în casa avocatului Aurel Lazăr din Oradea Mare se adună o mână de patrioți români din Ungaria și Transilvania, care vor stabili viitorul drum istoric al românimii din aceste teritorii, elaborând o „declarație de autodeterminare”.

„Stegarul naționalismului intransigent”, după cum îl numea Teodor Neș, Aurel Lazăr se născuse la Oradea, în 17 august 1872. Aici își făcuse școala, inclusiv facultatea, la Academia de Drept. Studiile de drept le continuă în capitala Ungariei, ajungând avocat în 1897. Atâta școală în limba maghiară își pusese amprenta asupra lui. „Deși liceul maghiar a stricat puțin româneasca lui Aurel Lazăr, impunându-i un accent strein și expunându-l la frecvente greșeli de acord gramatical, sufletul lui s-a dezvoltat în climatul național din casa părintească și sentimentele sale au rămas neîntinate de influența mediului unguresc”, precizează Teodor Neș¹². Implicându-se, însă, din plin în viața Bisericii Ortodoxe (deputat sinodal, din 1897), în Partidul Național (ales în Comitetul Executiv, în 1905), în mișcarea culturală bihoreană (președinte al Societății Corale

¹¹ Claudia Doroftei, *Revista FAMILIA – o revistă de cultură (1864-1906)*, în revista *Familia*, nr. 2 (472), februarie 2005, Oradea, p. 103.

¹² Teodor Neș, *Oameni din Bihor 1848-1918*, Biblioteca Revistei *Familia*, Oradea, 2006, p. 531.

„Hilaria”, din anul 1907) și într-o seamă de grele procese cu conotații naționale, Aurel Lazăr ajunge un foarte bun orator și un lider carismatic, respectat, atât de prieteni, cât și de dușmani. După cum spune Neș, „a vădit calități excepționale de orator popular, avea o gamă variată de simțire, de la tânguirile minore și elegice la adresa trecutului de suferințe, până la accentele majore, războinice, prin care îndrumă la rezistență și violență; apoi stăpâna un vocabular ales din expresiuni și idiome bihorene pe care le înfira în fraze patetice, ori le depăna pe un glas monoton de povestitor bătrân și cuminte; locurile mai importante le sublinia cu gesturi lămuritoare; întrebuița trucuri electorale și regista scene care impresionau, încât Bihorul, cât a trăit el, a fost considerat aproape ca patrimoniul său personal politic”¹³.

Nu este, deci, de mirare că fruntașii Partidului Național Român, întruniți într-o ședință a Comitetului Executiv, se bucurau să-i fie oaspeți în Oradea Mare, un oraș luxos, al comercianților și arhitecților, important nod de cale ferată din Ungaria, unde, atât episcopul greco-catolic Demetriu Radu, cât și vicarul ortodox (Oradea nu avea voie pe atunci la episcopie ortodoxă, aparținând de Arad!) Roman R. Ciorogariu erau susținători ai mișcării naționale românești. „La conferința politică din Oradea au participat membri importanți din conducerea P. N. R., precum Teodor Mihali (vicepreședintele partidului), Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop, dr. Aurel Lazăr, dr. Ioan Ciordaș, Aurel Vlad și Vasile Suci. Au fost prezenți, ca invitați, Nicolae Ivan, Sever Dan, Gheorghe Crișan și Gheorghe Popovici (Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, p. 37). N-au putut lua parte la conferință, din motive obiective, importanți lideri politici, ca Iuliu Maniu (ofițer în armata austro-ungară) și Gheorghe Pop de Băsești (care era bolnav), președintele P.N.R.”¹⁴.

Un rol major avea să-l joace Alexandru Vaida-Voevod, acest prieten apropiat al lui Iuliu Maniu, un diplomat de elită, deputat în parlamentul ungar și viitorul prim-ministru al României Mari. El venise cu un text scris pe hârtie, anunțându-și colegii că vrea să-l citească personal în Parlamentul de la Budapesta. Dan Sever, secretar al Comitetului Executiv al P. N. R. și conducător al ziarului *Românul* din Ardeal, relatează ulterior că *„timp de două ore Vasile Goldiș a căutat diferite formule – Aurel Lazăr și cu mine nu aveam pasiunea formulelor –, dar toată osteneala era în zadar: tot declarația scurtă, concisă a domnului Vaida era mai bună. O singură modificare de importanță s-a făcut: pe când în textul domnului Vaida se vorbea de rupere de statul ungar, în textul domnului Goldiș ne-am oprit la libertatea ce ne luăm noi, națiunea română, de a ne hotărî asupra sorții noastre.*

Chiar dacă unii s-au grăbit s-o numească „declarație de independență”, inclusiv contemporanul Teodor Neș, rostul ei nu era acesta. Privită cu ochii de astăzi, „Declarația de la Oradea” apare ca un document cumpătat, dar ferm, fără excese de limbaj și expresii patriotarde, dovedind o deplină maturitate politică și juridică a celor implicați. Declarația se adresa, în limba maghiară, conducerii unui stat care încă exista și domina teritoriile locuite de români, stat al cărui viitor nu putea fi ghicit prea exact din speculațiile de la acel moment. Duritatea maximă stă în cuvintele: „Organul național al națiunii române din Ungaria și Ardeal nu recunoaște îndreptățirea acestui parlament și acestui guvern (ale Ungariei, n.n.) să se considere ca reprezentante ale națiunii române, ca să poată reprezenta la congresul general de pace interesele națiunii române din Ungaria și Ardeal, căci apărarea intereselor ei națiunea română o poate încredința numai unor factori designați de propria lor adunare națională (congres național)”¹⁵. Aspect subliniat, de pildă, de ziarul *Mișcarea*, de la Iași, pe prima pagină a numărului din 11 octombrie (24 octombrie) 1918¹⁶: „Românii de peste munți nu recunosc [...] nici parlamentului, nici guvernului ungar dreptul de a reprezenta națiunea română la Congresul

¹³ *Ibidem*, pp. 532-533.

¹⁴ Cornelia Romînașu, *Oradea – Oraș al Unirii din 1918* (I), în cotidianul județean *Crișana*, 3 decembrie 2017, Oradea, online: <https://www.crisana.ro/stiri/restituiri-24/oradea-oras-al-unirii-din-1918-160714.html>

¹⁵ Viorel Faur, *80 de ani de la adoptarea la Oradea a Declarației de Independență a românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș (12 octombrie 1918)*, Editura Universității din Oradea, 1998, p. 17.

¹⁶ România a adoptat oficial *stilul nou*, adică calendarul gregorian, pe baza Decretului publicat în Monitorul Oficial nr. 274, din 6 martie 1919, pp. 6.114-6.115, astfel că 1 aprilie a devenit 14 aprilie 1919.

de pace și nu primesc niciun fel de amestec în modul cum se va constitui această națiune”¹⁷.

*Pe temeiul dreptului fireesc, că fiecare națiune poate dispune, hotărât singură și liber de soarta ei – un drept care este acum recunoscut și de către guvernul ungar prin propunerea de armistițiu a monarhiei –, națiunea română din Ungaria și Ardeal dorește să se folosească de acest drept și reclamă (pretinde) în consecință și pentru ea dreptul ca, liberă de orice înrăurire străină, să hotărască singură (plasarea ei) așezarea ei printre națiunile libere, precum și stabilirea legăturii de coordonare a ei cu celelalte națiuni libere – se precizează în Declarație, cu referire directă la modernele principii susținute de președintele american. Imediat după citirea Declarației în plenumul Parlamentului de la Budapesta, în 18 octombrie, ziarul *The New York Times* din 19 octombrie 1918 scria că *Deputatul Vaida a făcut un înflăcărat elogiu al principiilor enunțate de președintele Wilson, care stabilesc o deplină egalitate între națiunile mari și mici și care, realizându-se, vor constitui cel mai mare eveniment*¹⁸.*

După Declarația de la Oradea, centrul mișcării naționale se mută pentru o vreme la Arad, Consiliul Național Român Central începându-și aici activitatea, pe 2 noiembrie 1918. De aici proveneau fruntașii cei mai de seamă ai Partidului Național Român, ale căror resurse materiale personale vor fi puse din plin în slujba efortului național care urma, la fel cum făcuseră și cei din Oradea Mare! Impresionanta adunare de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, era continuarea firească a Declarației sau, dacă vreți, punerea ei în operă. Biroul pe care s-a semnat celebra Declarație de la Oradea va fi dus, mai apoi, la Alba Iulia, ca obiect de muzeu. Transilvania și restul teritoriilor românești din Ungaria ajung, după Adunarea Națională, să aibă un guvern românesc provizoriu (Consiliul Dirigent), cu sediul la Sibiu, condus de Iuliu Maniu, cel care va însoți cuplul regal al României, câteva luni mai târziu, în vizita de preluare a noilor teritorii, începând chiar cu Oradea Mare.

Bibliografie

Călători străini despre Țările Române, volumul X, partea a II-a, Editura Academiei Române, București, 2001.

Borcea, Liviu; Gorun, Gheorghe (coordonatori), *Istoria orașului Oradea*, ediția a II-a, Editura Arca, Oradea, 2007.

Doroftei, Claudia, *Revista FAMILIA – o revistă de cultură (1864-1906)*, în revista *Familia*, nr. 2 (472), februarie 2005, Oradea.

Familia, nr. 31, Oradea Mare, 1/13 august 1893, periodic local, cu difuzare regională.

Familia, nr. 32, Oradea Mare, 8/20 august 1893, periodic local, cu difuzare regională.

Faur, Viorel, *80 de ani de la adoptarea la Oradea a Declarației de Independență a românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș (12 octombrie 1918)*, Editura Universității din Oradea, 1998.

Faur, Viorel, *Presa românească din Crișana despre mișcarea memorandistă*, Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1996.

Nagyvárad (Oradea Mare) nr. 216/1877, cotidian local de limbă maghiară.

Neș, Teodor, *Oameni din Bihor 1848-1918*, Tipografia Diecezană, Oradea, 1937; Ediția a II-a, Biblioteca Revistei *Familia*, Oradea, 2006.

Păcățian, V. Teodor, *Cartea de Aur sau luptele naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. VII, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1913.

Romînașu, Cornelia, *Oradea – Oraș al Unirii din 1918 (I-II)*, în cotidianul județean *Crișana*, 3-4 decembrie 2017, Oradea.

Sicoe, Doru, *Oradea lui Iosif Vulcan*, în revista *Confluente literare*, ediția nr. 109 din 19 aprilie 2011, online: http://confluente.org/Oradea_lui_iosif_vulcan.html

Vaida Voevod, Alexandru, *Memorii*, vol. III, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997.

Zainea, Ion, *Aurel Lazăr (1872-1930). Viața și activitatea*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1999.

¹⁷ Viorel Faur, *80 de ani...*, p. 31.

¹⁸ *Ibidem*, p. 32.

Între Chișinău și Oradea în primii ani de după o Unire slab gestionată

Doru SICOE
Oradea

Doru Sicoe

Anul acesta se împlinește un secol de când, prin adunarea cu aspect plebiscitar de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918 (18 noiembrie pe stil vechi), procesul de unire a teritoriilor locuite de români se putea finaliza. Evenimentul are loc, totuși, doar în 1919, după un război cu Ungaria și după grele tratative cu liderii Antantei, care ne reproșau ieșirea rușinoasă din război în 1917, soldată cu încheierea păcii cu Puterile Centrale – act ce anula practic înțelegerea anterioară intrării noastre în război. Privind coada rușinoasă de la pașapoarte, vizibilă inclusiv în acest an al Centenarului, la Oradea, precum și serviciul similar din Ungaria, absolut decent și la preț mult mai mic al actelor, ca istoric român am datoria de a fi critic, tocmai din responsabilitate față de destinul poporului greu încercat din care provin. La o sută de ani de la mărirea României și micirea Ungariei, țara mea are, to-

tuși, o situație inferioară țărilor vecine. Așa se face că vă propun mai jos un alt fel de abordare despre marea noastră Unire și slaba pregătire a elitei românești pentru acest eveniment epocal.

Merită readusă în fața cititorilor o carte din 1925, cu impresii de călătorie din proaspăt înfăptuita Românie Mare, a unui academician român și universitar moldovean care a scris mult despre România, dar și despre o seamă de alte țări. Este tatăl mai celebrei Sanda Marin¹, autoare a unei renumite cărți de bucate, apărută prima dată în anul 1936 și apoi în nenumărate ediții. Vorbim, deci, de omul de știință și de cultură, dar și de politicianul Ion Simionescu, care în perioada 1941-1944 este și președinte al Academiei Române. Volumul se numește *Orașe din România* și prima ediție a apărut la Editura Cartea Românească din București, în 1925, în timp ce a doua ediție apare în 1929. El cuprinde prezentarea pe scurt a 72 de orașe, acordând fiecăruia trei-patru pagini.

Prefața, numită „Drept introducere” și datată „Iași, februarie 1925”², conține precizarea că „fiecare capitol e mai mult o schiță, impresiuni fugitive, scrise ca foiletoane la ziarul *Vieitorul*”. O viitoare cercetare a acestui ziar, de până la sfârșitul anului 1924, ar putea furniza, deci, data corectă la care autorul a fost în fiecare oraș prezentat în paginile cărții.

În ceea ce-l privește pe autor, avem de-a face cu un intelectual de elită din vechea generație, cea de după cucerirea independenței din 1878, pentru care marele vis național era înfăptuirea României în granițele Daciei lui Burebista, lucru care s-a și întâmplat în timpul ei. Cât de pregătită era, însă, acea generație a elitei românești să preia teritoriul Ardealului, Banatului, Parțiumului, Maramureșului, Bucovinei și Basarabiei, teritorii cu o cultură multietnică, pluriconfesională și o situație net diferită de a României Mici, putem să ne dăm seama din aceste sincere note de călătorie. Absența unui plan realist de integrare a acestor teritorii în cel al României mărite apare imediat ca o dureroasă realitate, evenimentul surprinzându-i pe academicienii români, complet nepregătiți și incapabili să pună la punct o strategie de valorificare a marii diversități din noile teritorii într-o binele întregii României Mari. Și asta mai ales că, în aceste teritorii noi, în toată perioada interbelică „românii majoritari, în ansamblu, rămân minoritari în orașe”³.

¹ Cecilia Maria Zapan, numele real, după căsătorie.

² I. Simionescu, *Orașe din România*, Editura Cartea Românească, București, 1925, p. 6.

³ Lucian Boia, *Cum s-a românizat România*, Editura Humanitas, București, 2015, p. 55.

Surprinzător, superioritatea ardelenescă uimea, înțepa, enerva, nemulțumea. Minoritarii, chiar dacă „și-au pierdut primatul politic, au rămas în continuare mai bine situați în genere decât românii în plan economic și chiar cultural”⁴. Coleg moldovean mai mare cu doi ani decât Simionescu, Nicolae Iorga, ajungând prim-ministru în perioada Marii Crize Economice, dovedește că atitudinea deficitară a elitei românești, „ciocoistă”, cum s-ar putea spune, era prezentă la cel mai înalt nivel chiar și la peste un deceniu după Unire! Aflat la Timișoara cu regele Carol al II-lea, în 1931 „Nicolae Iorga a vizitat atunci mai multe locuri, printre care și Universitatea Politehnică. Fiind o perioadă de criză economică, neobișnuit cu stilul de viață occidental de la Timișoara, Iorga a izbucnit: *Ce cămin, acesta e un palat. E o nebunie luxul acesta*, spunea despre internatul Universității Politehnice. Iar la vizitarea cantinei a exclamat: *E o nebunie acest lux. Am vizitat toate universitățile din America, așa ceva nu am mai văzut. Tot ciocoismul nostru cultural este întruchipat în aceste clădiri*”⁵. Cu ocazia acestei vizite, „a decis să confişte automobilul Lincoln cu care a fost plimbat prin Timișoara. Prim-ministrul a rechiziționat mașina pentru Guvern”⁶, deși timișorenii investiseră o foarte mare sumă de bani pentru a cumpăra această mașină care să-i ducă tocmai pe oaspeții de vază ai orașului. Și cine vorbea de „ciocoism”, cu o neobrăzare și-o trufie nedemne de un adevărat om de stat!... Nu este de mirare, deci, că vestitul inventator ardelean Traian Vuia, într-o scrisoare din 11 aprilie 1922, preciza că cei de peste Carpați „au un fond moral inferior”... Tot el „traduce” secretul comportamentului regățenesc de după Unire: „Când, în 1917 și 1918, prin forța împrejurărilor și neîmpins de nicio ambițiune personală, am fost silit să mă ocup de prepararea Unirei noastre, a trebuit să văd vârful urechilor lor (ale politicianilor din Vechiul Regat, n.n.). Ei nu admiteau nici măcar termenul *unire*. Baza anexării după dâșii trebuia să fie sacrificiul adus de Vechiul Regat prin participarea lui în războiul european. Raționamentul lor ducea drept la aceea ce dreptul internațional numește *droit de conquête*... Și într-adevăr, Unirea s-a făcut pe această bază”.

Că regățenii se comportau ca niște cuceritori, nu ca niște români de elită, reiese și dintr-un abuz istorisit de un istoric și academician renumit. E vorba de Constantin Daicoviciu: „În momentul unirii cu țara, în Lugoj, ca peste tot în Ardeal și Banat, s-a efectuat schimbul de administrații. Astfel, sosit din București, noul director al poștei din Lugoj, *regățean* get-beget, și-a vizitat instituția, iar la sfârșit, privind încă o dată cu atenție în jur, a exclamat: frumoase perdele, să mi le aduceți acasă! Și așa mi-am dat seama care e diferența între administrația austro-ungară și cea românească”⁸.

Revenind la Ion Simionescu, observăm că folosește de multe ori cuvântul „înstrăinat” atunci când descrie orașele, referindu-se la dominarea etnică neromânească a acestora. Despre acest aspect, istoricul Lucian Boia a scris, relativ recent, chiar un volum: *Cum s-a românizat România*⁹, din care aflăm că inclusiv orașele României Mici erau dominate de o diversitate etnică ce pare azi incredibilă. Trebuie să acceptăm că orașele nu erau o expresie a civilizației românești de până atunci...

⁴ *Ibidem*.

⁵ Stefan Both, *Cum a confiscat Nicolae Iorga, prim-ministru al României, Lincolnul timișorenilor în anul 1931*, în cotidianul *Adevărul*, 21 ianuarie 2015, online: http://adevarul.ro/locale/timisoara/cum-confiscat-nicolae-iorga-primul-ministru-romaniei-lincolnul-timisoarenilor-anul-1931-1_54bed16b448e03c0fdcb5120/index.html

⁶ *Ibidem*.

⁷ Stefan Both, *Traian Vuia despre Marea Unire: „Toată Unirea s-a redus la un gest pur teatral, pe care ciocoii din Vechiul Regat l-au primit cu zâmbet”* în cotidianul *Adevărul*, 1 decembrie 2012, online: http://adevarul.ro/locale/timisoara/traian-vuia-despre-marea-unire-toata-unirea-s-a-reduc-gest-pur-teatral-ciocoii-vechiul-regat-l-au-primit-zambet-1_50b9ee77c42d5a663acfd09/index.html

⁸ Stefan Both, *Istoricul Daicoviciu, despre ciocoismul unor funcționari regățeni aduși în Banat după Marea Unire: „Frumoase perdele, să mi le aduceți acasă!”* în cotidianul *Adevărul*, 23 ianuarie 2015, online: http://adevarul.ro/locale/timisoara/renumitulistoric-constantin-daicoviciu-despre-ciocoismul-functionari-veniti-banat-marea-unire-frumoase-perdele-aduceti-acasa-1_54c2aeb6448e03c0fde52f25/index.html

⁹ Lucian Boia, *Cum s-a românizat România*, Editura Humanitas, București, 2015; ediția a 2-a: 2018.

Avem, deci, pentru acea perioadă, o stare de spirit complet diferită față de cea promovată de istoria oficială de până acum, iar volumul academicianului Simionescu nu face decât, în ciuda patriotismului autorului, să ridice semne de întrebare pentru noi, cei de azi, obișnuiți cu „spiritul european” ca mod de viață.

„Abia auzeam câteva vorbe românești între cei nepofțiți, veniți de peste Prut”...

Cel mai bine este să pornim cu Chișinăul¹⁰, capitala Moldovei țariste care, făcând parte anterior dintr-un stat înapoiat social, politic și economic, enerva nu atât prin nivelul de trai scăzut, cât prin rusificarea de până atunci a românilor și statutul de inferiori ce le fusese rezervat de puterea rusească.

„Orașul e complet înstrăinat. După harta etnografică a lui Nour, nu mai puțin de 13 soiuri de neamuri îl forma, în proporții variate. Evreii domină, chemați prin înlesniri mari, din lăuntrul Rusiei. Între pogromuri și Basarabia, ei au ales pe aceasta din urmă. Se dau 32 de sinagogi față de cele 18 biserici ortodoxe”.

Inițial, autorul se lasă sedus de unele asemănări dintre Chișinău și Iași, afirmând chiar: „Chișinăul, văzut de pe drumul Orheiului, e oglinda Iașului privit de pe Galata. Până și Bâcul molatec aduce aminte de Bahluiul plin de broaște”. Diferența e dată, însă, imediat de așezarea străzilor, moștenire veche medievală, la Iași, pe când „Chișinăul, dimpotrivă, are un plan american, înfăptuit însă într-un spațiu larg. Prin aceasta își arată tinerețea. E făcut după poruncă, ca și linia, dreaptă ca o sfoară întinsă, dintre Petrograd și Moscova”. Aceasta este prima „aromă” a stăpânirii țariste, care a dominat Moldova de la Petrograd, fosta capitală rusă de până la Lenin. Fusese, de fapt, completăm noi, Sankt Petersburg până în 1914, iar din 1924 din Petrograd ajunge Leningrad, denumire ce va rămâne până în 1991. Lărgimea străzilor este un alt element care atrage atenția, artera principală fiind „lată de două ori, chiar de trei ori cât bulevardurile Bucureștiului”! Desigur, străzile late permit deplasări de trupe mai rapid, am observa noi... Lărgimea și spațiile largi, care fac ca clădirile monumentale să pară mici, vin cu un efect secundar nedorit: iluminatul stradal la ceas de noapte este foarte deficitar.

„N-am putut încă să-mi scot din minte impresia de taină, de rigiditate, ce mi-au lăsat-o clădirile din Chișinău”, constată cu amar Ion Simionescu. Mergând printre casele „mai scunde ca niște cutiuțe” și care „toate poartă același tipar”, el are o revelație privitoare la „umbra vremurilor de teroare” ce fusese sistemul totalitar rusesc: „Îmi făcură (casele scunde, n.n.) impresia omului ascuns, concentrat în sine, pe a cărui față, mască rigidă, nu prinzi nici veselia, nici sinceritatea, nici mânia ori zbuciumul sufletesc”. Iată, deci, că „omul nou”, de tip sovietic, cum îl vom ști noi, era, de fapt, creația regimului țarist, malefic pentru mentalitatea supușilor. Ocupația sovietică a României, începută în 1944, va implementa și la noi acest tip de om...

¹⁰ I. Simionescu, *Orașe din România*, Editura Cartea Românească, București, 1925, pp. 84-87.

Rusificarea s-a făcut la Chișinău prin aducerea de populație străină, căreia i se asigura dominația economică și intelectuală în limba rusă, oficială. „Pentru acești nou veniți, care trebuiau să dea tiparul rusesc unei provincii moldovenești, s-au clădit monumentalele școli. Liceele sunt adevărate palate cu capele spațioase, numai icoane. În schimb, școlile primare sunt așa de ascunse, încât trebuiesc descoperite. Cele dintâi erau hărăzite puternicilor; în cele din urmă ar fi putut străbate și băștinașii, țiganii lui Pușkin. Orașul era clădit doar pentru dominatori, pentru cei mlădioși, pentru toți care socoteau limba moldovenească numai ca a pariei”.

Cu toate acestea, românii moldoveni dovedeau un „caracter etnic prea tenace”, rusificarea prinzând numai în urban. „Limba străină a prins atât de adânc în casele chiar ale moldovenilor, încât azi e greu să fie pe deplin înlocuită. O auzi în intimitatea familiilor cu nume get-beget românești, ca și a celorla cu rol politic și național însemnat. Se înțelege că nu poate fi ștearsă ușor o intensă și metodică activitate de decenii, cu o prea domoală și șovăielnică acțiune de câțiva ani”.

Inima-i mai crește academicianului nostru după ce „pavajul de piatră a încetat și i-a luat locul lutul, pavajul natural, uscat numai cât e soare”. Aici ajunsese, de fapt, „în vechiul Chișinău moldovenesc, lăsat spre periferie”. În casele sărăcăcioase, „acoperite cu stuf, strălucitoare în îmbrăcămintea lor de var, s-a păstrat, cu toată temnița ce-și arăta capul, sufletul întreg, curat, al moldoveanului răbdător, toată înțelepciunea strămoșească, ca și dulcele grai românesc, neprihănit, de pe vremea bătrânilor cronicari”. Autorul încheie cu constatarea: „Chișinăul, orașul silnic înstrăinat, este împresurat de Basarabia veche, rămasă ca pe vremea de acum sute de ani în urmă” – o recunoaștere tristă a mării rămăneri în urmă a acestui teritoriu.

Fiind vorba de un academician al României, avem pretenția de la Ion Simionescu de a fi bine și la zi informat; la curent cu pulsul Bucureștiului. Ceea ce se observă, însă, în cazul capitalei basarabene este absența unei strategii naționale, ferme și eficiente, de preluare a acestui teritoriului rusificat și înapoiat. De pildă, aflat și la Cetatea Albă, academicianului i se cere imperativ de către directorul liceului de acolo: „Cărți, cărți. Trimiteți-ne cărți, pentru că încep a fi întrebate (cerute, n.n.). Altfel, fără să vrea, va trebui să deschidă din nou ușile ferecate ale bibliotecii școlii, plină numai cu cărți de pe vremea pe care noi am dori să fie uitată”¹¹...

Basarabia ajunge în perioada interbelică un fel de Siberie românească, unde sunt trimiși funcționarii cei mai slabi, mai indisciplinați și mai corupți, ca pedeapsă pentru vinile lor de „acasă”. O „strategie” cum nu se poate mai josnică față de sentimentul național și mai perdantă pentru viitor. Înainte de pierderea Transilvaniei de Nord, în 1940 vom pierde mai întâi Basarabia...

„Nu e de ajuns să schimbăm numele din Nagyvárad în Oradea Mare”...

Capitala Parțiumului, de după căderea Ungariei sub turci, a fost Oradea Mare. A ajuns „Mare” chiar atunci, în 1557, când Dieta de la Turda hotărăște unificarea Oradiei sub un singur jude¹². În 1925, când apare volumul *Orașele României*, Oradea Mare avea să redevină Oradea, în

¹¹ *Ibidem*, p. 83.

¹² Liviu Borcea, Gheorghe Gorun (coordonatori), *Istoria orașului Oradea*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Arca, Oradea, 2007, p. 206.

urma decretului regelui Ferdinand privitor la municipii.

Ion Simionescu folosește epitetul „poarta de intrare în Ardeal” (poarta de vest, n.n.), cum ajunsese să fie numită Oradea după ce Transilvania devenise principat autonom sub suzeranitate turcească, înglobând și acest oraș cu puternica ei cetate. Acum, după trasarea noilor granițe, redobânda, practic, acea valoare medievală de „poartă”, observăm noi.

„Orașul e situat la îmbinarea celor două neamuri veșnic în luptă”, precizează autorul privitor la harta etnică româno-maghiară. Situația fusese observată chiar mai demult, de către un călător britanic, Robert Townson, în 1793¹³. Dar, „orașul e aproape cu totul înstrăinat, după cum e și natural. Din cei 72.000 de locuitori, majoritatea sunt evrei (27.000), tot pe atâta unguri (20.000) și o slabă minoritate români (8.000)”¹⁴. „Românii sunt puțini, măcar că de jur-împrejur satele sunt aproape în întregime românești. Oradea fiind cetate de apărare, dar și de înaintare a maghiarismului către inima Ardealului, românii nu prea erau doriți. Era locul de adunare a militarimii, a administrației și a negoțului; pentru români era loc mai restrâns. De aceea acum e o cetate de recucerit”, spune Simionescu. Din păcate, însă, în ciuda „luminiței” care fusese odinioară Iosif Vulcan cu *Familia* lui, românii de aici nu stau prea bine cu spiritul național: „Mă aflam pe acolo în Ziua Eroilor, zi sfântă pentru toți românii. Era pomenirea sutelor de mii de vieți tinere jertfite pentru ca granița să ajungă aproape de Tisa. În fața morții pentru un ideal, orice dezbinări amuțesc. La Te Deum lume puțină. Dacă n-ar fi fost câteva persoane oficiale și, mai ales, ofițerii care au venit să-și încline capul în amintirea fraților lor de arme, care odihnesc de veci și prin partea locului, catedrala ar fi fost goală, deși în față, în piață, forfotea lumea, în mare parte români din satele vecine. Dacă până în sufletul lor nu putuse încă pătrunde valoarea jertfei, mai dureroasă era abținerea acelor care, poate, au dorit-o odată”¹⁵. Din păcate, autorul nu observă că orașul era tratat ca teritoriu ocupat, în care românii localnici nu erau preferați în posturile administrative, făcându-se loc „pilelor” de la București. Apoi, raportul etnic avea să se schimbe în favoarea românilor abia la mijlocul deceniului opt al secolului trecut, în plină epocă a comunismului..

Simionescu recunoaște, cu jumătate de gură, că „Oradea Mare e ținută drept cel mai frumos oraș de dincolo de Carpați, deși pretențiunea clădirilor mai mari, ca și diversitatea lor arhitectonică, face mai degrabă impresia de artificialitate și parvenire”¹⁶, fiind chiar socotit „o miniatură a Budapestei”! Această bogăție și strălucire, rezultată din hărnicia și inteligența orădenilor – inclusiv aromâni! –, zgârie retina vizitatorului de peste munți, care numește Oradea, oarecum cu dispreț regățenesc, „orașul tihnit al burghezilor îndestulați”. Dar, la această „îndestulare” și „parvenire” se poate ajunge, la o adică, printr-o mentalitate constructivă și o muncă tenace,

¹³ Robert Townson, *Travels in Hungary, With a Short Account of Vienna in the Year 1793*, G. G. and J. Robinson, Londra, 1797, p. 252, volum disponibil online pe Google Books sau, parțial, în *Călători străini despre țările române*, vol. X, partea a II-a, Editura Academiei Române, București, 2001, p. 1177.

¹⁴ I. Simionescu, *Orașe din România*, Editura Cartea Românească, București, 1925, p. 189.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 189-190.

¹⁶ *Ibidem*, p. 189.

apreciem noi, după ce aflăm că la piața din centru „până și cojile de pâine, uscate, strânse de prin preajma crâșmelor, sunt adunate în grămăjoare, spre vânzare”. Dotările existente în oraș provoacă uimire: „În mijlocul unui parc se înalță Școala Cadeților (noul sediu al Muzeului Țării Crișurilor de azi, n.n.), dar mai ales pavilioanele cochete ocupate de școala de jandarmi. Tot ce este mai modern în instalare, aici se poate cerceta. Pavilionul băii ar putea servi de model, iar bucătăria, cu cazanele încălzite cu abur, pare că e o instalație curată dintr-o sală de mașini”. După cum am văzut, Iorga avea să fie mult mai direct: „E o nebunie acest lux!”...

Academicianul își începuse, de fapt, vizitarea orașului cu o panoramă a lui de pe Dealul Calvarului (azi „alunecatul” Ciuperca), folosit și acum pentru acest scop. Califică greșit mărețele

edificii catolice ca fiind renescentiste, nu baroce, o greșală oarecum de înțeles din moment ce România Mică, în care se formase academicianul Simionescu, nu fusese „afectată” de aceste stiluri ale Occidentului. Oradea are mult baroc, însă segmentul renascentist este reprezentat doar de cetate și interiorul ei, restul fiind distrus de războaie și cutremure, inclusiv romanicul și goticul. Ilustrul vizitator re-

marcă strada principală care „e a magazinelor pline de mărfuri” și pe care, adăugăm noi, cu doar câțiva ani în urmă se plimbase Lucian Blaga, aflat în refugiu, ca student la teologie, în anii războiului¹⁷. Prin precizarea că hotelurile sunt scumpe, deducem că augustul turist a stat la Oradea cel puțin o zi și o noapte, înainte de a pleca mai departe.

Ion Simionescu este impresionat de „muta rezistență în toate a stăpânilor de ieri (a ungarilor, n.n.). Speranța în ziua de mâine îi face mai recalcitranți, mai uniți, mai îndârjiți”. Sesi-zează în mod corect și într-un spirit european că, în ceea ce-i privește pe români, „rolul mare e al școlilor și al culturii, deocamdată”, maghiarii oferind la o adică un bun model cu teatrul, „în care încă mai joacă, aproape întruna, trupa ungurească”. Din păcate, în perioada interbelică, teatrul românesc la Oradea a fost foarte greu de pus pe picioare, efortul eșuând în cele din urmă.

Interesant este că tocmai el, care vorbise de artificialitate în aspectul orașului, remarcă artificialitatea măsurilor autorităților de românizare a Oradiei: „E nevoie de energie, vădită energie. Nu spre a teroriza, ci spre a construi. Cu paleative și artificialități ne arătăm slăbiciunea. Botezând o stradă principală cu numele lui N. Iorga sau alt român de seamă, n-am îndreptat lucrurile. La capătul străzii este placa mare pe care stă scris strada N. Iorga, dar și Iorga Miklós Utca, iar la fiecare poartă, tot vechea numire Hlatky Endre Utca stă scris. Poștașul pe aceasta o știe, iar corespondența se trimite la această veche numire. Nu e de ajuns să schimbăm numele din Nagyvárad în Oradea-Mare. Trebuie toate eforturile pentru ca ea să devie centrul de apărare împotriva pusteii”. Așa se încheie relatarea despre Oradea a lui Ion Simionescu, una care demonstrează, o dată în plus, că, la nivel de Academie, nu se elaborase niciun plan de preluare elegantă, corectă și eficientă a orașelor proaspăt intrate în granițele României Mari.

Mai mult, la puțin timp după această relatare, Bucureștiul are nefericita inițiativă de a organiza la Oradea un congres al studenților ortodocși. Astfel, în decembrie 1927, circa 5.000 de tineri „români verzi” iau cu asalt orașul, congresul ținându-se într-o atmosferă antimaghiară și

¹⁷ Ovidiu Drimba, *Lucian Blaga, student la Oradea*, în „Oradea – istorie și actualitate”, nr. 1/2017, pp. 125-128.

antisemită incendiară¹⁸, în clădirea teatrului municipal, în care încăpeau doar o mie de oameni. Congresul se încheie cu o devastare de răsunet a obiectivelor evreiești din oraș: magazine centrale, sinagogi, hoteluri, tipografii, redacții de ziare etc. Corecțiile fizice, prezente și ele, nu duc însă, din fericire, și la crime, deși nu a fost departe... Ca să-l parafrazăm pe academicianul Simionescu, într-adevăr, s-a dat dovadă de „vădită energie”, nu de „slăbiciune”, dar în loc de „a construi” ceva, s-a apelat întâi la „teroare”. Prin urmare, putem înțelege acum mai ușor entuziasmul de nedescris al ungarilor și evreilor maghiari care, în 6 septembrie 1940, l-au primit, cu un covor de flori, la Oradea, pe amiralul Horthy, dictatorul Ungariei, ce tocmai prelua teritoriile cedate prin Dictatul de la Viena, în 30 august...

Concluzii

Anii de după 1989 au adus cu ei libertatea de gândire și interpretare a faptelor istorice, adică posibilitatea de a trăi în adevăr, ca să-l cităm pe Vaclav Havel. Constatăm, mai nou, cercețând arhivele, că festivismul creat în jurul unificării românești de la finalul Primului Război Mondial nu corespunde neapărat cu realitatea, în inventarea lui prevalând mai ales interesul politic al Bucureștiului asupra evenimentului. Lucian Boia observă, la rândul lui, că „cel mai bun mijloc de a evita problemele delicate este, evident, acela de a nu vorbi deloc despre ele”¹⁹...

Unirea a adus cu sine o serie de probleme neașteptate, pentru gestionarea cărora nu existau planuri de acțiune. Diversitatea etnică și religioasă, multiculturalitatea și progresul unor orașe față de altele compuneau o Românie eterogenă, greu de mulțumit și de strunit, cu multe orgolii și multe așteptări. Ce e mai grav, nici la 12 ani de la marele eveniment al Unirii nu se elaborează încă un „manual” de lucru pentru clasa politică de la București. Abuzul fanariot al premierului Iorga, care le confiscă timișorenilor limuzina pentru transportul oaspeților, este cel mai bun argument. Mai erau doar 9 ani până la dramaticul moment al sfărtecării României Mari, iar clasa politică românească dovedea că nu înțelegea corect situația țării și cetățenilor ei. Administrația românească se arăta ca fiind una coruptă și slab pregătită, aspect care i-a îndepărtat pe cetățeni și i-a făcut să nu mai respecte statul, acum unul românesc. Situația seamănă mult cu cea de azi... Adevărata dramă este, însă, că, la fel ca azi, elitele adunate sub cupola Academiei n-aveau soluții; nimeni nu era pe măsura situației! În consecință, Unirea a fost un mare noroc istoric, cum bine observa regretatul istoric Neagu Djuvara, noroc pe care, însă, nu am știut să-l gestionăm onorabil...

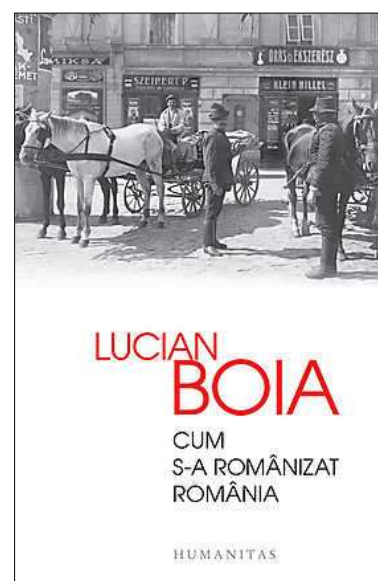
Bibliografie

Boia, Lucian, *Cum s-a românizat România*, ediția a II-a, Editura Humanitas, București, 2018.

Borcea, Liviu; Gorun, Gheorghe (coordonatori), *Istoria orașului Oradea*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Arca, Oradea, 2007.

Both, Stefan, *Cum a confiscat Nicolae Iorga, prim-ministru al României, Lincolnul timișorenilor în anul 1931*, în cotidianul *Adevărul*, 21 ianuarie 2015, online: http://adevarul.ro/locale/timisoara/cum-confiscat-nicolae-iorga-primul-ministru-romaniei-lincolnul-timisorenilor-anul-1931-1_54bed16b448e03c0fdb5120/index.html

Both, Stefan, *Istoricul Daicovicu, despre ciocoismul unor funcțio-*

¹⁸ Lucian Nastasă-Kovács, *Pogromul itinerant sau decembrie antisemit – Oradea, 1927*, Editura Curtea Veche, București, 2014.

¹⁹ Lucian Boia, *op. cit.*, p. 57.

nari regăteni aduși în Banat după Marea Unire: „Frumoase perdele, să mi le aduceți acasă!”, în cotidianul *Adevărul*, 23 ianuarie 2015, online: http://adevarul.ro/locale/timisoara/renumitulistoric-constantin-daicoviciu-despre-ciocoismul-functionari-veniti-banat-marea-unire-frumoase-perdele-aduceți-acasa-1_54c2aeb6448e03c0fde52f25/index.html

Both, Stefan, *Traian Vuia despre Marea Unire: „Toată Unirea s-a redus la un gest pur teatral, pe care ciocoii din Vechiul Regat l-au primit cu zâmbet”*, în cotidianul *Adevărul*, 1 decembrie 2012, online: http://adevarul.ro/locale/timisoara/traian-vuia-despre-marea-unire-toata-unirea-s-a-redus-gest-pur-teatral-ciocoii-vechiul-regat-l-au-primit-zambet-1_50b9eef77c42d5a663acfd09/index.html

Cernovodeanu, Paul (redactor responsabil), *Călători străini despre țările române*, vol. X, partea a II-a, Editura Academiei Române, București, 2001.

Drimba, Ovidiu, *Lucian Blaga, student la Oradea*, în *Oradea – istorie și actualitate*, nr. 1/2017, Editura Duran's, Oradea, 2017, pp. 125-128.

Ion Simionescu, pagină pe „Enciclopedia României”, online: http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Ion_Simionescu

Ion Th. Simionescu, pagină „Wikipedia”, online: https://ro.wikipedia.org/wiki/Ion_Th._Simionescu

Nastasă-Kovács, Lucian, *Pogromul itinerant sau decembrie antisemit – Oradea, 1927*, Editura Curtea Veche, București, 2014.

Simionescu, Ion, *Orașe din România*, Editura Cartea Românească, București, 1925.

Townson, Robert, *Travels in Hungary. With a Short Account of Vienna in the Year 1793*, G. G. and J. Robinson, Londra, 1797, volum disponibil online pe Google Books.

Turculeț, Ilie, *Geologi și Destine*, Editura Junimea, Iași, 2007, pp. 26-40.

Clădirea seminarului Teologic din Chișinău în 1813 de Mitropolitul Gavriil Bămulescu-Bodoni

O povestire de demult. Domnia și moartea lui Ștefan-Vodă Tomșa

Dr. Ștefan GRIGORESCU
Urziceni

„Iară a doao zi dimineată, după sfatul ce sfătuisă boierii și uciseră pre acei nemți ai lui Dispot-Vodă, cu toții rădicară domn pre Tomșa hatmanul și-i puseră nume Ștefan Vodă”. Astfel consemna cronicarul Grigore Ureche¹ începutul domniei fostului hatman Tomșa, devenit pentru câteva luni, între august 1563 și martie 1564, domn al Țării Moldovei sub numele de Ștefan-Vodă și intrat în istorie ca Ștefan Tomșa I-ul. Efemeră, domnia acestui Tomșa-Vodă a început sângeros și s-a terminat la fel.

Despre acest personaj al istoriei Moldovei secolului al XVI-lea, *Cronica moldo-polonă* consemna că era de baștină din ținutul Orheiului², probabil la origine din neam de răzeși îmboierți. Ori-cum, sub domnia lui Despot-Vodă se număra printre marii boieri ai Moldovei și ținea dregătoria de hatman, adică de conducător al oștirii, imediat după voievod. *Letopisețul lui Așzarie* îl zugrăvea numai în cuvinte de laudă: „Frumos la înfățișare, viteaz, cu mâini puternice și piept vârtos, cu suflet îndrăzneț”³. Chipul său nu s-a păstrat în vreo biserică și pentru că nu a cîtorit vreuna ca boier sau domn. Oștean de meserie, era desigur un viteaz al vremii sale, dacă ar fi de socotit numai bătăliile pe care le-a purtat în scurta sa domnie, cu lefegiii lui Despot, cu polonii lui Wiszniowiecki, cu muntenii lui Petru cel Tânăr și cu turcii lui Alexandru Lăpușneanu.

La o jumătate de secol după moartea lui Ștefan cel Mare, luptele pentru tronul Moldovei, între coborâtori de domni și pretinși descendenți, susținuți de grupările boierești, au fost complicate de implicările Porții Otomane, care-și impusese dominația asupra Țărilor Române după expediția lui Soliman Magnificul din anul 1538. Se adăugau amestecul Poloniei și chiar al Imperiului Romano-German, care avea interese până în Transilvania. „Între turburatele aceste vremi ce avea moldovenii”, cum scria cronicarul muntean Constantin Căpitanul Filipescu, a urcat pe tronul Moldovei un aventurier originar din Samos, pretins descendent din principii greci și la fel de pretinsă rudă a Doamnei Elena, soția lui Petru Rareș. Domnia lui Iacob Heraclid Despot, zis Ioan-Vodă și mai mult reținut drept Despot-Vodă (1561-1563), a venit după cea a sângerosului Alexandru Lăpușneanu și a fost la început bine primită de moldoveni. Despot-Vodă, care se vedea drept „restaurator al Daciei”, a bătut monedă după model german și polon, a adus învățați din Apus, a întemeiat Școala latină de la Cotnari, a introdus ostași cu leafă în oastea Moldovei. A încercat să păstreze relațiile bune cu Polonia și cu Imperiul Otoman și a trimis solii de alianță în Imperiul Romano-German, unde trăise multă vreme și de unde spera la ajutorul împăratului Ferdinand de Habsburg. Dările grele pe care le-a impus, precum și confiscările de odoare din biserici și mănăstiri, făcute pentru a-și ține curtea și lefegii, precum și pentru a bate monede, i-au atras nemulțumirea poporului și îndeosebi a vlădicilor (mitropolit și episcopi ortodocși), care au adus de partea lor și pe marii boieri.

Letopisețul lui Așzarie, scris de un contemporan al evenimentelor, prezintă domnia lui Despot-Vodă astfel: „Căpătând stăpânirea deplină, la început se arăta blând și vrăjmaș nedreptății, dar cu încetul începu să-și arate veninul ascuns și rău, pe care îl avea în inimă și se dete la nedreptăți și asupra pe oameni cu dări grele și de săraci nu avea milă și ura obiceiurile creștinești ale preavoslaviei și ținea pe lângă sine sfetnici de altă lege, luterani urăți de Dumnezeu, a căror învățătură o împărțășia și dânsul; pe rugători și mănăstirile nu le iubia. Vasele de argint și de aur și pietrele scumpe ale cinstitelor și sfintelor icoane, cele cu mărgăritare împodobite, le aduna, răul, din toate

¹ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție de P. P. Panaitescu. Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958, p. 184.

² Ioan Bogdan, *Vechile cronică moldovenesci până la Urechia*, București, Lito-Tipografia „Carol Gobl”, 1891, p. 232.

³ Ioan Bogdan, *Letopisețul lui Așzarie*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Gobl”, S-sor I. St. Rasidescu, 1909, p. 150.

mânăstirile la sine și se împodobia cu ele²⁴. Așa se face că marii boieri, tocmai cei care îl înlăturaseră pe Lăpușeanu de pe tron și îl sprijiniseră pe Despot-Vodă, care la rândul său fie le acordase dregătorii înalte, fie le întărise, au complotat cu vlădicii, pentru înlăturarea „ereticii” de pe tron. Cel ales a fost hatmanul Tomșa, comandantul călăreților moldoveni și cel mai vrednic dintre boieri, care îi datora privilegiile dregătoriei tocmai lui Despot-Vodă.

Cronica lui Azarie menționează că „pe acesta deci îl aleseră boierii cei mari și, legându-l întâiu cu jurăminte strașnice și descoperindu-i sfaturile lor ascunse, se încredințară că pot avea încredere într-însul. Iar el, având toată râvna pentru credință, primi sfatul lor²⁵. Complotiștii l-au înșelat pe Despot-Vodă în legătură cu o pretinsă invazie a tătarilor, iar Tomșa l-a convins să îi dea pe cei mai mulți dintre lefegii, pentru a merge împotriva invadatorilor. *Letopisețul lui Azarie* consemnează apoi uciderea lefegiilor în august 1563, la Ciuhru, de către oștenii credincioși lui Tomșa, alegerea ca domn a acestuia și asedierea lui Despot în cetatea Sucevei⁶. Asediul a durat până la începutul lunii noiembrie 1563, vreme în care Despot a sperat zadarnic la ajutor din partea lui Albert Laski și a lui Ioan Sigismund din Transilvania. Din partea acestuia din urmă au venit oșteni, care însă au trecut de partea noului voievod și au cerut asediaților să se predea. La începutul lunii noiembrie, lefegii maghiari asediați s-au înțeles să îl predea pe Despot, în schimbul părăsirii cetății în libertate și cu averile fostului domn. După mărturiile unor lefegii scăpați cu viață, Despot, înșelat de căpitanul Martin Farkas, a poruncit să fie ucis ca trădător secuul Petru Devay, adică tocmai cel mai credincios dintre căpitani săi, ceea ce a provocat revolta totală a lefegiilor. Neștiindu-se că Farkas era uneltitorul și ucigașul lui Devay, a fost ales comandant al lefegiilor și a tratat cu Tomșa predarea lui Despot și a doisprezece dintre credincioșii acestuia.

În ziua de 6 noiembrie 1563, la Areni, lângă cetatea Sucevei, Despot s-a închinat noului domn, care însă l-a certat amarnic, după care l-a ucis cu buzduganul⁷. Între timp, tulburările din Moldova au fost complicate de venirea lui Dimitrie Wiszniowiecki, nobil polon coborâtor din Ștefan cel Mare, care a pretins tronul, având și sprijinul lui Albert Laski. Tomșa i-a ieșit în cale, l-a învins la „podul Vercicanilor, pe Siret” și, după ce conducătorul polon a fost prins în ținutul Botoșanilor prin trădarea unui popă, l-a predat turcilor, care l-au ucis, împreună cu un alt nobil polon de seamă, Jan Potocki, în Galata Constantinopolului. La începutul lui decembrie, Tomșa a făcut față altei primejdii, reprezentată de fostul domn Alexandru Lăpușeanu, venit cu oaste de turci pe la Brăila, pentru redobândirea tronului pierdut cu doi ani mai devreme. La 11 decembrie 1563, Tomșa l-a bătut lângă Milcov, apoi a invadat și jefuit acea parte a Țării Românești, ca represalii față de turci și față de sprijinul muntean ce-l primise Lăpușeanu⁸.

⁴ *Ibidem*, pp. 149-150. Despre domnia lui Despot-Vodă, vezi M. N. Burghel, *Despot Vodă Ereticul, domnul Moldovei (1561-1563)*, în *Convorbiri literare*, no. 9, București, 1 septembrie, anul XXXI, 1897, pp. 795-804, și Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor. Vol. II. Partea Întâi*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1943, pp. 196-199. Cele mai importante lucrări rămân cele de epocă, datorate lui Johannes Sommer și Anton Maria Graziani, care amândoi l-au cunoscut pe Despot-Vodă. Lucrările lor, *Vita Jacobi Despotae Moldavorum Reguli*, descripta a Johane Sommero Pirn... Witerbergae, Per Haeredes Johannis Cratonis, 1587 și Antonii Mariae Gratiani, *Ioanne Heraclide Despota, Valachorum Principe*, Libri Tres et de Iacobo Didascolo Fratre Liber Unus. Editi et Manuscripto Bibliothecae Zaluscianae, Varsaviae et Typographia Mizleriana, 1759, au fost reunite în Emile Legrand, *Deux vies de Jacques Basilicos, Seigneur de Samos, Marquis de Paros, Comte Palatin et Prince de Moldavie, l'une par Jean Sommer l'autre par A.-M. Graziani, suivies de pieces rares et inédites*, publiées par Emile Legrand, Professeur a L'École Nationale des Langues Orientales. Paris. J. Maisonneuve, Librairie-Editeur, 1889.

⁵ Ioan Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, p. 150.

⁶ Despre atragerea în cursă a lefegiilor și uciderea lor, din porunca lui Tomșa, letopisețul menționează: „Iar el, fără să se gândească mult, trimise pe toți ostașii săi de frunte, nemți, unguri, spanioli, leși și alții și o parte din boieri și din oameni și le puse căpetenie pe Tomșa, neștiind ce fel de om pune. Și puțini dintre ei știau de sfatul ascuns. Când au ajuns la Ciuhru, au năvălit deodată și fără veste asupra ungurilor și asupra celorlalți de neam străin și, lovindu-i, i-au biruit și n-au scăpat dintr-înșii nici măcar unul, care să ducă vestea nenorocirii”. Vezi *Ibidem*.

⁷ Vezi Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor. Vol. II. Partea I. 1451-1575*, publicate sub auspiciile Ministeriului Cultelor și Instrucțiunii Publice și ale Academiei Române, București, 1891, p. 480, doc. CCCCXXIX. Raportul lui Albert de Wyss către împăratul Ferdinand de Habsburg.

⁸ Vezi N. C. Bejenaru, *Politica externă a lui Alexandru Lăpușeanu*, Iași, 1935, Tipografia Presa Bună, pp. 115-116.

În aceste luni de neașezare și tulburare a domniei sale, Ștefan-Vodă Tomșa a avut și grija polonilor, întotdeauna interesați de starea Moldovei și doritori de a se implica în luptele pentru tronul acesteia. Pentru unul ca Tomșa, pe care îl acuzau de moartea lui Wiszniowiecki și a lui Potocki, precum și de jefuirea ținutului lor de margine dinspre Moldova, polonii reprezentau principalul pericol, cu atât mai mult cu cât erau în relații bune cu turcii. La 1 noiembrie 1563, la porunca Porții Otomane, Hassan, sangeacul Bugeacului, i-a scris regelui Poloniei, Sigismund August, pentru a-l întreba dacă Wiszniowiecki și Laski intraseră în Moldova cu acceptul său. Tot atunci, el i-a dat de știre suveranului polon că „împăratul nostru a pus pe Ștefan voievod în țara Moldovei”⁹, deși nici un document de epocă nu confirmă recunoașterea ca domn a lui Tomșa de către sultan și nici măcar vreo intenție de trimitere a steagului de domnie. Câteva luni, odată cu venirea iernii, voievodul a fost lăsat în pace, dar în vremea aceea Alexandru Lăpușneanu și-a cumpărat iarăși tronul. La începutul anului 1564, sultanul Soliman i-a dat steag de domnie lui Lăpușneanu, poruncind unor oștiri turco-tătare, conduse de Perten-Pașa, Hassan-Pașa și Devlet Ghirai, hanul Perekopului, să-l înlăture pe Tomșa și să-l reînscăuneze pe Alexandru-Vodă¹⁰. Pe de altă parte, sultanul i-a trimis regelui Sigismund August o scrisoare oficială, prin care îi dădea de știre că „un oarecare Ștefan, punând pe nedrept stăpânire pe țara Moldovei, pe domnie, și strângând la el ceva oameni, a voit să năvălească în țara Munteniei și să facă acolo daune”¹¹. Socotind că Tomșa se putea refugia în Polonia, sultanul i-a cerut regelui să-l prindă și să-l trimită la Constantinopol, iar pe boierii credincioși lui să-i execute și să le ia averile: „Să porunciți ca acestui Ștefan să nu i se acorde nici o îndurare și nici o concesie în țara voastră ci, dimpotrivă, prinzându-l prin orice chip, să ni-l trimiteți viu în lanțuri, iar pe tovarășii lui toți, care sunt cu el, să porunciți să fie tăiați și să îngăduiți să li se ia averile și uneltele lor”¹².

La începutul lunii martie 1564, Alexandru Lăpușneanu a intrat în Moldova, cu oaste de turci și tătari. Ștefan-Tomșa a încercat să-i iasă în cale pentru a-l opri, dar unii dintre boieri l-au trădat, trecând de partea lui Lăpușneanu. Au dorit să-și scape capetele, trecând de partea celui care venea în numele „împărăției”, cu forțe puternice și care era socotit domn legiuit, ca unul care mai ocupase tronul și se revendica de la stirpe domnească. Despre pierderea tronului de către Tomșa, *Letopisețul lui Așarie* consemnează: „Văzând Tomșa că nu-i cu putință să stea împotriva puterii împărătești, se cutremură în gândul său și se gândi la sufletul său și al boierilor ce erau cu dânsul, căci nimic nu e mai scump omului ca sufletul, nici înălțimea domniei, nici dulceața puterii, nici stăpânirea de bogății. Și luând cu sine toate comorile domnești, fugi în Țara Leșească...”¹³. Însoțit de unii dintre marii boieri, care au fugit de frica lui Lăpușneanu, pe care îl trădaseră mai devreme în favoarea lui Despot-Vodă, Tomșa a părăsit în Polonia, trecând în Pocuția. În părțile tătărești și în Țara Românească aflată sub ascultarea turcilor nu putea scăpa, la fel nici în Transilvania, după ce poruncise uciderea multora dintre lefegii maghiari aflați în slujba amintitului Despot. Și în Polonia avea dușmani puternici și avea să afle repede lucrul acesta. S-a așezat prima dată în orașul Bwthacho (Buchach), împreună cu marele vornic Ioan Moțoc, ceilalți boieri pribegi găsindu-și adăpost în târgurile învecinate, anume: Kalas, Kwcz, Hozdeecz, Colomeea, Obergye (Obertyn), Swko și Wenielo¹⁴. Ceva mai târziu, însoțit de aceiași Moțoc¹⁵, precum și de Petru Spancioc, fostul voievod s-a refugiat în Liov (Lemberg, Leopoldis), locul obișnuit de pribegie al boierilor moldoveni, încă de pe la anul 1450. Vestea fugii lor a ajuns repede la Constantinopol, astfel că, la 15 martie 1564, sultanul Soliman îi scria regelui Sigismund August

⁹ Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României, culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, Editura Academiei, București, 1979, pp. 228-229, doc. 119.

¹⁰ *Ibidem*, p. 230, doc. 120.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, pp. 230-231, doc. 120.

¹³ Ioan Bogdan, *Letopisețul lui Așarie*, p. 152.

¹⁴ *O iscoadă ungurească în Moldova, la 1564*, în *Călători străini despre Țările Române*. Vol. II, Editura Științifică, București, 1970, p. 311.

¹⁵ Personaj devenit celebru în literatura română, grație portretului făcut de către Costache Negruzzi în cunoscuta nuvelă istorică *Alexandru Lăpușneanu*, unde apare ca fiind dat pradă mulțimii de către Lăpușneanu, pe care îl trădase în mai multe rânduri. Se va vedea că, dincolo de ficțiunea literară, împământenită de un secol și jumătate chiar și în mentalul popular românesc, sfârșitul lui Moțoc a fost altul, alături de Tomșa-Vodă.

despre „tâlharul Ștefan”, care „s-a refugiat în țările voastre, cu bandele de aventurieri”, cerând extrădarea sau tăierea acestora¹⁶. Soarta, dar mai ales averile luate de fostul domn interesau în mod deosebit Sublima Poartă, astfel că sultanul a trimis o nouă cerere de extrădare la 1 aprilie 1464¹⁷.

Lăpușneanu era primul interesat de soarta principalului pretendent la tronul Moldovei. Încurajat de cererile Sublimei Porți, voievodul de la Iași a cerut în mai multe rânduri pedepsirea fostului domn și a boierilor pribegi, precum și înapoierea tezaurului Moldovei, de furtul căruia îi acuza pe răposatul Despot și pe Tomșa. Amintea regelui înțelegerea încheiată încă de la începuturile primei sale domnii, la 19 august 1553, când regele jurase în scris la Cracovia că: „Nici un dușman al lui Alexandru voievod n-are să aibă nici un loc, nici o întreținere nicăieri în țările noastre, pe care le ținem în mâinile noastre, sub coroana polonă. Și pe un asemenea dușman nu avem nici să-l ținem, nici să-l adăpostim împotriva lui Alexandru voievod și a țării Moldovei și pe un astfel de om avem să-l alungăm din țările noastre”¹⁸. La 23 aprilie, Lăpușneanu a trimis de la curtea domnească din Iași o scrisoare către rege, prin solii Crăciun mare postelnic și Mihai mare logofăt. Îi mulțumea regelui pentru sprijinul acordat la Poartă și îi cerea pe Tomșa și pe pribegi. Despre fostul domn avea cuvinte de ocară: „Măria Voastră binevoiește a ști despre Tomșa, care a fost la mine țăran prost, care și-a dat numele de Ștefan și s-a pus cu puterea sa și s-a așezat în scaunul meu de domnie”. Știa că regele îi băgase pe pribegii de seamă în temniță, că sultanul îl trimisese pe Ibrahim-beg dragomanul după ei și cerea ca „acești lotri să-și piardă capetele” și, pentru a păstra prietenia, „Măria Voastră să nu lepede pentru acești lotri pacea și înțelegerea veșnică cu m.s. împăratul și cu noi”¹⁹.

Puternicelor presiuni ale turcilor li s-au adăugat dorința regelui de a pune el însuși mâna pe bogățiile pribegilor, pe care Sublima Poartă le revendica potrivit obiceiului său, ca fiind ale unor rebeli din provinciile sale. Pretextul condamnării la moarte – fără judecată! – a lui Ștefan-Vodă Tomșa și a tovarășilor săi l-a constituit prinderea lui Dimitrie Wiszniowiecki și predarea lui turcilor. Deși însuși regele recunoscuse în toamna anului 1563 că nobilul polon invadase Moldova fără încuviințarea regală²⁰, în primăvara lui 1564 tocmai predarea panului a constituit motivul oficial al curții de la Craiova pentru uciderea fostului domn al Moldovei. *Cronica moldo-polonă* consemna: „Craiul leșesc Zigmunt au poruncit să-i tae în Leovu, den pricină că trimiseseră atâția oameni de-ai lui turcilor, iar altora le tăiaseră nasul”²¹. În fapt, dorința regelui a fost de a-și însuși bogățiile aduse de voievod și boieri, în același timp cu a le face pe plac turcilor²².

Contrar tuturor uzanțelor, la 26 aprilie 1564 regele Sigismund a poruncit executarea prin decapitare a lui Tomșa, Moțoc și Spancioc, refugiați politici și oameni de vază ai țării lor. Scrisoarea cu porunca regală, trimisă din Varșovia, îi ordona lui Petro Barczy, castelan de Przemysl și căpitan de Lvov, să taie capetele lui „Thomza”, „Moczugo” și „Spanczugo”, Ștefan-Vodă Tomșa nefiind numit voievod, ci doar „fugarul valah”²³. După câteva zile, la 30 aprilie, regele i-a trimis poruncă lui Andrej Jazlowiecki, castelanul de Camenița, pentru a confisca toate bunurile celor trei condamnați la moarte și a le preda

¹⁶ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor. Suplimentul II. Volumul I. 1510-1600. Documente culese din arhive și biblioteci polone*. Coordonate, adnotate și publicate de Ioan Bogdan, sub auspiciile Ministeriului Cultelor și Instrucțiunii Publice și ale Academiei Române, București, 1893, p. 231, doc. CXIX. Tot la 15 martie, reprezentantul imperial la Constantinopol, Albert de Wyss, îi comunica împăratului Ferdinand I de Habsburg știrea reînscăunării lui Alexandru Lăpușneanu și a fugii lui Tomșa. Vezi Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor. Vol. II. Partea I. 1451-1575*, p. 508, doc. CCCCLXVII.

¹⁷ *Ibidem*, p. 234, doc. CXX.

¹⁸ Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României, culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, p. 186, doc. 87.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 234-235, doc. 123.

²⁰ *Ibidem*, pp. 223-224, doc. 116.

²¹ Ioan Bogdan, *Vechile cronice moldovenesci până la Urechia*, p. 232.

²² *Cronica polonă a lui Bialski* scria că motivele deciziei regelui au fost „pentru cruzimile ce le făcuse Tomșa asupra polonilor, precum și pentru a nu se strica pacea cu turcii”. Vezi G. I. Năstase, *Istoria moldovenească din Kronika polonă a lui Bialski*, în *Cercetări istorice*, Anul I, 1925, nr. 1, Iași, Institutul de Arte Grafice N. V. Ștefăniu & D. S. Staierman, 1925, p. 141.

²³ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, II-I, pp. 235-236, doc. CXXI.

celui însărcinat cu execuția lor, Petro Barczy²⁴. În aceeași zi, regele, care urmărea cu interes toată problema iluștrilor pribegi, a poruncit palatinului Rusiei și altor demnitari regali să ia în primire de la Petro Barczy amintitele bogății și să le păstreze pentru vărsarea lor în tezaurul regal²⁵. Jefeirea bunurilor și condamnarea lor la moarte, fără un proces în justiție, a încălcat grav legile ospitalității și vasalității, potrivit cărora Polonia acorda refugiu de multă vreme fugarilor din Țara Moldovei, socotiți vasali ai săi. Pe de altă parte, legile polone nu permiteau confiscarea averilor celor ce nu erau trădători față de rege și nici trimiterea la eșafod după bunul plac al regelui. Desigur că s-a justificat totul prin a da satisfacție turcilor, dar și rudelor lui Wiszniowiecki și altora care suferiseră de pe urma lui Tomșa-Vodă.

La sfârșitul lunii aprilie și la începutul lunii mai 1564, soarta lui Tomșa și a marilor boieri credincioși lui a devenit un subiect care a interesat deopotrivă mai-marii Poloniei, Moldovei și Imperiului Otoman. Lăpușneanu, cel mai interesat în dispariția dușmanilor lui, primise știri despre cei întemnițați printr-unul dintre boieri credincioși lui, Albotă logofăt, aflat în delegația oficială la rege și întors mai repede cu știri. La 1 mai, Lăpușneanu a trimis două scrisori către magnați poloni, probabil voievodul Ruteniei și castelanul Liovului. În prima își exprima satisfacția că regele „a binevoit să primească să fie înlăturați pentru faptele lor acești trădători și dușmani ai noștri, Tomșa, Moțoc și Spancioc” și confirma că Albotă văzuse el însuși îndeplinirea poruncilor regale pentru aceasta²⁶.

Data execuției a fost stabilită pentru ziua de 5 mai 1564, în Piața Mare din Lvov. În ziua execuției, fostul domn și cei doi mari boieri moldoveni și-au exprimat ultimele gânduri și dorințe, sub formă testamentară, în latină, după obiceiul vremii din Polonia și din alte țări catolice. Scris în prezența mai-marilor orașului Liov, în frunte cu Adam Siemiszowski, vicecăpitan de Liov, Stanislaw Ceajowski, staroste al vânătorilor din Liov, Andrej Zabiczki, subjude de Buchach, Balthasar Ozga, Jakob Czechowski, juriștii Stanislas Scholcz și Nikolas Gelasini, avocatul Stanislas Has ș.a., testamentul lui Ștefan Tomșa menționa ultimele dorințe ale celui ce fusese domn al Moldovei, anume: „Străluțitul Ștefan Tomșa, mai înainte alesul domn al Moldovei, deși cu inima întristată în fața morții ce este să se întâmple îndată, totuși, fiind sănătos la minte și la trup, după ce a chibzuit în mintea sa, a lăsat acest testament, cea din urmă a sa voință ce este a se săvârși după moartea sa. Înainte de toate, el încredințează sufletul său Atotputernicului Dumnezeu, Creatorul său, iar trupul îl dă spre înmormântare în felul bisericesc, pentru care și-a ales biserica ortodoxă a Sfintei Maria din orașul Lemberg”²⁷. Cu această ocazie, Tomșa lasă acestei biserici 300 de florini și alte bunuri. Același testator mai recunoaște că lasă pe cinstita și legiuita sa soție Candachia²⁸ în îngrijirea lui Petro Barczy²⁹. Atunci și-au făcut testamentele și Moțoc³⁰, „supremus vatath Jaski” („mare vornic al curții de la Iași”) și Spancioc³¹,

²⁴ *Ibidem*, pp. 236-237, doc. CXXII.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României, culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, p. 239, doc. 125.

²⁷ Biserica *Uspenia* sau Biserica *Valahă* din Liov a fost ctitorită între anii 1547 și 1549 de viitorul domn al Moldovei, Alexandru Lăpușneanu, arhitect fiind italianul Pietro Lugano. În anul 1570 i s-au prăbușit turlele, iar în anul următor a fost grav afectată de un incendiu. Refacerea bisericii s-a realizat între anii 1571 și 1578, cu banii familiei Movileștilor, contribuind și negustori greci și călugări locali.

²⁸ În originalul latin, *Cambaea*.

²⁹ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, II-I, p. 239, doc. CXXIV.

³⁰ Ioan Moțoc, amintit în cronicile lui Bielski, Istvanfi, Azarie, Gr. Ureche ș.a., a fost mare vornic al Moldovei în timpul domniilor lui Alexandru Lăpușneanu, Despot-Vodă și Ștefan Tomșa. La 5 aprilie 1558 era atestat ca mare vornic și primul în Sfatul domnesc al lui Lăpușneanu, pe care l-a trădat, iar în 1563, un hrisov al lui Despot-Vodă îl menționează tot primul în Sfat, ca „Ion Moțoc, mare sfetnic”. Vezi *Documente privind Istoria României. Veacul XVII. A. Moldova. Vol. II (1551-1570)*, Editura Academiei, București, 1951, p. 106, doc. 98. A fost solul lui Despot-Vodă în Țara Românească și conducător de oști, fiind numit într-un raport al lui Belsius către regele Maximilian drept „ostașul cel mai viteaz al Moldovei” și „căpitanul” pe care „oastea îl iubește cel mai mult”. Vezi *Călători străini...*, II, p. 175. În mod eronat, nuvela istorică *Alexandru Lăpușneanu* a lui Costache Negruzzi îl arată ucis de poporul răzvrătit în Iași, căruia îi fusese predat de crudul Lăpușneanu. Despre Moțoc, vezi și Nicolai Istvanfi Pannoni, *Historiarum de Rebus Ungaricis. Libri XXXIV. Coloniae Agrippinae, Sumptibus Antonii Hierati. Anno M.DC.XII*, pp. 404, 428-430 și 434.

³¹ Petre Drăghici Spancioc, amintit și el, ca și Moțoc, nu doar în cronici străine și românești, ci și în opere literare clasice, precum piesa *Despot-Vodă* a lui Vasile Alecsandri și nuvela *Alexandru Lăpușneanu* a lui Costache Negruzzi,

„dwornic terrae moldaviensis” („mare vornic al Țării Moldovei”), primul lăsându-și bunurile soției Magda, iar cel de-al doilea soției Marica³². Execuția fostului domn al Moldovei, Ștefan Tomșa și a celor doi mari boieri credincioși lui, Ioan Moțoc și Petru Spancioc, a avut loc în Piața Mare a orașului Liov, în prezența unor notabilități ale orașului și ale voievodatului Ruteniei, desigur fiind nelipsiți numeroși locuitori. Regele, care comitea de fapt asasinarea a trei nobili ai țării vecine, a fost reprezentat de Stanislaw Krasiecki³³. Unele surse ceva mai târzii au afirmat, eronat, că tot atunci au fost executați alți doi mari boieri moldoveni credincioși lui Tomșa, anume Veveriță³⁴ și Stroici³⁵.

Moartea lui Tomșa și a celorlalți a mulțumit doar în parte pe Lăpușneanu și Poarta Otomană, care au cerut averile celor uciși. Într-o scrisoare din mai 1564, Alexandru Lăpușneanu cerea tezaurul cu care se refugiase Tomșa, amintind, între altele: 100 cupe de argint aurit, 24 tăvi de argint, 24 săbii de argint ferecate cu aur ș.a.³⁶. Nici el și nici turcii nu au primit nimic din ce confiscaseră polonii. Peste trei secole, doar sabia nefericitului Tomșa se mai păstra în colecția de arme a Muzeului Ossolinski din Cracovia³⁷. Mormântul lui Ștefan-Vodă Tomșa, fie că a fost în Biserica *Uspenia*, fie în Biserica *Sf. Onufrie*, tot în Liov³⁸, după cum zicea Grigore Ureche³⁹, nu s-a mai păstrat. Ștefan-Vodă Tomșa, căruia i se va zice I-ul, după ce fiul său, tot un Ștefan, va lua tronul Moldovei în două rânduri (1611-1615 și 1621-1623)⁴⁰, în urma luptelor cu polonii și cu Movileștii sprijiniți de aceștia, avea să fie primul voievod moldovean ucis pe nedrept de către poloni, în orașul Liov. Ioan Potcoavă în anul 1578 și Iancu-Vodă Sasul în anul 1582, uitând sau neștiind soarta lui Ștefan-Vodă Tomșa, aveau să se refugieze după pierderea tronului Moldovei tot în orașul Liov. Iar soarta lor⁴¹ a fost soarta lui Ștefan Tomșa-Vodă.

---

a fost pârcălab de Hotin, apoi de Iași, în anul 1552, sub domnia lui Ștefan Rareș. În anul 1558, în domnia lui Alexandru Lăpușneanu, era menționat pârcălab de Cetatea Albă, după care lipsește câțiva ani din hrisoavele vremii. A trecut de partea lui Despot-Vodă, în domnia căruia era amintit ca mare vornic al Țării de Sus și al doilea dregător în Sfat, la 19 mai 1653, dar pe care l-a trădat, trecând de partea lui Tomșa. Vezi *D. I. R., Veacul XVI, A. Moldova, Vol. II*, p. 25, doc. 24, p. 25, doc. 27, p. 93, doc. 101 și p. 165, doc. 162. Un raport către regele Maximilian al Boemiei îl amintea drept „căpitan” al unei părți din oastea Moldovei și mare boier demn de a primi daruri regale. Vezi *Călători străini...*, II, p. 175, raport al lui Ioan Belsius.

³² Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, II-I, p. 240, doc. CXXIV.

³³ *Kronika Marcina Bielskiego*. Tom II. Sanok, Naklad i Druk Karola Pollaka, 1856, p. 1149.

³⁴ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 190. Iosip (Iosif) Veveriță a fost mare postelnic în anii 1550-1551, din 11 iunie 1551 fiind atestat ca pârcălab de Hotin, în domnia lui Ștefan Rareș. În anul 1555, în domnia lui Alexandru Lăpușneanu, era pârcălab de Cetatea Nouă (Roman), după care lipsește din hrisoavele vremii. Trecut de partea lui Despot-Vodă, l-a trădat în favoarea lui Tomșa. După câțiva ani de pribegie, s-a întors în Moldova, în timpul domniei lui Ioan-Vodă (1572-1574), fiind omorât prin îngropare de viu, conform tot lui Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 197.

³⁵ Nicolai Istvanfi Pannoni, *Historiarum de Rebus Ungaricis*, XXXIV, p. 434. Ion Stroici a fost logofăt, atestat în anul 1555 și mare vistiernic, între anii 1560 și 1562, în prima domnie a lui Alexandru Lăpușneanu, rămânând dregător de seamă și în domnia lui Despot-Vodă, care în anul 1562 l-a trimis în solie la împăratul Ferdinand de Habsburg. Pribeag în Polonia mai mulți ani, a redevenit mare vistiernic în anul 1579 și a răposat pe la anul 1585. Vezi Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 326.

³⁶ Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României, culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, p. 241, doc. 126.

³⁷ M. N. Burghel, *Despot Vodă Ereticul*, în *loc. cit.*, p. 804.

³⁸ Ridicată în secolul al XIII-lea, a devenit în a doua jumătate a secolului al XVI-lea mănăstire fortificată. A fost refăcută complet în anul 1902.

³⁹ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 190.

⁴⁰ La rândul său, Ștefan Tomșa al II-lea a devenit personaj binecunoscut în cultura română, grație romanului *Neamul Șoimăreștilor*, al lui Mihail Sadoveanu.

⁴¹ Despre Ioan (Nicoară) Potcoavă, binecunoscut și el ca personaj literar al lui Sadoveanu, N. Iorga scria: „Osânditul fără dreptate își alege ca loc de îngropare biserica ortodoxă a Sf. Marii din Lemberg, unde i se tăie capul”, iar „trupul fu îngropat în aceeași biserică rusească, unde se odihnea celălalt domn al Moldovei, Tomșa”. Despre Iancu Sasul, marele istoric scria că: „Iancu Sasul, fiu din flori al lui Petru Rareș, fugi și el în Polonia, la 1582, și avu parte și el de sabia călăului în Lemberg, fiind dus apoi, desigur, la biserica rusească”. Vezi Nicolae Iorga, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, București, 1905, Inst. Grafic Minerva, pp. 41-42.

Realități misionare contemporane asupra căsătoriei. Tinerii la răscruce de drum

Dr. Vlad BONDRE

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Vlad Bondre

Teologia căsătoriei cuprinde toată sfera de înțeles a lumii interioare a fiecărui individ, începând cu momentul dorinței identificării partenerului de viață, până la asemănarea cu el în cuget și simțire. Pe acest fond, Sfinții Părinți au încercat să demonstreze că în cuprinsul actelor de iubire veșnică pe care cei doi soți și le declară există o teologie pură bazată pe fermitatea cuvântului, dar și pe trăirea autentică a dragostei și a credinței.

Din nefericire, istoria omenirii nu a demonstrat un progres al acestui act binecuvântat de Dumnezeu, ci a arătat că ea nu este străină de actul negației, că o teologie a căsătoriei poate suferi grave malformații odată cu deschiderea spre noi tipuri de ideologii, multe dintre acestea cu un caracter nihilist. Se poate

observa că deschiderea minții este un termen tot mai des întâlnit în contextul provocărilor contemporane, iar cei ce se fac părtași acestui curent sunt considerați inteligenți, curajoși, moderni. Exemplul grăitor este dat de tinerii care consideră că iubirea este un sentiment care poate străbate normele firescului, ale rânduiei, și că îndreptarea ei spre o persoană de același sex nu reprezintă vreo îndărătnicie sau anormalitate, ci expresia reală a năzuințelor interioare. Mai grav decât atât este dorința unora dintre ei de a legitima această pornire imorală, suprimând astfel caracterul de taină a căsătoriei, făcând-o „de toate pentru toți”, excluzând natura ei harică. Încercarea moralistilor de a identifica momentul regresului înseamnă încercarea de a se căuta vinovații care să răspundă în fața acestor erori, deși realitatea timpului istoric demonstrează că fiecare om poate fi pus sub acuzare datorită incapacității lui de a asculta poruncile lui Dumnezeu. Răzvrătire a celor rele împotriva celor bune, neascultarea a fost mereu forma celor potrivnice și suferinde. Potrivit referatului biblic, păcatul neascultării a condus pentru prima dată la actul diviziunii creației lui Dumnezeu, căci un înger al Domnului iese din ceata dreptilor și refuză întoarcerea. De acest refuz se lovește și omul, când, ispitit de diavol, nu mai dorește să asculte de Cel Care L-a creat, lipsit fiind de conștiința că întoarcerea lui ar fi considerată o formă a smereniei prin care se poate înălța, redevenind astfel stăpân peste toate.

Pe baza acestor realități, teologia căsătoriei poate scăpa din matca conștiinței și se poate integra în noi forme conceptuale, definite printr-o *etică* postmodernă și contemporană care acordă credit familiilor formate din partenerei de același sex. Dacă teologia căsătoriei cuprinde toate legile dragostei prin binecuvântarea lui Dumnezeu, cu siguranță, *etica* societății contemporane reprezintă o încercare de a substitui poruncile divine, îmbrăcându-le într-o nouă formă, mult mai accesibilă omului postmodern. Eliminarea conținuturilor religioase, formale, a tabuurilor sexuale, a pudorii etc. arată modul în care tradiționalul s-a transformat în modern. Totul a devenit insular, singular, individual, iar cuvântul *noi* dispare din ce în ce mai des.

În cadrul familiei moderne, fiecare individ își are rolul bine stabilit, preocupările zilnice fiind mult mai importante decât stabilitatea cuplului. Aici intervine ideologia societății contemporane, care îi arată tânărului modern că împlinirea vine prin strânsa legătură cu celălalt, dar adevărata fericire ține de propriul succes. Potrivit lui Carl Zimmerman, această rupere de reali-

tatea firească a lucrurilor înseamnă „abandonul valorilor tradiționale care poartă germenele propriei destrucții”¹.

Răspunsul Bisericii asupra paradigmelor contemporane cu care se confruntă familia tradițională se prezintă ca o perspectivă clară asupra modului în care tinerii trebuie să se raporteze la familie, iar acestui aspect nu i se găsesc similitudini în sfera instituțională a legământului dintre două persoane, ci în relația activă care trebuie să existe între ele. Deschiderea prin dialog arată disponibilitatea și implicarea în găsirea unui numitor comun care să înnobileze sentimentul de iubire. În Taina Căsătoriei, Sfinții Părinți afirmă în unanimitate că materia tainei este chiar iubirea celor doi și că aceasta nu ar trebui să înceteze, pentru că nu există un termen de valabilitate a ei, legământul fiind făcut pentru veșnicie. În schimb, *etica* societății contemporane nu se mai bazează pe conduitele morale raportate la adevărul de credință, ci pe etichetele pe care oamenii aleg a le purta prin raportarea la necesitățile lor zilnice. În definirea *eticii* contemporane se ține cont doar într-o anumită măsură de sursa adevărului și se încearcă punerea în prim-plan a nevoii omului, prin raportarea sinelui la sine. Sub masca iluziilor pe care omul contemporan alege să o poarte se poate zări nedumerirea lui. În consecință, omul se simte mereu vătămat, nefericit sau neîmplinit, conștientizând că problemele lumii contemporane îi provoacă mult dispreț. Și, totuși, el refuză să facă primii pași spre ceea ce înseamnă cu adevărat valoarea vieții, căutând să afirme că nu se simte prețuit și înțeles. Această metodă de victimizare atestă slăbiciunea firii omului de a se ridica și a lupta împotriva actelor care nu îi fac cinste. Există posibilitatea ca societatea, prin structurile ei, să își dorească acest lucru, să nu fie responsabilă de membrii ei, ci să le ofere falsa impresie că libertatea pe care le-o acordă este, de fapt, darul cel mai de preț de care ei trebuie să beneficieze.

Tinerii sunt datori să conștientizeze că Biserica lui Iisus Hristos este cea care oferă răspunsul cel bun tuturor provocărilor seculare. Biserica își atestă capacitatea de a purta grija membrilor ei, cu atât mai mult familiei, indiferent de vremurile istorice. Misiunea Bisericii este, așadar, prezența energiei divine pe drumul către împlinirea conjugală a fiilor lui Dumnezeu. Misiunea sa începe din perioada adolescenței, ca formatoare de caracter, dar nu încetează nici măcar atunci când unul dintre cei ce trebuiau a se face pe sine ascultători părăsește ograda îndumnezeirii. Obiectivul acestei misiuni este clar și derivă din dorința Preasfintei Treimi ca toți oamenii să se mântuiască. Lucrarea Bisericii se vădește în momentul în care membrii săi se lasă conduși de glasul conștiinței și al adevărului. Părintele profesor Gheorghe Petraru consideră că misiunea Bisericii în ceea ce privește cadrul familial poate fi reprezentată în cel mai expresiv mod ca fiind legătura indisolubilă dintre Mirele Iisus Hristos și mireasa Sa, Biserica, arătând, deopotrivă, că prezența divinului în viața celor doi este dorința lor de regăsire în iubirea lui Hristos Iisus. În acest sens, spune: „Hristos afirmă că temeiul relației dintre bărbat și femeie este Dumnezeu Însuși, Care a făcut din cei doi un singur trup, o unică dualitate sau o dualitate unică”².

Prezentarea paradigmelor cu care se confruntă familia creștină constituie un prim pas spre evidențierea efectelor negative ce se abat asupra unei structuri impermeabile. Pentru a nu exista posibilitatea alterării celulei de bază a societății, omul este dator să aibă conștiința strâns legată de ceea ce Biserica ne învață. Fuzionarea constantă dintre Biserica lui Hristos Iisus și *mica biserică*, așa cum mai este numită familia, trebuie să sublinieze natura harică și schimbul de energii care se petrece între cele două, arătând că ambele fac parte dintr-un sistem care trebuie să funcționeze neîntrerupt. Numai astfel, relația dintre familia creștină și misiunea Bisericii poate lua chipul unei împreună lucrări, cu obiective și scopuri clar definite.

¹ Carl Zimmerman, *Family and Civilization*, New York, Edition Harper and Row, 1947, p. 30.

² Gheorghe Petraru, „Familia între realismul teologic al Ortodoxiei și situația actuală”, în *Simpozionul Internațional „Sfintele Taine și Familia Creștină”*, Editura Vasiliana '98, 2012, pp. 83-84.

Catedrala Mântuirii Neamului

Dr. Tudor Nedelcea
Craiova

Tot mai multe voci apar în spațiul public care contestă necesitatea construirii *Catedralei Mântuirii Neamului*; sunt aceiași inși care contestă însăși predarea religiei în școli, a valorilor creștine, dar care promovează căsătoria între indivizi de același sex (urmând să „legitimeze”, probabil, în numele unei minorități, și zoofilia, așa cum este legiferată deja în unele țări „democratice” și „civilizate”). Credința este foarte importantă pentru orice individ, iar pierderea ei înseamnă pierderea omului și, în plan spiritual, duce la generații pierdute. Facem un succint istoric al problematicii acestei idei nobile, chiar dacă pentru pledoaria noastră vom fi taxați drept „ultraortodocși”. Biserica și neamul românesc au străbătut împreună istoria, iar dacă n-am avut catedralele fraților catolici, faptul se datorează posibilităților materiale modeste ale locuitorilor acestui spațiu; ne-am mulțumit și bucurat cu bisericuțele noastre de lemn, care ne creau o intimitate a relației directe cu Dumnezeu, aceeași relație pe care o aveau și deținuții politici din România sau din Siberia.

În orice comunitate religioasă, o catedrală este expresia cea mai înaltă a conștiinței unității de credință, a recunoștinței clerului și mirenilor față de Dumnezeu, dar și față de martirii neamului din toate timpurile; este, înainte de toate, o unitate de măsură a credinței și frățietății întru Dumnezeu, o dovadă concretă a maturității și unității spirituale a comunității, a nivelului ei de cultură și civilizație.

Admirăm cu evlavie marile catedrale construite în țările catolice; urmărim ridicarea unor catedrale în țările ortodoxe, recent ieșite dintr-un regim totalitar și ateist, în Rusia și Serbia de pildă. Bulgaria avea deja o catedrală, nedemolată de comuniști ca în cazul catedralei moscovite, Grecia are un lanț de catedrale și Muntele Athos, coptii din Egipt au o binemeritată catedrală.

Singura țară creștină (nu numai ortodoxă) care nu are o catedrală impunătoare este România, întrucât Biserica cu hramul „Sfinții Împărați Constantin și Elena” de pe Dealul Patriarhiei, folosită drept catedrală, devenită neîncăpătoare, nu este a Patriarhiei, ci a Arhiepiscopiei Bucureștilor, a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei. Ea a fost construită între 1656 și 1658 ca biserică mânăstirească și a devenit în timp catedrală mitropolitană (1668) și patriarhală (în 1925). Vavila Popovici vorbește în cartea sa, *Jurnal american*, despre marile construcții religioase din lume, demonstrând că, în cazul nostru, Catedrala Mântuirii Neamului este un „semn de afirmare a identității noastre naționale”, „un spațiu-simbol al comuniunii românești din țară și de pretutindeni”. Deci, Biserica Ortodoxă Română, autocefală în 1885 și ridicată în treapta de Patriarhie în 1925, nu avea Catedrală Patriarhală.

Ideea construirii unei astfel de catedrale a fost o permanență a clerului și mirenilor încă din timpul Războiului nostru de Neatârnare din 1877-1878.

Inițiativa construirii unei catedrale aparține lui Mihai Eminescu, din 1878, cu prilejul pomenirii jertfei românilor din Războiul de Neatârnare. Într-un fulminant articol publicat în *Timpul* (II, nr. 283, 30 dec. 1877, p. 3), sub titlul *Dorobanții*, Mihai Eminescu sensibilizează lumea politică românească printr-o descriere, parcă desprinsă din *Infernul* dantesc, a combatanților din Războiul nostru de Neatârnare, reîntorși la vatră: „Au sosit în București dorobanții de pe câmpul de război. Acești eroi, cu care gazetele radicale se laudă atâta, sunt, mulțumită guvernului, goi și bolnavi. Mantalele lor sunt bucăți, iar sub manta cămașa, pe piele, și nici cojoc, nici flanelă, nici nimic. Încălțați sunt tot atât de rău, unul c-un papuc și-o opincă, altul cu o bucată de

manta înfășurată împrejurul piciorului, toți într-o stare de plâns, într-o stare care te revoltă în adâncul inimei. O spunem de mai înainte, nici o scuză, nici o justificare, nici o explicație nu ne poate mulțumi față cu această mizerie vădită și strigătoare la cer”.

Este îndeobște cunoscută preocuparea și acribia științifică a lui Eminescu în ceea ce privește istoria Bisericii Ortodoxe Române, pe care o numește biserică națională, drepturile și importanța ei în societatea românească. Definită ca „Maica spirituală a neamului românesc”, Biserica noastră națională a născut nu numai unitatea etnică și lingvistică a poporului, ci ea este definită și ca o instituție lucrătoare, „care domnește puternic dincolo de granițele noastre și e azilul de mântuire națională în țări unde românul nu are stat”. Este o idee deosebit de îndrăzneță pentru acea vreme, dar, totodată, așijderea de actuală, pentru că Biserica este nu numai națională, ci și a românilor de dincolo de granițe.

De aici necesitatea construirii unei Catedrale ortodoxe, Eminescu solicitând Corpurilor legiuitoare să autorizeze finanțarea unei asemenea construcții din fondurile loteriei naționale. Prilejul îl oferă un banal anunț privind „redeschiderea loteriei în favorul terminării catedralei catolice cu hramul «Sf. Iosif»”, publicat în Monitorul Oficial al României (din 27 iunie/7 iulie 1881). Eminescu nu se împotrivesc construcției acestei catedrale catolice, ceea ce denotă „toleranța românilor pentru toate riturile”, ci solicită o Catedrală „în favorul bisericii statului” și a majorității credincioșilor ortodocși români. Articolul lui Eminescu (publicat în *Timpul*, V, nr. 143, 4 iulie 1881, p. 1.), este reprodus în *Poporul* (nr. 30 din 5 iulie 1881, pp. 1-2) și reluat fragmentar în *România liberă* (V, nr. 1219, 5 iulie 1881, p. 3) și în *L'indépendance roumaine* (V, nr. 1148, 5/17 iulie 1881, p. 1).

Spre edificare, redăm textul eminescian, sugerând cărcotașilor zilei aplicarea îndemnului lui George Munteanu: „Înapoi la Eminescu”.

La 27 iunie a apărut în „Monitor” un anunț pentru deschiderea loteriei în favorul terminării catedralei catolice cu hramul „Sf. Iosif”. Departe de a voi să punem vro piedică înaintea acestei clădiri, nu avem decât a felicita episcopia din București pentru zelul religios ce-l dezvoltă în privirea aceasta și toleranța românilor pentru toate riturile, cu atât mai mult pentru cele creștine, fiind bine cunoscută n-am găsi nimic de zis în contra modului de a aduna fondul de construcție al bisericii, dacă prescripțiuni hotărâte ale unei legi fundamentale nu s-ar opune în mod precis și cert acestui mod. Ar fi nedrept pe de altă parte dacă am face o cât de mică acuzare administrației bisericii. Redeschiderea acestei loterii se face cu autorizarea guvernului, adică guvernul însuși n-a ezitat a călca legile a căror pază [î] este încredințată.

Aceasta din punct de vedere legal.

*Din punct de vedere practic rămâne a se cerceta chestiunea dacă bisericile noastre proprii stau îndestul de bine pentru ca ceea ce credincioșii ortodocși pot contribui de bună voie să fie întrebuințat pentru construirea unor biserici de alt rit decât al statului și al națiunii. Nici aici răspunsul nu va fi favorabil. **Noi înșine, în marea capitală a României, a cărei capitală ar ajunge curând la un sfert de milion, nu avem o singură catedrală, o singură zidire religioasă acătării.***

Lucru se explică prin împrejurarea că Bucureștii sunt un oraș relativ nou și că n-au fost întotdeauna capitală. Credem însă că, dacă cu autorizarea Corpurilor legiuitoare s-ar putea face excepție de la absoluta prohibițiune a loteriilor în țara noastră, această excepție ar putea să se facă cel mult în favorul bisericii statului.

Este o dovadă irefutabilă asupra atenției pe care Scriitorul și Gazetarul o acordă necesității unei Catedrale Ortodoxe la București, dar și ecoul acestui demers în presa vremii.

Stabilirea locului de amplasare a Catedralei Mântuirii Neamului, numită astfel de primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Miron Cristea (autorul unei excelente teze de doctorat despre Eminescu), ca mulțumire lui Dumnezeu și recunoștință eroilor căzuți pentru întregirea neamului, a fost Parcul Carol, din următoarele considerente:

a) terenul Parcului Carol a aparținut Mitropoliei Țării Românești începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea, odată cu mutarea oficială și definitivă a reședinței mitropolitane de la Târgoviște la București. De amenajarea terenului s-a îngrijit mitropolitul Filaret (1792-1793), de unde și denumirea de Lacul și Dealul Filaret, precum și urmașul acestuia, mitropolitul Dositei Filitti (1793-1812). În 1906, în Parcul Filaret s-a organizat o expoziție privind realizările în cei 40 de ani de domnie ai prințului/regelui Carol, de aici și noua denumire a parcului;

b) în parcul Filaret/Carol a fost așezat Mormântul Eroului Necunoscut, iar între cultul Sfinților Bisericii și cultul eroilor neamului este o strânsă și simbolică legătură;

c) Parcul Filaret/Carol este cel mai apropiat loc de vechea catedrală și de reședința patriarhală.

Amplasamentul solicitat de patriarhul Miron Cristea a avut susținători, între care arhitectul român Cristofi Cerchez, care scria în *Universul* din 2 martie 1929: „Eu, un astfel de monument nu l-aș vedea în altă parte decât în Parcul Carol, cu acele frumoase grădini, cu acea deschisă și adâncă esplanadă, cu acea splendidă perspectivă, și anume, pe locul unde se găsește Palatul Artelor, devenit Muzeul Militar, care nu sintetizează și nu simbolizează nimic. Ar fi și un act de pietate față de Eroul Necunoscut, care în nici un caz nu aparține unui muzeu, fie el chiar militar. Eroul Necunoscut este simbolul mistic al însăși națiunii și el nu poate sta decât într-un loc de pietate”.

PF Miron Cristea

A avut, din păcate, și oameni politici netrebniți și o presă aservită ostilă, astfel încât l-a determinat să solicite, ca loc de amplasare a Catedralei, Piața Bibescu Vodă (azi Unirii) de la poalele Dealului Patriarhiei. Locul a fost marcat cu o tăbliță, sfințită la 11 mai 1929. Cu acest prilej, patriarhul Miron Cristea a rostit următoarele: „Rog pe Milostivul Dumnezeu să reverse asupra țării noastre darurile Sale cele bogate, ca din belșugul lor, nu numai înaltele stăpâniri, ci și toți fiii Bisericii să poată contribui cât de puțin – fie și numai cu dinarul văduvei din *Sf. Evanghelie* – pentru zidirea, terminarea și înzestrarea catedralei noi, ca astfel, prin cărămida sa, ori prin firul de nisip al jertfei sale, fiecare credincios al Bisericii să se simtă sufletește legat de catedrală. De biserica Patriarhiei Române, de Catedrala Mântuirii Neamului”.

N-a fost să fie așa, căci bietul om se afla sub potrivnice vremuri, vorba cronicarului, proiectul neputând fi realizat. S-a mai făcut o încercare de reluare a proiectului construirii Catedralei în 1943, în timpul patriarhului Nicodim Munteanu, dar războiul și apoi invazia și bolșevizarea țării de către „ocupanții” eliberatori, care au introdus un regim ateist, a stopat această dorință legitimă.

După evenimentele din 1989, P.F. Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a reluat inițiativa înaintașilor săi de a construi o Catedrală a Mântuirii Neamului românesc, având în

vedere și jertfa tinerilor uciși sau mutilați în preajma Sfintei Sărbători a Nașterii Domnului, a Crăciunului anului 1989.

P.F. Teoctist, în stilul său caracteristic, a inițiat, începând cu anii 1990-1992, o largă consultare cu membrii Sfântului Sinod, ai Consiliului Național Bisericesc, cu personalități marcante din varii domenii de activitate (cultură, artă, arhitectură, istorie etc.), a stabilit un dialog cu autoritățile statului. Aniversarea celor 110 ani de Autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române și 70 de ani de patriarhat, în februarie 1995, i-a prilejuit P.F. Teoctist să îndrepte un apel de suflet către credincioși și cler, către autoritățile statului să porceadă la construirea sfântului lăcaș. Apelul a fost întâmpinat cu sinceră bucurie creștinească din partea credincioșilor ortodocși, dar cu rezerve și ipocrite susțineri din partea politicianilor.

În septembrie 1995, s-a constituit, sub președinția P.F. Teoctist, Comisia consultativă pentru construirea Catedralei Mântuirii Neamului, formată din membrii Sfântului Sinod și ai Consiliului Național Bisericesc, din academicieni, profesori universitari, arhitecți, ingineri, istorici, teologi, s-au repetat intervențiile la autoritățile statului și la Primăria Generală a Capitalei pentru stabilirea locului de amplasare.

S-a alocat spațiul din Piața Unirii (acolo unde, forțat de împrejurări, acceptase și patriarhul Miron Cristea), s-a așezat și sfințit troița în februarie 1999, pe care a sărutat-o Suveranul Pontif, Papa Ioan Paul al II-lea în istorica sa vizită în România (7-9 mai 1999), dar în zadar. Cu toate aprobările luate (și se cunoaște prea bine birocrăția românească), o autoritate politică (fost primar general al Capitalei) a vrut să fie autoritară și n-a semnat avizul de începere a construcției. S-a găsit o altă locație, în 2002, pe axul Bulevardului Unirii, lângă scheletul de beton al Bibliotecii Naționale. Pentru ambele locații s-a organizat câte un concurs de proiecte de arhitectură, s-au consumat timp, nervi și bani, se schimbă guverne și primari, dar degeaba.

Primul gest cu o încărcătură ecumenică deosebită l-a făcut chiar Papa Ioan Paul al II-lea, care, impresionat de valorile ortodoxiei, de toleranța românilor, de ecumenismul Bisericii Ortodoxe Române, de carisma și prestanța P.F. Teoctist, impresii prilejuite de vizita apostolică și istorică făcută în România, a donat o sumă apreciabilă pentru construirea Catedralei Neamului. Este un gest care dovedește – dacă mai era cazul – că tradiția și valorile naționale trebuie păstrate ca atare într-o întregire a spirituală a unei Europe unite, spre dezamăgirea unor „elitiști” care se proclamă, paranoic, reprezentanți ai „societății civile” și care, în ciuda apelului semnat la București între cei doi reprezentanți ai bisericilor surori, P.F. Teoctist și Papa Ioan Paul al II-lea, de încetare a războiului din Kosovo – au aplaudat invazia și bombardamentele NATO ca fiind „legitime și necesare”, chiar în ziua Învierii Mântuitorului nostru, Iisus Hristos.

În ianuarie 2003, P.F. Teoctist reia intervențiile la noii conducători, unde găsește înțelegere. Astfel, prin Hotărârea de Guvern nr. 468/18 aprilie 2003, se transmite în folosință gratuită Bisericii Ortodoxe Române o suprafață de 5 ha în Parcul Central, pe platoul central, în locul fostului Monument al eroilor comuniști (dezafectat în 1990) și în preajma Mormântului Eroului Necunoscut.

Pentru punerea în aplicare a acestei hotărâri guvernamentale, P.F. Teoctist a convocat, la 6 mai 2003, Consiliul Național Bisericesc și Comisia consultativă pentru construirea Catedralei Mântuirii Neamului, care a luat act cu satisfacție de noua locație a catedralei și de transferul gratuit (legal și firesc) a 5 ha de

PF Teoctist Arăpașu

teren din fosta proprietate a Mitropoliei Țării Românești. După exprimarea liberă și diversă a opiniilor participanților, P.F. Teoctist a insistat ca fostul Monument al eroilor comuniști să nu fie demolat (așa cum prevedea H. G. 468/2003), ci să fie translatat sau construit pe alt amplasament, cuvântul „demolare” să dispară din vocabularul ierarhilor ortodocși.

În iunie 2003, la Opera Română s-a întrunit din nou Comisia consultativă pentru construirea Catedralei, la solicitarea Ministerului Culturii și Cultelor, a unor organizații de arhitecți. Așa-zisa „societate civilă” și-a intrat în rol, solicitând interzicerea construirii Catedralei în Parcul Filaret/Carol pe motiv că tulbură liniștea celor care se plimbă și strică peisajul Parcului, ca și cum vechea ctitorie de la Curtea de Argeș a lui Neagoe Basarab, înconjurată de un impunător parc, ar deranja liniștea trecătorilor. De fapt, însăși ideea de catedrală îi sperie pe acești „elitiști”, considerând-o inoportună și inactuală față de starea economică și socială a românilor, deși Patriarhia Ortodoxă Română nu solicita atunci bani de la bugetul de stat. Românii de rând au fost primii care au donat, din sărăcia lor, o importantă sumă de bani pentru construirea Catedralei. Mica, dar zgomotoasă și nereprezentativă „societate civilă” organizează acțiuni ateiste de protest, astfel încât determină ca o parte din intelectualitatea română să riposteze și să adreseze un „Apel pentru Catedrală” (publicat în *Ziua*, X, nr. 3020, 21 mai 2004, p. 4), prin care se cere: „1. încetarea dezinformărilor, minciunilor și învrăjbirii; 2. respectarea adevărului istoric și informarea corectă a opiniei publice; 3. oprirea profanării Mormântului Eroului Necunoscut; 4. începerea neîntârziată a construcției Catedralei Patriarhale”.

Dar, în ciuda propagandei și demagogiei politicianiste de după 1989, de atașamentul declarativ al guvernanților față de valorile creștin-ortodoxe ale românilor, față de Biserica strămoșească, în contradicție cu „demolatorul de biserici” Nicolae Ceaușescu, în cei 15 ani de democrație și de libertate religioasă nu s-a reușit stabilirea definitivă a amplasamentului Catedralei, cu toate că parlamentarii și guvernanții noștri reprezintă (și) pe cei peste 87% dintre românii creștin-ortodocși. Și, astfel, a căzut și a treia locație a Catedralei.

Cu perseverență, diplomatie și blândețe creștinească, P.F. Teoctist, la venerabila vârstă de 90 de ani, a reușit, în sfârșit, să înfrângă opacitatea și rezistența ateistă a unor politicieni. Cu prilejul aniversării, în martie 2005, în Aula Patriarhiei Române, a 120 de ani de Autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române și 80 de ani de Patriarhat, în prezența președintelui Academiei Române, acad. Eugen Simion, a reprezentanților Guvernului și Parlamentului român, a regelui Mihai, a unor șefi de culte din România, a nunțului papal, a membrilor Sfântului Sinod și ai Adunării Naționale Bisericești, P.F. Teoctist a obținut din partea Consiliului General al Municipiului București, în sfârșit, aprobare (susținută cu aplauze spontane de către întreaga asistență) pentru începerea construirii Catedralei Mântuirii Neamului în cea de-a patra (și ultima) locație: lângă Palatul Parlamentului, pe un teren viran, rezultat din demolarea unor case și a unor biserici în regimul trecut.

O Catedrală a Neamului este necesară și pentru aceste oițe rătăcite, în trupul cărora s-a clonat oportunismul epocii staliniste și proletcultiste.

O Catedrală a Neamului este necesară și pentru românii din jurul României (pentru care „soarele tot la București răsare”), care așteaptă ctitorirea unui asemenea lăcaș sfânt ca o mân-

PF Daniel Ilie Ciobotea

drie etnică și de depășire a umilinței față de conașionali lor majoritari, care au catedrale impozante la Moscova, Belgrad, Sofia, Kiev.

Și, nu ultimul rând, construirea cât mai curând a Catedralei Mântuirii Neamului ar fi un omagiu adus activității de excepție a celui de-al cincilea patriarh al Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Teoctist Arăpașu, legitimarea unei continuități creștine de la primul patriarh român, Miron Cristea, până la actualul patriarh, Daniel. Ortodocșii din România au nevoie de un asemenea edificiu religios.

Așadar, după mai bine de 15 ani de negocieri și schimbări ale amplasamentului, noua Catedrală Patriarhală și-a aflat, în sfârșit, locul. În ziua de joi, 29 noiembrie 2007, în prezența Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, a membrilor Sfântului Sinod, a unor personalități ale vieții publice românești și a aproape 1.000 de preoți și credincioși, a avut loc sfințirea locului destinat construirii noii Catedrale Patriarhale pe Dealul Arsenalului. Au fost organizate după aceea câteva simpozioane tematic-consultative, la care au fost invitați arhitecți și ingineri cu experiență în construirea unor catedrale și biserici de mari dimensiuni. La simpozionul din 15 decembrie 2008, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel avea un cuvânt edificator: „În *Statutul* Bisericii noastre noi spunem că Biserica Ortodoxă Română, prin numărul de credincioși și prin vechime și continuitate, prin originea apostolică, este *Biserica națională* a poporului român. În mai multe țări din lume, catedrala din capitală, chiar dacă acesta nu este orașul cel mai mare al țării, se numește catedrala națională. *National Cathedral* din Washington nu se află în cel mai mare oraș și nici nu este cea mai mare biserică, dar este catedrala națională, iar în această catedrală națională au loc ceremonii cu valoare de simbol național. De exemplu, președinții Statelor Unite, după ce trec la Domnul, corpul lor neînsuflețit este depus pentru un ultim omagiu în catedrala națională din Washington. Se numește catedrală națională indiferent de confesiune. Deci, în acest sens, catedrala noastră, pe care dorim să o construim, este o catedrală pentru capitală și catedrală națională în înțelesul că reprezintă întreaga națiune română și nu doar pe bucureșteni”.

În toamna lui 2010, s-a obținut autorizația de construire, iar în cei opt ani scurși până astăzi s-a lucrat din greu la înălțarea Catedralei. Iată că anul 2018, când sărbătorim Centenarul Marii Uniri, ne aduce bucuria sfințirii mult-visatei Catedrale a neamului nostru românesc. Construirea unei Catedrale Naționale era nu numai necesară, ci și legitimă. Așa cum au fost construite sedii impunătoare și luxoase pentru diverse firme și instituții, era nevoie ca poporul român, nu numai Biserica Ortodoxă Română, să-și aibă Catedrala sa, o catedrală pe măsura jertfei duse de-a lungul unei istorii zbuciumate și, uneori, dramatice. Neamul nostru merită cu prisosință o catedrală pe măsura unor astfel de jertfe.

Sfințirea Catedralei Mântuirii Neamului (25 noiembrie 2018)

Recuperarea valorilor pierdute temporal și temporar. *Eliade și brăilenii (studiu de geografie culturală)*¹

Maria COGĂLNICEANU
Brăila

Motto: Tipărirea *Jurnalului* lui M. Sebastian (1996) a lansat un interes enorm în Israel, Europa și America, încât literatura despre Eliade a sporit în mod exponențial în toată lumea; „a devenit practic imposibil de cuprins într-o viață de om”.

Valentin Popa

Maria Cogălniceanu

Titlul ales de scriitorul Valentin Popa are o bună rezonanță. Pentru necunoscători, dar orgolioși, pe drept, de localismul genial interbelic, cartea aceasta poate fi atrăgătoare, chemând spontan la lectură. Pentru inițiați seamănă cu o vrajă din care pot ieși, iarăși cu noi, fastuoase și complicate descoperiri ideatice. Prologul este menit să atragă atenția asupra originalității unghiului de abordare a toposului spiritual brăilean și asupra vieților și creației celor mai mari oameni de cultură care au devenit celebri în țară și peste meridianele lumii întregi.

Coloana de marmură în jurul căreia gravitează o serie de personalități de excepție din domeniul culturii, artelor, filosofiei și religiilor este, evident, Mircea Eliade. Cadru în care se comentează relația magistru-discipol este mereu același, însumând, ca într-o expoziție, biografia, anii de formare, prietenii și adversitățile, opera antumă și postumă, elogiile și polemicile dure. „Perspectiva de analiză propusă și în acest volum a fost posibilă grație faptului că Brăila

a reprezentat prin particularitățile specifice (mediul economic solid, multiculturalitatea girată de prezența mozaicului etnic, un învățământ performant) o adevărată pepinieră de spirite dintre cele mai remarcabile pentru cultura națională – și nu numai – cu care Mircea Eliade a relaționat într-un fel sau altul (colaborare, prietenie, neînțelegere, adversitate)”².

Nae Ionescu și Mircea Eliade sunt doi poli ai muncii neostoite și ai creativității geniale care au stimulat inteligențele și au determinat afilierea altor brăileni de înalt prestigiu la ziarul *Cuvântul*: Mihail Sebastian, Vasile Băncilă, Perpessicius, Mihail Polihroniade, Mihail Vâlsan, Eugen Schileru și alții. Excepția vine tot din acest loc miraculos, prin dura și îndelunga combativitate pamfletărească a lui Anton Dumitriu.

Exegetul Valentin Popa insistă, cu argumente precise, asupra faptului că „personajele acestei cărți au fost nu doar în anturajul lui Mircea Eliade, ci și în cel al lui Nae Ionescu”³. „Eliade, Vâlsan și Dumitriu i-au audiat și ei prelegerile... Cât privește pe Anton Dumitriu, cel care a scris articole defăimătoare nu doar despre Mircea Eliade, ci și despre Nae Ionescu, se știe că i-a fost student și i-a urmărit câteva prelegeri, deși a mărturisit ulterior că nu agreea modul de predare al celebrului profesor”⁴.

¹ Valentin Popa, *Eliade și brăilenii (studiu de geografie culturală)*, Muzeul Brăilei „Carol I”, Editura Istros, Brăila, 2018.

² *Ibidem*, p. 5.

³ *Ibidem*, pp. 7-8.

⁴ *Ibidem*, p. 8.

Autorul acestei cărți se exprimă cu prudență, știind că anumite *personaje* din carte au avut atingere cu naționalismul românesc în varianta „Arhanghelul Mihail” și, vreme de aproape cincizeci de ani, au fost marginalizate, martirizate (Mircea Vulcănescu, Constantin Noica, Vasile Băncilă, Mihail Polihroniade), urmărite de Securitate și slujbașii ei chiar și dincolo de hotarele țării, în exil (Mircea Eliade, Emil Cioran și alții). Suntem în fața unor destine dramatice, ca într-un roman al groazei și al infernului dantesc, al „Academiei de sub pământ”. Mizând pe ideea dobândirii libertății și a unui climat democratic, după 1989, adevărurile pot fi rostite fără teamă, iar operele interzise cândva pot fi editate și reeditate. Astfel, Brăila și neamul românesc au început recuperarea valorilor spirituale pierdute ori risipite în lume. Se editează volume importante la editura Muzeului Brăilei „Carol I”, iar la secția *Memoriale* se organizează expoziții pentru marile personalități, ca și la Centrul Cultural „Nicăpetre” ori la Casa memorială „Panait Istrati” din Grădina Publică, fără a se neglija contribuția celebrităților la patrimoniul universal nici în cadrul Bibliotecii Județene „Panait Istrati”, nici la Casa Corpului Didactic din Brăila și la Școala de Arte „Vespasian Lungu”. Autorul Valentin Popa condiționează un astfel de flux cultural și spiritual, de existența libertății de gândire și exprimare, valabil doar în context volițional și fără opreliști. „Dacă am trăi într-un climat nedemocratic, de *suprimare a libertății de expresie, ar trebui probabil să evităm astfel de teme*”⁵.

Cartea *Eliade și brăilenii* poate să fie, pentru generațiile recente și cele din viitor, un motiv de glorie și exemplaritate. Se insistă asupra ideii de personaj, se creează o structură romanescă în crescendo, cu intrigă plurală, se schițează ori se dezvoltă o portretistică cu valoare autentică, realistă, în tonuri de negru sau cu valoare simbolică, se includ pagini de jurnal, interviuri, cronici literare elevate, originale dialoguri pe teme ezoterice și contribuții excelente ale românului Mihai Vâlsan la mișcarea spirituală europeană, alături de teorii asupra antisemitismului (problema cea mai spinoasă), pamflete otrăvite, desființatoare, informații vechi și noi despre Nae Ionescu și discipolii săi preferați. Pe lângă bărbați iluștri și seducători, în preajma lor trec câteva siluete feminine ale timpului: Nina Mareș (prietenă cu Sebastian și soție a lui Mircea Eliade), Cella Serghi, Cella Delavrancea-Lahovary, Elena Lupescu (Duduia) – metresa regelui Carol al II-lea, Maruca Cantacuzino-Enescu, actrița Marietta Sadova.

Substanțialul este însă dat de chestiunile politice și filosofico-religioase, de tragediile ne-numărate provocate de al Doilea Război Mondial și, după încheierea lui, de luptele pentru putere care au culminat cu instalarea regimului comunist. Sursele pe care-și construiește Valentin Popa studiul său de „geografie culturală” (inedit) sunt multiple, tocmai pentru că s-a scris și s-a tipărit mult. El are intenția de a epuiza informațiile apărute în cărți semnate de cercetători din țară și din străinătate. Sunt menționați și consultați Dora Mezdrea, Vasile Băncilă, Marta Petreu, Mircea Handoca, Mihai Iovănel, Dorina Grăsoiu, revista *Apostrof*, istoricul Florin Țurcanu și, în principal, cărțile semnate de Mircea Eliade și Mircea Vulcănescu. Lista de autori și opere despre acești mari creatori este îmbogățită prin multiplele pagini din capitolul final („Bibliografie”). Scopul urmărit de exeget este formulat astfel: „Caracterul tragic al personajelor acestei cărți pe care le socotim reprezentative pentru geografia culturală a Brăilei conferă, sperăm, *un plus de valoare demersului nostru, ce se dorește a fi și un omagiu pentru spiritele locului lovite de furia istoriei*”⁶.

Amintindu-ne de tragediile antice grecești și de romanele cu „Prolog” și „Epilog”, Valentin Popa scrie, simultan, obiectiv și subiectiv despre „o lume” și un oraș care merită a fi cunoscut și descifrate unei pleiade tinerești ce își face acum, de pe băncile liceelor prestigioase, intrarea în labirinturile secolului XXI, probând fascinația pentru filosofie și arte, din care nu trebuie alungată marea poezie; o generație demnă de tezaurul ei trecut își face auzită vocea în arenele culturii naționale. Profesorul-scriitor Valentin Popa îi inițiază, propunându-le și această carte recentă, despre *acel blestemat secol XX ce n-a lăsat pentru România decât două decenii aurorale, cele interbelice. În rest, vremuri tulburi, de sedimentare, de participare la conflictele mondiale, de fascism și de na-*

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 293.

zism, de comunism și de teroare⁷.

Logică și limpede, fără broderii stilistice, scrierea semnată de profesorul de filosofie este gândită în opt capitole ale căror titluri sunt elocvente: „Mircea Eliade și Nae Ionescu”, „Prietenia cu gazetarul și scriitorul Mihail Sebastian”, „Mircea Eliade și Vasile Băncilă”, „Eliade și Perpessicius”, „Mihail Polihroniade, prieten și colaborator”, „Adversitatea lui Anton Dumitriu”, „Mihai Vâlsan și Mircea Eliade”, „Mircea Eliade și Eugen Schileru”.

Nu vom insista asupra acestora, lăsând cititorul să descopere înălțările și abisurile în care s-au găsit studenții lui Nae Ionescu („unul dintre cei mai inteligenți oameni ai Europei”, după cum se exprimă Dr. M., vezi M. Eliade, *Jurnal*) în anii 1930-1940 și destinul lor în anii monstruoaselor dictaturi. Profeția lui Mircea Eliade despre ontologia lui Nae Ionescu s-a adevărit. În sensul cercetării istoriei filosofiei românești „se va vedea că vreme de 15 ani de zile noi am fost contemporani Europei numai prin cursurile profesorului Nae Ionescu”⁸.

Relația maestru-discipol se întemeiază pe admirația, generozitatea și charisma lui Nae Ionescu, pe modalitatea de a-și fascina publicul universitar și extrauniversitar venit să-l vadă și să-l audă. Dubla prin gestică a mâinilor, despre care ne-a vorbit și filosoful Mihai Șora la Brăila nu prea de mult, sensurile cursurilor de logică și metafizică, construind o lecție „ca o simfonie”. În *Memorii*, autorul lui *Maitreyi* și al altor romane conturează cu măiestrie portretul filosofului, actor rafinat care subjugă asistența: Era „un bărbat brun, palid, cu tâmplele descoperite, cu sprâncenele negre, stufoase, arcuite mefistofelic, și cu ochii mari, de un albastru sumbru, oțelit, neobișnuit de sclipitori; când își repezea privirile pe neașteptate dintr-un perete în altul, parcă ar fi fulgerat în amfiteatru. Era slab, destul de înalt, îmbrăcat sobru, dar cu o neglijență elegantă; și avea cele mai frumoase și mai expresive mâini pe care le-am văzut vreodată, cu degete lungi, subțiri, nervoase. Când vorbea, mâinile îi modelau gândirea, subliniau nuanțele, anticipau dificultățile, semnele de întrebare”⁹. Nefiind un epigon naeionescian, M. Eliade a practicat și el în fața studenților aceeași tehnică didactică. Afirmația aparține lui Emil Cioran, autorul volumului *Exercises d'admiration. Essais et portraits* (1986). Rememorând epoca din perioada 1922-1930, Mircea Eliade, eruditul, genialul creator de literatură și de ample studii de istoria religiilor, așază un sigiliu nepieritor asupra contribuțiilor profesorului Nae Ionescu. „Tot ce a dezbătut generația tânără în acea vreme – experiența, aventura, ortodoxia, autenticitatea, trăirea – își găsește rădăcinile în ideile profesorului Nae Ionescu”¹⁰.

Un subcapitol extrem de bogat în zugrăvirea luptelor politico-ideologice, religioase și metafizice, în tonalitatea tragică din timpul dictaturii lui Carol al II-lea, este numit „În lagăr, alături de Profesor”, înlănțuit cu altele la fel de grăitoare ca: „Treisprezece luni fără Nae Ionescu”, „Din nou în preajma lui Nae Ionescu”, „La înmormântarea lui Nae Ionescu” și „Imposibila despărțire”. În vila de la Băneasa „se regroupau foștii discipoli, admiratorii, colaboratorii, figuranți fericiți” (Constantin Noica).

Bolnav, interzis, supravegheat, celebrul filosof moare umplând de durere pe cei apropiați. Ceea ce era de demonstrat am cuprins în aceste pagini din care deducem că Eliade și brăilenii care l-au urmat pe Nae Ionescu în proiectul său de țară au fost victimele istoriei, intoleranței și urii, că, dincolo de moarte, posteritatea a fost nedreaptă cu discipolii, că s-a mers pe radicalizarea extremei stângi, publicându-se încă din 1972 pagini din jurnalul lui M. Sebastian (revista *Toladot*), M. Eliade fiind incriminat și exilat până la moarte.

Destinul și opera lui M. Sebastian, îndeosebi *De două mii de ani* cu prefața lui Nae Ionescu, au reactualizat „cazul” și antisemitismul anilor '30. Jurnalul lui M. Sebastian, inedit până în anul 1996, explică evoluția și etapele unei prietenii cu începutul, uzura, „spărtura tot mai mare

⁷ *Ibidem*, p. 291.

⁸ *Ibidem*, p. 27.

⁹ *Ibidem*, p. 10.

¹⁰ *Ibidem*, p. 25.

dintre noi” și disoluția sentimentului. Înțesat de informații din toate direcțiile, bilanțul lui Mihail Sebastian cu referire la articolele infamante din *Credința*, *Buna Vestire*, *Porunca vremii*, uciderea lui Zelea Codreanu și asasinatele de la Râmnicu-Sărat, dar și cu scurtele momente de respiro dau imaginea în oglindă a crudei perioade.

Percutant, detaliat, argumentat este subcapitolul elaborat de V. Popa cu privire la anti-semitismul românesc urmat de martorul incomod, asimilat, „evreul cu simțăminte românești”, Mihail Sebastian. Demonstrația amplă include nume mari de pe mapamond și din țară. Claudio Mutti în cartea *Mircea Eliade, legiunea și noua închișiție* aprecia că apariția într-un volum omagial a scandalului a avut drept țintă „blocarea candidaturii lui Mircea Eliade la premiul Nobel”¹¹.

O viziune tragică asupra lumii, în încheștarea celui de-al Doilea Război Mondial, transpare din paralelismul celor două jurnale asupra cărora insistă autorul cărții. Este vorba de jurnalul lui M. Sebastian și de *Jurnal portughez* al lui Mircea Eliade.

Un capitol necunoscut și neavut în vedere de cercetătorii lui Eliade îl reprezintă interacțiunea savantului religiilor cu un alt filosof brăilean, Vasile Băncilă, cunoscut în țară mai ales prin celebra sa scriere *Lucian Blaga. Energii românească*. Biografia gânditorului fin și intransigent, capacitatea de jertfă în favoarea neamului românesc sunt analizate pe mai multe pagini, liantul dintre cei doi fiind Nae Ionescu.

Cercetătorul Valentin Popa insistă asupra esenței personalității lui Nae Ionescu și remarcă temele comune din publicistica lui M. Eliade și V. Băncilă, fructificând contribuția excepțională a Dorei Mezdrea din cartea *Nae Ionescu. Biografia*, vol. IV.

Cititorul preocupat de filosofie, viață spirituală, păcat și mântuire, de sacru și profan ori de „duhul sărbătorii” se va simți fascinat de cele cincisprezece pagini despre lumea interbelică și postbelică. Mai mult decât interesante sunt secvențele cu informații, unele șocante, dar memorabile, violentând „gândirea leneșă”. Să nu uităm că V. Popa a redactat (în 2005) lucrarea *Vasile Băncilă: omul și filosoful*. În bibliografia mai nouă referitoare la abordarea filosofică a sărbătorii se spune că V. Băncilă deține întâietatea mondială, dar, din cauza izolării țării în perioada comunistă, studiul său nu a fost cunoscut în afara hotarelor. Dintr-o vădită admirație pentru filosof și din patriotism local, comentatorul apasă exagerat pe sintagma „filosoful din Brăila”, ținând numele celui care ar fi trebuit să circule în universalitate ca celebrii Mircea Eliade, Lucian Blaga, Emil Cioran și Constantin Noica.

La *Cuvântul*, M. Eliade a fost coleg de redacție cu Dumitru Panaitescu Perpessicius, originar din Brăila. Tatăl său, Ștefan Panait-Panaitescu venea din Ianina în 1877 și cunoștea limbile greacă și turcă. Mama sa, Elisabeta Daraban, era originară din Vrancea. Reperle biografice ale istoricului și criticului literar sunt preluate, în ansamblu, din opera altui brăilean, Th. Vârgolici. Scrierile monumentale, activitatea de editor, poet, cronicar radio, antologator, fondator al Muzeului Literaturii Române, creator de reviste – dintre care cea mai importantă rămâne *Manuscriptum*, în care se publică documente inedite din arhiva muzeului, culminează cu ediția tezaur *Opera lui Mihai Eminescu*, care se continuă prin ediția Academiei Române. A scris *Mențiuni critice* (cinci volume), *Mențiuni de istorie literară și folclor*, *Alte mențiuni de istorie literară și folclor* (trei volume). „Cel tăbăcit de suferință”, scriind cu mâna stângă, a creat opere nepieritoare. S-a apropiat de universul literar eliadesc încă de la apariția romanului *Isabel și apele diavolului*. Apoi, a făcut parte din juriul care i-a acordat premiul pentru roman al societății „Tekirghiol-Eforie” pentru *Maitreyi*. Perpessicius compară acest roman cu marile mituri erotice ale omenirii din *Cântarea cântărilor*, *Daphnis și Chloe*, *Paul și Virginia* și *Manon Lescaut*, definindu-l ca pe o iubire „a veacului nostru, incitat de evadare și exotism”¹².

Întoarcerea din rai pare că preia tehnica din Huxley (*Contrapunct*) și este fresca unei generații frământate, obsedate de „sexualism și de metafizică, plină de contradicții”¹³. *Șantier* (roman indirect, cum îl definește autorul) este ca gen „literar” roman de concepție madreporică, asemănă-

¹¹ *Ibidem*, p. 102.

¹² *Ibidem*, p. 183.

¹³ *Ibidem*, p. 184.

toare cu o colonie de madrepori din recifele de corali¹⁴. Următorul roman, *Huliganii*, „dovedește maturizarea creatorului care face să circule o lume diversă și multiplă”. În *Șarpele* ca și în *Domnișoara Christina*, romancierul face o interesantă fluxiuine între magie și realitate, valorificând elemente folclorice și simbolistica erotică a reptilei. *Nuntă în cer* este comparat cu romanul *Climate* al lui André Maurois. Părerile criticului literar sunt imbatabile și de o mare expresivitate.

În ramele din expoziția marilor figuri ale timpului acesta tragic intră și Mihail Polihroniade, mai puțin cunoscut, deși a făcut parte încă de la început din generația '27. După adeziunea la comunism, decepționat ca și alții, a trecut la naționalismul radical și ortodox. Gazetar talentat, avocat și implicat în politică alături de mișcarea legionară, a fost trimis în lagărul din Miercurea Ciuc alături de Nae Ionescu și Mircea Eliade. Ulterior, transferat la Râmnicu-Sărat, a fost ucis, împreună cu alți legionari, din ordinul lui Carol al II-lea. Monstruosul genocid numără 252 de victime. „Filosemitul” Polihroniade are o bogată operă antumă și postumă, rămasă mult timp necunoscută. În articolul „Dreapta românească”, tipărit în *Curentul*, el precizează că nu lozincile antisemite vor salva România, ci construirea unui stat modern, în care se aplică legea contra abuzurilor și profitorilor.

Valentin Popa identifică în gândirea lui M. Eliade și M. Polihroniade aceleași idei filosofico-politice: mitul omului nou, sincronia vieții politice românești cu politica europeană din acel moment, activismul politic, spiritualitatea creștină de tip ortodox, jurnalismul ca o necesitate (prin revista *Criterion* și ziare ca *Buna Vestire*, *Vremea* și altele). Pe când se afla în India, M. Eliade primea informații politice și culturale din țară, i se solicită colaborarea și află de apariția revistei *Acțiune și reacțiune* (1929-1930). Corespondența lor s-a salvat doar în parte, rămânând o enigmă nedezlegată; ce s-a întâmplat cu scrisorile lor este întrebarea la care nu s-a răspuns încă.

Lecturând subcapitolul „Adversitatea lui Anton Dumitriu” rămânem interziși, uluiți de modul în care acest brăilean devine „detractorul cel mai fanatic” al lui M. Eliade. Țintea catedra universitară la care se manifesta discipolul cel mai fidel al lui Nae Ionescu, „șeful tinerei generații din interbelic” și autor al unor romane exotice și al celebrului studiu despre Yoga. Deși avea o operă importantă și obținuse catedra universitară cu sprijinul lui P. P. Negulescu, destinul nu-i este favorabil lui Dumitriu (cum nici celorlalți din aceeași perioadă). Este aruncat în închisoare sub învinuirea de gestiune frauduloasă la Creditul Minier. A fost eliberat în 1954. Anton Dumitriu, ca și Constantin Noica, a avut și are discipoli importanți. Brăila natală îl primea pe logicianul și autorul atâtor sinteze esențiale, glorificat în lumea largă, cu recunoștință (deși târzie). Plin de noutăți este paragraful în care autorul acestei cărți prezintă teozofia și francmasoneria. Selectăm doar două fraze: „Caracterul ezoteric și ocult al mișcărilor spirituale de tip teozofic a îndreptățit pe mulți să le asocieze cu organizațiile masonice. Modelul care pare exemplar pentru Anton Dumitriu, interesat, probabil încă din studenție, de teozofie, este francezul René Guénon (1886-1951) și nu austriacul Rudolf Steiner (1861-1925), destul de în vogă și el în mediile intelectuale bucureștene din perioada interbelică”¹⁵.

Pe astfel de subiecte, Anton Dumitriu a corespondat cu Mihai Vâlsan, coleg de liceu și de generație, iar numele lui Vasile Lovinescu apare în mod firesc într-o scrisoare. Polemist de înaltă clasă, Anton Dumitriu atacă disprețul filosofiei spiritualiste față de cunoașterea științifică precum în *Filosofia mirabilis*, *Cartea întâlnirilor admirabile*, *Alethéia*, *Homo universalis*. Preocupările savantului Anton Dumitriu în domeniul filosofiei și al spiritualității sunt reactualizate de Valentin Popa în legătură cu „Rugul aprins”, în jurul căruia sunt adunați, ca la o masă a tăcerii, cei mai de seamă filosofi, teologi, medici, scriitori și studenți, toți practicanți ai „rugăciunii inimii”. Mulți dintre ei umpluseră temnițele de la Aiud și apoi au fost trimiși la muncă forțată la canalul Dunăre-Marea Neagră (A se vedea *Timpul Rugului aprins* de Andrei Scrima, Humanitas, 2000).

Adversitatea față de Mircea Eliade și Nae Ionescu l-a determinat pe Vasile Băncilă să

¹⁴ *Ibidem*, p. 186.

¹⁵ *Ibidem*, p. 221.

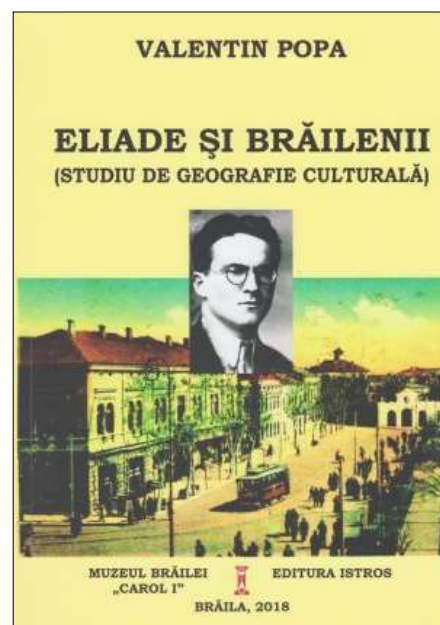

vorbească de „măgăria unui brăilean trădător”. Atacul va continua și în *Istoria logicii*, opera sa de căpătâi. În a doua parte a vieții sale, Anton Dumitriu va încerca să elimine otrava în care își înmuia pana și să recunoască contribuția contemporanilor săi la domeniul filosofiei și al logicii (*Terra mirabilis* și *Istoria logicii*, ediția ultimă). Schimbarea atitudinii față de adversari se poate citi și în arhivele C. N. S. A. S.

În ultimul tablou înrămat din expoziție, se pune lumină pe chipul lui Eugen Schileru, alt brăilean apropiat de Mircea Eliade. Ca într-un micro-roman este înfățișată biografia acestui „metis echilibrat” (despre care scrie fiica sa Micaela Schileru)¹⁶, reputat și erudit istoric al artelor, om de stânga, antifascist, cu o bogată activitate culturală (eseuri, recenzii, traduceri, cronici de cinema). La propunerea lui Anton Dumitriu, intră în Loja masonică „Phoenix”. E bibliotecar șef la Biblioteca Academiei, devine profesor la Institutul de arte plastice „N. Grigorescu” și predă o serie de cursuri: istoria artei universale, istoria literaturii, istoria teatrului, istoria cinematografului, critica de artă și ține admirabile conferințe. Lucrează la o teză de doctorat intitulată *Fantasticul în literatură și artele plastice*, coordonată de prof. univ. Virgil Vătășanu. Dar „timpul n-a mai avut răbdare”. Și-a încheiat existența la 52 de ani. Opera scrisă este deasupra canoanelor staliniste, iar cea orală, „de cafea”, seducătoare. Andrei Pleșu i-a publicat o parte dintre articolele de specialitate. În finalul acestui capitol, Valentin Popa compune un paralelism cu care putem fi sau nu de acord, între Eugen Schileru și Nae Ionescu. Concluzia este fermă: amândoi au intrat în conflict cu regimurile totalitare (carlist și comunist), dar și-au păstrat verticalitatea. „Conflictele în cauză s-au datorat atitudinii verticale manifestate de către cele două personalități de anvergură ale culturii române în relația lor cu puterea politică”¹⁷.

Cunoscând din scrieri și din documente de arhivă C. N. S. A. S., ceea ce face de admirat și de prețuit marile valori ale neamului românesc – cu preferință numele din cartea lui Valentin Popa –, putem scrie astăzi cu convingere că fără asemenea spirite alese lumea mondială a culturii ar fi fost mai ternă, mai săracă și fără geniu. Acum, în față cu scrierile lor, nu putem să nu admitem că ceea ce gândeau unii interbelici este de actualitate măcar parțial. Nu lozincile vor salva România, ci aplicarea legii contra abuzurilor și a profitorilor (*durra lex, sed lex*). Demnitatea și libertatea sunt imuabile – sau trebuie să fie ca mărci ale unei națiuni. În numele lor s-a săvârșit în secolul XX sacrificiul total. Dezmărginirea, cunoașterea lumii și a sinelui cu păstrarea identității prin limbă și particularitățile etnice alcătuiesc un cod nealterabil, cum citim în discursul inaugural de la Universitate rostit de Nae Ionescu. „Drumul către ființă începe printr-o mare căutare de sine, dar sfârșește dincolo de sine în Dumnezeu (*soteria*) sau în istorie (*simpathia*). Autenticitatea, fără de care nimic nu e valabil, îți cere să fii tu însuși – dar realizând-o te recunoști dincolo de tine (dragostea, mistica, istoria)”¹⁸.

Români sau alogeni, nicio figură din galeria de portrete ce se succed prin fața cititorului nu este oarecare, semn că Brăila și școala ei de odinioară au creat intelectuali, caractere puternice, „avântate” spre glorie. Cartea este atât de bine gândită, încât trebuie să fie prezentă în orice bibliotecă de adolescent și de educator al secolului XXI. Valorile pierdute, risipite temporar, se reîntorc de unde au fost prădate de timpul istoric neiertător, destinal și tragic.

¹⁶ *Eugen Schileru. Viața lui ca o carte*, ediție îngrijită de Micaela Schileru, Muzeul Brăilei „Carol I”, Editura Istros, Brăila, 2016.

¹⁷ Valentin Popa, *op. cit.*, p. 289.

¹⁸ *Ibidem*, p. 27.

365 de gânduri – Viorica Pârja și vederea lumii din afara ei...

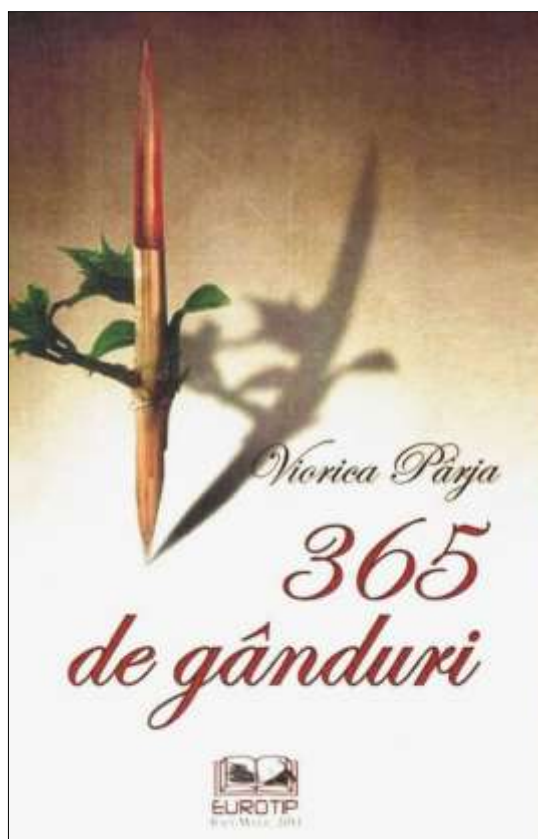
Editura Eurotip, Baia Mare, 2014, 192 p.

Dr. Monica D. CÂNDEA
Baia Mare

Cărțile mici aduc uneori revelații mult mai consistente decât ne-am aștepta. Ele sunt cărțile cu care se poate *dansa* cel mai ușor, pentru că ne pot însoți oriunde. Fiecare cititor deschide cartea cu o curiozitate proprie, sperând să afle acolo fie relaxarea și bucuriile pe care nu le trăiește în cotidian, fie informații despre trecut, despre lumi îndepărtate, fie modele umane, fie lecții de viață. Jurnalistul este un cercetător aparte al vieții din cetatea umană, deoarece el are acces la concret într-un mod sintetic, dar și analitic, având acuitatea de a percepe ceea ce este autentic, dincolo de măști, de a înregistra și de a interpreta cu minuțiozitate mersul evenimentelor, căci el e un adevărat secretar al istoriei, din care nu scoate doar știri și informații, ci și învățături.

Viorica Pârja este un jurnalist cu o experiență complexă în urmă. Un intelectual rafinat și onest cu sine însuși, care a văzut lumea prin lupa curiozității și a rostului pedagogic al fiecărei experiențe. Cartea sa, *365 gânduri*, apărută în 2014, este ca o mică oglindă de argint, reflectând atât o experiență, cât și un caracter nobil. E concentrată și revigorantă prin dexteritatea cu care surprinde evenimentialul și îl corelează cu un gând, cu o idee pilduitoare. Născute din experiența americană (derulată, cu intermitențe, între august 2011 și decembrie 2013), confesiunile și notațiile reunite în volum reflectă cele două paliere ale realității: cel exterior, al evenimentelor, și cel interior, al trăirilor. Cuvântul introductiv rezumă sugestiv tematica mozaicală a însemnărilor: „365 de secvențe de viață și de trăire interioară, între două lumi, dincolo de România, dar cu România în suflet. Într-o lume care nu seamănă cu lumea europeană. Și tot mai departe de lumea de acasă. // 365 de gânduri despre viață, natură, inteligență și știință de carte, artă și frumusețe umană”.

Ceea ce uimește în parcurgerea micilor texte, adevărate tablete pentru uzul intelectual și sufletesc al lectorului, este limpezimea scrisului și a mesajului. O empatie cu cititorul se observă și în modul tandru cu care îi oferă lecții, povești, chei ale unei atitudini relaxate și pline de compasiune față de oameni și de viață. O înțelegere profundă a ordinii lumii și a rosturilor ei efemere și perene pare să emane din toate asumările de poziție sau din interpretarea faptelor consemnate. Cadența clasică a frazei reflectă atitudinea olimpică a gândului, astfel încât, dincolo de un *jurnal*, sau mai bine zis un *memorial* de călătorie, de exil autoasumat temporar, cartea este și un mic tratat de etică și psihologie, care încurajează frumusețea umană sub toate chipurile ei, afirmă bucuria de a trăi în spiritul unor valori consacrate: familia, iubirea, prietenia, bunul simț, educația sau iertarea.

Ingenioasă este și dispunerea textului în pagină, aparent ca o alternanță de proză și poezie, ceea ce ne provoacă să afirmăm că tot ceea ce iese din gândul omului e până la urmă poezie, deoarece, pornind de la realitate, cel care scrie țese o lume nouă și semnificativă, prin înlanțuirea asumată și conștientă a semnelor lingvistice. Citind atent aparentele poeme, constăți, însă, că e doar un joc grafic, că ele nu sunt altceva decât idei cu caracter aforistic, prin care autoarea punctează ecourile profunde, intelectuale și afective ale evenimentelor în conștiință: „Nu căuta în exterior ceea ce poate fi doar în inima ta. Armonia vine din interior. Armonia nu este un loc de muncă, nu este o mașină nouă sau o căsătorie, armonia este pacea din suflet. Ea pornește întotdeauna de la tine”. Sau: „Platon spunea că fericirea cuprinde cinci părți: să iei hotărâri bune; să ai simțuri bune și sănătate; să reușești în ceea ce întreprinzi; să ai reputație bună printre oameni; să ai bani și bunuri folositoare pentru viață. [...] Eu cred că fiecare are în propriile mâini fericirea. Trebuie s-o vezi și să știi ce formă să-i dai”.

Cunoașterea societății americane, cu civilizația și regulile ei, devine prilej de a visa nostalgic la acel acasă autentic, românesc, dar și de a constata că prosperitatea este strâns legată de respect, de cumpătare și de munca serioasă, apreciate fără rezerve pe acest continent. Locuri, personalități, evenimente, instituții care definesc spiritul american devin, pe rând, subiect de meditație pentru vizitatoarea venită din estul Europei, avidă să descifreze tainele visului american. De la John D. Rockefeller la Steve Jobs, care au dat impulsuri de schimbare societății americane, dar și celei globale, până la președintele momentului sau la antecesorii săi, se naște o galerie de chipuri privite cu un ochi scrutător, apt să puncteze plus valoarea pe care aceștia au creat-o. Curiozitățile care i-au individualizat pe președinți și pe primele doamne fac obiectul a două reflecții care umanizează imaginea oficială a celor mai puternici oameni din istoria Statelor Unite. Cu bucurie și mândrie descoperă români și, mai ales, tineri, elevi și studenți, din familii de origine română, care au reușit să-și împlinească visul. Printre aceștia se află mezzo-soprana Nicoleta Roman, scriitorul Elie Wiesel sau tânărul Mihai Truică, absolvent al Colegiului Național „Gheorghe Șincai” din Baia Mare, care a studiat la Universitatea Stanford.

Dincolo de acuratețea cu care sintetizează evenimentele politice internaționale, în care Statele Unite ale Americii au avut un rol important, ceea ce dă savoare discursului este sensibilă dimensiune meditativă, care scoate la iveală înțelepciunea și echilibrul interior, definitorii pentru un caracter format sub semnul șansei divine, care i-a oferit un loc de naștere prielnic și relații de calitate cu cei din jur, conducând gândul mereu spre înalt, spre autoperfecționare, spre bucuria de a fi, care derivă dintr-o convingere fermă: „Că mintea nu este un vas de umplut, ci un foc care trebuie aprins”. Viața trebuie privită cu recunoștință și cu drag, pentru a putea să devii cea mai bună variantă a ta, căci fiecare ne regăsim, la un moment dat, în ipostaza de a conștientiza că cea mai importantă persoană din viața noastră suntem noi înșine și că lumea interioară este o lume a gândului care atrage după sine fapta și realitatea, bună sau rea, după chipul și asemănarea lui.

1918-2018. România în 100 de ani: bilanțul unui veac de istorie

Oliver Jens Schmitt, Editura Humanitas, București, 2018, 134 p.

Ștefan-Adrian BĂRBULESCU

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Oliver Jens Schmitt

Salutăm cu entuziasm apariția acestui foarte interesant volum la editura Humanitas, tocmai și deloc întâmplător în Anul Centenar – titlul spune tot, explică în mare parte intenția autorului, iar subtitlul: „Urmărit de un dialog cu Marian Voicu” ajunge să completeze o carte surprinzătoare și necesară în peisajul publicistic românesc. Dar să se luăm pe toate, pe rând.

Conform sursei <http://www.humanitas.ro/oliver-jens-schmitt>, aflăm că: „Oliver Jens Schmitt este profesor de istorie sud-est-europeană la Universitatea din Viena. Născut în Elveția, la Basel, în 1973, a studiat bizantină, neolenică și istorie europeană în orașul natal, precum și la Viena, Berlin și München. Domeniile sale de interes și cercetare cuprind fascismul în Europa de Est, cu accent pe România, societățile urbane din estul Mediteranei în secolul al XIX-lea, societatea și politica în Imperiul Otoman târziu, evoluțiile socio-culturale în spațiul balcanic albanez, istoria imperiului maritim al Venetiei și istoria Balcanilor în Evul Mediu târziu. Din 2017, este președintele Secției filosofie-istorie a Academiei Austriece de Științe. Printre titlurile sale, traduse în mai multe limbi, se numără: *Levantini: Universuri de viață și identități ale unui grup etno-confesional în Imperiul Otoman în „lungul secol al XIX-lea”* (2005); *Kosovo: Scurtă istorie a unui ținut central-balcanic* (2008); *Skanderbeg: Noul Alexandru din Balcani*, 2009, trad. rom. 2014); *Korçula sub dominația venețiană în secolul al XV-lea* (2011); *Albanezii: O istorie între Orient și Occident* (2012). Recenta sa biografie despre Corneliu Zelea Codreanu (*Căpitan Codreanu: Ascensiunea și căderea „Căpitanului”*, 2016, ed. rom. 2017) apare în volumul de față într-o versiune mult lărgită și îmbogățită cu noi ilustrații, pe care autorul o consideră ediția definitivă a lucrării”.

Interesul pentru acest volum este imens și nu putem să nu observăm că economico-strategic vorbind a apărut într-un moment foarte prielnic, editura afirmând că este în top 5 la vânzări, un succes garantat deci.

Probabil că succesul amintit în paragraful anterior nu poate atinge cu aceeași ușurință cotele *best-seller*-urilor de consum atunci când vorbim despre cărți de istorie. Sau, mai mult, atunci când cartea despre care vorbește lumea e o carte de istorie națională, apărută chiar în anul de grație 2018 și cel mai interesant, când autorul este un istoric elvețian care pare să cunoască România mai bine ca mulți cetățeni de (o anumită) marcă a ei.

Va surprinde, în primul rând, dimensiunea cărții, în numărul (prea) mic de pagini. Dar titlul salvează situația din nou – recitim că e vorba despre un bilanț (sau un eseu istoric, după cum ne declară autorul la un moment dat), iar nu o carte clasică de istorie cu date și înșiruire de evenimente ș.a.m.d. Chiar și așa, această carte micuță spune multe sau, cel puțin spune ce trebuie. Ori asta trebuie subliniat – destui fiind aceia care vor ridica privirea din carte surprinși, odată cu finalizarea ei și asta pentru că domnul Schmitt este un istoric adevărat, un profesionist, un medic al cuvintelor, un chirurg neînduplecat, atunci când vine vorba de Realitatea ce trebuie afirmată, extirpând fără false sentimentalisme minciunile călduțe în care Ea s-a bălăcit atâta vreme.

Va surprinde, în primul rând, dimensiunea cărții, în numărul (prea) mic de pagini. Dar titlul salvează situația din nou – recitim că e vorba despre un bilanț (sau un eseu istoric, după cum ne declară autorul la un moment dat), iar nu o carte clasică de istorie cu date și înșiruire de evenimente ș.a.m.d. Chiar și așa, această carte micuță spune multe sau, cel puțin spune ce trebuie. Ori asta trebuie subliniat – destui fiind aceia care vor ridica privirea din carte surprinși, odată cu finalizarea ei și asta pentru că domnul Schmitt este un istoric adevărat, un profesionist, un medic al cuvintelor, un chirurg neînduplecat, atunci când vine vorba de Realitatea ce trebuie afirmată, extirpând fără false sentimentalisme minciunile călduțe în care Ea s-a bălăcit atâta vreme.

Una dintre afirmațiile care cu absolută siguranță vor șoca este aceea în care autorul ne spune că ultimii 30 de ani din istoria actuală a țării au fost și sunt cei mai buni din cei 100 câți numără nația noastră în forma ei de azi. Este totuși normal ca, la prima vedere, să existe destui

contemporani care vor dori să infirme acest fapt, pe simplu motiv că ei au trăit la propriu aceste ultime 3 decenii și cu siguranță că nu s-ar grăbi să le numească chiar cele mai bune. Și să adăugăm scepticismul (ca să nu spunem mai mult) unora care s-ar grăbi să se compare vis-à-vis de un istoric elvețian care profesază în Austria și vorbește atât de sigur pe sine despre Europa de Est, în general, și România, în special.

Și aici ne (re)întâlnim cu unul din paradoxurile omenirii – în Forja Timpului Istoric se toarnă deopotrivă adevăruri absolute și minciuni sfruntate, cât și hibridi născuți din împreunarea acestora, astfel că nu o dată putem observa cum se inversează rolurile: în felul acesta, eroul aclamat este (sau devine) un ucigaș notoriu, ahtiat după glorie, putere și nemurire, marile revoluții nu sunt altceva decât băi de sânge cu iz de vendetta personală și..., exemplele pot continua (aproape) la nesfârșit.

Tot așa, Timpul la trecut mai are o ciudată calitate (iluzorie, de altfel) – cu cât se îndepărtează de prezent, cu atât mai tare își nivelează asperitățile și își îndulcește amăreala ce părea odată atât de insuportabilă; așa putem întâlni persoane, altfel întregi la minte, care afirmă cu inocență și candoare că anumite vremuri nu vor fi fost chiar atât de rele precum ar vrea azi anumiți istorici să le prezinte. Putem să-i scuzăm, asta dacă n-au fost implicați prea adânc în procesele de facere ale istoriei, ca persoane publice, personalități politico-istorice ale vremurilor mai sus-amintite. Căci dacă se fac răspunzători de decizii, se fac și vinovați de urmările tragice ale acelor decizii. Ar fi bine să(-i) știm și să nu(-i) uităm (pentru) asta. Căci a uita, istoric vorbind, înseamnă a repeta. Cât despre iertare, cu siguranță că nu ne-am propus aici să fim primii care ridică piatra.

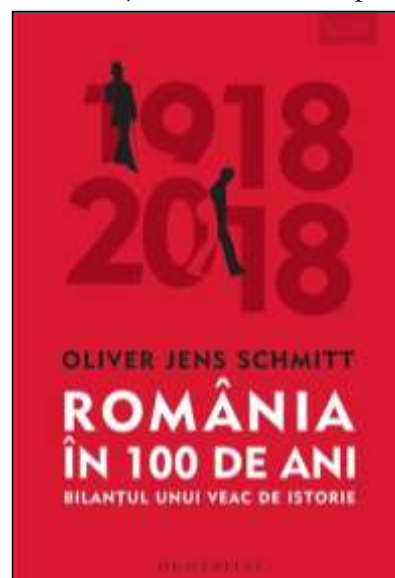
Revenind la cei mai buni 30 de ani, ultimii din secolul 1918-2018, pare deci greu să convingi pe cineva care, nu o dată, chiar s-a zbatut pentru supraviețuirea de zi cu zi. Un acel cineva trebuie „luminat” (și ce altceva încearcă să facă o carte de istorie, dacă nu să arunce măcar o rază de lumină peste vălurile înnegurate ale trecutului?) prin prezentarea unei imagini de ansamblu, situarea la o și adoptarea unei echidistanțe menite să-l facă să perceapă corect, prin comparație și analiză retro și introspectivă adevărurile timpurilor. Chiar și așa va fi greu să le expui atâtor în față realitatea crudă și să le explici diferența dintre „carne de tun” și „generații de sacrificiu”. Dar în lumina corectă generația de sacrificiu capătă aura sfințeniei, prin conștientizarea asumată a greutăților ce trebuie îndurate înspre binele comun și al celor ce ne urmează.

Iată rolul extraordinar al acestui mic și totuși atât de important volum ce ar trebui să-l citească fiecare român (și nu numai!) acum, în prag de Mare Sărbătoare: să avem parte de lumina realizării adevărului istoric, dincolo de povești de adormit popoare, dincolo de false iluzii și speranțe deșarte într-un viitor fără prea mari șanse de a se transforma în idilic, bucolic și magic – atât vreme cât nu se face relaționarea corectă între trecutul asumat, prezentul trăit și viitorul meritat.

Dialogul de la sfârșitul cărții, al autorului cu Marian Voicu reușește să completeze fericit acest minunat demers editorial, asta pentru că discuția dintre cei doi este una foarte interesantă și instructivă, dar și pentru că intervievatorul Marian Voicu este un interlocutor avizat, un reductibil cunoscător al trecutului și prezentului românesc în context european.

Ultimele patru pagini sunt dedicate unei bibliografii denumite: *Indicații pentru lectură suplimentară*, care vor oferi glorios tușa de final unei cărți absolut necesare și pe care v-o recomandăm cu mare căldură.

La final, țin neapărat să urez Țării mele, tuturor locuitorilor ei și mie, ca Român, un mare și chiar sincer: *La mulți ani, România!*

Note de lectură: Ion Pop – *Poezia românească neomodernistă*

Ofelia MARIAN

Impresionantul volum apărut în acest an la Editura Școala Ardeleană din Cluj-Napoca, purtând semnătura cunoscutului universitar clujean, demonstrează, dincolo de o tenacitate și răbdare tipice ardelenesti, o vivacitate spirituală îmbucurătoare la cei 77 de ani ai autorului. Publicată după 45 de ani de la o primă analiză a poeziei române contemporane făcută în *Poezia unei generații*, cartea propune un studiu exhaustiv și mult obiectiv al liricii noastre. Alcătuindu-și prezentarea în peste douăzeci de capitole, autorul își argumentează demersul prin prisma obligativității aducerii aminte cu luciditate: „O asemenea întreprindere are astăzi riscurile ei, dincolo de imposibilitatea obiectivă de a epuiza lista numelor participante, de toată mâna, de la un număr de protagoniști la actorii («actanții») cu roluri secundare, convocați totuși ca să populeze scena, nu toți și nu tocmai ca simpli figuranți”¹.

A vorbi despre această vastă panoramă literară cuprinsă în cele 865 de pagini nu înseamnă neapărat a inventaria un număr de poeți, ci, grație puterii analitice a autorului, după studii individuale lente și minuțioase, înseamnă a pune nume, mai mult sau mai puțin sonore ale literaturii române, în contexte biografice, locale și temporale bine definite. Amintesc în acest context două nume ale căror poezii reflectă perfect episoade existențiale, fie strict individuale, cum a fost cazul lui Matei Călinescu, criticul literar și poetul care și-a orientat discursul liric într-unul rememorat al propriei vieți, fie colective, în care eul personal este perfect racordat la cel al lumii înconjurătoare, cum a fost cazul Florenței Albu, despre care autorul afirmă: „Niciun alt poet român nu s-a apropiat mai mult atunci de realitatea imediată, cu o voce răvășitor demascată a noilor stări de lucruri, în consecința dubioaselor «evenimente» ale Revoluției puse tot mai frecvent între ghilimele”².

Gruparea în capitole ce respectă o cronologie și o tematică stricte nu este făcută rigid, fiecare autor fiind prezent cu acel accent personal capabil a da savoare paginilor ce îl evocă, cartea putând fi citită, de un iubitor de literatură, de la un capăt la celălalt, cu ușurință. Entuziasmul relatărilor celor petrecute în intervalul anilor '60-'80 (cu unele prelungiri până în zilele noastre) pe tărâmul poeziei românești, dornică de a se racorda la cea europeană, impresionează cititorul prin bucuria analizei profunde făcută cu acel calm înțelept, capabil a emite judecăți elegante chiar și atunci când cele spuse ar putea deranja, ca și în cazul lui Adrian Păunescu, considerat, pe bună dreptate, unul dintre cei mai controversați poeți ai generației sale. Periplul poetic printre cerchiștii Radu Stanca, Ștefan Augustin Doinaș, Ion Negoitescu, Eta Boeriu, Ioanichie Olteanu sau printre reprezentanții grupării de la revista *Steana*, A. E. Baconsky, Aurel Rău, Victor Felea, Aurel Gurghianu, precum și analiza fenomenului Labiș și a poetului Nichita Stănescu punctează pertinent evoluția și aspirațiile poezilor dornici de a se elibera de chingile proletcultismului agresiv. Interesante sunt paginile dedicate reprezentanților unui „tradiționalism actualizat” (Ion Horea, Ioan Alexandru, Ion Gheorghe, Gheorghe Pituț) sau clasicizanților (Alexandru Miran, Petru Creția, Mihai Cantunari, Eugen Dorcescu), „baladiștilor trubaduri, oficianții rituaului liric” (Horia Zilieru, Dan Laurențiu, Cezar Ivănescu, Ion Cocora), lirismului intelectualizat (Gheorghe Grigurcu) și variantelor de (h)ermetism (nume de referință fiind Cezar Baltag și Mircea Ciobanu). La capitolul „Poezia în for” sunt atent studiați Adrian Păunescu, Mircea Dinescu

¹ Ion Pop, *Poezia românească neomodernistă*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2018, p. 9.

² *Ibidem*, p. 357.

și Adi Cusin, acesta din urmă pe nedrept uitat, despre care autorul notează, chiar la începutul prezentării: „Un poet de înzestrare excepțională, a fost considerat de către câțiva comentatori Adi Cusin (1941-2008), încă de la debutul cu volumul *A fi* [...], cititor de mare succes în cenacurile vremii, care impunea prin tonul firesc, proaspăt și degajat al discursului său accentuat confesiv și invitând mereu la dialog cu cititorul”³. Incitante sunt și referirile la Dorin Tudoran, Daniela Crăsnaru, „Fanteziștii ironici, parodicii, elegiacii”, de la Marin Sorescu, Nicolae Prelipceanu la Ovidiu Genaru și Emil Brumaru. Abordarea responsabilă a liricii românești neomoderne nu poate ignora nici remodelările expresioniste ale Angelei Marinescu sau Ilenei Mălăncioiu, nici aspectele relevante ale onirismului estetic datorate unor nume ca Leonid Dimov, Vintilă Ivănceanu sau Nora Iuga. Expresivul tablou al poezilor neomoderniști români este întregit de Miron Kiropol, exponent al tematicii religioase, dar și de câteva voci importante ale liricii feminine precum Constanța Buzea, Gabriela Melinescu sau Doina Uricariu. Un capitol este dedicat „poeziei printre cărți” cu exponenți demn de menționat: Romulus Vulpescu, Alexandru Andrișoiu și Gheorghe Tomozei. Vasta prezentare se termină cu trei capitole în care se remarcă prezența unor: Șerban Foartă, Marin Mincu, Dinu Flămând, Horia Bădescu. Ineditul și amplul studiu se încheie cu o prezentare proprie a autorului, care s-a încumetat să-și îndrepte harul scriitoricesc și spre poezia concepută ca un amalgam livresc de emoție și sugestie bine argumentate de tensiunea dintre scris și trăit.

Atent construită, cartea cu pendularea într-un echilibru perfect între simțul estetic și atitudinea civică (exprimată cu delicatețe, fără a ofensa) aduce multe completări criticii actuale prin bogăția informațiilor argumentate de citatele cele mai concludente, uneori ample, tocmai pentru a oglindi, cât mai bine posibil, comentariile pe marginea poeziilor studiate. Parcurgerea sutelor de pagini, fie din curiozitate, fie pentru un studiu obligatoriu, ne duce la înțelegerea puternicei motivații ce a stat la baza volumului, atent exprimată în „Concluzii provizorii”: „La capătul unui parcurs relativ lung și ramificat, se poate vedea că teritoriul liric marcat ca «neomodernist» nu mai poate fi așa simplu de cartografiat cum s-a pretins de către contestatarii diversității și ai complexității sale. Relieful său nu e deloc uniform, iar diversitatea reperelor demne de luat în seamă pentru evaluarea în termeni majori a poeziei românești din secolul al XX-lea contrazice flagrant evaluările superficiale și grăbite, viciate de prejudecăți și interese conjuncturale”⁴.

³ *Ibidem*, p. 332.

⁴ *Ibidem*, p. 817.

Comuna Lăpuș

Aristița BORBEI

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

După ce ieși din Târgu-Lăpuș, străbați o șosea asfaltată paralelă cu râul Lăpuș spre muntele Țibleș. Și, după 2-3 răscruci de drumuri, te apropii și mai mult de munte, iar apoi ți se oferă ca pe o tavă o așezare, un ținut rustic, o depresiune, chiar la poalele Țibleșului. Așezarea se cheamă Lăpuș și este singură, adică o comună care nu are sate aparținătoare. Se zăresc de acum pomi fructiferi, mai departe păduri seculare. Este un loc ca o grădină între dealuri, lung cât un gând de primăvară. Ochiul este încântat de priveliști feerice. Aici neodihna a pătruns în ființele primăverii, mai întâi la oameni și apoi în livezi ale lăpușenilor. Nimeni nu stă degeaba. Tumultul vieții.

Anton Petruț

Cadrul geografic-istoric

Comuna Lăpuș (numele vechi al localității este Lăpușul Românesc) este atestată documentar la sfârșitul secolului al XIII-lea, sub numele de Drágosfalva (satul lui Dragoș), numele indicând, probabil, identitatea cneazului fondator. În anul 1505 apare sub denumirea de Lápos, iar în 1548 și 1616 sub denumirea de Oláh-Lápos. Denumiri ulterioare: 1662 – Oláhlápos, 1750 – Ola Lapos, 1850 – Lepusu rumunesc, 1854 – Oláh-Lápos, Lăpușu-Românesc (cf. Suci, Coriolan. *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. 1, București, Editura Academiei, 1967, 353).

Situată pe râul Lăpuș, la poalele muntelui Hudin, localitatea Lăpuș se află la 12 kilometri de Târgu-Lăpuș și la 55 kilometri de Baia Mare. Face parte din zona etnoculturală Țara Lăpușului. Se învecinează la nord cu comuna Băiuț, la nord-est cu comuna Botiza, la sud-est cu comuna Suciul de Sus, la vest cu comuna Cupșeni și la sud-vest cu satul Răzoare.

Relieful comunei este deluros, iar rețeaua hidrografică este reprezentată de râul Lăpuș și pârâul Ruoaia.

Comuna Lăpuș are o climă temperat continentală, cu unele diferențe între partea estică și cea vestică. Datorită faptului că se află la poalele munților, comuna se află sub influența maselor de aer subpolar.

Varietatea formelor de relief, particularitățile climei au determinat o vegetație bogată și variată, formată din păduri de fag, stejar, carpen, plop, mestecăn, frasin. Fauna este alcătuită din: jderul-de-pădure, mistrețul, ursul brun, lupul, vulpea, cerbul carpatin, râsul, iepurele, fazanul, potârnichea etc.

Principalele ocupații specifice zonei sunt: agricultura, zootehnia, viticultura, pomicultura, legumicultura. Industria este reprezentată prin prelucrarea lemnului, olărit, industria alimentară și a băuturilor alcoolice. În comuna Lăpuș a existat și un centru de ceramică, unde se produceau vase de uz utilitar și vase de decor, care erau vândute în târguri.

La aproximativ un kilometru în afara satului, arheologii au descoperit o necropolă tumulară care datează din secolele XIV-XII î.Hr. Aici a fost descoperită o construcție în formă dreptunghiulară, care se aseamănă cu megaroanele din Grecia Miceniană. Dimensiunile vestigiului sunt impresionante: 25 m lungime și 11 m lățime. Construcția a avut ca destinație ritualurile funerare. Tot aici s-au găsit tumuli cu oase umane incinerate. Primele săpături în necropola de la Lăpuș au început în anul 1890, ele fiind reluate în anul 1967 de dr. Carol Kacsó de la Muzeul de Istorie din Baia Mare. În anul 1932, în aceeași localitate, s-a descoperit un depozit de bronz alcătuit din topoare, săbii, seceri etc. aparținând Hallstattului timpuriu.

După al Doilea Război Mondial, între anii 1949 și 1953, în zonă s-au înregistrat acțiuni de rezistență anticomunistă.

Învățământul

În anul 1772, în comuna Lăpuș a fost înființată o școală confesională romano-catolică cu predare în limba maghiară, iar în anul 1850 s-au pus bazele unei școli confesionale greco-catolice, dar care a fost desființată în anul 1890. Elevii români au fost îndrumați spre Școala confesională maghiară, care în 1896 s-a transformat în școală de stat. După Marea Unire din anul 1918, limba română a devenit obiect de studiu obligatoriu, alături de istoria și geografia României. În anul 1940, în urma Dictatului de la Viena, școala din Lăpuș devine școală de stat cu predare în limba română, iar limba maghiară va fi studiată în cadrul orelor afectate de programa școlară. Începând cu anul 2013, Școala Generală cu Clasele I-VIII Lăpuș devine Școala Gimnazială Lăpuș.

Viața culturală

În anul 1947, a fost înființat primul cor al Lăpușului de către învățătorul Ioan Costea, dar care a fost desființat după ieșirea sa la pensie. Laura Belin, tânăra învățătoare din localitatea Lăpuș, ajutată de Valer Lazăr, directorul de atunci al Căminului Cultural, înființează în anul 1959 un cor de fete. Din anul 1968 la cârma corului s-a aflat învățătorul Ioan Bojescu, sub îndrumarea căruia formațiunea va participa la prima ediție a Festivalului de la Stoiceni. În aprilie 1978 tânărul Grigore Leșe este numit profesor suplinitor de muzică la Școala din Lăpuș și va prelua și conducerea corului. În numai trei ani el realizează o remarcabilă performanță artistică prin cucerirea locului I pe țară cu formația corală a școlii. El reorganizează și corul mixt, aducând 85 de tineri din comună, cor pe care îl transformă într-o formație de mare ținută și perspectivă artistică.

Corul mixt din Lăpuș (1979), dirijor Grigore Leșe

În Lăpuș funcționează acum „Grupul de horitoare”, grup format din femei cu vârste cuprinse între 14 și 70 de ani. Coordonatoarea grupului este Elena Ștefan, meșter popular din Lăpuș, foarte cunoscută prin costumele populare pe care le confecționează. Grupul de horitoare din Lăpuș a participat la toate festivalurile folclorice din Maramureș și din țară, unde a obținut numeroase premii.

Ansamblul „Doina Lăpușului” a fost înființat în anul 1977 și, tot atunci, a primit premiul I la Festivalul „Spicul de aur” de la București și la Festivalul „Nunta Zamferei” de la Eforie Nord. În anul

2007 s-a transformat în Asociația Culturală „Doina Lăpușului” și este coordonată de Nicolae Pop. A participat la numeroase festivalurile folclorice din Maramureș și din țară.

În cadrul Parohiei Lăpuș funcționează un cor bisericesc, înființat odată cu zidirea bisericii. Corul, compus din 20 de persoane, este condus de Măriuca Benedec și are un repertoriu bogat, cuprinzând privesne și colinde.

Obiective turistice și eclesiastice

Biserica Ortodoxă „Adormirea Maicii Domnului” este monument istoric și datează de la

sfârșitul secolului al XVII-lea. Deși în documentele oficiale biserica a fost menționată în anul 1733, data construcției poate fi considerată anul 1697, dovadă fiind vechimea cărților și a icoanelor pe care le găzduiește. Este construită din lemn de stejar, pe temelie de piatră. Este singurul edificiu de lemn de prin aceste locuri, care are pridvorul deschis spre sud, toate celelalte având pridvorul în partea de est. Pe latura vestică este amplasat turnul, a cărui șarpantă este în formă de coif, acoperită cu draniță.

Pe ușile împărătești se află o dovadă incontestabilă că biserica este ortodoxă. Ele sunt realizate din lemn și, în partea superioară, de ambele părți, se află o acvilă bicefală cu paloșul în dreapta și sceptrul în stânga, iar deasupra ei o coroană imperială, care reprezintă o reproducere a stemei domnitorului Șerban Cantacuzino.

Biserica Ortodoxă „Sfânta Treime” este o biserică nouă, care a fost zidită între anii 1975 și 1984 de către credincioșii din Parohia Lăpuș. Este construită din cărămidă și impresionează prin frumusețea și măreția ei.

Naosul este acoperit cu o boltă semicirculară cu penetrații, iar absida altarului este poligonală decroșată. Pe latura vestică sunt amplasate trei turnuri a căror șarpantă este în formă de coif acoperită cu tablă. Pictura a fost executată în tehnica tempera și în ulei. Pronaosul este în

totalitate ornamentat cu scene biblice realizate din mozaic.

Cele două biserici fac parte din Parohia Lăpuș I.

Biserica Ortodoxă „Adormirea Maicii Domnului” este o biserică relativ nouă și face parte din Parohia Lăpuș II. Zidirea ei a început în anul 1894 și s-a finalizat în anul 1902. Este o construcție impunătoare, din piatră și cărămidă, cu lungimea de 30 m și lățimea de 15 m. Pe latura vestică este amplasat turnul-clopotniță, a cărui șarpantă este în formă de semicalotă acoperită cu tablă. Piatra din care este construită biserica a fost adusă cu căruțele trase de boi de pe Valea Ruoaia și Valea Ursoaia.

În anul 1980, zidurile exterioare au fost date cu terasit, iar învelitoarea, care inițial era din draniță, a fost schimbată cu tablă. În anul 2012 a început repictarea bisericii și s-a finalizat în anul 2015.

Mănăstirea Ruoaia cu hramul „Nașterea Maicii Domnului” este situată pe vechea vatră a satului Lăpuș, la o distanță de aproximativ 3 kilometri de comuna Lăpuș. Pe locul în care se află actuala mănăstire a existat încă din anul 1480 un alt lăcaș monahal, Mănăstirea Lăpuș. În anul 1762, din ordinul Mariei Tereza, generalul Bucow o desființează, călugării de aici sunt izgoniți, câțiva dintre ei fiind chiar împușcați. Noul lăcaș de cult s-a construit între anii 1993 și 1995, astăzi fiind un centru monahal foarte important, care impresionează prin frumusețea, liniștea și spiritualitatea sa. Este format din mănăstire, un paraclis, altarul de vară și un corp impresionant de chilii care dispun de un număr de 120 de locuri de cazare pentru credincioșii care poposesc aici.

La Mănăstirea Ruoaia se poate admira o colecție remarcabilă alcătuită din piese vestimentare, obiecte tradiționale și unelte țărănești caracteristice zonei Lăpuș.

Biserica Romano-Catolică datează din anul 1772. În această clădire a funcționat o școală confesională romano-catolică. În anul 1803, un grup de călugări franciscani din Dej au transformat clădirea în biserică. Astăzi în Lăpuș mai sunt doar 15 credincioși romano-catolici care frecventează biserica.

Muzeul Etnografic Lăpuș are o locație nouă, o casă țărănească din lemn, construită în imediata apropiere a Mănăstirii Ruoaia, de către preotul Ilie Bolchiș în anul 1979. Muzeul expune, pe lângă multe obiecte vechi de uz gospodăresc, piese de mare valoare etnoculturală și științifică, icoane, tablouri cu personalități istorice și peste 50 de cărți editate sau în manuscris.

În centrul satului Lăpuș se găsește un monument al eroilor.

Personalități locale

Ilie Bolchiș, preot, s-a născut în 24 noiembrie 1920 la Lăpuș. A absolvit studiile teologice la București, iar apoi a slujit în mai multe parohii din Maramureș. A scris peste 38 de volume de poezie religioasă și a elaborat monografia comunei Lăpuș, dar toate au rămas nepublicate. Copilăria și-a petrecut-o la Mănăstirea Rohia, ceea ce l-a determinat să devină un preot dedicat totalmente vieții monahale. A primit titlul de cetățean de onoare al comunei Lăpuș.

Maria Neamțu, chimist, s-a născut la 7 februarie 1936, în comuna Lăpuș. A urmat școala primară din satul natal, Școala Pedagogică din Gherla și Facultatea de Chimie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. În anul 1971 a obținut titlul de *doctor în chimie* cu teza *Studiu asupra unor noi combinații complexe de tiosemicarbazone*. A fost profesoară la Catedra de chimie generală și anorganică a Universității de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu” din Cluj-Napoca. Este coautor al lucrărilor: *Noțiuni fundamentale de chimie anorganică* (1981) și *Implicații biologice și medicale ale chimiei anorganice* (Iași, 1982). A publicat numeroase articole în reviste de specialitate din țară și străinătate și a participat la peste 65 de simpozioane, congrese naționale și internaționale.

În anul 1983 a primit Medalia „Meritul Științific” pentru întreaga sa activitate desfășurată.

Nicolae Pițiș, rapsod popular, s-a născut la 13 martie 1939, în Lăpuș. În anul 1967 a fost selecționat să reprezinte regiunea Maramureș la Concursul Național *Dialog la distanță*, la categoria rapsozi populari. A participat alături de Grupul „Iza” la diferite manifestări artistice din țară și străinătate (Elveția, Germania, Polonia). A colaborat cu Grigore Leșe, fiind invitat la diferite emisiuni derulate la radio și televiziune. Nicolae Pițiș a participat, alături de tânăra interpretă de folclor tradițional, Maria Casandra Hauși, la mai multe concerte de promovare a albumului *Doina: Horea lungă – cântec arhaic românesc din Maramureș. Cântecul sale cu noduri sau horile din grumaz* și a alcătuit coloana sonoră a filmului românesc *Pintea* (1976) regizat de Mircea Moldovan. De asemenea, regizorul Horațiu Damian a realizat între anii 2004-2006 și 2011-2012 un documentar biografic despre rapsodul maramureșean Nicolae Pițiș. De-a lungul carierei sale a primit numeroase premii. În anul 2008 a primit diploma de *Cetățean de Onoare* al comunei Lăpuș, iar în anul 2012 Nicolae Pițiș a primit titlul de *Tezaur uman viu*, acordat de Ministerul Culturii și UNESCO.

Nicolae Pop, militant anticomunist, s-a născut în comuna Lăpuș. A fost pădurar și membru al Partidului Național Țărănesc. A refuzat colaborarea cu Securitatea și, neacceptând să-i denunțe pe partizani, s-a refugiat în Munții Țibleșului. În septembrie 1952, în urma unui accident vascular cerebral, Nicolae Pop a rămas paralizat. În ziua de Anul Nou 1953 le-a cerut camarazilor săi să-l ducă la postul de Miliție din comună și de atunci nu s-a mai știut nimic de el.

Bibliografie selectivă

Andreica, Alina, *La Lăpușul Românesc s-a descoperit un templu dedicat cultului morții : Academicianul Alexandru Vulpe, în Maramureș* : [interviu], „Glasul Maramureșului”, 14, nr. 4075, 4 sept. 2010, p. 5.

Bârsan, Gabriel, *La 82 de ani Părintele Ilie Bolchiș se luptă cu necuratul*, „Glasul Maramureșului”, 6,

nr. 1711, 15 nov. 2002, p. 4.

Bilț, Valentin, *Zece ani de muzeu în comuna Lăpuș*, „Pentru socialism”, 39, nr. 10, 20 ian. 1988, p. 2.

Bilțiu, Pamfil, *Rapsod și bun gospodar : Nicolae Pițuș din Lăpuș*, „Pentru socialism”, 34, nr. 8534, 10 apr. 1983, p. 3.

Bilțiu, Pamfil, *Substratul mitologic al Zilelor Babelor : martor la izvoare*, „Glasul Maramureșului”, 17, nr. 5425, 28 febr. 2015, p. 5.

Bolchiș, Ilie, *Muzeul din Lăpuș : mărturii*, „Pentru socialism”, 31, nr. 7727, 31 aug. 1980, p. 3.

Bolchiș, Ilie, *O nouă mănăstire în Țara Lăpușului*, „Graiul Maramureșului”, 8, nr. 2052, 27 dec. 1996, p. 2.

Bot, Simion, *După 15 ani într-o comună : Lăpuș*, „Petru socialism”, 10, nr. 1695, 26 iun. 1959, p. 1.

Butian, Floare, *Țara Lăpușului*, Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2004.

Condrat, Alina, *Descoperirile arheologice de la Oarța și Lăpuș – puse alături de cele din Egipt și America de Sud*, „Glasul Maramureșului”, 5, nr. 1380, 13 oct. 2001, p. 2.

Condrat, Alina, *Săpături arheologice în necropola din Lăpușul Românesc*, „Glasul Maramureșului”, 14, nr. 4063, 21 aug. 2010, p. 5.

Corniță, Constantin, *Zona Lăpuș : contribuții etnologice și antropologice*, Umbria, Baia Mare, 2001.

Danciu, Emil, *Ce e nou la Lăpuș?*, „Pentru socialism”, 24, nr. 6275, 5 apr. 1974, p. 3.

*** *Dicționar de istorie veche a României*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 367.

Dragoș, Daniela; Szabo, Adriana Mariana, *Tradiția caselor de lemn refuză să moară : în Lăpușul Românesc*, „Glasul Maramureșului”, 11, nr. 2996, 12 febr. 2007, p. 13.

Fărcaș, Andrei, *O lecție vie : însemnări despre învățătorul Valeriu Lazăr și profesorul Grigore Filip din Lăpuș*, „Pentru socialism”, 35, nr. 8796, 12 febr. 1984, p. 2.

Fărcaș, Andrei, *A fost sfințită Mănăstirea „Nașterea Maicii Domnului*, „Graiul Maramureșului”, 16, nr. 4319, 16 iun. 2004, p. 8.

Fărcaș, Andrei, *Consiliul local al comunei Lăpuș : revenire*, „Graiul Maramureșului”, 16, nr. 4363, 6 aug. 2004, p. 2.

Fărcaș, Andrei, *Localitate cu rădăcini în epoca bronzului : comuna Lăpuș*, „Graiul Maramureșului”, 19, 5301, 27 aug. 2007, p. 13.

Fărcaș, Andrei, *A apărut monografia Protopopiatului Lăpuș*, „Graiul Maramureșului”, 28, nr. 7875, 19 febr. 2016, p. 5.

Florescu, Radu; Daicoviciu, Hadrian, *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 206.

Ghenceanu, Vasile Radu, *Lăpuș : satul ca viață*, „Pentru socialism”, 29, nr. 7163, 5 nov. 1978, pp. 1-2.

Ghenceanu, Vasile Radu, *Un nou sediu pentru Expoziția muzeală din Lăpuș*, „Pentru socialism”, 40, nr. 10568, 1 nov. 1989, p. 2.

Gherman, Vasile, *Pe locul unde au fost uciși 7 călugări, s-a înălțat Mănăstirea Lăpuș*, „Informația zilei de Maramureș”, 2, nr. 193, 24 mai 2002, p. 7.

Gherman, Vasile, *Pe șantierul arheologic s-a găsit cel mai vechi obiect din metal : Lăpuș*, „Informația zilei de Maramureș”, 2, nr. 219, 24 iul. 2002, p. 5.

Gherman, Vasile, *Doar 15 beneficiari ai ajutorului social sunt ațți de muncă : Lăpuș*, „Informația zilei de Maramureș”, 2, nr. 516, 17 iun. 2003, p. 5.

- Gherman, Vasile**, *Două păduri sunt în pericol de surpare : Lăpuș*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 998, 13 ian. 2005, p. 5.
- Gherman, Vasile**, *Primăria a finalizat proiectul de încălzire centralizată a școlii : Lăpuș*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1010, 27 ian. 2005, p. 5.
- Gherman, Vasile**, *Peste 2.000 de credincioși s-au rugat la Mănăstirea Lăpuș : Sfânta Maria Mare*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1181, 17 aug. 2005, p. 5.
- Gherman, Vasile**, *Duminică peste 1.000 de credincioși au participat la bramul Bisericii Ortodoxe al Parohiei II*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1193, 31 aug. 2005, p. 5.
- Gherman, Vasile**, *La bramul Mănăstirii Ruoaia au participat peste 3.000 de credincioși*, „Informația zilei de Maramureș”, 6, nr. 1444, 27 iun. 2006, p. 9.
- Gherman, Vasile**, *Preotul pensionar Ilie Bolchiș, cetățean de onoare al comunei Lăpuș*, „Informația zilei de Maramureș”, 8, nr. 213, 2 sept. 2008, p. 10.
- Glodici, Angela Marina**, *Luna aceasta s-au descoperit noi urme din epoca bronzului în Lăpuș*, „Informația zilei de Maramureș”, 8, nr. 2115, 4 sept. 2008, p. 10.
- Goja, Anca**, *Descoperiri arheologice fascinante în Zona Lăpuș*, „Graiul Maramureșului”, 21, nr. 5918, 2 sept. 2009, p. 4.
- Goja, Anca**, *Descoperiri importante în situl arheologic din zona Lăpuș*, „Graiul Maramureșului”, 21, nr. 5921, 5-6 sept. 2009, pp. 1, 3.
- Kacsó, Carol**, *Săpăturile arheologice de la Lăpuș*, „Pentru socialism”, 19, nr. 4840, 14 aug. 1969, p. 2.
- *** *Localitățile județului Maramureș*, Baia Mare, 1971, pp. 174-176.
- Moldovan, Silvestru; Togan, Nicolau**, *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română din Ungaria*, Sibiu, 1909, p. 127.
- *** *Nunta în Lăpuș*, „Memoria ethnologica”, 11, nr. 40-41, iul.-dec. 2011, pp. 173-179.
- *** *Obiceiurile primăverii în Lăpuș și Libotin*, „Memoria ethnologica”, 15, nr. 54-55, ian.-iun. 2015, pp. 168-173.
- Pașca, Marius**, *Săpăturile arheologice de la Lăpuș oferă istoricilor surprize deosebite*, „Informația zilei de Maramureș”, 9, nr. 2417, 2 sept. 2009, p. 8.
- Pașca, Marius**, *În zona Lăpuș a fost descoperită cea mai mare construcție a epocii bronzului din spațiul carpatic*, „Informația zilei de Maramureș”, 10, nr. 2728, 8 sept. 2010, p. 8.
- Pașca, Vasile Viorel**, *Din istoria zonei Lăpușului*, „Vatra”, 22, nr. 260, nov.-dec. 1992, p. 9.
- Pașca, Vasile Viorel**, *Lăpușul românesc : monografie*, Editura Mica Doris Târgu-Mureș, 1997, p. 132.
- Petrehuș, Mircea**, *Muzeul din Lăpuș*, „Pentru socialism”, 29, nr. 6988, 13 apr. 1978, p. 3.
- Petruț, Anton**, *Comuna Lăpuș într-o perpetuă primenire*, „Graiul Maramureșului”, 13, nr. 3368, 2 mai 2001, p. 5.
- Petruț, Anton**, *Lăpușul are o brutărie nouă*, „Pentru socialism”, 39, nr. 10.146, 22 ian. 1988, p. 3.
- Petruț, Anton**, *„Aș vrea ca cetățeanul să fie respectat” : interviu realizat cu domnul Ioan Toma, primarul comunei Lăpuș*, „Graiul Maramureșului”, 15, nr. 4010, 12 iun. 2003, pp. 1, 4.
- Petruț, Anton**, *S-a constituit Consiliul Local : în comuna Lăpuș*, „Graiul Maramureșului”, 16, nr. 4361, 4 aug. 2004, p. 2.
- Petruț, Anton**, *Zona Lăpuș în pagini de istorie*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4560, 28 mart. 2005, p. 6.
- Petruț, Anton**, *Mii de credincioși au participat la Hramul Mănăstirii „Nașterea Maicii Domnului”*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4644, 5 iul. 2005, p. 10.

- Petruț, Anton**, *Comuna Lăpuș între istorie, arheologie și primenire perpetuă*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4661, 25 iul. 2005, p. 8.
- Petruț, Anton**, *Lăpuș, comuna cu douăsprezece cadre medicale*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 4880, 11 apr. 2006, p. 8.
- Petruț, Anton**, *Mii de credincioși au participat la sfințirea paraclisului : în comuna Lăpuș*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 4949, 3 iul. 2006, p. 7.
- Petruț, Anton**, *Noutăți la Mănăstirea „Nașterea Maicii Domnului” de la Lăpuș*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 4980, 8 aug. 2006, p. 9.
- Petruț, Anton**, *Mii de credincioși au participat la Hramul Mănăstirii „Nașterea Maicii Domnului” : în prezența ÎPS Justinian*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 5009, 11 sept. 2006, p. 10.
- Petruț, Anton**, *Tur de orizont în comuna Lăpuș – noutăți și perspective*, „Graiul Maramureșului”, 19, nr. 5116, 18 ian. 2007, p. 8.
- Petruț, Anton**, *Mii de credincioși au participat la Hramul Mănăstirii „Nașterea Maicii Domnului” : [Lăpuș]*, „Graiul Maramureșului”, 19, 5236, 12 iun. 2007, p. 11.
- Petruț, Anton**, *Zilele comunei Lăpușul Românesc*, „Graiul Maramureșului”, 24, nr. 6846, 11 sept. 2012, p. 6.
- Petruț, Anton**, *Obiceiuri străvechi de Bobotează și Sf. Ioan*, „Graiul Maramureșului”, 25, nr. 6942, 9 ian. 2013, p. 10.
- Pop, Emilia Coralia**, *Descântecul – corolarul magicului*, „Memoria etnologica”, 2, nr. 2-3, febr.-iun. 2002, pp. 317-328.
- Pop, Ramona Ioana**, *Valul Sandra Brown a trecut, în vogă e trilogia „Stăpânul inelelor” : la biblioteca din Lăpuș*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4559, 26-27 mart. 2005, p. 9.
- Popescu, Geta**, *„Dilemuri” în Lăpușul Românesc*, „Glasul Maramureșului”, 5, nr. 1305, 18 iul. 2001, p. 4.
- Portase, Alec**, *Punctul muzeistic din Lăpuș*, „Pentru socialism”, 40, nr. 10.388, 2 apr. 1989, p. 3.
- Portase, Alec**, *Arheologii maramureșeni au reluat cercetarea cimitirului tumular de la Lăpuș*, „Graiul Maramureșului”, 15, nr. 5036, 12 oct. 2006, p. 10.
- Portase, Alec**, *Tabără internațională de arheologie la necropola tumulară : în comuna Lăpuș*, „Graiul Maramureșului”, 19, nr. 5297, 22 aug. 2007, p. 3.
- Portase, Alec**, *În Lăpușul necropolelor tumulare*, „Graiul Maramureșului”, 19, nr. 5346, 18 oct. 2007, pp. 1, 11.
- Ruja, Alexandru**, *Secretul meșterilor tâmplari din Lăpușul Românesc*, „Glasul Maramureșului”, 5, nr. 1275, 13 iun. 2001, p. 3.
- Ruja, Alexandru**, *Biserica veche păstrează urma topoarelor tătarești*, „Glasul Maramureșului”, 5, nr. 1421, 30 nov. 2001, p. 3.
- Ruja, Alexandru**, *Acasă hărțuit și bătut, în lume aplaudat ca un mare artist : Țara Lăpușului nu-și prețuiește valorile*, „Glasul Maramureșului”, 7, nr. 1785, 19 febr. 2003, p. 4.
- Ruja, Alexandru**, *Secretul caselor de lemn de altădată*, „Glasul Maramureșului”, 16, nr. 4686, 4 sept. 2012, p. 6.
- Sabău, Angela**, *Descoperirile arheologice de la Lăpuș – reper pentru reconstituirea vieții religioase din epoca bronzului : cercetători străini la Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Baia Mare*, „Glasul Maramureșului”, 12, nr. 3471, 4 sept. 2008, p. 4.
- Șandor, Maria**, *În situl arheologic de la Lăpuș a fost descoperită cea mai mare clădire din epoca bronzului în spațiul carpatic*, „Graiul Maramureșului”, 22, nr. 6237, 18 sept. 2010, p. 6.

*** *Șematismul veneratului cler al Diecezei Greco-Catolice Române de Gherla pe anul 1914*, pp. 71-72.

Tănase, Filip, *O pasiune nobilă : însemnări despre Ilie Bolchiș, pensionar din Lăpuș*, „Pentru socialism”, 35, nr. 9058, 16 dec. 1984, p. 2.

Vaida, Simion; Vaida, Lotica, *Maramureșul muzical : lexicon biobibliografic*, Baia Mare, 2017, pp. 342-343.

Din folclorul comunei Lăpuș

Luncă, luncă, vale lungă,
Pă când merg, mândra să culcă;
Luncă, luncă vale ră,
Pă când merg, mândra durme.
Eu veneam, mândră, la tine,
Tu dormeai, dormire-ai bine;
Eu veneam, mândră la poartă,
Tu dormeai, dormire-ai moartă.
Eu veneam, mândră, prin pustă,
Tu dormeai, dormire-ai dusă.

(*Antologie de folclor din județul Maramureș*, vol. 1, *Poezia*, Baia Mare, 1980, p. 424).

FILE DIN CRONICA COMUNEI LĂPUȘ

1548 – așezarea Lăpuș este întâlnită în documente sub denumirea de Lăpușul Românesc.

1588 – familia Pașca din Lăpușul Românesc primește titlul de noblețe și donații asupra unor pământuri din hotarul comunei.

1598 – minele de la Lăpușul Românesc sunt sub administrația Cavnicului. Erau conduse de cneazul Gyirensy Tivadár.

1630 – localitatea avea 53 de case și 109 locuitori, din care 100 iobagi și 9 libertini nobili.

1637 – în localitate funcționa o moară cu pietre și pive și o moară cu scânduri.

1735 – este semnalată existența școlii românești din localitate.

1787 – Exploatarea minieră Băiuț devine unitate aparte sub denumirea de Oficiul minier Lăpușul Românesc.

1803 – începe construcția unei biserici de piatră pentru parohia romano-catolică din localitate.

1831 – Lăpușul Românesc avea 1.426 de locuitori.

1850 – există în localitate o școală care, din 1858, va fi subvenționată de parohie cu câte 110 florini anual.

1876 – mai mulți intelectuali români s-au întrunit la Lăpușul Românesc la protopopul Dumitru Varna, unde au discutat problema sprijinirii României în lupta pentru independență.

1900 – după recensământul din acest an, populația din localitatea Lăpușul Românesc era următoarea: 2.796, din care 2.502 români.

1910 – populația localității Lăpușul Românesc se prezenta astfel: 2.826 locuitori.

1914 – comună mare cu parohie veche; două biserici, una de lemn, alta de zid, ambele cu hramul Pr. C.V. Maria; casă parohială și școală de lemn; matricole din anul 1830; școlari de toate zilele 250, de repetiție 160; credincioși: 2.649 gr. cat., 152 rom. cat., 4 ortodocși, 12 evanghelici și 64 izraeliți.

Selecție din **File de cronică**: *Ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș, vol. 1 (din paleolitic până în 1918)* / Laura Temian, Lazăr Temian, Valentin Băințan...; Coordonator științific: prof. dr. Teodor Ardelean. Baia Mare: Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, 2016, pp. 20, 103, 106, 130-131, 136, 157, 164-165, 169, 223-324, 226, 241, 254, 259, 261, 276, 279, 282, 284, 286, 307, 309, 324, 331, 333, 336, 342, 344, 371, 379, 420, 487, 525, 580.

Resursele naturale, parte importantă a avuției naționale

Lazăr-Aurel PANTEA
Baia Mare

Lazăr-Aurel Pantea

Conservarea și protejarea valorilor de patrimoniu industrial este o obligație a tuturor cetățenilor țării, spre folosul generațiilor actuale și viitoare. România se înscrie printre țările cu un bogat patrimoniu tehnic. Cu multe secole în urmă, minieritul a constituit ocupația de bază a locuitorilor din nord-vestul țării. În anul 1748, în urma măsurilor pentru sporirea producției de aur și de argint, este înființat Inspectoratul Superior Minier Baia Mare, în subordinea căruia se aflau: Monetăria din Baia Mare, Oficiul Minier din Baia Sprie, Oficiul Minier și al Topitoriei din Cavnic, Oficiul Minier și al Topitoriei din Nistru, Oficiul Minier Lăpușul Românesc, Oficiul Minier din Borșa, Oficiul Topitoriei și al Pădurilor din Ferneziu, Oficiul Topitoriei de Cupru și al Pădurilor din Băița, patru laboratoare de analize, Fierăriile din fostul Comitat Solnocul Interior, Teritoriile Cetății Chioarului, precum și Judecătoriile rurale miniere din Baia Sprie, Cavnic și Borșa.

Regiunea minieră Baia Mare, având forma unui pentagon neregulat cu vârfurile la Halmeu, Ilba, Răzoare, Rodna, Borșa, cuprinde în interiorul său localitățile miniere din județele Satu Mare, Maramureș și Bistrița-Năsăud, cu centrul de gravitate Baia Mare, unde, indiferent de orânduirile politice și administrative, s-a aflat Direcția Minelor și Uzinelor Statului în diverse denumiri și structuri organizatorice, azi Compania Națională REMIN S. A., deținătoare a unui bogat patrimoniu industrial. Din păcate, după anul 1989, și mai ales după 31 decembrie 2006, data încetării activității miniere în nord-vestul țării, patrimoniul industrial minier a început să se degradeze, înstrăinat și în mare parte demolat sau devenit „fier vechi”. Prin Legea nr. 73/1974, au fost înființate Oficiile Județene pentru Patrimoniul Cultural Național. Protecția patrimoniului industrial este reglementată prin Legea nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice și Legea nr. 182/2004 privind protejarea patrimoniului cultural mobil. În sensul legii, prin patrimoniu industrial se înțelege mărturiile ale culturii industriale, de la primele manifestări preindustriale până în prezent, având semnificație istorică, tehnologică, socială, arhitecturală sau științifică.

Despre protejarea minelor, a carierelor, a lucrărilor vechi (galerii, puțuri, plane înclinate) și cele care mai erau în funcțiune în anul 2004, m-am referit detaliat în prelegerea la al patrulea Atelier internațional de arheologie industrială, pe tema „Protejarea valorilor de patrimoniu industrial”, organizat la Baia Mare de către Ministerul Culturii și Cultelor, la care REMIN S. A., alături de Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național, Muzeul Județean Maramureș, Muzeul de Mineralogie, Muzeul Satului Maramureșean din Sighetul Marmăției, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, R. G. Holz, a participat în calitate de co-organizator. Programul a cuprins și vizitarea, în perioada 29 septembrie-3 octombrie 2004, a expoziției „Istoria mineritului maramureșean”, organizată la Muzeul Județean de Arheologie și Istorie, apoi vizită de studiu la minele și flotația din Cavnic și la Muzeul de Mineralogie Baia Mare. Atunci, împreună cu colegi de la Exploatarea Minieră Cavnic, am prezentat vizitatorilor din țară și străinătate: flotația Cavnic – construcție în cascadă, realizată în anul 1954; Obeliscul „Piatra Tătarului”, ridicat în amintirea luptelor cu tătarii, pe care în limba latină este inscripțio-

nat „Anno 1717 usque hic fuerunt tataris”, adică „Anul 1717 până aici au ajuns tătarii”; galeria Ferdinand; galeria de acces în mină din colonia de muncă a foștilor deținuți politici; clădirea care a fost sediul minelor din Cavnic, cu sigla 1717, cea mai veche clădire din localitatea Cavnic; incinta suprafeței minei Bolduț, puțul Kuemburg, 127 m adâncime, turnul metalic și mașina de extracție; stația de compresoare; clădirea veche și pompele de căldură, precum și ruinele Topitoriei Logolda. Experții în arheologie industrială, străini și români, prezenți la timpul respectiv la Cavnic, au apreciat că asemenea obiective, în cazul în care nu vor mai fi utilizate în producție, ar putea constitui un muzeu de arheologie industrială inclus în circuitele turistice. Din anul 2006, la Baia Mare s-a inițiat proiectul „Studiu de potențial privind patrimoniul industrial minier al județului Maramureș și al oportunităților de valorificare a acestuia în scopuri muzeal-turistice” ai cărui parteneri sunt Consiliul Județean Maramureș, Consorțiul Comunitar Minier Maramureș, Compania Națională REMIN S. A., Centrul Universitar Nord Baia Mare, Muzeul Județean de Arheologie și Istorie, Muzeul de Mineralogie, Clubul de Speologie Montana Baia Mare, Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național. Lucrarea a demarat de mai mulți ani, dar se bate pasul pe loc, știut fiind că încă nu a fost aprobată Strategia industriei miniere pe perioada 2017-2035, precum nici a modificării și completării Legii minelor. După 12 ani de la încetarea activității miniere în nord-vestul țării, minele fiind în curs de închidere, multe inundate, altele și unele cariere sunt avute în vedere spre reintroducere în circuitul productiv, nicio mină sau lucrare magistrală nu mai pot fi atrase în circuitul turistic sau muzeal. De la data respectivă, am scris și publicat trei cărți privind istoricul mineritului și al metalurgiei din nord-vestul României, zestrea subsolului Maramureșului și, implicit, patrimoniul industrial minier-metalurgic, printre care:

Construcții, clădiri, coșuri de fum

O serie de construcții, clădiri vechi sunt în funcțiune și la această dată: clădirea Monetăriei Baia Mare, fost sediu al Cămarii, Oficiului Minier, Inspectoratului Superior Geologic Minier și sediu al Direcției minelor până în 1940, iar după anul 1945 Direcțiunea minelor și metalurgiei neferoase Baia Mare, din 1949 Combinat al Metalurgiei Neferoase, apoi din anul 1952 Trust Minier, Combinat Minier, Centrală a minereurilor și metalurgiei neferoase. În clădire, la parter, s-a amenajat din anul 1925 și a funcționat până în 1970 Secția de afinare a aurului și argintului. O parte din clădire (aripa dreaptă), începând din 1956 a servit ca sediu social al Întreprinderii de Explorări Geologice Baia Mare – Maramureș și al Inspectoratului Geologic Minier zonal Baia Mare-Satu Mare, până la transferul întregului imobil la Consiliul Județean și amenajarea actualului Muzeu Județean de Arheologie și Istorie.

Clădiri deosebit de vechi mai sunt: fostele birouri și vestiare ale minelor Valea Roșie, situate la gura galeriei Cuza Vodă și Dealul Crucii din Baia Mare; Brainer-Băiuț; Secția I. P. E. G. Baia Borșa; clădirea fostei Școlii miniere Baia Sprie (1873); Școala de conductorii tehnici minieri Baia Mare (1929), devenită sediu al Institutului de subingineri Baia Mare, apoi al Centralei, Regiei, Companiei REMIN Baia Mare, imobil neutilizat în prezent.

Casa mașinii de extracție și turnul puțului la mina Lăpușna-Galbena – E. M. Nistru (1986). Stația de compresoare elicoidale a E. M. Baia Sprie (2000).

Uzina electrică Baia Borșa (1952-1962), cu 4 grupuri generatoare tip SKODA de 240 CP, un grup MAN de 500 CP și un grup Schultzer de 2.850 CP.

Uzina electrică veche Baia Mare, din strada Mihai Eminescu, având două agregate funcționale cu gaz cu o capacitate totală de 400 CP (1908) și Uzina electrică Nouă din Baia Mare, strada 8 Martie, cu generatoare de 3.200 CP. Până în anul 1960, uzinele electrice din Baia Mare și alte 15 uzine de mai mică capacitate care alimentau minele și uzinele metalurgice din regiunea Maramureș și iluminatul public au aparținut de Trustul Minier Baia Mare. Atunci, Întreprinderea de Rețele Electrice din subordinea Trustului Minier a devenit unitate independentă, Întreprinderea de Rețele Electrice Maramureș în structura Ministerului Minelor și Energiei Electrice.

Clădiri și instalații ale Uzinelor de Preparare a Minerurilor și Metalurgice

Șteampuri și topitorii au existat în toate localitățile miniere, dar urme se mai văd doar la Ruinele de la Logolda din Cavnic. Prezintă importanță, din punct de vedere al patrimoniului industrial, toate uzinele de preparare a minerurilor (clădiri, instalații) puse în funcțiune la Dealul Crucii-Baia Mare (1931), Baia Sprie (1931) – amplificată pentru linia de preparare Cavnic (1936), așezată foarte aproape de stația de cale ferată Baia Sprie, flotația în Cavnic (1954), Băiuț (1935), Săsar (1937), Baia Borșa (1954), Flotația Centrală Tăuții de Sus (1962), Flotația Nistru (1937-1965), Flotația Băița (1938-1963), Rodna Veche (1973), județul Bistrița-Năsăud și Uzina de preparare Făget din comuna Șanț, fostă Rodna Nouă (1984). Cele două flotații au funcționat în paralel până în anul 1992, când a încetat activitatea la mina Valea Vinului. Instalația de sfărâmare, granulare de fier-mangan de la Răzoare-Târgu-Lăpuș (1988). În decursul anilor, toate uzinele de preparare au fost dotate cu utilaje moderne, aplicate noi tehnologii de prelucrare și amplificate capacitățile de producție, ceea ce a necesitat noi construcții. Este inexplicabilă graba de demolare a unora și transformarea în fier vechi a utilajelor. Flotația Centrală, aflată în conservare, a fost și încă este apreciată ca cea mai modernă din sud-estul Europei.

Stațiile de epurare chimică a apelor de mină de la exploatarea Baia Sprie, Herja și Nistru, puse în funcțiune în perioada 1966-1969. Uzina metalurgică Romplumb S. A. Baia Mare, proprietate a statului, se află în conservare, Uzina metalurgică Cuprom S. A., cu instalațiile aferente, acum proprietate privată, se află într-o stare avansată de degradare și dezafectare, cu excepția coșului de dispersie a gazelor. Coșul de dispersie a gazelor de la Cuprom, înalt de 351,5 m, cu diametrul de 70 m la bază și 6 m la coronament, cea mai înaltă construcție din țară, pus în funcțiune în anul 1995, elogiat la timpul respectiv în Europa și America de Nord, merită să constituie obiectul unui proiect de amenajare în scop turistic. O realizare tehnică și istorică pentru comunitatea baimăreană.

Strâmbu-Băiuț, Lăpușul Românesc, centru de Topitorii și Uzine metalo-chimice

Primele date despre extragerea minerului la Băiuț sunt cunoscute din secolul al XIV-lea, când, prin anii 1327-1328, guvernatorii Transilvaniei au luat măsuri de căutare și exploatare a bogățiilor subsolului. Din punct de vedere administrativ, la timpul respectiv Băiuțul aparținea de comuna Lăpușul Românesc, unde se afla și sediul Oficiului Minier Lăpușul Românesc. La Băiuț existau mine, șteampuri, precum și topitoare pentru minereul neferos, iar la Strâmbu-Băiuț și Poduroi-Lăpușul Românesc topitoare pentru minereul de fier (azi amplasată Mănăstirea „Nașterii Maicii Domnului” Ruoaia), perioadă în care a început o exploatare intensivă a minerurilor. Datorită creșterii extracției de metale neferoase și a insuficienței apei pe văile Băiuțului, în anul 1822 topitoarele de la Băiuț au încetat să funcționeze, utilajele au fost mutate la Strâmbu-Băiuț și o parte, în anul 1850, la topitoria de fier de la Poduroi-Lăpușul Românesc, topitorie care a fost scoasă din funcțiune în anul 1892.

Topitoarele de la Strâmbu au fost modernizate și transformate pentru metale neferoase; astfel, din anul 1850 Strâmbu-Băiuț a devenit unul dintre cele mai mari centre de Topitorii și Uzine metalo-chimice de acest gen din Transilvania, care au funcționat până în luna mai 1933, când, prin decizia Direcției Minelor și Metalurgiei Baia Mare, au fost scoase din funcțiune. La 1 august 1933 a fost pusă în funcțiune Flotația din Băiuț, an în care s-a dat în funcțiune și funicularul pentru transport de minereu de la mina Văratec.

Materia primă pentru topire provenea de la minele Băiuț, Văratec și Cavnic. Din documentele vremii rezultă că producția anuală a topitoriei era de 16 mii chintale, din care 76% provenea din concentrate sulfuroase de la Băiuț, 7% din minereu cuarțos-piritos Văratec și 17% din minereu de plumb și concentrate de la Cavnic. Topitoria avea 16 cuptoare de calcinat tip „Bode” cu alimentare manuală cu lopata, un cuptor înalt, două cuptoare mai mici, un ciuritor de plumb, instalația de dezargintare, un furnal pentru separarea seleniului, precum și un laborator de analize pirometrice și chimice.

Pentru căpтуșirea cuptoarelor de ardere (prăjire) se foloseau marne argiloase de culoare roșie violacee, din zăcământul Poiana Botizii situat pe versantul stâng al văii Botizului. Drept combustibil pentru topire se utilizau cărbunii de lemn. Și azi, cei care circulă pe drumul Cavnic-Băiuț, în apropiere de Strâmbu, pot vedea bocșele fumegând sau mangalul rezultat, grație muncii și tradiției unor familii de localnici, mangal utilizat doar în atelierele de fierărie și cu ocazia serbărilor câmpenești „ieșirea la iarbă verde”, barbecue și nelipsiții mititei, mai nou patent românesc etc.

În Strâmbu-Băiuț a existat și o fabrică de cărămizi, un atelier de fierărie și unul de tâmplărie. Aici există un zăcământ de argilă refractară, un silicat de aluminiu hidratat care conține 7-8% oxid de potasiu. Zăcământul de la Strâmbu-Băiuț, deschis în Dealul Rotunda, poate fi folosit în industria materialelor refractare, decoloranților și pentru lucrările de artă plastică, iar argilele din zona Lăpuș, unsoase la pipăit și cu aspect lucios, pot fi întrebuințate în industria ceramică și a materialelor refractare. De altfel, Lăpușul Românesc, așa cum se denumea până prin 1964, anul desființării regiunilor și raioanelor, este un străvechi centru ceramic. În Lăpușul Românesc a funcționat și o fabrică pentru sobe din fontă și un Atelier de pipe pentru fumat.

Lucrări miniere magistrale

După anul 1955, ca urmare a perfecționării tehnologiilor de săpare și susținere și a creșterii continue a capacităților de producție, au fost executate și unele lucrări miniere magistrale (galerii, tuneluri) – catalogate, prin lungime, secțiuni, legături, scop –, lucrări pentru transport de minereu, materiale și de personal, aerajul minelor, evacuarea apelor de mină etc., printre care: Tunel de 8,5 km Baia Borșa-Novăț, pentru hidrotransport sterile de flotație la Iazul Novăț, pus în funcțiune în anul 1994, leagă Valea Novățului-Vaserului cu Valea Cisla din Baia Borșa; Gura Băii-Măcârău; Văratec-Botiza; Băiuț-Cisma-Poiana Botizei; Galeria magistrală (tunel) Baia Sprie-Șuior-Cavnic, dat în funcțiune în anul 1972; Galeria Bulat între Siloz Puț extracție mina Herja și Flotația Centrală Tăuții de Sus, având pe întreaga lungime transportor de minereu cu bandă pe cabluri de tracțiune; în anul 1974 s-a dat în funcțiune tunelul rutier de 4,5 km lungime pentru transportul minereului din subteranul minei Șuior la suprafața minei cu autobasculante de mare tonaj, unic în mineritul din România.

Funiculare de mină, pentru transport de minereu și materiale

În anul 1918, s-a construit, pentru transportul peste munții Rodnei a piritei bulgări de la mina Anyeș (Rodna), județul Năsăud, la instalația de sfărâmare de lângă Gara Borșa, județul Maramureș, un funicular în lungime de 18,2 km. Fundațiile din beton se mai văd și astăzi. De aici, minereul sfărmat (concasat) se transporta pe calea ferată cu ecartament normal, la fabrica de produse chimice din Bocicoiul Mare.

La Baia Borșa a funcționat, în perioada anilor 1919-1924, un funicular pentru transport de minereu de la mina Gura Băii la Platforma din Baia Borșa, unde minereul se încărca în vagoane de cale ferată îngustă și se transporta la instalația de concasare din Borșa Gară. Între mina „Socolescu” și Flotația Baia Borșa, în perioada 1954-1965, a funcționat un funicular în lungime de 3.310 m, cu o diferență de nivel de 458 m, iar între Mina Cota 1300 și incinta „Emerik” un funicular cu o diferență de nivel de 300 m.

Alte funiculare pentru transport de minereuri au funcționat: între anii 1928-1962, de la mina Herja la Flotația Herja din incinta Uzinei chimico-metalurgice din Baia Mare; un funicular între mina Văratec-Flotația Băiuț în lungime de 4 km; între mina Săsar (Sofia) și Uzina de preparare Săsar, un funicular cu o capacitate mare de transport, însă de lungime mică, 800 m; funicular Nistru-Băița (1948-1963) pentru transport minereu de la mina Nistru la flotația Băița.

Funicularul Băiuț-Cavnic-Baia Sprie-Uzina chimico-metalurgică Firiza transporta minereu și alte produse până la cuptoarele din Firiza. După punerea în funcțiune a Flotației din Băiuț, s-a renunțat la funicularul Băiuț-Cavnic. În perioada 1936-1972, de la mina Cavnic la Flotația Cavnic din Baia Sprie, minereul se transporta cu un funicular în lungime de 9 km, an în care

s-a trecut la transportul minereului prin magistrala Cavnic-Șuior-Baia Sprie.

Odată cu punerea în funcțiune, în anul 1984, a Uzinei de preparare Făget, în prima fază pentru transport de minereu de la mina Valea Blaznei la flotația Făget (zonă muntoasă acoperită cu pădure de foioase), s-a amenajat un funicular forestier (arbori-stâlpi de susținere cabluri), apoi s-a trecut la transportul cu autobasculante prin finalizarea drumului modernizat Valea Blaznei-comuna Șanț-Uzina de preparare Făget.

Pentru transport de persoane, în 1963, în premieră în mineritul din țară, s-a construit și a funcționat un teleferic din incinta Secu Baia Borșa la incinta minei Toroiaga, care, în 1968, a fost dezafectat și transferat pentru agrement la Lacul Herăstrău-București.

Căi ferate înguste destinate activității miniere, acum dezafectate

Căile ferate înguste au avut un rol esențial pentru transportul de sare, iar după încetarea activității salinelor numai pentru transportul a diverse mărfuri, materiale lemnoase și de persoane, între: Cămara Sighetul Marmației-Rona de Jos-Rona de Sus-Salina Coștiui; Cămara Sighetul Marmației-Vadu Izei-Berbești-Ferești-Salina Ocna Șugatag, dezafectate în perioada 1971-1973. În anul 1916, odată cu reînceperea exploatării zăcămintului din Valea Cufoaia, s-a construit calea ferată cu ecartament îngust pentru transport de mangan, mărfuri și persoane Răzoare-Cufoaia-Cernești-Dumbrăvița-Baia Mare-Fabrica Phoenix, cale ferată abandonată și dezafectată după Primul Război Mondial. Calea ferată îngustă Firiza-Ferneziu-Baia Mare (stația terminus fiind în spatele clădirii Trustului Minier din str. Bicz nr. 1-3 Baia Mare) pentru transport persoane la mina Herja și Uzina Ferneziu a funcționat până în anul 1962. Odată cu începerea lucrărilor pentru amenajarea lacului de acumulare Strâmtori-Firiza și construcția barajului, calea ferată a fost demolată.

Calea ferată îngustă din incinta 9 Mai-Arinieș a Minei Burloaia-Flotația Baia Borșa-Baia Borșa Centru-Rotundu-Borșa Centru-Borșa Gară, însumând 27 km, a fost utilizată pentru transport de minereu, concentrate, de materiale pentru mină și flotație, transport de persoane și circulația unui tren forestier pe zi, pentru transport de bușteni la Întreprinderea Forestieră Borșa. A fost dezafectată în anul 1968, odată cu trecerea la transportul auto al minereului, concentratelor și al personalului din minerit.

Calea ferată industrială pentru transport de minereu incintă Tunel Baia Sprie-Șuior-Cavnic la Flotația Centrală Tăuții de Sus a fost dezafectată împreună cu calea ferată cu ecartament normal Baia Sprie-Triaș Flotația Centrală-Baia Mare Sud, în perioada 1998-2000. Parte din terasamentele acestor căi ferate sunt vizibile, alte porțiuni au fost redat foștilor proprietari sau transformate în poteci, drumuri comunale etc.

Amenajările pentru captare, acumulare de ape industriale. Obiective turistice și de agrement

Barajul și lacul de acumulare Strâmtori-Firiza, destinat alimentării cu apă industrială a minelor, uzinelor de preparare a minereurilor și uzinelor chimico-metalurgice din municipiul Baia Mare, cât și pentru alimentarea cu apă potabilă a municipiului Baia Mare și a orașului Baia Sprie, în urma tratării în Uzina de Apă Ferneziu (proprietate a municipalității), a fost dat în folosință în anul 1965 de către Trustul Minier. Barajul constituie o lucrare de artă, lacul cu o capacitate de acumulare de peste 19 milioane mc de apă prezentând interes și din punct de vedere turistic și prin practicarea de sporturi specifice. Din anul 1971, întregul obiectiv a fost transferat la Apele Române.

Lacul Bodi-Mogoșa asigură apa necesară minei și flotației Baia Sprie, transportată fiind printr-o conductă construită din doage. Azi, lacul prezintă interes doar din punct de vedere turistic.

Lacul Bodi-Baia Mare a deservit cu apă industrială mina și flotația Dealul Crucii, până la sistarea activității acestora. Pe alocuri și în prezent se mai pot vedea părți din canalul care avea o lungime totală de 14 km prin care apa curgea prin cădere liberă spre flotația de la Dealul Crucii.

Priză de captare apă din râul Lăpuș în zona Cătălina și rețea de conducte, stații de pompe, bazine de stocare a apei pentru alimentarea cu apă industrială a Flotației Centrale Tăuții de Sus și, în caz de secetă, a municipiului Baia Mare.

Sistem de captare, acumulare și aducțiune apă industrială din râul Cisla la flotația Baia Borșa, precum și captări de apă industrială la Nistru, Săsar, Cavnic, Băiuț (1974).

Localități miniere devenite stațiuni balneare și climaterice

În urma lucrărilor executate de către Regia Monopolurilor Statului și Casei Autonome a Monopolurilor Statului (canalizări, trotuare, împrejmuiri, plantații de arbuști, o sală de cinematograf, un club cultural, precum și instalație de băi sărate cu cabinele necesare), din anul 1924, comunele Ocna Șugatag și Coștiui au fost ridicate la rangul de stațiuni balneare și climaterice. În acest mod s-a dat posibilitate localnicilor de a realiza venituri pe timpul verii, de la vizitatorii stațiunii, prin servicii de cazare și masă. În anul 2018, Primăria din Ocna Șugatag a reușit să obțină din nou statutul de stațiune balneo-climaterică a comunei și, prin atragerea de fonduri europene în valoare de 5 milioane de euro, în cadrul Programului Operațional Regional 2014-2020, s-a trecut la execuția lucrărilor de investiții în scopul creșterii potențialului turistic. Consiliul Local al comunei Rona de Sus, în anul 2011, anunța concesionarea unui teren din satul Coștiui pentru reabilitarea și amenajarea bazei de tratament și agrement, precum și a unei fabrici de produse naturale pe bază de nămol și sare, în Coștiui. Ar fi interesant să vedem finalizarea!

La Cămara-Sighetul Marmației a funcționat Instalația de măcinat sare, cu capacitatea de 54 tone/8 ore; o instalație de brichetat sare cu capacitate de 12 tone/8 ore, precum și depozitul central de sare și liniile de triaj cale ferată, care deserveau Salinele Ocna Șugatag, Ocna Rona-Coștiui și, până în 1920, și Salina Ocna Slatina situată în partea dreaptă a Tisei. Cele trei Saline aparțineau de Direcțiunea Salinelor România. Instalațiile au fost scoase din funcțiune în anul 1952, odată cu încetarea activității de extracție a sării la Ocna Șugatag.

Bibliografie

- *Analele Minelor din România*, nr. 10, 1941.
- Bălănescu, Staicu; Achim, Valeriu; Ciolte, Aurel, *Istoria conducerii mineritului, a metalurgiei neferoase și prețioase din nord-vestul României*, Editura Gutinul, Baia Mare, 2002.
- Pantea, Lazăr-Aurel, *Din istoricul mineritului, metalurgiei și al vieții oamenilor adâncurilor din nord-vestul României*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2015.
- Pantea, Lazăr-Aurel, *Să nu uităm mineritul, oamenii și bogățiile subsolului din nord-vestul României*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2013.
- Pantea, Lazăr-Aurel, *Zestrea subsolului Maramureșului*, Editura Enesis, Baia Mare, 2017.
- Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale, Fond 26, Inspectoratul Geologic Miner Baia Mare, Fond Direcția Minelor și Uzinelor Metalurgice ale Statului, Baia Mare (Exploatare miniere, Uzine chimico-metalurgice).

S-a întâmplat acum 50 de ani (Extrase din articole publicate în ziarul *Pentru socialism*)

Lavinia ARDELEAN
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Vineri 12 iulie 1968 – Studii de istorie a literaturii române de la C. A. Rosetti la G. Călinescu

Sub egida Institutului de istorie și teorie literară „G. Călinescu” al Academiei R. S. România a apărut, cu titlul de mai sus, un volum colectiv îngrijit de Ovidiu Papadima.

Volumul debutează cu o privire generală asupra perioadei de constituire a literaturii române moderne, datată de Al. Dima, autorul studiului, între sfârșitul secolului al XVIII-lea și deceniul VI-VII al secolului următor. Tematica celorlalte studii este variată: unele cercetează contribuția la dezvoltarea fenomenului literar românesc a unor scriitori mai puțin cunoscuți, altele, dimpotrivă, analizează aspecte ale activității și operei unor scriitori de seamă ai literaturii noastre, în vreme ce unele se ocupă de anumite perioade literare, iar altele au ca obiect folcloristica. [...]

Vineri 19 iulie 1968 – Mihai Olos expune la Trienala de la Milano

Pictorul Mihai Olos, de astă dată în ipostază de sculptor, participă, cu trei lucrări de sculptură în lemn, la recent deschisa ediție (a XIV-a) a Trienalei de artă de la Milano.

Sculpturile sale, expuse în pavilionul românesc, valorifică tradiții maramureșene ale artei cioplitului, cărora li se conferă o viziune modernă. Intitulându-se „Secretele lumii”, „Secretul iubirii” și „Secretul zborului”, cele trei lucrări sunt o expresie geometric-artistică a unor motive originale de îmbinare a grinzilor de case și turnuri, rostuirea elementelor la fusele cu „țurgălăi”.

După participarea fructuoasă la Colocviul Constantin Brâncuși, aceasta este cea de-a doua prezență internațională de prestigiu a tânărului și talentatului artist băimărean.

Vineri 26 iulie 1968 – Recenzie *Călători străini despre Țările Române*

Apărută sub egida Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei R. S. România, lucrarea de față este primul volum din vasta colecție de mărturii străine asupra trecutului nostru medieval, apărut în condiții grafice excelente, cu îngrijirea medievistei Maria Holban.

Cartea cuprinde o mare bogăție de știri privitoare la feluritele aspecte ale existenței de altădată a poporului român. Ele se opresc adesea asupra bogățiilor țării și a felului în care erau puse în valoare, asupra înfățișării și a populației orașelor, a modurilor de viață ale diferitelor clase sociale și a relațiilor dintre ele, a organizării de stat și a unor obligații impuse de Imperiul Otoman asupra fenomenelor de cultură și artă.

Lucrarea de față, care deschide seria colecției de relații și mărturii directe ale călătorilor străini prin Țările Române, acoperă un interval de peste două secole, cuprins între 1331 și 1550. Ea începe cu relatarea vestitului geograf arab Ibn Battuta, autorul celei dintâi relatări de călătorie cunoscute prin locurile noastre după afirmarea Țării Românești ca stat politic, și se oprește în preajma ocupării Transilvaniei de către generalul habsburg Castaldo. [...]

Vineri 2 august 1968 – Reprezentanți iluștri ai științei și culturii românești – Simion Bărnuțiu

Simion Bărnuțiu se naște la 21 iulie (2 august) 1808 în Bocșa Română, din fostul comitat al Crasnei, dintr-o familie modestă, foarte numeroasă (8 copii). Studiile primare și le face la Șimleul Silvaniei (1817-1820), apoi trece la Liceul Piariștilor din Carei (1820-1825), după care ajunge la Blaj, între anii 1825 și 1828 și se specializează în filosofie și teologie.

Terminându-și studiile, rămâne mai departe la Blaj, unde va ocupa mai multe posturi, dintre care amintim pe cel de profesor de sintaxă la gimnaziu, profesor de istorie și filosofie și secretar consistorial.

În 1837, participând la lucrările Dietei, Simion Bărnuțiu are prilejul de a-și exprima, cu tărie, părerile pline de vigoare și conținut referitoare la situația grea a românilor ardeleni, cerând îmbunătățirea soartei acestora. Doi ani mai târziu, face o călătorie în Țara Românească, fapt ce are o importanță deosebită în direcția strângerii legăturilor dintre cărturarii de pe cele două versante ale Carpaților. [...]

Marti 20 august 1968 – Recenzie G. Călinescu: *Istoria literaturii române (compendiu)*

Această mică *Istorie a literaturii române* a fost anunțată de marele savant G. Călinescu în prefața ediției celei mari (1941), dar publicarea ei a fost interzisă la data respectivă. Abia în 1945 a apărut prima ediție, fiind reeditată cu mici adaosuri și modificări, în 1946, iar această a treia ediție reproduce pe cea anterioară, corectând unele greșeli de tipar, adăugându-se în indicele de la sfârșit anii nașterii și morții tuturor scriitorilor, ceea ce face și scriitorul în text. Această ediție este îngrijită de Andrei Rusu și beneficiază de o postfață semnată de Alexandru Piru, foarte utilă pentru înțelegerea raporturilor între acest compendiu și ediția mare a *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent*, operă monumentală prin proporții (950 de pagini), dar mai ales prin conținut. [...]

Miercuri 21 august 1968 – Solemnul, emoționantul demaraj al autoturismului „Dacia 1100”

Iată-ne azi, 20 august 1968.

În uralele entuziaste ale constructorilor și primilor maștri făurari ai „Daciei 1100”, oaspeții sosesc în incinta uzinei unde sunt întâmpinați de Mihai Marinescu, ministrul industriei construcțiilor de mașini, care dă explicațiile necesare și răspunde la întrebări. Alături de conducătorii uzinei și întreprinderii constructoare sunt prezenți și specialiști francezi, reprezentanți ai firmei „Renault”. După cum se știe, țara noastră a încheiat cu această renumită firmă un contract de licență pe o durată de 10 ani, în baza căruia partenerul francez pune la dispoziția părții române documentația de execuție și tehnologia de fabricație. [...]

Joi 22 august 1968 – Pătrunderea forțelor armate ale unor țări socialiste în R. S. Cehoslovacă – o încălcare flagrantă a suveranității naționale a unui stat socialist frățesc

În 20 august 1968, în jurul orei 23.00 trupele Uniunii Sovietice, Republicii Populare Polone, Republicii Democrate Germane, Republicii Populare Ungare și Republicii Populare Bulgare au trecut frontiera de stat a Republicii Socialiste Cehoslovacia. Acest lucru a avut loc fără știrea președintelui Republicii, președintelui Adunării Naționale, președintelui Guvernului și primului secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist din Cehoslovacia, precum și a acestor organe.

În acest timp se desfășura o ședință a Prezidiului C. C. al P. C. Cehoslovac la care se discu-

tau pregătirile în vederea Congresului al XIV-lea al partidului. Prezidiul C. C. al P. C. C. cheamă pe toți cetățenii republicii noastre să păstreze calmul și să nu opună rezistență trupelor care pătrund în țară. [...]

Vineri 30 august 1968 – Reprezentanți iluștri ai științei și culturii românești – Costache Negruzzi

S-au împlinit anul acesta, la 25 august, o sută de ani de la moartea lui Costache Negruzzi și tot anul acesta s-au scurs 160 de ani de la nașterea sa, cărturar ce ajunsese în perioada imediat premergătoare anului 1848 una din[tre] figurile proeminente ale intelectualității moldovene și cel mai mare prozator al generației patruzeciopiste.

Puternic atașat mișcării culturale de la 1848, Negruzzi a desfășurat o activitate bogată și multilaterală. Nu era în afara ambiției enciclopedice care se abătuse asupra multor cărturari de la 1848 (Kogălniceanu, Heliade), fiind în același timp prozator, dramaturg, poet, traducător și luptător pentru propășirea culturii naționale. [...]

Sâmbătă 28 septembrie 1968 – Istoria literaturii române (vol. II)

În cadrul marilor sinteze din domeniul științelor umaniste, Editura Academiei a publicat recent cel de-al doilea volum al *Istoriei literaturii române* sub egida Secției de științe filologice a Academiei, care a delegat un comitet general de coordonare menit să îndrume munca de documentare și redactare a întregii lucrări.

În raport cu primul volum, mai judicios și gândit mai unitar sub raportul concepției, acesta ni se pare inegal ca valoare de tratare a unor scriitori, nu numai în privința variațiilor de stil individual, care nici nu puteau fi înlăturate, nici nu s-a tins către aceasta; dar de la scriitor la scriitor se simte lipsa unei etalări a valorilor proporțional cu valoarea operei fiecăruia; pentru unii se reiau studii mai vechi, care beneficiază de girul lui G. Călinescu, pentru alți scriitori se recurge la considerațiile din ultimul timp. [...]

Duminică 29 septembrie 1968 – De ieri, semafoarele indică: drum deschis spre noua gară băimăreană

Ieri, bătrânului oraș de sub Dealul Florilor, martor al atâtor înnoiri, i s-a mai adăugat un aspect al tinereții lui socialiste. De ieri, în viața sa a intrat organic un obiectiv nou, de interes major – noua stație de cale ferată. Evenimentul a prilejuit nu numai un spectaculos act al preciziei și tehnicii înaintate, ci și unul la care mii de cetățeni au ținut să fie martori. Mulți dintre ei, prezenți încă de la orele opt, au asistat la momentul secționării liniilor spre vechea gară, care, așa cum a fost, a deservit orașul timp de 81 de ani.

Orele 9.40. Obosită, locomotiva acceleratului București-Baia Mare își duce încet și pentru ultima dată vagoanele în gara veche. E ultimul tren. După el, efervescenta zilei își pune pecetea la toate punctele de lucru hotărâtoare prin care trebuie să se facă, în timp de câteva ore, legătura cu noua gară. [...]

Duminică 13 octombrie 1968 – Festivitatea deschiderii celei de-a 19-a ediții a Jocurilor Olimpice

Sâmbătă 12 octombrie. Ziua care marchează a 476-a aniversare a descoperirii Americii de către Cristofor Columb coincide cu deschiderea celei de-a 19-a ediții a Jocurilor Olimpice, sărbătoa-

re a sportului mondial, sub semnul fraternității și apropierii pașnice între tinerii din toate continentele pământului.

Ciudad de Mexico, oraș olimpic împodobit sărbătorește cu flamuri, năpădit de balonașe purtând inscripțiile „Mexico '68”, afișe multicolore și flori, s-a trezit ieri mai devreme, sub un cer albastru de peruzea, arcuind orizonturi peste platoul înalt al Anahuacului, străjuit în depărtări de siluetele masive ale vulcanilor Popocatepetl și Ixtaccihuatl. Încă din primele ore ale dimineții, au început să se reverse coloane nesfârșite de autovehicule încărcate cu cei mai pasionați *aficionados* pe care i-am văzut până acum.

La ora 11 (ora locală), în acordurile imnului național, în loja oficială își face apariția președintele Republicii Mexic, Gustavo Diaz Ordoz, sub patronajul căruia sunt puse Jocurile celei de-a 19 Olimpiade. [...]

Joi 7 noiembrie 1968 – Rezultatele alegerilor prezidențiale din S. U. A. – Richard Nixon a fost ales președinte

După cum anunță agenția U. P. I., în urma numărării a 93 la sută din voturile exprimate de cetățenii americani la alegerile prezidențiale de la 5 noiembrie s-a stabilit că Richard Nixon, candidatul Partidului Republican, a obținut 29.519.667 voturi, respectiv 287 mandate în colegiul electoral, față de majoritatea necesară de 270 mandate pentru ocuparea scaunului prezidențial. De asemenea, s-a stabilit că actualul vicepreședinte, Hubert Humphrey, candidatul Partidului Democrat, a totalizat 29.505.016 voturi, respectiv 181 mandate.

Prin alegerea lui Richard Nixon și a candidatului Partidului Republican la vicepreședinție, Spiro Agnew, republicanii revin la Casa Albă după o absență de 8 ani.

Miercuri seara s-a anunțat, din Minneapolis, că Hubert Humphrey și-a recunoscut înfrângerea și astfel știrea alegerii lui Nixon a devenit oficială. [...]

Vineri 15 noiembrie 1968 – Reprezentanți iluștri ai științei și culturii românești – Emil G. Racoviță

Se împlinește anul acesta, la 15 noiembrie, un veac de la nașterea celui mai mare biolog român, Emil Racoviță.

În mod curent, la numele său sunt asociate renumele curajosului explorator polar – primul român care a efectuat cercetări naturaliste la Polul Sud – și reputația savantului care a întemeiat o nouă ramură a biologiei – biospeologia. Mai puțini îl cunosc ca un teoretician al biologiei în ipostaza de autor al unei concepții evoluționiste proprii. Meritele amintite, cu totul remarcabile, sunt roadele cele mai alese ale unei vieți tumultuoase, trăite sub semnul dăruirii fără margini pentru progresul științei.

Emil Racoviță s-a născut la Iași, descinzând dintr-o veche și reputată familie moldovenească. De mic face dovada unor aptitudini intelectuale ieșite din comun, admirabil fructificate în cursul studiilor. La liceul „Institutele Unite”, unde a avut profesori iluștri, o influență deosebită a exercitat asupra sa geologul și paleontologul Grigore Cobălcescu, prelegerile acestuia determinându-l să îmbrățișeze cu entuziasm teoria evoluționistă și pasionându-l pentru studiul biologiei. Pe urmele acestei pasiuni, în 1891, la Paris, obține cu rezultate strălucite licența de biolog, orientându-se către studiul zoologiei.

Miercuri 27 noiembrie 1968 – Aseară, la Cinematograful „Dacia” din Baia Mare a avut loc un spectacol de gală cu noul film românesc – „Columna”

Marți seară, în prezența unui numeros public, la Cinematograful „Dacia” din Baia Mare a avut loc un spectacol de gală cu noul film românesc „Columna” – un serios pas în realizarea epopeii cinematografiei române.

La spectacolul de gală au luat parte doi dintre interpreții filmului – actrițele Maria Cupcea și Sidonia Manolache.

După „Dacia”, „Columna” continuă cronologia istorică și insistă pentru elaborarea psihologică a conflictului militar și etnic între ocupanții romani ai Sarmizegetusei și daci, caută o rezolvare în acțiune și caractere a procesului istoric de asimilare, a sintezei demografice care a dat naștere poporului român.

Principalele roluri sunt interpretate de Amza Pellea, Ilarion Ciobanu, Ștefan Ciubotărașu, Gheorghe Dinică, Florin Piersic, Emil Botta, respectiv Antonella Lualdi, Richard Johnson, Amedeo Nazzari și Franco Interlenghi.

Spectacolul s-a bucurat de o caldă primire din partea publicului.

Vineri 29 noiembrie 1968 – Manifestările de la Alba Iulia cu prilejul aniversării semi-centenarului Unirii Transilvaniei cu România

Alba Iulia, străvechea așezare daco-romană, în a cărei vatră a fost proclamată, acum cinci decenii, Unirea Transilvaniei cu România, a trăit clipe de înălțătoare evocare: aniversarea actului de la 1 Decembrie 1918 – moment de deosebită însemnătate în istoria poporului român – omagiu fierbinte pe care întregul nostru popor, angajat în marea operă de propășire a României, îl aduce astăzi luptei pline de sacrificii a înaintașilor săi, care au făurit statul național unitar român. Importanța aniversării acestui eveniment a fost subliniată și de prezența la aceste manifestări a conducătorilor partidului și statului nostru.

La ora 8.30, trenul oficial a sosit în gara Alba Iulia. Cu ovații și urale nesfârșite, mii de oameni ai muncii, români, maghiari și germani, prezenți pe peron salută pe tovarășii Nicolae Ceaușescu, Ion Gheorghe Maurer, Paul Niculescu-Mizil, Constantin Drăgan, János Fazekas, Vasile Vâlcu, Ștefan Voitec, Dumitru Popescu.

Fanfara și coruri renumite intonează cunoscutul imn „Pe-al nostru steag”, care acum cinci decenii a înflăcărat pe luptătorii pentru unire. [...]

Marti 3 decembrie 1968 – De ieri, magazinul băimărean „Așchiuță” își primește oaspeții

Ieri după amiază, alături de sute de cumpărători, reporterul a fost prezent la inaugurarea magazinului pentru copii „Așchiuță” din Baia Mare. „Așchiuță” și-a întâmpinat cumpărătorii cu rafturile doldora de mărfuri. Mulți dintre cei care au avut prilejul să-i treacă primii pragul au fost puși la grea încurcătură. Ce să cumpere mai degrabă? La care dintre raioane să se oprească? Foarte mulți copii s-au oprit în fața expoziției de jucării, amenajată la parterul magazinului.

Noul magazin, în a cărui construcție au fost investiți peste 1.200.000 de lei, dispune de un spațiu comercial ce însumează 1.200 m.p. Aici funcționează raioane de confecții, încălțăminte, tricotaje, galanterie, jucării și altele.

La „Așchiuță” cumpărătorul va găsi toate grupele de mărfuri necesare copiilor, începând de la noii-născuți la adolescenți. [...]

Duminică 8 decembrie 1968 – Yasunari Kawabata – Premiul Nobel pentru literatură pe anul 1968

Ca în fiecare an, și în această toamnă, discuțiile în legătură cu decernarea Premiului Nobel pentru literatură au început cu mult timp în urmă. În ultimele zile, revistele franceze prevedeau victoria unuia din[trei] următorii trei scriitori: André Malraux, dramaturgul Jean Anouilh și încă un dramaturg, Eugen Ionescu. Dar, întocmai ca în urmă cu doi ani, Premiul Nobel pentru literatură pe anul 1968 a însemnat o imensă surpriză. Yasunari Kawabata, cu toate că publicase cu mai bine de zece ani în urmă, în Franța, două romane, rămânea pentru marea majoritate a publicului un imens necunoscut.

Născut la Osaka, la 11 iunie 1899 (absolvent al Facultății de Filologie a Universității din Tokio), Yasunari Kawabata începe să scrie de timpuriu. Elev încă la o școală din Tokio, fondează cu un grup de colegi o revistă literară. Amintirea anilor dureroși ai copilăriei, când își pierde la scurt timp părinții, apoi bunicii, se materializează într-o carte cu pagini de un imens dramatism – *Jurnalul celor 16 ani*, operă autobiografică în care include pagini scrise la această vârstă. [...]

Joi 12 decembrie 1968 – 100 de ani de la nașterea marelui pictor român Ștefan Luchian

În contextul artei românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începuturile celui de-al XX-lea, se conturează pregnant individualitatea plină de originalitate a aceluia care va fi caracterizat de contemporani și urmași ca fiind cel mai național pictor român, Ștefan Luchian.

Luchian s-a născut în urmă cu o sută de ani, la Ștefănești, județul Botoșani, fiind fiul maiorului Dumitru Luchian (apropiat și om de încredere al lui Cuza). Viitorul artist se va muta în curând (1873), împreună cu întreaga familie, la București.

Îndrăgind natura și oamenii, plin de o sensibilitate clocotitoare, Luchian simte necesitatea de a se exterioriza. O va face prin desen și pictură. Singur recunoaște că, elev fiind la Liceul „Sf. Sava”, făcea desenele colegilor „pe treizeci de gologani, atâta era tariful”. După absolvirea liceului este îndemnat să urmeze cariera armelor, tradițională în familie, dar Luchian, spirit independent, cu un puternic atașament față de artă, refuză să îmbrățișeze o meserie față de care nu avea nici o afinitate. [...]

Sâmbătă 21 decembrie 1968 – Noua autogară din Baia Mare

Acest important obiectiv plasat în imediata vecinătate a noii gări este o construcție monumentală, cu caracteristici speciale: are o formă circulară (30 de metri diametrul), acoperișul este susținut de un singur stâlp central, „pereții” circulari fiind construiți din sticlă armată, iar finisajele interioare și exterioare sunt și ele superioare – placaje ceramice, marmură, terasit și vinacet. Iluminatul fluorescent mascat contribuie la aspectul estetic al clădirii.

Prin dotările sale noua autogară asigură călătorilor condiții excelente de confort. Mobilierul nou, cele două case de bilete permanente, stația de radio-amplificare, chioșcul alimentar și de difuzare a presei, sala de așteptare creează cadrul necesar bunei deserviri a publicului călător. În imediata vecinătate a clădirii se găsesc platformele de parcare, unde vor urca și coborî cei 2.500 de călători, cât poate servi noua autogară în 24 de ore.

Noua autogară baimăreană, construită și dată în funcțiune cu 10 zile înainte de termen de către colectivul șantierului I. C. T., a fost înălțată în mai puțin de un an, valoarea ei ridicându-se la peste 2 milioane de lei.

Oscar Edelstein – 80 de ani

Dr. Ioan GOGOTA

Joi, 4 octombrie 2018, Muzeul de Mineralogie „Victor Gorduza” Baia Mare

Joi, 4 octombrie 2018, începând cu orele 15.00, Muzeul de Mineralogie „Victor Gorduza” Baia Mare a găzduit, timp de peste 2 ore, momentul aniversar **Oscar Edelstein – 80 de ani**, manifestare organizată de foști colaboratori din țară și din străinătate (Canada, Franța etc.), care, împreună cu membrii de familie (soția sa) și alte persoane cu o pregătire superioară în domeniu (cercetători, geologi, ingineri) sau pasionați autodidacți ce au aprofundat cunoștințele de geologie, colecționari sau buni cunoscători ai tainelor cristalelor și pietrelor prețioase, au dorit să fie alături de reputatul om de știință la acest moment festiv.

De asemenea, organizatorii l-au invitat special pe dr. Pecskey Zoltán, cercetător în cadrul Academiei de Studii Nucleare din Debrecen (Ungaria), specialist în domeniul geologiei din aria mai multor județe din România, dar și din Bulgaria sau Serbia, cel care și-a fundamentat cercetarea științifică pe studiile de specialitate geologică și vulcanologică de detaliu în aria carpato-panonică, dar și din alte zone ale lumii.

Din partea Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare a participat dr. Teodor Ardelean, director, însoțit de un număr restrâns de bibliotecari, toți interesați să descopere secretele pietrelor semiprețioase de la o persoană care s-a născut pentru a le cunoaște. În legătură cu Oscar Edelstein se cunoaște că, alături de numeroși colecționari și comercianți de minerale, organizează și participă cu regularitate la o serie de saloane în domeniu din țară și din străinătate, având drept obiectiv prezentarea unor expoziții cu pietre semiprețioase, atât publicului larg, cât și specialiștilor interesați. Moderatorul și amfitrionul întregii acțiuni a fost conf. univ. dr. Marinel Kovacs, președintele Filialei Baia Mare a Societății Geologice a României, care, în deschiderea manifestării,

i-a înmănat sărbătoritului o diplomă de onoare și o plachetă aniversară, iar, într-o succintă descriere (însoțită de vizionarea mai multor fotografii aflate în arhiva personală), l-a prezentat pe Omul Oscar Edelstein, cel cu care a colaborat între anii 1977 și 1996, în cadrul Întreprinderii de Prospekțiuni și Explorări Geologice Maramureș, ca fiind „geologul implicat în prelucrarea pietrelor semiprețioase de peste 20 de ani, care, împreună cu soția și fiica lui, a transformat o pasiune într-o afacere, prin deschiderea unui magazin adecvat în municipiul Baia Mare, în care comercializează obiecte de podoabă din pietre semiprețioase”. În legătură cu Oscar Edelstein, vorbitorul a menționat că s-a implicat în munca de cercetare cu specialiști din țară și din străinătate (oameni de știință din cadrul Academiei de Studii Nucleare din Ungaria sau de la

Institute de Cercetare din Grenoble – Franța și din Israel, inițial concentrându-și munca de cercetare geologică în bazinul râurilor Băița, Firiza, Valea Roșie, în Oaș, ulterior extinzându-se și în alte locuri din România sau din Chile – deșertul Atacama (perioada 1997-2001). Ca urmare a muncii desfășurate pe acest palier, i s-a acordat premiul Academiei Române (în anul 1977). A lucrat, între anii 1960 și 1996, la IPEG Baia Mare, iar apoi, timp de patru ani, în Chile, manifestând preocupări în prelucrarea pietrelor semiprețioase timp de peste 20 de ani.

Marinel Kovacs a subliniat rolul deosebit pe care l-au avut colectivele de geologi sub directa coordonare a lui Oscar Edelstein, în recoltarea, selectarea și organizarea exponatelor care, astăzi, sunt parte integrantă a Muzeului de Mineralogie „Victor Gorduza” Baia Mare (cel mai important muzeu din Maramureș, binecunoscut deopotrivă în țară și în străinătate și un punct de atracție pe harta turistică a municipiului Baia Mare), gândit și organizat minuțios de Victor Gorduza, ctitor și mentor pentru această instituție reprezentativă pentru comunitatea băimăreană.

În deschiderea serbării, conf. univ. dr. Ioan Denuț, directorul Muzeului, a dorit să-și prezinte punctul de vedere referitor la Oscar Edelstein, menționând, printre altele, că anumite repere ale dezvoltării și evoluției muzeului (îmbogățit prin achiziții și donații de eșantioane minerale) poartă amprenta geologului sus-amintit. Valorificarea acestor eșantioane minerale se realizează prin expoziții în țară și străinătate, prezentări oficiale de carte, editarea de albume și materiale promoționale sau constituie premise pentru activitatea științifică concretizată în publicarea mai multor articole în reviste de specialitate și elaborarea unor teze de doctorat etc.

Fiind invitat să ia cuvântul, dr. Pecskey Zoltán, cercetător în cadrul Academiei de Studii Nucleare din Debrecen – Ungaria (traducător ing. Alexandru Socaci, cercetător în cadrul Universității de Științe Agricole și Medicină Veterinară Cluj-Napoca), a prezentat câteva dintre

activitățile desfășurate în comun cu o parte din colectivul Întreprinderii de Prospekțiuni și Explorări Geologice Maramureș, printre care și Oscar Edelstein (coordonator) și Marinel Kovacs, respectiv hărți cartografiate cu zăcăminte de minereuri aflate în perimetrele zonelor Oaș-Gutâi-Țibleș), a subliniat că rezultatele studiilor acestora sunt publicate în mai multe volume apărute, atât în România, cât și în Ungaria. Dr. Pecskey Zoltán participă cu regularitate la conferințele de geologie și geofizică din România, care includ prezentări bilunare ale

activităților de cercetare desfășurate de către membrii departamentului și colaboratorii lor, fiind organizate în parteneriat cu Academia Română (Secția de științe geonomice) și Comitetul Național al Geologilor din România.

În continuare au luat cuvântul ing. Socaci Alexandru, care a vorbit în termeni laudativi la adresa lui Oscar Edelstein, evocând personalitatea marcantă a acestuia în domeniul geologiei și subliniind legătura strânsă dintre activitatea geologică și cea inginerescă, a căror complementaritate dă expresia legăturii dintre explorare, exploatare și procesare în domeniul resurselor naturale, cuvinte care au fost reiterate și de ing. Ovidiu Morar, Sanda Marinescu, Sașa Nicolici și ing. Teodor Bene (care și-a început activitatea în sectorul minier în urmă cu 60 de ani).

La solicitarea moderatorului, dr. Teodor Ardelean a ținut un adevărat expozeu, atent

urmărit de participanți, referitor la ce a însemnat geologia pentru Baia Mare și pentru Maramureș, inserând în discursul său date și informații utile din domeniul geonomiei (știință care studiază structura scoarței terestre și legile după care se produc modificările ei), turmalinei (nume dat mai multor silicați naturali de sodiu, calciu, magneziu și aluminiu, cu bor, cristalizați și divers colorați, folosiți ca pietre semiprețioase sau în optică, radiotehnică etc.) și geotropismului.

Ultimul dintre vorbitori, sărbătoritul Oscar Edelstein, asiduu participant la numeroase saloane de minerale, fosile și geme din țară și din străinătate, a remarcat prestigiul de care se bucură Muzeul de Mineralogie „Victor Gorduza” din Baia Mare pe plan național și internațional și a mulțumit în termeni elogioși tuturor celor prezenți pentru participare, iar colectivului organizatoric pentru inițiativa de a-i invita la această gală pe actuali și foști colegi de breaslă din țară și din străinătate care au ținut să fie, la ceas aniversar, alături de cel care le-a creionat primii pași în munca de prospecțiuni și explorări geologice.

Oscar Edelstein este președintele Societății Geologice a României, fiind considerat o adevărată „enciclopedie ambulantă” în domeniul mineralelor, coautor al volumului *Dicționarul geologilor care au lucrat în zona Baia Mare și ariile adiacente – ediția a II-a*, în colaborare cu Societatea Geologică a României – Filiala Baia Mare, cartea fiind valoroasă prin prisma faptului că este unică în țară, considerată a fi și o bună sursă bibliografică, având în vedere că sunt prezente peste 1.000 de titluri de lucrări despre zona Baia Mare.

Moderatorul Marinel Kovacs a ținut să precizeze că „această lucrare se adresează în primul rând geologilor și specialiștilor în geologie și geomorfologie, dar și tuturor celor interesați, conținând o listă a tuturor întreprinderilor care au activat pe segmentul geologie în Maramureș, începând din 1950 încoace, dar și detalii despre doctorii în geofizică și geologie care au avut teze legate de activitatea din Baia Mare. Dicționarul are 430 de pagini, iar în cuprinsul lui se numără 29 de personalități care au influențat activitatea de geologie pe arealul Maramureșului și, implicit, în zona Baia Mare, și peste 1.000 de nume de persoane care au activat în domeniul geologiei sau au scris despre acest sector de activitate. Publicarea dicționarului a fost sponsorizată în mare parte de către Consiliul Județean Maramureș, prin proiectele culturale derulate în anul 2008”.

Oscar Edelstein, al cărui nume de familie, Edelstein, înseamnă, în limba germană, „piatră prețioasă”, prin fiecare activitate pe care o organizează și o desfășoară în domeniul geologiei aduce contribuții a căror valoare este înscrisă în istoria științelor pământului din România.

Colocviul profesional anual al bibliotecarilor din bibliotecile publice maramureșene

Maria BELEA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Luni, 15 octombrie 2018, Sala de conferințe

Maria Belea

Luni, 15 octombrie 2018, la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare s-a desfășurat cea de-a XXIV-a ediție a *Colocviului profesional al bibliotecarilor din bibliotecile publice maramureșene*, intitulat „Bibliotecarii la Centenar”.

Devenit o tradiție, colocviul din acest an a avut o agendă bogată în activități, menite, pe de o parte, să reliefeze rolul bibliotecarului în societatea contemporană, iar, pe de altă parte, să ofere câteva exemple practice și instrumente de lucru utile în munca de zi cu zi a bibliotecarului.

În cuvântul de deschidere, dr. Teodor Ardelean, directorul instituției, i-a numit pe bibliotecari „cavaleri ai luptei împotriva prostiei”, în contextul unei societăți impregnate de lipsa de respect față de experiența cunoașterii. Această sintagmă, susținută de argumente biblice, i-a îndemnat pe bibliotecarii prezenți la eveniment să reflecteze asupra „mântuirii de prostie”, considerată ca fiind cea mai importantă dimensiune a „mântuirii omenești”, alături de mântuirea mijlocită de Hristos. În fața ignoranței și prostiei, capcane ușoare ale contemporaneității, bibliotecarul este chemat să promoveze lectura, să transforme lucrurile zilnice în lucruri de valoare, oferind o altfel de lumină: lumina cunoașterii și înțelegerii.

Despre conotațiile profunde ale profesiei de bibliotecar a vorbit, la începutul discursului său, și profesorul Dumitru Chiș, invitat special la eveniment, autor al monografiei *Școala Gimna-*

zială „Mihai Eminescu” Săliștea de Sus, recent lansată la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare. Cu o experiență didactică de peste cincizeci de ani, profesorul Chiș a prezentat etapele și conținutul documentatei monografii, o adevărată „carte de identitate”, atât a școlii, cât și a locuitorilor din Săliștea de Sus, demonstrând încă o dată că cea mai bună investiție o reprezintă educația copiilor.

A urmat acordarea diplomelor pentru bibliotecarii merituoși: Gheorghe Caia, bibliotecar la Biblioteca Comunală Rozavlea, Daniela Ghițiu de la Biblioteca Orășenească din Târgu-Lăpuș, Mărioara Latiș de la Biblioteca Comunală „Augustin Cozmuța” din Cernești, Gabriela Szerasz de la Biblioteca Orășenească din Vișeu de Sus și Ioana Tomoiagă, bibliotecar la Biblioteca Comunală din Moisei.

Valentina Rotaru, bibliotecar la Secția American Corner a Bibliotecii Județene, a prezentat câteva instrumente de lucru *online* pentru bibliotecari, cum ar fi: programul de design „Canva”, programul de formare „MOOC”, dedicat cursurilor online oferite de marile universități din lume, *Facebook live*, o modalitate excelentă de a oferi informații în timp real prin alte canale decât cele tradiționale, conferințele popularizate prin intermediul site-ului *TED.com* și susținute de importanți gânditori și activiști din diferite domenii, precum și idei și soluții ingenioase pentru amenajarea spațiilor din bibliotecă.

Conf. univ. dr. Florian Roatiș, cercetător în cadrul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” și redactor-șef al revistei *Bibliotheca septentrionalis*, publicație semestrială a bibliotecii băimărene, i-a invitat pe bibliotecari să contribuie cu articole pe teme din domeniile: biblioteconomie și știința informării, istorie, religie, filosofie, viață culturală, aniversări, recenzii.

Din mapele profesionale distribuite colegilor bibliotecari de către Ioan Neamțiu, bibliotecar metodist la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, alături de ultimele trei numere ale revistei *Bibliotheca septentrionalis*, au făcut parte și două numere din *Fascinația lecturii*, supliment pentru copii al acestei reviste, prezentate de către Corina Șpan, șef serviciu Secția pentru copii.

Întâlnirea anuală a bibliotecarilor s-a încheiat cu prezentarea covorului povestitor „Omida mândăcioasă”, de către bibliotecara Mara Popovici (Ludotecă) și cu participarea la o serie de aplicații practice, care s-au desfășurat la Secția periodică și la Cabinetul memorial „Iosif Herțea”, spațiu care a luat naștere în urma donației primite din partea compozitorului, etnomuzicologului și culegătorului de folclor Iosif Herțea. În acest sens, amintim faptul că maestrul Herțea (22 martie 1936, Firiza de Jos-21 martie 2018, Rastatt) s-a remarcat printr-o viață culturală și artistică deosebit de complexă și performantă, atât la nivel național, cât și internațional. Cu mare generozitate și încredere, în 2016, Maestrul Herțea, stabilit definitiv în Germania, a donat Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare o colecție impresionantă, constând în sute de cărți și înregistrări audio, instrumente muzicale și obiecte sonore, adunate de-a lungul a patru decenii, de pe toate continentele lumii, colecție care este valorificată în cadrul diverselor manifestări culturale organizate de Biblioteca Județeană în parteneriat cu Colegiul de Arte Baia Mare.

De la Baia Mare la Gundelsheim și retur - demersuri culturale

Dr. Ioan GOGOTA

Miercuri-sâmbătă, 24-27 octombrie 2018, Gundelsheim

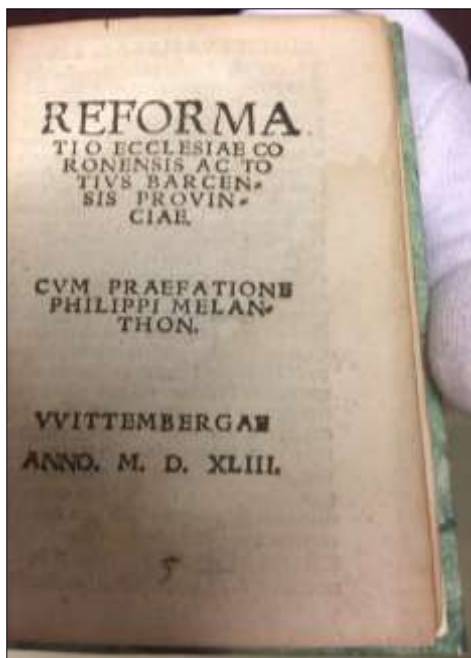
În data de 6 iunie 2018, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare a găzduit în Sala de Conferințe dezbaterea cu tema **Patrimoniul preindustrial și industrial în România – o avere neștiută, risipită**, susținută de dr. Volker Wollmann, cetățean român stabilit în Obrigheim (Germania).

În cadrul acestei manifestări a fost lansat volumul al VI-lea al cărții cu același nume, proiect editorial al cercetătorului din Germania. Surprins de importanța și valoarea fondului documentar al Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare, autorul – care și-a consacrat întreaga carieră științifică istoriografiei românești –, a considerat utilă, ba chiar oportună, completarea acestui fond documentar-științific cu publicații referitoare la istoria României și, în special, a Transilvaniei, lucrări apărute în Germania în ultimii 50 de ani. Acest context a constituit prilejul unor inițiative în vederea realizării de donații reciproce de carte, între Biblioteca Institutului Transilvănean din Gundelsheim și Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, instituții care derulează un parteneriat început în urmă cu 4 ani.

Cu această ocazie, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” a pregătit un „pachet centenar”, constând în 100 de lucrări de referință din literatura română cu autori maramureșeni, iar Biblioteca Institutului Transilvănean din Gundelsheim s-a oferit să doneze dubletele volumelor aflate în depozite constând în: albume de artă, monografii ale unor localități transilvănene, sinteze referitoare la istoria și etnografia României, publicate în limba română și germană, unele cu circulație restrânsă, altele cu caracter de unicat. Donația bibliotecii din Germania cuprinde numeroase opere literare, în special cărți cu profil beletristic, cunoscute bestseller-uri apărute în limba germană în ultimii ani, periodice și anuare care lipsesc din fondul documentar al muzeului din Baia Mare, cum ar fi anuarele muzeelor din Alba și Cluj (*Apulum* sau *Acta Musei Napocensis*), lucrări de referință pentru istoria artei, istoria modernă și contemporană, cataloage ale unor mari muzee europene, ghiduri turistice etc., lucrări ale unor mari personalități științifice românești cu profil arheologic, istoric sau etnografic, cum ar fi: Nicolae Iorga, C. C. Giurescu, George Oprescu, Corina Niculescu, Iuliana Fabritius-Dancu și alții, care n-au mai fost reeditate.

Biblioteca Institutului Transilvănean din Gundelsheim a luat ființă în anul 1960, când comunitatea sașilor din Transilvania a cumpărat clădirea „Schloss Horneck” (Germania) de la administrația orașului. Instituția este una reprezentativă în spațiul european, privind publicațiile referitoare la istoria României și a Transilvaniei. Fondul de cărți constă în 88.000 volume provenite din donații private sau publice. Instituția se află sub egida Consiliului Cultural Transilvănean al Sașilor din Transilvania, finanțată parțial de Landul Baden Württemberg, iar activitatea ei se bazează în cea mai mare parte pe voluntariat. Accesul este destinat tuturor cititorilor interesați de acest fond de carte: studenți, doctoranzi, cercetători, autori care redactează monografii ale unor localități din Transilvania, având la dispoziție o colecție impresionantă de ziare, hărți istorice, incunabule, începând cu secolul al XVI-lea.

În același castel s-au pus bazele Muzeului Transilvănean, dezvoltat treptat de la o modestă colecție alcătuită de sașii veniți din Transilvania, actualmente numărând peste 2.000 de piese. La ora actuală muzeul, care între timp a trecut în subordinea Guvernului Federal, deține un fond de

bază cu o suprafață de cca 600 mp, depozite model și săli de expoziții temporare. Patrimoniul muzeului cunoaște o continuă creștere prin donații și achiziții, format din obiecte provenind din meșteșugul artistic (ceramică, cositorire, argintărie, sticlărie), industrie casnică (textile, mai ales) și artă plastică. Muzeul se distinge prin varietatea colecțiilor privind cadrul geografic și istoric al provinciei Transilvania, începând din Antichitate până la emigrarea sașilor în special după anul 1990, prin modul de prezentare a culturii rurale și urbane, a vieții confesionale (cu atâtea religii pe un spațiu geografic destul de restrâns, care oglindește mulțimea etniilor care au trăit împreună în mod pașnic). Se găsesc informații și exponate relevante privind instituțiile de cultură, biserica, școala etc.

Cele două entități culturale, biblioteca și muzeul, și-au găsit un loc onorabil de desfășurare a activităților, în această frumoasă clădire istorică, emblematică pentru comunitatea de sași din zonă.

Deplasarea efectuată la Biblioteca Institutului Transilvănean din Gundelsheim și-a atins scopul de a își promova misiunea, de a valoriza și conserva documentele, pentru ca patrimoniul cultural să fie transmis intact generațiilor viitoare, deoarece, atât fondurile bibliotecilor, cât și ale muzeelor reprezintă o parte importantă a memoriei umanității.

Lansare de carte *Ioan Ardeleanu Senior. Onoare și demnitate*

Maria BELEA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Marți, 6 noiembrie 2018, Fondul documentar al Academiei Române

Printre evenimentele culturale de excepție organizate de Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” se numără și lansarea, în data de 6 noiembrie 2018, a cărții *Ioan Ardeleanu Senior. Onoare și demnitate*, autor Inocențiu Ardelean, lucrare apărută sub egida bibliotecii județene, în cadrul programului cultural „Interferențe”, coordonator dr. Teodor Ardelean. Parteneri în organizarea acestei inițiative au fost: Centrul de Cultură și Artă al județului Sălaj, Asociația Sălăjenilor din Maramureș „Porolissum” și Editura Panda Print.

Dr. Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” și postfațatorul cărții, a apreciat această întâlnire ca fiind „un prilej de meditație, dar și o ocazie de rostire despre viață și despre moarte”. În data de 28 octombrie 2018, Ioan Ardeleanu Senior, cel mai renumit istoric al Sălajului din perioada interbelică, trebuia să fie sărbătorit la Supurul de Sus de către familie și autoritățile locale, la împlinirea a 110 ani de la nașterea sa. Această manifestare, dedicată unui destin absolut de excepție, fusese pregătită în detaliu de fiul istoricului sălăjean, Horea Doru Ardelean, însă, din păcate, în nefericita zi de 5 august 2018, acesta a plecat fulgerător dintre noi. De editarea acestei cărți „mică în dimensiuni, dar mare în fapte” (Teodor Ardelean) s-a ocupat Inocențiu Ardelean, fiul lui Titus Livius, nepotul lui Ioan Ardeleanu Senior.

Cartea este prefațată de acad. Lazăr Octavian Cozma, singurul academician în viață din Sălaj, băiatul învățătorilor Lazăr și Aurelia Cosma din Treznea Sălajului, uciși de armatele maghiare la ocuparea Ardealului de Nord, cedat în urma Dictatului de la Viena. Orfan de ambii părinți, la vârsta de șapte ani, fără multe speranțe și fără orizont, Lăzăruc va beneficia de generosul sprijin al cărturarului Ioan Ardeleanu Senior, o „ocrotire sclipitoare”, o „broderie de destine” (Teodor Ardelean), care a făcut astfel încât copilul de ieri, devenit una dintre cele mai marcante personalități ale muzicologiei din România și membru titular al Academiei Române, să semneze splendida prefață a acestui volum. Lazăr Octavian Cozma este doar un exemplu din multele în care Ioan Ardeleanu Senior s-a implicat pentru ajutorarea semenilor săi.

Dr. Teodor Ardelean a amintit, de asemenea, despre încercările dramatice și dificultățile cu care s-a confruntat familia marelui istoric, atât în perioada Dictatului de la Viena, când a trebuit să se refugieze la Blaj și să trăiască drama dezrădăcinării, cât și după întoarcerea acasă, perioadă în care intelectualul Ioan Ardeleanu Senior a fost nevoit să se resemneze cu slujba de simplu contabil la mina din Sărmășag. Cel care a condus învățământul sălăjean nu a mai avut voie să se întoarcă la catedră, neîncadrându-se în matricele impuse de schimbările socialiste, potrivit cărora floarea intelectualității trebuia nimicită pentru a triumfa dictatura clasei muncitoare.

Dr. Teodor Ardelean a amintit, de asemenea, despre încercările dramatice și dificultățile cu care s-a confruntat familia marelui istoric, atât în perioada Dictatului de la Viena, când a trebuit să se refugieze la Blaj și să trăiască drama dezrădăcinării, cât și după întoarcerea acasă, perioadă în care intelectualul Ioan Ardeleanu Senior a fost nevoit să se resemneze cu slujba de simplu contabil la mina din Sărmășag. Cel care a condus învățământul sălăjean nu a mai avut voie să se întoarcă la catedră, neîncadrându-se în matricele impuse de schimbările socialiste, potrivit cărora floarea intelectualității trebuia nimicită pentru a triumfa dictatura clasei muncitoare.

Într-o lume caracterizată de lipsă de perspective și de nesiguranță, Ioan Ardeleanu Senior „și-a purtat crucea cu demnitate, neabdicând de la idealurile sale, nerenunțând la credința că i se va face dreptate, fie și parțială” (Lazăr Octavian Cozma).

Despre importanța și conținutul acestei cărți a vorbit și conf. univ. dr. Ștefan Vișovan, cercetător la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, caracterizând-o drept „o carte care restituie și dezvăluie posterității lucruri referitoare la o personalitate despre care se știe puțin, o personalitate care a lăsat în urmă, atât o serie de lucrări care conturează identitatea Sălajului, cât și o familie importantă”.

La eveniment a mai luat cuvântul dr. Viorel Câmpean, bibliotecar la Biblioteca Județeană Satu Mare, autorul mai multor articole despre Ioan Ardeleanu Senior, care a subliniat însemnătatea scrierilor lui Ioan Ardeleanu Senior, dovadă fiind reeditarea mai multor volume, cum ar fi *Oameni din Sălaj*, reeditat de Caiete Silvane după aproape 80 de ani. De asemenea, în 2009, în memoria marelui istoric, au fost tipărite manuscrisele: *Monografia satului Supurul de Sus și Contribuțiuni la Revoluția din 1848 în Sălaj cu mai multe documente inedite în text cu anexe*.

Onorat să participe la această lansare de carte, notarul Alin Stoica, președintele Asociației Sălăjenilor din Maramureș „Porolissum”, a vorbit despre starea de spirit pe care o transmite opera lui Ioan Ardeleanu Senior și despre valoarea acestei mari personalități din zona de nord-vest a României, care, datorită unor oameni de bine, a străbătut prin negura vremurilor până la noi. De asemenea, președintele Asociației Sălăjenilor din Maramureș a subliniat nevoia de a scoate la lumină și de a promova astfel de eroi ai neamului.

Conf. univ. dr. Florian Roatiș, cercetător în cadrul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, a evocat câteva momentele importante care au marcat viața și activitatea lui Ioan Ardeleanu Senior, de la plecarea sa în refugiu la Blaj în 1940, până la întoarcerea pe meleagurile natale în anul 1944. În 1945 (după unii, 1946), s-a înscris în Partidul Național Țărănesc, devenind secretar al acestuia pe zona Zalău.

Faptul că a fost un mare patriot și un mare român l-a urmărit toată viața, fiind dat afară din funcția de inspector școlar general. În vara lui 1952 a fost arestat, reținut la penitenciarul din Carei, iar mai târziu transferat în lagărul de la Ghencea din București, unde erau circa 12.000 de oameni care așteptau să fie triați și aruncați în pușcăriile din țară. Aici l-a cunoscut pe Corneliu Coposu, „reper de moralitate în politica românească”, de care îl apropiau „originile, religia, afinitățile politice, dragostea de Transilvania și de țară...”. În 1954 a fost eliberat din închisoare, însă nu va fi reintegrat în învățământul atât de drag lui, fiind obligat să accepte alte munci pentru a-și menține familia. În pofida acestor vremuri grele, Ioan Ardeleanu Senior a continuat să citească mult și să scrie, după iubirea pentru poporul său cărțile însemnând cel mai îndrăgit refugiu¹. Astfel, va publica articole în *Năzuința*, în *Cronica sătmăreană*, chiar dacă autorului îi lipseau puterea și pasiunea de la început. Printre operele lui Ioan Ardeleanu Senior amintim: *Oamenii din Sălaj. Momente din luptele naționale ale românilor sălăjeni și Istoricul învățământului românesc din Sălaj*, lucrări care ilustrează legătura cu oamenii și locurile natale atât de dragi autorului.

În alte condiții, talentul său ar fi înzestrat literatura evocatoare a trecutului nostru cu numeroase alte pagini de erudiție (Lazăr Octavian Cozma).

Evenimentul de la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” a reprezentat, de asemenea, un prilej de a evoca viața și activitatea lui Horea Doru Ardelean, fără a cărui implicare apariția acestui volum nu ar fi fost posibilă. Născut în refugiul forțat de la Blaj, al treilea dintre cei cinci băieți ai familiei Ioan și Sofia Ardeleanu Senior, Horea Doru Ardelean a fost una dintre vocile influente ale velleului românesc, un mare descoperitor și șlefuitor de talente. De altfel, data aleasă pentru lansarea cărții nu a fost deloc întâmplătoare, 6 noiembrie 2018 reprezentând ziua în care Horea Doru Ardelean ar fi împlinit vârsta de 75 de ani.

¹ Ardelean Inocențiu, *Ioan Ardeleanu Senior. Onoare și demnitate*, Baia Mare, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, tehnoredactare, copertă și tipar: Panda Print Baia Mare, 2018.

Baia Mare – Cernăuți (Ucraina), periplu cultural

Dr. Ioan GOGOTA
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Joi-duminică, 8-11 noiembrie 2018, Cernăuți

„Identitatea e materia primă a destinului nostru [...], substanța din care noi ne alcătuim un portret care trebuie să fie mereu asemănător cu noi înșine și, în același timp, pe potrivă veacului și a lumii în care ne aflăm. Și popoarele cu destin istoric nu sunt popoare care adorm într-o identitate gata făcută, ci popoarele care sunt capabile în permanență să-și alcătuiască un portret și să nuanțeze identitatea în funcție de un context, fără ca prin aceasta să fie ipocrite sau oportuniste”.

Mihai Eminescu

Ioan Gogota

În perioada 8-11 noiembrie 2018, o delegație de cercetători științifici din cadrul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare a efectuat o vizita documentară în Ucraina, în vederea identificării locurilor și mediilor care să ateste forme specifice identității naționale românești, eveniment cultural de răsunet care a coincis cu Comemorarea Centenarului Marii Uniri și a cuprins, printre altele, instituții culturale (Centrul Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți, redacția revistei *Zorile Bucovinei*) și de învățământ din Ucraina (Universitatea Națională „Yuriy Fedkovych” din Cernăuți), oficii consulare (Oficiului Consular din Solotvino (Slatina) – consul Gabriel Nicula, Consulatul General al României din Cernăuți – Irina-Loredana Stănculescu, consul general, și Etmond Neagoe, consul) și alte instituții cu caracter științific sau istoric din Ucraina. În subsidiar, a fost evaluat stadiul promovării culturii românești în Ucraina și modul în care etnicii români din nordul Bucovinei își păstrează identitatea etnică și culturală, valorificându-și trecutul istoric și cultural în educarea tinerei generații.

Din delegația băimăreană au făcut parte prof. univ. dr. George Achim, directorul Școlii doctorale de științe umaniste al Facultății de Litere din cadrul Centrului Universitar Nord din Baia Mare, Universitatea Tehnică Cluj-Napoca, conf. univ. dr. Ștefan Vișovan, ambii cercetători științifici în cadrul Fondului Documentar al Academiei Române din cadrul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare, dr. Ioan Gogota (bibliotecar, prof. asociat în cadrul Centrului Universitar Nord din Baia Mare, Universitatea Tehnică Cluj-Napoca) și Adrian Maghiar.

Scopul deplasării s-a înscris pe linia bunelor relații culturale instituite cu mai mulți ani în urmă de dr. Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare și dr. Ion M. Botoș, directorul Muzeului de Istorie și Etnografie al Românilor din Transcarpatia, președintele Uniunii Regionale „Dacia” a Românilor din Transcarpatia, care, împreună cu soția sa, Ileana, au însoțit delegația și au facilitat realizarea unor întâlniri de lucru cu oficialitățile diplomatice române din Ucraina, respectiv cu Gabriel Nicula, consul general al României în cadrul Oficiului Consular din Soltvino (Slatina), cu Irina-Loredana Stănculescu, consul general al României, precum și cu Etmond Neagoe, consul, cei doi făcând parte din rândul diplomaților români prezenți la Consulatul General al României din Cernăuți (Ucraina). În cadrul discuțiilor purtate, au reieșit o serie de aspecte negative cu care se confruntă comunitățile de etnici români aflate pe teritoriul Ucrainei și pe care diplomația românească, astăzi, încearcă să le rezolve prin mijloacele specifice.

Programul activităților preconizate a cuprins vizitarea Universității din Cernăuți, denumită Universitatea Națională „Yuriy Fedkovych”, sens în care s-au purtat discuții cu prof. univ. dr. Stepan Melnychuk, rectorul universității, cu conf. univ. dr. Halina Zahaiska, șefa Catedrei de filologie română și clasică, și cu studenții din cadrul Lectoratului de limbă română al Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava din cadrul universității cernăuțene, iar la Centrul Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți și în localul „Café București”, respectiv la

redacția cotidianului *Zorile Bucovinei*, delegația băimăreană a avut întâlniri cu reprezentanții comunității românești afiliați la Uniunea Interregională „Comunitatea românească” din Ucraina și cu reprezentanții trusturilor de presă românești acreditate pe teritoriul Ucrainei.

Cu această ocazie, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare a oferit tuturor instituțiilor abilitate câte un „pachet centenar”, conținând mai multe cărți de

referință care promovează județul Maramureș, precum și volume editate de Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare.

Pe traseul Sighetul Marmăției-Apșa de Jos (Ucraina) și mai departe prin Transcarpatia spre Cernăuți-Cetatea Hotin până la Cetatea Kamenet-Podolski am întâlnit pe pământul străbunilor noștri (în care limba oficială vorbită este limba ucraineană) atitudini, mentalități și comportamente colective de natură să reflecte apartenența la România, regăsindu-se monumente istorice, muzee, case memoriale, încărcate de istorie și cultură românească, adevărate instrumente de afirmare a identității românești.

În Transcarpatia, comunitatea românească este mult mai unită și mai concertată prin lideri de asociații și organisme specifice etnicilor români, ceea ce le conferă acestora anumite avantaje de natură materială și financiară. Un reper privind existența comunității românești pe aceste meleaguri se regăsește în cadrul Muzeului de Istorie și Etnografie al Românilor din Transcarpatia, Ucraina, situat în localitatea Apșa de Jos (raionul Teceu), inaugurat la data de 18 ianuarie 2004, sub egida Uniunii Regionale „Dacia” a Românilor din Transcarpatia, iar ca instituție juridică la data de 27 septembrie 2014, fiind structurat pe următoarele secții: Secția țaranului român; Secția de etnografie; Secția de carte veche; Documente; Numismatică; Medalistică; Bibliotecă și Arhivă. Referindu-se la ideea care a condus la înființarea muzeului,

directorul dr. Ion M. Botoș a concluzionat: „Muzeul este rodul multor ani de căutări de obiecte vechi și nu numai, care să ateste identitatea și cultura românească pe acest spațiu pe care le-am ordonat după modelul multora care se regăsesc în România”. Datorită relației culturale instituite cu mai mulți ani în urmă între dr. Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare și dr. Ion M. Botoș, care este și președintele Uniunii Regionale „Dacia”, prin intermediul revistei *Familia română* editată de Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare a fost achiziționată recent o importantă cantitate de șindrila necesară acoperișului unei case vechi din complexul muzeal.

Un alt obiectiv cu semnificație istorică este orașul Colomeea din regiunea Ivano-Frankivsk, situat pe râul Prut, centru administrativ al raionului omonim și cel mai important oraș din Pocuția, atestat documentar din anul 1240, ca parte a cnezatului Halici-Volânia. A fost disputat între Polonia, Principatul Moldovei (între anii 1388 și 1531), iar apoi (între anii 1772 și 1918) a făcut parte din Imperiul Austriac și respectiv Austro-Ungar. Ulterior, a intrat în componența Poloniei, până în 1939, fiind controlat timp de mai multe luni de autoritățile militare române. Semnificative în sensul edificării comunităților de etnici români sunt principalele obiective turistice: Muzeul Artei Populare din Pocuția (muzeul ocupă un impozant imobil din secolul al XIX-lea din centrul Colomeii și deține o colecție foarte bogată de artă populară huțulă); Muzeul Pisancăi (artei tradiționale a decorării ouălor de Paști) și Biserica Bunei Vestiri (1587), unul dintre cele mai vechi exemple ale arhitecturii populare huțule în lemn.

În legătură cu orașul Hertza, situat în regiunea Cernăuți (Ucraina), centru administrativ al raionului cu același nume (situat la o distanță de 28 km sud-est de orașul Cernăuți și la 21 km nord de orașul Dorohoi), se cunoaște că este locuit cu preponderență de cetățeni ucraineni de etnie română și că este recunoscut pentru o serie de simboluri culturale: Casa lui Gheorghe Asachi, întemeietorul învățământului ingineresc în spațiul românesc (1813), inițiatorul Academiei Mihăilene (1835), întemeietorul primei școli de arte și meserii (1841), precum și întemeietorul presei scrise în limba română (*Albina românească*); Casa pictorului Arthur Verona, cel căruia regina Maria i-a încredințat pictarea capelei de la castelul Bran.

În Cernăuți (Ucraina), centrul luptei de emancipare a etnicilor români, în care și-au desfășurat o parte din activitate mari personalități precum Mihai Eminescu, Aron Pumnul, istoricul Ioan Nistor, Sextil Pușcariu și Ciprian Porumbescu, păstrarea identității naționale se realizează doar prin intelectuali din cadrul unor instituții cu caracter cultural: Catedra de filologie română și clasică de la Universitatea Națională „Yuriy Fedkovych” (prof. dr. Laza Bostan), Societatea Scriitorilor Români din Cernăuți (președinte Ilie Tudor Zegrea), Societatea Ziariștilor Români Independenți din Regiunea Cernăuți, Fundația și Editura Alexandru cel Bun, precum și Biblioteca „Glasul Bucovinei” – director acad. Alexandra Cernov, Societatea pentru Cultură și Literatură Română în Bucovina (fondată în 1862, reactivată în 1990 de G. Bostan), Muzeul Memorial Literar „Mihai Eminescu” și Casa Memorială „Aron Pumnul” (director Elena Tărășteanu), Centrul Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” (director academician Vasile Tărășteanu).

De menționat este faptul că Cernăuțiul, opera arhitecților austrieci și cehi, ce îmbină trecutul cu prezentul, găzduiește Casa Memorială „Aron Pumnul”, unul dintre obiectivele turistice care redau viața lui Mihai Eminescu la Cernăuți. Din păcate, casa se află într-o avansată stare de degradare și există riscul să se prăbușească în orice moment. În interiorul acesteia ființează (teoretic), începând din anul 2014, Muzeul literar-memorial „Mihai Eminescu” (locul în care Mihai Eminescu a stat în chirie), dar care, practic, nu există. Basarabeanul Victor Crăciun, inițiatorul evenimentului „Podul de flori” de peste Prut și fost președinte al Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, a dezvelit la data de 17 iunie 1999, la Cernăuți, în curtea Casei Memoriale „Aron Pumnul”, bustul lui Mihai Eminescu, realizat de sculptorul Marcel Guguianu (în prezența lui Grigore Vieru, a lui Ioan Alexandru, a mitropolitului Antonie Plămădeală și a unui numeros public). Referindu-se la poetul Mihai Eminescu, care reprezintă imaginea unei culturi autentice, a identității și mândriei naționale, academicianul Vasile Tărățeanu a conchis: „Mihai Eminescu ne-a îndemnat și ne susține în lupta noastră pentru păstrarea identității naționale, aidoma lui Ștefan cel Mare, ambii stâlpi ai existenței noastre aici. [...] Noi trebuie să ne iubim istoria, limba română și să continuăm să o promovăm în spiritul eminescian”.

Despre Aron Pumnul se știe că reprezintă pentru românii de pretutindeni un simbol al Revoluției de la 1848 și un apărător al limbii române, dar imobilul care înmagazinează atâta semnificație culturală nu beneficiază de niciun sprijin material și financiar, deși, în anul 2014, Guvernul României, prin prim-ministrul de atunci, Victor Ponta, și-a luat angajamentul să aloce banii necesari reabilitării.

În Cernăuți se mai află Palatul Mitropoliei Bucovinei (monument de arhitectură), unde Consiliul Național al Bucovinei a votat Unirea cu Regatul României la 28 noiembrie 1918, palatul desființatei Universități „Regele Carol I”, construit în anii 1920-1922 de guvernul României și cripta în care își dorm somnul de veci șapte episcopi și mitropoliți ai Bucovinei, alături de mormintele multor personalități științifice și culturale românești. Totodată, în raionul Adâncata din actuala regiune Cernăuți, se află Codrii Cosminului, unde Ștefan cel Mare și Sfânt a zdrobit armata în retragere a regelui polon Ioan I Albert, fapt pentru care, în anul 2012, pe locul bătăliei a fost ridicată o cruce comemorativă simplă, de lemn.

Totodată, în apropiere de Cernăuți se află localitatea Boian, fostă proprietate a cronicarului Ion Neculce. În această localitate a fost preot paroh pentru doi ani Iraclie Porumbescu, tatăl compozitorului Ciprian Porumbescu.

Cetatea și orașul Hotin se află în regiunea Cernăuți (Ucraina) – cel mai important edificiu

din sistemul defensiv al Moldovei medievale și care face parte din șirul de cetăți care au stat ca niște pietre de hotar la malul Nistrului. Este situată la 48 km nord-est de Cernăuți, pe malul râului Nistru, în vestul Ucrainei. Orașul a fost un important târg pentru Moldova, fiind cucerit pe rând de polonezi, turci și ruși. În anii '90 cetatea Hotin este declarată monument istoric și restaurată, fiind refăcute integral structura zidăriei și acoperișul bisericii lui Ștefan cel Mare, turnurile de veghe și podurile

de acces. Cetatea Hotin a fost consemnată din anul 2000 ca importantă rezervație istorico-arhitecturală și declarată în 2007 drept a șaptea minune a Ucrainei.

Cetatea Kamenet-Podolski, cu fortărețe medievale, se află la 100 km de Cernăuți. Începuturile construcției se regăsesc la începutul secolului al XV-lea, din porunca lui Alexandru cel Bun. Stilul arhitectural amintește de specificul acelor vremi. Zidurile drepte spre malurile Nistrului și liniile curbe în rest fac legătura cu moștenirile lăsate de marii domnitori, precum Ștefan cel Mare. Vechea cetate Camenița din orașul Kamenet-Podolski a fost construită în piatră de principele lituanian Jurg Coriatovici, la sfârșitul secolului al XIV-lea. Cetatea de la Camenița s-a aflat în stăpânirea polonezilor până în anul 1672, când a trecut în posesia Imperiului Otoman. Turcii au stăpânit cetatea doar până în 1699, când, în urma păcii de la Carlowitz, Camenița s-a întors în stăpânirea Poloniei. A doua împărțire a Poloniei din 1793 a adus Cameniței un nou stăpân – Imperiul Țarist.

Mănăstirea Bănceni – sfânt lăcaș de închinăciune al românilor din Ucraina, în a cărei biserică se oficializează slujba în limba română la fel ca și în celelalte biserici mai mici ale acestui așezământ monahal, construit sub oblăduirea Părintelui Stareț Mihail Jar, cel care, cu binecuvântarea lui Dumnezeu, a ridicat acest ansamblu mănăstiresc, format din mai multe clădiri, printre care și un cămin spital pentru călugări și un mic muzeu.

De asemenea, am descoperit locuri încărcate de istorie, de referință pentru posteritate, între care și borna (km 0) care atestă că suntem în inima geografică a Europei, situată în regiunea Transcarpatia (la circa 47 km de orașul Sighetul Marmăției). Aici, Societatea Geografilor din Austro-Ungaria a postat în anul 1887 un obelisc ce desemnează centrul Europei. Pe fundalul acestuia este inserat în limba latină „Locus perennis diligentissime cum libella librationis quae est in Austria et in Hungaria confectacum mensura gradum meridionalium et paralleloumierum Europeum MDCCCLXXXVII”.

Pornind de la considerentul că limba contribuie la păstrarea identității românești care se realizează prin educație, cultură și spiritualitate, marele filosof, poet, eseist, publicist și scriitor român Constantin Noica afirma: „Dintre toate limbile europene, limba românească ne pare cea mai adânc înzestrată cu un material sensibil sufletului actual”. În Ucraina, etnicii români sunt supuși zilnic unui proces agresiv de asimilare și nu beneficiază de libertate de exprimare și educație în limba maternă (statul ucrainean nu recunoaște diplomele de absolvire în limba maternă). Edificatoare sunt cazurile numeroaselor persoane interpellate în mai multe localități din regiunea Herța, care se exprimau cu mare greutate în limba română/moldovenească sau chiar renunțau să vorbească (deși își desfășurau activitatea în locurile inscripționate în limba română), preferând să se adreseze în limba ucraineană.

Lansarea volumului 100 de ani de la Marea Unire. 100 de personalități maramureșene care au făcut istorie

Ștefan SELEK

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Joi, 20 decembrie 2018, Sala de conferințe

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, în colaborare cu Centrul de Cercetare și Documentare al Academiei Române (din cadrul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare), a organizat joi, 20 decembrie, sărbătoarea de lansare pentru autorii studiilor și pentru „familiile nobile” evocate în volumul intitulat *100 de ani de la Marea Unire. 100 de personalități maramureșene care au făcut istorie*. Cartea, catalogată ca fiind una „monumentală”, cuprinde 100 de personalități care „au făcut istorie” în cei 100 de ani, începând cu 1 decembrie 1918 și până la 30 noiembrie 2018. Sala de conferințe a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” a fost arhiplină, fiind prezent un auditoriu distins și prestigios.

Ștefan Selek

Dr. Teodor Ardelean, directorul instituției gazdă, a salutat publicul cu formula: „Fiți bineveniți, fiți binecuvântați și fiți binemeritați de neamul românesc și de la neamul românesc!”, anunțând apoi că, în ciuda piedicilor, exemplarele pentru autori și familiile personalităților tratate în volum vor ajunge până la finalul evenimentului, la agapa frățească, fapt care s-a întâmplat întocmai.

Directorul Ardelean a mărturisit că primul său gând a fost să preia personal inițiativa acestui proiect, dar, în urma consultării cu colegii din bibliotecă, i-a schimbat paradigma, în sensul că s-a hotărât antrenarea acelor oameni din județ și din afară care sunt mult mai potriviți în a scrie exegetică. „După trudă multă, a celor care și-au asumat aceste răspunderi, iată-ne aici cu 100 de personalități și 76 de autori care s-au implicat în lucrare. Aici e o carte despre valori, nu despre cei ce s-au crezut elite la vremea lor. Am încercat să fim juști, cinstiți și chiar curajoși. Și am încercat să folosim și talentul oamenilor”. La finalul discursului, cu referire la istorie, Teodor Ardelean a subliniat faptul că cea mai frumoasă sintagmă care s-ar putea construi pe relația trecut-prezent-viitor este „trecutul mereu prezent pentru a construi viitorul”.

La realizarea acestei Cărți de aur a Centenarului Marii Uniri în Maramureș s-a avut în vedere și reprezentarea tuturor zonelor geografice ale Maramureșului: cel din stânga și din dreapta Tisei, Maramureșul de dincoace și de dincolo de Gutâi, Lăpuș, Codru, Chioar și Baia Mare. Domeniile profesionale acoperite de cele o sută de personalități încadrează o gamă largă de preocupări: învățământ, lingvistică, folclor, muzeografie, jurnalistică, artă, științe exacte, teologie, istorie, geografie, literatură, medicină, sport etc. Pe toți performerii acestor domenii, spune conf. univ. dr. Ștefan Vișovan, prefațatorul lucrării, „îi unesc sentimentele nobile de dragoste față de baștina sfântă, disponibilitatea necondiționată de a se pune în slujba marilor idealuri ale nației, înaltul profesionalism și conștiința că sunt răspunzători pentru faptele lor în fața poporului din mijlocul căruia s-au ridicat”.

Preasfinția Sa Iustin, episcop al Maramureșului și Sătmarului, și-a exprimat bucuria de a participa la „un moment încărcat de emoție și de sacralitate, pentru că a omagia o sută de personalități ale Maramureșului din toate domeniile de activitate este, în același timp, un exercițiu de memorie, de istorie și, uitându-ne la coperta volumului, la aceste figuri iconice, ele reprezintă un adevărat pantheon al spațiului maramureșean”. Ierarhul maramureșean și-a manifestat respectul, admirația și pre-

țuirea pentru această lucrare deosebită, pe care a caracterizat-o drept „o ofrandă adusă de Centenar acestor personalități”. Apoi a subliniat inițiativa Patriarhiei Române, care a pornit sărbătoarea la începutul anului 2018, declarat „Anul omagial al unității de credință și de neam” și „Anul comemorativ al făuritorilor Marii Uniri”, la care s-a adăugat subtitlul „Lumini de Centenar”, oameni care au fost luminători pe parcursul acestor decenii pentru patria română. La finalul intervenției, PS Iustin i-a adus mulțumiri coordonatorului lucrării, directorul Teodor Ardelean, despre care a spus că a devenit maramureșean, fiind venit din Sălaj, întrucât iubește cu toată ființa lui acest ținut prin tot ceea ce a făcut pentru comunitate: de la ctitorirea Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, o adevărată „catedrală a culturii”, la punctele culturale și de bibliotecă deschise în foarte multe orașe europene și la toate evenimentele și activitățile închinare atât de multor personalități maramureșene. „Vă felicităm pentru acest efort și vă dorim ca bunul Dumnezeu să vă dea sănătate ca să puteți duce mai departe stindardul culturii maramureșene, ca unul dintre cei mai vizibili corifei ai acesteia”.

Dr. Teodor Ardelean i-a acordat prima diplomă „Bene merenti” Preasfinției Sale Iustin, episcopul Maramureșului și Sătmăruului, pentru contribuțiile aduse în domeniile profesional și pasional și pentru virtuțile culturale în activitățile depuse în serviciul națiunii române, însoțită de cartea în format electronic și trofeul „Bene Merenti”.

Gabriel Valer Zetea, președintele Consiliului Județean Maramureș, a adresat felicitări autorilor care au muncit atât de mult pentru a ne putea bucura de acest volum și și-a manifestat bucuria de a fi pus umărul, în numele instituției pe

care o reprezintă, la realizarea acestui proiect. „Faptul că Biblioteca Județeană «Petre Dulfu» realizează astfel de cărți este un act de mândrie locală, a noastră ca maramureșeni”, a completat oficialul maramureșean. Apoi a mulțumit consilierilor județeni Gheorghe Mihai Bârlea și Anton Rohian, pentru că, alături de Teodor Ardelean, toți prezenți în sală, încearcă să promoveze actul de cultură în cadrul ședințelor Consiliului Județean. Mai mult, începând cu anul 2019, Consiliul Județean va susține achiziția de carte pentru bibliotecile publice din județul Maramureș, care să fie distribuite la nivelul fiecărei localități, prin intermediul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”.

Dr. Cătălin Cherecheș, prezent la eveniment în dublă calitate, de primar al municipiului Baia Mare și urmaș al unei personalități studiate în volum, și-a exprimat recunoștința din partea comunității băimărene pentru cei care au săvârșit această lucrare și pentru că au adus în fața maramureșenilor și băimărenilor personalități care prin dăruirea, prin munca, prin proiectele și realizările lor s-au ridicat la rang de modele. „Aceste modele motivează cel mai important concept care pune în mișcare dezvoltarea noastră ca și comunitate, băimăreană și maramureșeană, și anume patriotismul local”, a subliniat Cătălin Cherecheș. „Înainte de a fi români, suntem băimăreni și maramureșeni. Iar aceasta ne duce cu gândul la ce ne face pe noi să fim mândri că ne-am născut aici, în aceste locuri, și cum facem ca prin munca noastră pentru familie sau comunitate să realizăm lucruri prin care să onorăm pământul pe care pășim, dar să-i onorăm și pe cei care sunt antemergătorii noștri în lucrarea de dezvoltare a acestei frumoase zone a Maramureșului. Am o mulțumire din partea mea și a mamei mele pentru faptul că cei care au creionat această lucrare n-au uitat de tata și vă doresc tuturor sărbători frumoase”, a încheiat primarul orașului.

Al doilea moment în economia evenimentului l-a constituit acordarea diplomelor pentru autorii studiilor și urmașii personalităților cuprinse în carte, în ordinea descrescătoare a datei de deces, de la regretatul profesor Nuțu Roșca și până la președintele Marii Adunări Naționale de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia, George Pop de Băsești. Aceștia au luat cuvântul, rând pe rând, felici-

tând inițiativa coordonatorului și a colectivului de redacție, exprimându-și, totodată, onoarea de a fi colaborat la realizarea volumului despre personalitățile maramureșene.

La finalul manifestării, grupul vocal cameral „BiblioCantus” al colegilor de la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” au interpretat un concert de colinde, intitulat sugestiv: *Vine Crăciun cel Bătrânul*, sub bagheta dirijorală a bibliotecarului Vlad I. Bondre.

Din dorința de a reda puțin din atmosfera evenimentului, consemnăm mai jos, pentru cititorii noștri, câteva dintre intervențiile autorilor.

Prof. univ. dr. George Achim, autor a patru studii despre scriitorii maramureșeni a declarat: „Din florilegiul foarte vast și reprezentativ pentru cultura română, nu numai pentru Maramureș, am

avut un buchetel foarte bine înmiresmat cuprinzând patru nume, fiecare dintre scriitori având o relație particulară cu acest spațiu: Vasile Latiș, care s-a născut în Maramureș și și-a desfășurat aici întreaga activitate; Augustin Buzura, care s-a revendicat întotdeauna ca fiind maramureșean; Laurențiu Ulici, care are ascendență în Maramureș pe linie paternă, județ pe care l-a descoperit

târziu, prin intermediul prietenilor, și l-a revendicat cu orgoliu; iar ultimul și cel mai spectaculos este cazul lui Ioan Alexandru, care nu are relație biografică cu Maramureșul decât de la vârsta de 26 de ani, când l-a întâlnit pe Înalț Preasfințitul Justinian Chira, moment care pentru el a reprezentat un drum al Damascului, o «metanoia» care i-a schimbat întreaga viață, spațiul de la Rohia influențându-i, în chip decisiv, inclusiv formula creatoare”.

Prof. univ. dr. Ana Olos, în dublă calitate, de promotoare a moștenirii culturale și de autoare a studiului despre maestrul Mihai Olos, a mărturisit: „Mă bucur să-l reprezint pe artist, care expune acum la Paris, la Centrul «Georges Pompidou», într-o expoziție deschisă în cadrul «Lunii românești», chiar în atelierul lui Brâncuși. Și mai este un maramureșean prezent acolo, artistul Adrian Ghenie”.

Pr. dr. Cristian Ștefan, consilierul cultural al Episcopiei Maramureșului, a declarat: „Pe de o parte nu a fost ușor să concentrez în câteva cuvinte activitatea imensă a Presfințitului Justinian, pentru că el însuși a fost o personalitate mare, pe de altă parte a fost ușor pentru că am avut șansa să-i stau prin preajmă câțiva ani”.

Cea care i-a fost soție lui Valeriu Buciu, cântăreața Angela Buciu, a făcut o mărturisire emoționantă: „Ne putem bucura astăzi cu toții că acești oameni, care au lăsat ceva în urma lor, sunt omagiați, iar faptele lor rămân strânse pentru generațiile viitoare și nu numai. Eu am vorbit toată viața mai mult prin cântec, iar trăirile mele probabil le-ați simțit și dumneavoastră, eu încercând să deschid poarta casei și, dacă am reușit și pe a sufletului, nu pot decât să mă simt un om fericit. A vorbi despre Valeriu Buciu e greu, pentru că era un împătimit al folclorului românesc și un iubitor de țară, un om de o exigență extraordinară, care a reușit să se impună pe plan național în fața confracților, care au încercat să-i urmeze exemplul”.

Liliana Voș, coautoare a studiului despre Iosif Herța, a declarat: „I s-a făcut o mare dreptate lui Iosif Herța, un etnomuzicolog, om de teatru, un om care a transmis tradițiile, preluând acele arhetipuri sonore, într-o perioadă de disidență, când comunismul a scos ritualitatea în afara legii acestui pământ și a transformat tradiția într-un fenomen spectacular. Iosif Herța a avut curajul de a prelua aceste ritualități ancestrale ale noastre și a le transpune pe scena teatrului cult”.

Conf. univ. dr. Ioan Mircea Farcaș, decanul Facultății de Litere a Centrului Universitar Nord din Baia Mare, autor al studiilor despre profesorii universitari Victor Iancu și Gheorghe Pop, a de-

clarat: „Această lucrare vine în continuarea volumului *File de cronică*, lucrare care începe istoria din paleolitic și se oprește la anul 1918, iar pe cele o sută de personalități cuprinse în volum îndrăznesc să-i numesc centurionii acestui Centenar. Mulțumim pe această cale centurionului șef, care s-a gândit să realizeze un astfel de volum”.

Profesorii Lotica și Simion Vaida, autori a patru studii despre personalitățile din domeniul muzical: Liviu Borlan, Gheorghe Velea, Valentin Băințan, Mihai Bălaj, au declarat: „Oamenii despre care am scris au fost adevărate modele de lumină și, din sufletul și mintea noastră, am dorit să sporim lumina acestor oameni valoroși ai Maramureșului, pe care i-am cunoscut și ne-au rămas în suflet”.

Dr. Ilie Gherheș, autor a două studii despre istoricii Vasile Chindriș și Alexandru Filipașcu, a declarat: „O logică istorică mă îndeamnă să spun că Vasile Chindriș este primul român care a votat Unirea în 1918, întrucât delegația din Maramureș a deschis defilarea delegațiilor cu credențonal la Alba Iulia, iar pe Alexandru Filipașcu, singurul autor al unei istorii a Maramureșului, l-am numit un aristocrat sublim al propriului său destin”.

Dr. Nadia Roman, autoarea studiului despre poetul-erou Ion Șugariu, a afirmat: „Dacă destinul i-ar fi permis, Ion Șugariu ar fi putut să devină una dintre cele mai proeminente personalități ale liricii românești interbelice. El este un artist, care în scurta sa acoladă creatoare a reușit să sfideze pulsionile thanatice printr-un lirism eminent solar. El este un poet al verticalității, al ascensiunii, care stă sub semnul apolinicului și care a reușit să creeze prin poezia sa un muzeu vizual al cuvintelor și al picturalului”.

Dr. Ion Botoș, președintele Uniunii Regionale „Dacia” a Românilor din Transcarpatia, autor al studiilor despre maramureșenii din dreapta Tisei: Titu Doros, Mihai Dan al lui Ilieș al lui Dumnezeu, Mihai Marina, a mărturisit: „Cu 100 de ani în urmă maramureșenii din dreapta Tisei au strigat «Cui ne lăsați?», iar acum noi vă mulțumim că nu ne uitați. E o bucurie că putem participa la acest eveniment și suntem mulțumiți de relațiile pe care încă le avem cu frații noștri din stânga Tisei”.

Preotul Ioan Nechita, autorul studiului despre avocatul Teofil Dragoș, a afirmat: „Constat cu bucurie că tot ce se întâmplă aici și acum e o fericită prelungire în timp și spațiu a unui adevăr pe care-l găsim în versetul șase din prologul Evangheliei după Ioan, unde se spune «Fost-a om trimis de la Dumnezeu». Consider că toți cei pentru care s-a făcut acest volum sunt oameni providențiali, pentru că au reprezentat Maramureșul și România cu mare cinste. Despre Teofil Dragoș pot să vă spun că a fost un avocat de succes, a avut mai multe mandate de deputat în Parlamentul României, a fost un prieten al Bisericii Ortodoxe și al celei Greco-Catolice, un prieten apropiat al patriarhului Miron Cristea, un filantrop, un om despre care am scris cu sufletul”.

Dr. Viorel Câmpean, de la Biblioteca Județeană Satu Mare, a declarat: „Unirea cea Mare a făcut-o asociaționismul. Astăzi noi suntem sub același semn, al dragostei de țară. Aceasta este o carte despre oameni care au făcut istorie și îi doresc acestei cărți să facă istorie”.

Conf. univ. dr. Florian Roatiș, a declarat: „Această carte, care nu s-a născut precum zeița Minerva, din capul lui Zeus, gata îmbrăcată și înarmată, ci cu multă trudă, este o adevărată istorie culturală a Maramureșului, care ne duce cu gândul la Marea Unire de la 1918, dar în același timp reprezintă un gest pentru nemurire, întrucât cei care au fost uitați de noi sau de alții au fost aduși în prim-plan”.

Conf. univ. dr. Ștefan Vișovan, prefațatorul volumului și lector de carte, a mărturisit: „Însemnătatea evenimentului cultural de astăzi este accentuată și prin faptul că el se desfășoară în prezența unor distinși urmași ai marilor personalități maramureșene cuprinse în această carte și totodată în prezența unor reprezentanți de vază ai intelectualității noastre contemporane, care s-au aplecat cu admirație, grijă și răbdare asupra vieții și activității acestor personalități, dându-ne niște microbiografii, dintre care unele sunt adevărate bijuterii, scrise cu mult talent și dăruire. Eu am citit aceste studii cu atenție și cu dragoste și pot să vă spun că din toate am învățat câte ceva”.

CUPRINS

EDITORIAL

Florian ROATIȘ / De la ideea de unitate națională la Marea Unire 3

DIALOGURI PROFESIONALE

Anca SIMA / Școală. Bibliotecă. Cunoaștere 5

Simona DUMUȚA / Din patrimoniul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” (2) 10

Alina ILIEȘ / Uniți pentru promovarea culturii 13

Casilda MARE / „Veșnicia s-a născut la sat” 15

Titus BĂDIC / Lectura publică în mediul rural la începutul „Epocii Ceaușescu”: studiu de caz – comuna Gurbediu, județul Bihor 16

Ioan NEAMȚIU / Considerații de bibliotecar pe marginea unor hotărâri judecătorești 22

Valentina ROTARU / Conferința Națională a ANBPR (Alba-Iulia, 14-17 noiembrie 2018) 26

PAGINI CULTURALE

Monica D. CÂNDEA / Sanda Stolojan, Jurnal din exilul parizian 28

ANIVERSĂRI

Tudor NEDELCEA / Nicolae Dabija, 70 32

Antoaneta TURDA / Liviu Ciulei, 95 de ani de la naștere 35

Lazăr-Aurel PANTEA / În anul Centenarului Marii Unirii de la 1 Decembrie 1918. 190 de ani de la înființarea cetății de cultură românească „Samuil Vulcan” din Beiuș 39

Csilla TEMIAN / Scriitori maramureșeni: Szilágyi Domokos 46

PHILOSOPHIA PERENNIS

Aurel M. CAZACU / Critica retoricii în dialogurile lui Platon 50

Isabela VASILIU-SCRABA / Don Quijote în oglindirea cea fără de sfârșit a fantasmei unei lumi de-a-ndoaselea 63

Valentin POPA / Maria Cogălniceanu, *Anton Dumitriu, un proscris triumfător* 65

Ștefan MUNTEANU / Spre filosofia lui Dostoievski, împreună cu Ion Fercu 69

Grigore SPERMEZAN / O radiografie a universului dostoievskian 72

Ionuț ISAC / Bilanț și perspective privind starea filosofiei românești 78

ISTORIE

Liviu TĂTARU / Actul Marii Unirii de la 1 decembrie 1918. Desfășurări în Lăpuș, Chioar, Codru și zona Baia Mare 86

Tudor NEDELCEA / Făurirea României Mari 93

Doru SICOE / Oradea – bastion al românismului 96

Doru SICOE / Între Chișinău și Oradea în primii ani de după o Unire slab gestionată 103

Ștefan GRIGORESCU / O povestire de demult. Domnia și moartea lui Ștefan-Vodă Tomșa. 111

RELIGIE

Vlad BONDRE / Realități misionare contemporane asupra căsătoriei. Tinerii la răscruce de drum	117
Tudor NEDELCEA / Catedrala Mântuirii Neamului	119

RECENZII

Maria COGĂLNICEANU / Recuperarea valorilor pierdute temporal și temporar. <i>Eliade și brăilenii (studiu de geografie culturală)</i>	125
Monica D. CÂNDEA / <i>365 de gânduri</i> – Viorica Pârja și vederea lumii din afara ei.....	131
Ștefan-Adrian BĂRBULESCU / <i>1918-2018. România în 100 de ani: bilanțul unui veac de istorie</i>	133
Ofelia MARIAN / Note de lectură: Ion Pop – <i>Poezia românească neomodernistă</i>	135

DICȚIONARUL LOCALITĂȚILOR

Aristița BORBEI / Comuna Lăpuș	137
--------------------------------------	-----

VARIA

Lazăr-Aurel PANTEA / Resursele naturale, parte importantă a avuției naționale	145
Lavinia ARDELEAN / S-a întâmplat acum 50 de ani (Extrase din articole publicate în ziarul <i>Pentru socialism</i>).....	151

DIN AGENDA CULTURALĂ A BIBLIOTECII

Ioan GOGOTA / Oscar Edelstein – 80 de ani	157
Maria BELEA / Colocviul profesional anual al bibliotecarilor din bibliotecile publice maramureșene.....	160
Ioan GOGOTA / De la Baia Mare la Gundelsheim și retur - demersuri culturale	162
Maria BELEA / Lansare de carte <i>Ioan Ardeleanu Senior. Onoare și demnitate</i>	164
Ioan GOGOTA / Baia Mare – Cernăuți (Ucraina), periplu cultural	166
Ștefan SELEK / Lansarea volumului <i>100 de ani de la Marea Unire. 100 de personalități maramureșene care au făcut istorie</i>	171